

Till statsrådet Ulrica Messing

Genom beslut den 8 juli 1999 beslöt Regeringskansliet att tillsätta en arbetsgrupp för översyn av framtida inriktning och administration av statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer.

Thore Hallbäck, sakkunnig i Kulturdepartementet, förordnades att vara ordförande i arbetsgruppen. Ulla Bystedt, ämnessakkunnig i Kulturdepartementet, och departementssekreterare Kenneth Wising förordnades som ledamöter. Sekreterare Hugo Blom, utvecklingschef Eva Karlsson, enhetschef Roger Molin, avdelningsdirektör Göran Nordström, undervisningsråd Olle Norgren, avdelningsdirektör Johan Tranqvist och biträdande direktör Gunnar Zettersten förordnades som sakkunniga.

Genom beslut den 18 oktober 1999 entledigades ämnessakkunniga Ulla Bystedt. Samtidigt förordnades departementssekreteraren Ingela Håkansson som ledamot och departementssekreteraren Lena Rydahl som sakkunnig.

I arbetsgruppens sekretariat har ingått avdelningsdirektören Birgitta Eurenus och studeranden Mattias Lindqvist.

Arbetsgruppen, som verkat under namnet Friluftgruppen, har bedrivit sitt arbete i nära kontakt med friluftorganisationernas samarbetsorgan FRISAM.

Friluftgruppen får härmed överlämna rapporten Statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer (Ds 1999:78). Uppdraget är därmed slutfört.

Stockholm i december 1999

Thore Hallbäck

/Birgitta Eurenus

Innehåll

Sammanfattning	9
Förslag till bidragsförordning	15
1 Utgångspunkter	19
1.1 Idrottsutredningen	19
1.2 Idrotts- och budgetpropositionerna	20
1.3 Kulturdepartementets inledande översyn	20
1.4 Friluftsgruppens uppdrag	21
1.5 Arbetets uppläggning och genomförande	21
1.6 Definitioner och gränssytor	22
2 Den svenska friluftspolitiken.....	25
2.1 Inledning.....	25
2.2 Friluftslivet i lagstiftningen	26
2.2.1 Allemansrätten.....	26
2.2.2 Riksobjekt	27
2.2.3 Riksintressen	30
2.2.4 Nationalparker och naturreservat.....	30
2.2.5 Strandskydd.....	31
2.3 Naturvårdsverkets friluftsåtaganden	31
2.3.1 Det formella ansvaret kontra frivilliga åtaganden.....	31
2.3.2 Naturvårdsverkets Naturum	32
2.4 Naturvårdsverkets förslag till sektorsmål för friluftslivet.....	33
2.5 Kommunernas och landstingens ansvar.....	34
2.5.1 Den kommunala översiktsplaneringen.....	34
2.5.2 Stiftelser för naturvård och friluftsliv	35
2.6 Utvecklingstendenser.....	39
2.7 Förnyat politiskt intresse för friluftsliv	40
2.8 Sammanfattande bedömning.....	41

3 Friluftspolitiken i våra grannländer.....	43
3.1 Danmark	43
3.1.1 Den danska friluftspolitikens särdrag.....	43
3.1.2 Friluftsrådet.....	43
3.1.3 Skov- og Naturstyrelsen m.m.	46
3.2 Norge	47
3.2.1 Inledning.....	47
3.2.2 Det offentliga friluftsåtagandet i Norge – kort historik	47
3.2.3 Resultatområdet Friluftsliv i statsbudgeten	48
3.2.4 Friluftsrådernes Landsforbund, FL	49
3.2.5 De frivilliga friluftorganisationerna.....	50
3.2.6 Den norska modellen för stöd till frivilliga organisationer.....	52
3.3 Det nordiska friluftssamarbetet	54
3.3.1 Kort historik	54
3.3.2 Friluftorganisationernas roll i genomförandet av en friluftspolitik	55
3.3.3 Det nordiska friluftsnätverket	56
3.4 Sammanfattande bedömning.....	57
4 Det statliga friluftsstödets utveckling.....	59
4.1 Inledning.....	59
4.2 Friluftsfonden och Statens friluftsnämnd m.m.....	60
4.3 Idrott åt alla – Riksidrottsförbundet tar över	60
4.4 Naturvårdsverkets fritidsbyrå m.m.	61
4.5 Turist- och rekreationsstruktur i förändring	62
4.5.1 Sveriges Turistråd och Rekreationsberedningen	62
4.5.2 Styrelsen för Sverige bilden och Next Stop Sweden	64
4.5.3 Turistdelegationen.....	64
4.5.4 Sveriges Rese- och Turistråd AB.....	65
4.6 Sammanfattande bedömning.....	65
5 Friluftsstödet från kommuner och landsting.....	67
5.1 Inledning.....	67
5.2 Det kommunala stödet.....	68
5.3 Intresset för friluftsliv för närvarande.....	71
5.4 Intresset för friluftsliv i framtiden.....	72
5.5 Stödet till friluftsliv i framtiden	74
5.6 Landstingens stöd	76
6 Friluft- och främjandeorganisationerna	79
6.1 Inledning.....	79

6.2 De närmast berörda organisationerna	80
6.3 Friluftsgruppens egen kartläggning.....	81
6.4 Friluftorganisationerna i den officiella statistiken	84
6.5 Sammanfattande bedömning.....	85
7 Friluftsliv och folkhälsa.....	87
7.1 Friluftsliv	87
7.2 Folkhälsa.....	88
7.3 Perspektiv i folkhälsoarbetet.....	88
7.4 Riskperspektivet	90
7.5 Frisk- och skyddsperspektivet.....	91
7.6 Sjukdomsperspektivet	93
7.7 Målgruppsperspektivet.....	94
7.7.1 Barn och ungdomar.....	94
7.7.2 Äldre	94
7.7.3 Människor med handikapp	95
7.8 Arenaperspektivet	96
7.9 Hälsoekonomi.....	96
7.10 Jämlikhet i hälsa	97
7.11 Reflektioner	98
8 Svenska folkets friluftsvanor.....	101
8.1 Inledning.....	101
8.2 Vandringar i skog och mark	103
8.3 Nöjes- och motionspromenader.....	106
8.4 Fritidsfiske	109
8.5 Trädgårdsarbete.....	111
8.6 Sammanfattning.....	113
9 Friluftsliv i barnomsorg och skola	117
9.1 Inledning.....	117
9.2 Friluftsliv som mål eller medel	118
9.3 Friluftsliv som en del i barnomsorgens och skolans verksamhet	118
9.4 Skolans friluftsverksamhet i Norge och Finland.....	124
9.5 Lärares bilder av friluftsverksamheten i skolan.....	124
9.6 Reflektioner	128
10 Friluftsstödets framtida inriktning.....	131
10.1 Motiv för det offentliga åtagandet.....	131

10.2 Motiv för statsbidrag	132
10.3 Statsbidragens framtida inriktning	133
10.3.1 Syftet med organisationsbidrag till friluftorganisationerna	133
10.3.2 Syftet med verksamhetsbidrag till friluftorganisationerna	135
10.3.3 Skillnaden mellan bidrag och ersättningar för uppdrag	135
10.4 Kriterier för uppföljning och utvärdering	136
10.4.1 Uppföljning och utvärdering av friluftspolitiken	136
10.4.2 Uppföljning och utvärdering av organisationsbidragen	137
10.4.3 Uppföljning och utvärdering av verksamhetsbidragen	137
11 Organisation för stöd till friluftslivet	139
11.1 Arbetsuppgifternas art	139
11.2 Överlämnande av förvaltningsuppgifter till en ideell organisation	140
11.3 Alternativet särskild nämndmyndighet	141
11.4 Alternativet befintlig central myndighet	141
11.4.1 Kort beskrivning av tänkbara alternativ	141
11.4.2 Bedömning av alternativen	143
11.5 Naturvårdsverkets friluftspolitiska uppdrag	144
11.6 Naturvårdsverkets Friluftsråd	145
11.7 Behov av samverkan mellan samhällssektorer, förvaltningsnivåer och huvudmän	146
12 Genomförande	149
12.1 Finansiering	149
12.2 Kompetensnät för friluftsforskning	151
12.3 Författningsmässiga och skattetekniska konsekvenser	151
12.4 Behovet av övergångsbestämmelser	152
 Källförteckning	 155
 Bilaga 1	 161
Bilaga 2	165
Bilaga 3	205
Bilaga 4	208
Bilaga 5	213

Sammanfattning

Friluftsgruppen har haft Regeringskansliets uppdrag att göra en översyn av framtida inriktning och administration av statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer. En given utgångspunkt har varit att det statliga friluftsstödet inte längre skall ses som en del av statens stöd till idrotten.

Friluftsgruppens slutsatser och förslag kan sammanfattas i följande punkter:

- Den svenska friluftspolitikerna bör göras tydligare än i dag. Ett första steg i den riktningen kan vara att regeringen fastställer Naturvårdsverkets förslag till sektorsmål för friluftsliv och naturturism.
- Friluftsliv bör definieras som "vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling".
- Statligt friluftsstöd skall i fortsättningen kunna utgå till ideella organisationer som bedriver eller främjar friluftsliv enligt definitionen ovan och i övrigt fyller de villkor som ställs i en förordning.
- Bidragen till de berörda organisationerna skall fördelas av Naturvårdsverket. Bidrag skall också kunna utgå till samarbetsorgan bildat av sådana organisationer som kan komma i fråga för stöd.
- Med hänsyn till friluftspolitikens sektorövergripande karaktär skall Naturvårdsverkets beslut i bidragsfrågor beredas av ett för ändamålet särskilt inrättat friluftsråd, med företrädare för berörda myndigheter.
- Utöver att bereda bidragsfrågor bör Naturvårdsverkets friluftsråd kunna bistå verket när det gäller initiering och bevakning av relevant forskning och statistik. Inrättandet av ett kompetensnät för friluftsforskning bör särskilt övervägas.
- Den organisation som föreslås överensstämmer i allt väsentligt med den ordning som gäller i våra grannländer. Detta innebär att det nordiska samarbetet på friluftsområdet bör kunna öka, såväl mellan myndigheter som mellan ideella organisationer.

Det underlag Friluftsgruppen använt för sina överväganden och förslag presenteras i rapportens kapitel 2-9. Kapitlens innehåll sammanfattas nedan:

Den svenska friluftspolitiken (Kap. 2)

På såväl nationell som regional och lokal nivå går den nuvarande svenska friluftspolitiken i huvudsak ut på att skapa förutsättningar för friluftsliv bl.a. genom bevarande av allemansrätten och strandskyddet, genom säkerställande och vård av områden för friluftsliv med därtill hörande anläggningar och genom skötsel av vandringsleder i såväl i skogslandet som fjällen. Ett växande intresse för att på nytt engagera organisationslivet i friluftsarbetet kan skönjas genom bl.a. den överarbetning av naturvårdspolitiken som pågår inom Miljödepartementet. Naturvårdsverkets förslag till sektorsmål för friluftsliv och naturturism och uttalandet i regeringsförklaringen om att Naturvårdspolitiken skall ”utvecklas för att hela folket skall få tillgång till vår rika natur” pekar på att insatserna från samhällets sida är på väg att öka.

Friluftspolitiken i våra grannländer (Kap. 3)

I Danmark och Norge är friluftspolitiken en del av den samlade miljöpolitiken, dit även kulturmiljövården hör. Gemensamt för Danmark och Norge är också att de frivilliga organisationerna har en framskjuten position, främst när det gäller friluftspolitikens utveckling, förmedling och genomförande. Det danska Friluftsrådet, bildat 1942, har 92 medlemsorganisationer som alla har anslutit sig till rådets friluftspolitiska handlingsprogram. Friluftsrådets systerorganisation i Norge, Friluftslivets Fellesorganisasjon, FRIFO, har även den en framskjuten position, inte minst i det nu pågående arbetet med en ny stortingsmelding om friluftsliv. De ojämna styrkeförhållandena mellan de nordiska friluftorganisationerna gör att samarbetet dem emellan haltar. Med en förstärkt paraplyorganisation för de svenska friluftorganisationerna skulle samarbetet kunna utvecklas.

Det statliga friluftsstödet utveckling (Kap. 4)

Det statliga stödet till frilufts- och främjandeorganisationer har sedan 1960-talet, då frågan senast blev föremål för utredning, minskat kraftigt i förhållande till idrottsstödet. Statsbidragen via Riksidrottsförbundet till

sex friluft- och främjandeorganisationer är vad som finns kvar av statens en gång omfattande friluftsstöd. Huvuddelen av den bidragsgivning som på 1960-talet sköttes av statens friluftsnämnd har helt försvunnit. Naturvårdsverket och därefter den dåvarande stiftelsen Sveriges Turistråd hade under många år uppgiften att fördela anläggningsbidrag till friluftorganisationerna, men bidragen försvann helt när Turistrådet avvecklades 1992. Enligt Friluftsgruppens bedömning är detta inte resultatet av en medveten politik utan snarare en följd av att friluftsförådrarna integrerats med andra politikområden och i praktiken successivt decentraliserats till landsting och kommuner. Resultatet har bl.a. blivit att friluftorganisationernas roll i friluftspolitiken blivit ytterst marginell.

Friluftsstödet från kommuner och landsting (Kap. 5)

Det kommunala friluftsstödet ligger i intervallet 300-500 miljoner kronor och är därmed både absolut och relativt idrottsstödet avsevärt mycket högre än statens. Landstingens motsvarande stöd är svårt att uppskatta, men landstingens direkta bidrag till friluftorganisationerna kan uppskattas till ca 10 miljoner kronor. På kommunal nivå gör en majoritet av de tillfrågade förvaltningscheferna bedömningen att intresset för friluftsliv kommer att öka både bland politiker och bland kommunens invånare. Inom landstingen är man inte lika säkra på ett ökande intresse för friluftsliv.

Friluft- och främjandeorganisationerna (Kap. 6)

Vid sidan av de sex organisationer som får statsbidrag via Riksidrottsförbundet finns ett relativt stort antal organisationer som har till ändamål eller som väsentlig del av sin verksamhet att bedriva eller främja friluftsliv. Dit hör främst det växande antalet medlemmar i friluftorganisationernas samarbetsorgan FRISAM. Friluftsgruppens genomgång av dels tillgänglig officiell statistik om svenska folkets engagemang i friluftorganisationer, dels den senaste Folkrörelse- och föreningsguiden visar också att ett förstärkt FRISAM skulle ha en bred rekryteringsbas. Det innebär bl.a. att det framtida bidragssystemet inte enbart kan grundas på de organisationer som får bidrag i dag.

Friluftsliv och folkhälsa (Kap. 7)

Med stöd i den kunskap som redovisas i kapitlet kan Friluftsgruppen konstatera att friluftsliv har stor betydelse för folkhälsan. Inaktivitet är idag en av de största enskilda riskfaktorerna för ohälsa och för tidig död. Regelbunden fysisk aktivitet ökar den fysiska prestationsförmågan i alla åldrar och hos personer med olika funktionshinder. Friluftslivet ger därutöver många andra positiva hälsoeffekter av fysiologisk, psykisk och social karaktär. Både vid mätning av den hälsorelaterade livskvaliteten och aktivitetsfaktorernas hälsovärde hamnar friluftsliv, promenader och utflykter mycket högt i rangordningen.

Svenska folkets friluftsvanor (Kap. 8)

Aktuell officiell statistik från SCB visar bl.a. att intresset för att ströva i skog och mark varit konstant lågt för yngre personer 16–24 år och dessutom i avtagande sedan mitten av 1970-talet. När det gäller yngre män har intresset varit konstant lågt också för nöjes- och motionspromenader. I åldersintervallet 45–74 år är såväl män som kvinnor mycket friluftaktiva, med ett växande intresse i synnerhet i åldersgruppen 65–74 år. Statistiken ger alltså underlag för att ägna ungdomar särskild uppmärksamhet i friluftspolitiken, vilket gör att området bör vara av intresse också för Ungdomsstyrelsen. Rent allmänt anser Friluftsgruppen att aktuella uppgifter om befolkningens friluftsvanor utgör ett viktigt underlag för beslut om friluftspolitikens inriktning.

Friluftsliv i barnomsorg och skola (Kap. 9)

Omfattningen av friluftsverksamheten i barnomsorg och skola avgörs idag på lokal nivå. Nationella mål och riktlinjer utgör inget hinder för en ökad friluftsverksamhet. Som regel bestäms inriktningen av den enskilda skolan. Det innebär att insatser för att främja friluftslivet i skolan i första hand måste riktas mot skolledare och lärare. I det sammanhanget kan friluftorganisationerna spela en viktig roll. Vidare bör såväl Skolverket som Kommunförbundet erbjudas möjlighet att delta i det fortsatta arbetet med att utveckla friluftspolitiken. Skolverket har också fått regeringens uppdrag att under år 2000 klarlägga förändringar under senare år i skolans friluftsverksamhet.

Övervägande och förslag (Kap. 10-12)

Rapportens kapitel 10-12 innehåller Friluftsgruppens överväganden och förslag. Kapitel 10 innehåller förslagen vad gäller statsbidragens framtida inriktning, kapitel 11 förslag till organisation för fördelning av det framtida stödet och kapitel 12 förslag om genomförande.

Förslag till bidragsförordning

Tillämpningsområde

1 § I denna förordning meddelas föreskrifter om statsbidrag till ideella, demokratiskt uppbyggda organisationer som har till huvudändamål eller som väsentlig del av sin verksamhet att bedriva eller främja friluftsliv.

Definition

2 § Med friluftsliv avses i förordningen vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling.

Syftet med statsbidraget

3 § Syftet med statsbidraget är att stödja frilufts- och främjandeorganisationer som

1. värnar det enkla, naturnära och icke resurskrävande friluftslivet,
2. främjar goda möjligheter för alla innevånare att utöva friluftsliv,
3. främjar ett tryggt och säkert friluftsliv, eller
4. verkar för ökad kunskap om och hänsyn till natur, miljö och allmansrätt.

Förutsättningar för statsbidrag

4 § Statsbidrag kan lämnas till ideell organisation som

1. har en riksomfattande organisation med ett lokalt eller regionalt förankrat föreningsliv i minst 10 län

2. har bedrivit verksamhet under minst två år före ansökan om bidrag

5 § Finns särskilda skäl får statsbidrag även lämnas till samverkansorgan bildat av friluftsför- och främjandeorganisationer som uppfyller villkoren i 3-4 §§ och till organisationer som inte helt uppfyller villkoren, men som bidrar till förnyelsen inom friluftsområdet.

Bidragsformer

6 § Statsbidrag utgår i form av organisationsbidrag och verksamhetsbidrag. Organisationsbidrag utgår i förhållande till organisationens omfattning och aktivitetsnivå. Verksamhetsbidrag ges som stöd till föreningsdriven verksamhet och är förenat med resultatkrav. För verksamhetsbidrag krävs särskilda överenskommelser mellan berörda organisationer och bidragsfördelande myndighet om syftet med bidragen och formerna för resultatredovisning.

Beslutande myndighet m.m.

7 § Ansökan om bidrag enligt denna förordning skall göras skriftligen och ges in till Naturvårdsverket.

8 § Beslut i fråga om bidrag enligt denna förordning fattas av Naturvårdsverket efter hörande av verkets Friluftsråd.

Villkor och redovisning m.m.

9 § Bidrag lämnas för ett år i sänder. Bidrag betalas ut i förskott med högst en fjärdedel per kvartal. Ett bidragsår omfattar tiden den 1 januari – den 31 december.

10 § En friluftsför- eller främjandeorganisation som fått statsbidrag enligt denna förordning skall senast tre månader efter utgången av bidragsåret lämna Naturvårdsverket en redogörelse för sin verksamhet. Redogörelsen skall bl.a. innehålla en ekonomisk redovisning samt uppgifter om medlemsantal, medlemsutveckling och statsbidragens andel av den totala omslutningen. I fråga om verksamhetsbidrag skall även en redovisning lämnas för medlems användning och uppnådda resultat i förhållande till de mål och villkor som gäller för bidragen.

11 § Den organisation som beviljats bidrag är skyldig att på Naturvårdsverkets begäran lämna det underlag som behövs för myndighetens granskning. Ett bidrag som lämnats på felaktiga grunder skall betalas tillbaka.

14 § Naturvårdsverket får meddela de närmare föreskrifter som behövs för verkställigheten av denna förordning.

15 § Naturvårdsverket skall årligen, senast den 31 maj, lämna en samlad redovisning till regeringen om statsbidragens användning i förhållande till bidragens syften.

Överklagande

16 § Naturvårdsverkets beslut enligt denna förordning kan inte överklagas.

1 Utgångspunkter

Friluftsgruppen har haft Regeringskansliets uppdrag att föreslå lämplig framtida inriktning och administration av statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer. En given utgångspunkt har varit att det statliga friluftsstödet inte längre skall ses som en del av statens stöd till idrotten.

1.1 Idrottsutredningen

Friluftsgruppens uppdrag har sin grund i förslagen från den senaste idrottsutredningen, som i sitt slutbetänkande¹ delade de s.k. friluftsliv- och främjandeorganisationernas bedömning att statens stöd till idrotten och statens stöd till främjandet av ett aktivt friluftsliv bör behandlas var för sig och att främjandeorganisationerna bör få sitt statsstöd direkt från staten och inte via Riksidrottsförbundet (RF). Idrottsutredningen ansåg också att främjandeorganisationernas verksamhet i olika avseenden skiljer sig från den idrott som är organiserad inom ramen för RF. Tävlingsinslaget i flertalet friluftsförbund är, enligt utredningen, helt frånvarande eller starkt nedtonat. Utöver att stimulera till ett ökat friluftsliv handlar det för friluftslivsorganisationerna mer om att värna miljön eller främja säkerhet.

Mot den bakgrunden föreslog Idrottsutredningen att statens stöd till främjandeorganisationerna skulle skiljas från idrottsanslaget och få egna övergripande mål och verksamhetsmål. Som övergripande mål föreslog utredningen att det *skall stärka sådan allmännyttig, ideellt organiserad, demokratisk och medlemsstyrd verksamhet som har till syfte att främja ett aktivt friluftsliv*. Verksamhetsmålen föreslogs vara att *stödja och utveckla ett aktivt friluftsliv för i första hand barn och ungdom samt att utveckla kvaliteten i främjandeorganisationernas friluftslivsverksamhet så att den främjar god etik, ökat deltagande, ideellt engagemang, jämställdhet och integration*.

¹ Idrott & Motion för livet (SOU 1998:76) s. 198 ff

Uppgiften att fördela friluftsstödet föreslogs ligga på regeringen under en övergångstid för att på sikt flyttas över till annan myndighet eller till en paraplyorganisation som organisationerna själva bildar.

1.2 Idrotts- och budgetpropositionerna

Regeringen kom i allt väsentligt att dela Idrottsutredningens uppfattning vad gäller främjandeorganisationerna. I den idrottsproposition² som överlämnades till riksdagen våren 1999 och behandlades under hösten 1999 föreslår regeringen att statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer inte längre skall ingå som en del av anslaget Stöd till idrotten utan utgöra ett eget anslag riktat direkt till främjande- verksamheten. Samtidigt anmäler regeringen att en översyn av friluftsstödets framtida inriktning och administration påbörjats inom Rege- ringskansliet. Mot den bakgrunden tar regeringen inte ställning till de föreslagna målen för friluftsstödet.

Regeringen anser, till skillnad från Idrottsutredningen, att staten som bidragsgivare inte till någon del skall ställa upp mål för idrottsrörelsens egen verksamhet. Detta skall göras av idrottsrörelsen själv. Staten skall däremot ange syftet med bidragsgivningen och fastställa kriterier för uppföljning och utvärdering av stödets effekter.

I budgetpropositionen för år 2000 finns stödet till friluftsförbundet och friluftsförbunden uppfört under ett särskilt anslag. I anslutning till detta anmäler regeringen sin avsikt att återkomma till riksdagen i frågan under våren 2000.

1.3 Kulturdepartementets inledande översyn

Den översyn av friluftsstödets framtida inriktning och administration som anmäldes i idrottspropositionen påbörjades av en särskild utredningsman inom Kulturdepartementet. Denne kom fram till att regeringens syn på friluftsförbuden borde göras tydligare. En statlig policy borde utformas för att bl.a. ge friluftsförbuden och friluftsförbunden en tydligare ställning. För att få underlag för en sådan policy krävdes nära samråd med företrädare för organisationerna och medverkan från såväl berörda statliga myndigheter som de båda kommunförbunden. Utredningsmannen föreslog därför att den fortsatta översynen skulle genomföras av en arbetsgrupp med representanter från bl.a. Ungdomsstyrelsen, Folkhälsoinstitutet, Naturvårdsverket, Skolverket,

² En idrottspolitik för 2000-talet (prop. 1998/99:107), s. 35-36

Statistiska Centralbyrån, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet och Kulturdepartementet.

1.4 Friluftsgruppens uppdrag

I enlighet med utredningsmannens förslag tillkallade statsrådet Messing i juli 1999 en arbetsgrupp för översyn av framtida inriktning och administration av statens stöd till friluftslivet och främjandeorganisationerna. Gruppen kom senare att anta namnet Friluftsgruppen.

Enligt direktiven, som redovisas i sin helhet i bilaga 1, behöver kunskapen fördjupas på ett antal områden för att översynen skall kunna slutföras. Bl.a. behövs ökad kunskap om:

- människors utnyttjande av olika former av rörligt friluftsliv,
- friluftslivets nytta för folkhälsan,
- forskningsbehovet på friluftslivets område,
- människors prioriteringar mellan olika slag av friluftaktiviteter,
- kommunernas satsningar på friluftsliv,
- det statliga stödets omfattning och inriktning,
- nuvarande finansiering av friluftorganisationernas verksamhet.

Med stöd av den fördjupade kunskapen skall gruppen analysera läget och lämna underlag för beslut om statens fortsatta stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer. Underlaget skall bl.a. omfatta förslag om vilka typer av organisationer som bör erhålla statligt stöd och hur administrationen av stödet bör läggas upp. Direktiven anger vidare att arbetsgruppen skall redovisa resultatet av sin insats senast den 30 november 1999.

1.5 Arbetets uppläggning och genomförande

Friluftsgruppen har i sin planering utgått från statens behov av underlag för beslut om dels friluftsstödets framtida inriktning, dels lämplig organisation för fördelning av stödet. Med den utgångspunkten har det varit naturligt för gruppen att högprioritera sådan kunskapsinhämtning och dokumentation som gruppen bedömt ha betydelse för dess överväganden om syften och alternativa former för bidragsfördelning. Den knappa tid som stått till förfogande har också gjort det nödvändigt att

basera utredningen på befintliga kunskapskällor. Friluftgruppen har av tidsskäl i mycket begränsad omfattning kunnat genomföra egna studier.

När det gäller inriktningen av det framtida friluftsstödet har gruppen förutsatt att den statliga styrningen i stort bör följa de principer för statsbidrag till organisationer som regeringen lade fast i den ovan nämnda idrottspropositionen. Det innebär att friluftsrörelsen själv bör lägga fast målen för sin verksamhet. *Statens skall endast ange sina syften med bidragsgivningen och de kriterier som bör gälla för uppföljning och utvärdering av stödets effekter.*

Gruppen har vidare förutsatt att syftet med statens bidrag till friluftorganisationerna bör överensstämma med friluftspolitiken i övrigt. För att få underlag för överväganden om syftet med bidragen har gruppen studerat friluftspolitikens utveckling i Sverige, Norge och Danmark. Även i sina överväganden om lämplig organisation för fördelning av statsbidragen till friluftorganisationerna har gruppen hämtat inspiration från Norge och Danmark.

Gruppen har också utgått ifrån att kriterierna för uppföljning och utvärdering av friluftsstödets effekter bör vara kopplade till friluftspolitikens inriktning i stort. Med stöd i den kartläggning som genomförts har gruppen också kunnat utgå ifrån att aktivt friluftsliv har ett betydande egenvärde och att det ger positiva effekter på folkhälsa och miljö.

1.6 Definitioner och gränssytor

I brist på en entydig svensk definition av begreppet friluftsliv har Friluftgruppen som arbetsdefinition använt den officiella norska definitionen: *"Vistelse och fysisk aktivitet utomhus under fritid för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse."* Den definitionen användes även av Nordiska institutet för samhällsplanering vid ett nordiskt seminarium om friluftsforskning år 1992³. Enligt institutet är definitionen inte bara användbar för friluftadministrationen. Den lyfter också fram ett antal stora kunskapsområden för forskning och understryker *"att någon förståelse av friluftslivet som fenomen – och därmed en förnuftigt underbyggd förvaltning – inte är möjlig utan ett brett tvärvetenskapligt angreppssätt"*.

I Sverige fanns för 30 år sedan ett motsvarande sektorövergripande synsätt. I sitt andra betänkande⁴ aktualiserade 1962 års fritidsutredning

³ NORDPLAN, Nordiska institutet för samhällsplanering, Rapport 1994:3

⁴ Friluftslivet i Sverige, Del II (SOU 1965:19), s. 94-95

ett antal gränsdragningsfrågor, som i hög grad varit aktuella också i Friluftsgruppens arbete:

”En gränsdragning, som är utomordentligt svår att göra, är den mellan *friluftsliv och idrott*. Många aktiviteter kan lika väl hänföras till det ena området som det andra, dvs. begreppen täcker varandra i avsevärd grad. Utredningen har inte ansett sitt uppdrag omfatta inomhusidrotten, icke heller idrottens organisationsfrågor.”

”En kanske ännu svårare gränsdragning är den som ibland måste göras mellan *friluftsliv och turism*. Såvitt utredningen kunnat finna existerar det icke f.n. någon allmänt accepterad definition av begreppet turist. Emellertid torde varje person, svensk eller utlänning, som lämnat sin hemort under någon längre tid för att vistas på annan plats i annat syfte än att arbeta, kunna betecknas som turist. Ur denna synpunkt kan alltså stora delar av friluftsfolket, särskilt under de längre ledigheterna, betecknas som turister.”

”Ett område, som i utomordentligt hög grad berör friluftslivet, är *naturvården*. Särskilt har detta blivit fallet efter 1963 och 1964 års genomgripande reformer på detta område, som bl.a. inneburit att den sociala naturvården, dvs. den gren som syftar till att bereda människorna rekreation i naturmiljö, numera är helt jämställd med den kulturella och vetenskapliga naturvården. Bland naturvårdsåtgärder av största betydelse för friluftslivet må särskilt nämnas tillskapet av naturreservat för friluftsåndamål, strandskyddet, landskapsskyddet och kontrollen av naturvärdesförstörande teknisk exploatering.”

”I detta sammanhang vill fritidsutredningen beröra en speciell fråga som är av stor betydelse för friluftslivet, nämligen *Allemansrätten* eller de rättigheter och skyldigheter som allmänheten har att iaktta vid färd över eller vistelse på annans mark. Från många håll har framförts krav eller förslag att fritidsutredningen skall medverka till en precisering av allemansrätten.”

Utvecklingen under de dryga 30 år som gått sedan Fritidsutredningen presenterade sitt betänkande har inneburit att det tillkommer ytterligare ett antal gränssytor. Som exempel kan nämnas att *kulturmiljövården* numera omfattar även kulturlandskapet, dvs. natur som omvandlats av människohand. En stor del av den utomhusmiljö, som av vardagsmänniskan uppfattas som natur, är i praktiken ett kulturlandskap. Det innebär bl.a. att hembygdsrörelsen har viktiga uppgifter som

gränsar till friluftsliv. Vidare ingår det i Friluftsgruppens uppdrag att belysa friluftslivets betydelse för *folkhälsan*. Nämnas bör också att merparten av de friluftorganisationer som uppbär offentligt stöd får detta för att bedriva friluftsförande verksamhet, dvs. för uppgifter som gränsar till *folkbildning och utbildning*.

2 Den svenska friluftspolitiken

På såväl nationell som regional och lokal nivå går den nuvarande svenska friluftspolitiken i huvudsak ut på att skapa förutsättningar för friluftsliv, bl.a. genom bevarande av allemansrätten och strandskyddet, genom säkerställande och vård av områden för friluftsliv med därtill hörande anläggningar och genom skötsel av vandringsleder i såväl skogslandet som fjällen. Ett växande intresse för att på nytt engagera organisationslivet i friluftsarbetet kan skönjas genom bl.a. den överarbetning av naturvårdspolitiken som pågår inom Miljödepartementet. Naturvårdsverkets förslag till sektorsmål för friluftsliv och naturturism och uttalandet i regeringsförklaringen om att naturvårdspolitiken skall "utvecklas för att hela folket skall få tillgång till vår rika natur" pekar på att insatserna från samhällets sida är på väg att öka.

2.1 Inledning

Friluftspolitiken i Sverige är sedan länge integrerad i naturvårdspolitiken. I det principprogram som statsmakterna antog år 1963 angående riktlinjerna för naturvårdsverksamheten⁵ underströks bl.a. att den sociala naturvården helt skulle jämföras med den mer traditionella och vetenskapliga naturvården. Naturområden kunde sålunda skyddas dels med hänsyn till de naturvärden som fanns där men också på grund av deras värde för friluftslivet. Naturvårdsverket blev år 1967 den centralt ansvariga myndigheten för friluftsförhållanden. I lagstiftningen har friluftslivet fått en framträdande roll, främst i miljöbalken och plan- och bygglagen.

I såväl lagstiftning som praktiskt arbete är emellertid gränserna flytande mellan social naturvård, naturturism och friluftsliv. I den följande redovisningen ingår därför naturturismen i vad som beskrivs som friluftsliv.

⁵ Kungl. Maj:ts proposition nr 71 år 1963

2.2 Friluftslivet i lagstiftningen

2.2.1 Allemansrätten

Allemansrätten har utvecklats till en viktig förutsättning för människor att fritt vistas i naturen. Genom allemansrätten får människor nyttja naturen för friluftsliv utan att behöva betala för tillträdet. I regeringsformen 2 kap. 18 § slås fast att "alla skall ha tillgång till naturen enligt allemansrätten". Någon precisering av innebörden av allemansrätten ges emellertid inte. I miljöbalkens 7 kap. 1 § sägs: "Var och en som utnyttjar allemansrätten eller annars vistas i naturen skall visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den."

"Allemansrätten kan beskrivas som en rätt för var och en att i viss utsträckning vistas på mark- och vattenområden som tillhör andra och att där plocka svamp, bär och vissa andra naturprodukter. Nyttjandet får inte innebära att fastighetsägare eller andra med särskild rätt till fastighet tillfogas nämnvärd skada eller olägenhet. Begränsningen brukar ibland sammanfattas med uttrycket: inte störa, inte förstöra."⁶

Miljöbalkens bestämmelser (2 kap.) om allmänna hänsynsregler innebär bl.a. att den som organiserar andra människors friluftsliv, oavsett om det sker kommersiellt eller ideellt, har att följa balkens krav på skyddsåtgärder och försiktighetsmått som verksamhetsutövare skall vidta. Av aktsamhetsregeln följer bl.a. att arrangören skall se till att deltagarna undviker särskilt känsliga områden. Vidare skall tillses att skada överhuvudtaget inte uppkommer, att särskild information ges vid förekommande behov samt att deltagare som kan antas ha otillräckliga kunskaper om allemansrättens innebörd ges kunskap om grundprinciperna.

Miljöbalken möjliggör för länsstyrelse att med stöd av 12 kap. 6 § föreskriva om anmälningsplikt för verksamhet som kan komma att "väsentligen ändra naturmiljön". Länsstyrelsen får förelägga verksamhetsutövaren att vidta de åtgärder som behövs för att begränsa eller motverka skada. Exempel på en sådan åtgärd är att ett företag som hyr ut kanoter efter samråd med fastighetsägaren anvisar lämpliga platser för matlagning och övernattnings. Om åtgärderna inte är tillräckliga får myndigheten förbjuda verksamheten.

⁶ prop.1997/98:45

2.2.2 Riksobjekt

I miljöbalkens 3 respektive 4 kapitel (tidigare naturresurslagen) ges områden med betydande nationella värden för naturvård respektive friluftsliv ett starkt skydd. Lagen anger att områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård eller friluftsliv skall skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. (2 kap. 6 §) Naturvårdsverket avgör vilka områden som är riksintressanta för naturvård respektive friluftsliv. Riksantikvarieämbetet anger områden av riksintresse för kulturminnesvärden. För enkelhetens skull brukar dessa områden kallas riksobjekt.

Bevarandevärdet hos ett område av intresse för friluftslivet kan hänga samman med goda möjligheter till bad, fritt strövande i obebyggda områden, goda förutsättningar för fritidsfiske, båtliv och camping, goda förutsättningar för vintersport o.d. Hos områden av betydelse för kulturmiljövården ligger bevarandevärdet ofta i äldre värdefull bebyggelse eller i karaktären hos ett odlingslandskap med dess kombination av bruksformer inom jord- och skogsbruket, bebyggelsens struktur, fornminnen och andra lämningar av äldre bosättningar. Ofta är bevarandeområdena gemensamma för naturvården, kulturmiljövården och friluftslivet.

Att behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter särskilt skall beaktas innebär att bestämmelsen även omfattar s.k. gröna bälten och gröna kilar kring och i bebyggelsekoncentrationer.

Riksobjekten skall representera huvuddragen i den svenska naturen och utgöra de mest värdefulla områdena i ett nationellt perspektiv. Detta resulterar i att områdena för naturvård respektive friluftsliv ofta till stora delar sammanfaller.

Förslag till riksobjekt för naturvård respektive friluftsliv har tagits fram av länsstyrelserna efter kriterier fastställda av statens naturvårdsverk i samråd med Boverket, Riksantikvarieämbetet och Fiskeristyrelsen.

Riksobjekten för friluftslivet är områden som har så stora friluftsvärden på grund av särskilda natur- och kulturkvaliteter och sådan tillgänglighet för allmänheten, att de är eller kan bli attraktiva för besökare från hela eller en stor del av landet eller från utlandet, dvs. de har turistiska intressen.

Ett område som klassas som riksobjekt för friluftslivet skall uppfylla ett eller flera av följande kriterier:

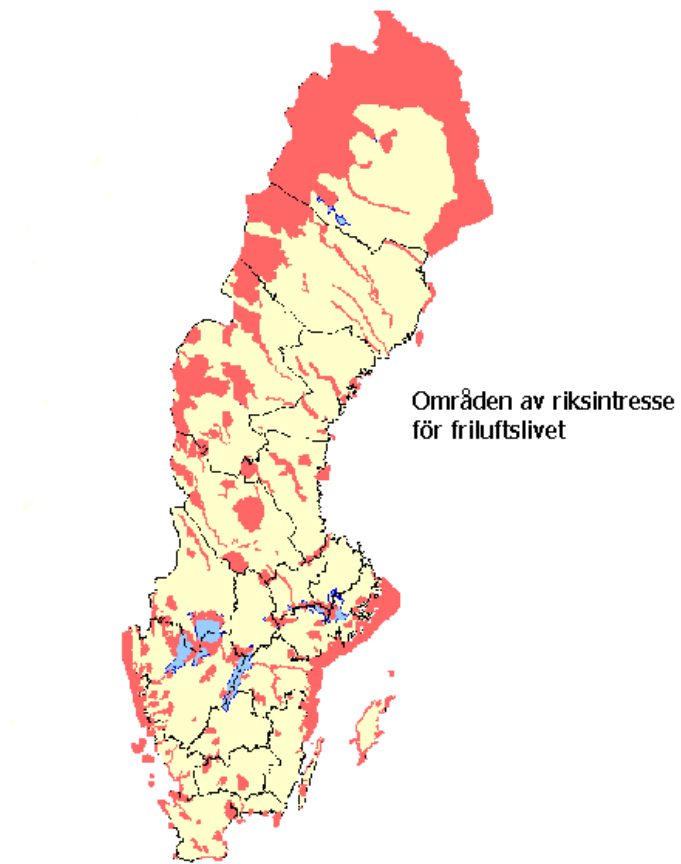
- Särskilt goda förutsättningar för positiva upplevelser och för natur- eller kulturstudier.

- Särskilt stora förutsättningar för vandring eller långfärder på skidor och därmed sammanhängande positiva upplevelser i obebyggda områden.
- Särskilt goda förutsättningar för strövande, cykelturer eller skidåkning och klass 1 objekt i naturvårdsverkets och därmed sammanhängande positiva upplevelser i bebyggda områden.
- Särskilt goda förutsättningar för bad, båtsport, kanoting eller skridskofärder.
- Särskilt goda möjligheter till fritidsfiske, jakt, bär- eller svamplockning och därmed sammanhängande positiva naturupplevelser.

Naturvårdsverket har hittills pekat ut 215 riksobjekt för friluftsliv, omfattande ca 108 000 km².

Tabell 2:1. Riksobjekt för friluftsliv fördelat på län i hektar

Län	Friluftsliv
Stockholm	474 600
Uppsala	34 000
Södermanland	211 500
Östergötland	151 900
Jönköping	32 900
Kronoberg	71 500
Kalmar	176 800
Gotland	72 900
Blekinge	49 600
Skåne	181 100
Halland	146 500
V Götaland	652 500
Värmland	224 300
Örebro	65 400
Västmanland	50 200
Dalarna	608 100
Gävleborg	276 500
Västernorrland	127 300
Jämtland	1 487 500
Västerbotten	1 311 600
Norrbotten	4 492 400

Källa: Naturvårdsverket

2.2.3 Riksintressen

Miljöbalkens 4 kapitel namnger de geografiska områden som har sådana natur- och kulturvärden att riksdagen i lag beslutat att de är av riksintresse och ska skyddas mot påtaglig skada. Områdenas status som riksintresse kan inte ändras på annat sätt än genom riksdagsbeslut. Prövningsmyndigheten kan bedöma om den tänkta exploateringen inte påtagligt skadar eller i övrigt motverkar syftet med riksintressena. Bestämmelserna gäller

- *särskilt utpekade områden med stora värden för turism och friluftsliv (2 §),*
Här namnges 24 stora kust- och inlandsområden, där turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt skall beaktas vid prövning av exploateringsföretag.
- *kuster som i princip är orörda (3 §),*
- *mycket exploaterade kuster (4 §),*
- *delar av fjällvärlden (5 §),*
- *vattendrag – med tillhörande vattenområden, källflöden och biflöden (6 §) samt*
- *nationalstadsparker (7 §).*
I lagen fastställs att området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården i Stockholms och Solna kommuner är en nationalstadspark. Det området har ett stort intresse från friluftslivssynpunkt.

2.2.4 Nationalparker och naturreservat

Miljöbalken möjliggör också områdesskydd i form av nationalparker och naturreservat. Statsägd mark kan efter riksdagens medgivande av regeringen avsättas som nationalpark, medan naturreservat och kulturreservat kan inrättas av länsstyrelser på både offentligägd och privat mark. Syftena med att avsätta naturreservat är att "bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller *tillgodose behov av områden för friluftslivet*". I författningskommentaren sägs bl.a. att skydd bör finnas för både närområden vid större tätorter och områden på längre avstånd från större tätorter.

I miljöbalken finns en motsvarande bestämmelse för att inrätta kulturresevat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap.

I varje enskilt fall upprättas föreskrifter som anger hur området får användas inklusive allmänhetens uppträdande inom området ifråga. 26 nationalparker och över 2200 naturreservat har avsatts spridda över hela landet motsvarande ca 8,8 procent av landets yta, motsvarande 3,2 miljoner hektar. Härtill kommer att områden avsatts som reservat genom

kommunala beslut. De kommunalt bildade naturreservaten har en total area på 6 156 ha, därav en landarea på 4 840 ha.

Vissa naturreservat tillhör de mest frekventerade naturområdena i landet. Turistföretag och regionala turistråd använder sig ofta av de skyddade områdena i sin marknadsföring av en bygd.

Ansvar för förvaltningen av de skyddade områdena ligger huvudsakligen hos länsstyrelserna, som kan delegera det praktiska arbetet till stiftelser, kommuner eller ideella föreningar. Naturvårdsverket fördelade år 1999 nära 80 miljoner kronor till länsstyrelserna för förvaltning av nationalparkerna och naturreservaten.

2.2.5 Strandskydd

Vid Sveriges alla kuster, sjöar och vattendrag råder förbud mot nybebyggelse m.m. inom en zon på 100 meter inåt och utåt från strandlinjen räknat. Länsstyrelsen kan vidga förbudet till upptill 300 meter. Om särskilda skäl föreligger kan länsstyrelsen eller kommunen medge undantag från förbudet. Skyddet har tillkommit för att åt allmänheten trygga möjligheterna till rekreation men också för att skydda faunan och floran.

2.3 Naturvårdsverkets friluftstätanden

2.3.1 Det formella ansvaret kontra frivilliga åtaganden

Från år 1967 fram till år 1991 fanns i Naturvårdsverkets instruktion (SFS 1967:444) en bestämmelse om att verket var central förvaltningsmyndighet för ärenden om "rörligt friluftsliv". Vidare fanns ett särskilt åliggande om att verksamheten inom verkets förvaltningsområde skulle ordnas och utvecklas "med hänsyn till behovet av områden för rekreation och friluftsliv". Verket skulle dessutom "leda arbetet med planeringen av åtgärder för det rörliga friluftslivet" och "särskilt verka för att stränderna skyddas". Genom förordningen (1991: 934), som fortfarande gäller, försvann verkets uttalade ansvar för friluftslivet. Ingen myndighet är idag enligt sin instruktion central förvaltningsmyndighet för friluftslivet.

Under de senaste decenniernas generella decentraliserings- och kommunaliseringssträvanden har ansvaret för stödet till friluftslivet alltmer flyttats till kommunerna. De verksamheter för vilka Naturvårds-

verket idag (i yttrande 1999-09-29 Redovisning av regeringsuppdrag om det särskilda sektorsansvaret för ekologisk hållbar utveckling) har identifierat som sitt sektorsansvar är; säkerställande av skyddsvärda områden och vård av skyddade områden inkl. kalkning samt friluftsliv.

Verket anger att man "skapar förutsättningar för friluftsliv genom skydd av områden samt anläggningar i anslutning till dessa för att tillgodose friluftslivets behov, inklusive det statliga ledsystemet i fjällen. Därutöver har Naturvårdsverket ett ansvar för att bevaka och informera om allemansrätten."

Aktivt arbete med friluftslivsfrågor i övrigt sker endast i begränsad omfattning. Exempel på sådant arbete är att:

- värna om de riksintressanta områdena för naturvård och friluftsliv samt stränderna,
- medverka i vården av landets 26 nationalparker och ca 2200 naturreservat,
- publicera broschyrer och böcker om naturen i Sverige och
- etablera Naturum – utställningslokaler om naturen

Det sistnämnda exemplet förtjänar en närmare presentation.

2.3.2 Naturvårdsverkets Naturum

I början av 1970-talet lanserade Naturvårdsverket en informationsidé som kallades *naturum*, med Visitors' Centres i Storbritannien och Nordamerika som förebild. 1973 öppnades landets första naturum. De var belägna i Visby, i Stocklycke på Omberg och på Öland. I dag finns ett 40-tal naturum runt om i landet och fler är på gång. Intresset för naturinformation är stort. Under sommarsäsongen har alla naturum sammantagna närmare två miljoner besökare. Öppettider och verksamhet varierar, liksom utställningarnas omfattning. Större naturum tar ibland en mindre entréavgift, medan flertalet mindre anläggningar har fri entré. Basinformationen om ett skyddat område är dock alltid gratis.

I naturum får besökaren information om ett områdes geologi, flora, fauna och kulturhistoria. Man får också tips om utflyktsmål och vandringar. Naturum ska vara en port ut i det fria som ger besökaren impulser till att intressera sig för och vistas i naturen. Naturvårdsverket vill även öka förståelsen för naturvård, det ekologiska samspelet och människans påverkan på miljön. Naturum ska berika naturupplevelsen – inte ersätta besöket i naturen.

Naturum är inte bara en utställningslokal. I många naturum finns guider och utställningen kompletteras ofta med bildspel, naturstigar,

temakvällar, litteratur, multimedia m.m. Vissa har även naturskola och ett utvecklat samarbete med skolor och barnomsorg. Detta innebär att naturum kan se olika ut från plats till plats.

Namnet "*naturum*", som stavas med ett "r" och med ett litet "n" i början, är ett inregistrerat varumärke som ägs av Naturvårdsverket. För att anläggningar som inte byggs av Naturvårdsverket ska få använda beteckningen naturum krävs därför en ansökan. De flesta naturum drivs av länsstyrelser, kommuner eller stiftelser, men Naturvårdsverket driver därtill ett fåtal i egen regi. Naturvårdsverket har ett stort ansvar för informationen till nationalparkernas besökare, medan länsstyrelserna har motsvarande huvudansvar för naturreservaten. Detta gör att verket för sin del prioriterar naturum vid befintliga och planerade nationalparker. I både naturreservat och nationalparker ska det finnas vägvisning, informationstavlor med karta, beskrivning och föreskrifter samt markering av områdets gränser. I många områden finns ytterligare information i form av naturstigar, utomhusutställningar, broschyrmaterial, guidade turer och naturum. Naturum är därför en viktig del i informationsarbetet när det gäller naturreservat och nationalparker.

2.4 Naturvårdsverkets förslag till sektorsmål för friluftslivet

Som ett första led i arbetet med mål- och resultatstyrning av samhällets miljöarbete har riksdagen lagt fast femton nationella miljö kvalitetsmål: 1. Frisk luft. 2. Grundvatten av god kvalitet. 3. Levande sjöar och vattendrag. 4. Myllrande våtmarker. 5. Hav i balans samt levande kust och skärgård. 6. Ingen övergödning. 7. Bara naturlig försurning. 8. Levande skogar. 9. Ett rikt odlingslandskap. 10. Storslagen fjällmiljö. 11. God bebyggd miljö. 12. Säker strålmiljö. 13. Skyddande ozonskikt. 14. Begränsad klimatpåverkan.

För att bli användbara i miljöarbetet måste de fastställda målen preciseras. Regeringen har därför uppdragit åt berörda myndigheter att utveckla delmål, åtgärdsstrategier, handlingsvägar och mått för uppföljning. Myndigheternas förslag har överlämnats till Miljömålskommittén, dvs. den parlamentariska beredning som senast den 1 juni 2000 skall redovisa sitt uppdrag till regeringen. Naturvårdsverket har därutöver föreslagit följande sektorsmål för friluftsliv och naturturism:⁷

⁷ Sektorsmål för friluftsliv och naturturism, Naturvårdsverkets rapport 5009

Huvudmål:

Landets främsta områden för friluftsliv/naturturism i fjäll och skog, kust och hav, sjöar och vattendrag och de för friluftsliv lämpade tätortsnära områdena skall till år 2010 bevaras, vårdas och utvecklas på sådant sätt att de kan nyttjas för dessa ändamål inom ramen för en hållbar samhällsutveckling.

Delmål:

- Alla innevånare bör ha goda möjligheter att idka friluftsliv i en varierad och rik naturmiljö till vardags, under helger och semestrar.
- Tillgång till fria, tätortsnära naturområden är lika viktiga delar av en god tätortsmiljö som funktionella trafiksystem och bostäder m.m.
- Landskapet och naturen ger förutsättningar för en utbyggnad av friluftsliv och turism. Detta måste ske på ett långsiktigt hållbart sätt.
- Samhället bör prioritera det enkla, naturnära och icke resurskrävande friluftslivet som bygger på allemansrättens grund.
- Information om hänsyn till naturen, till de i skog och mark yrkesverksamma och till olika friluftsutövare måste utökas.
- Förståelsen hos turister för våra natur- och kulturvärden skall främjas.

Naturvårdsverkets förslag till sektorsmål för friluftsliv och naturturism kommer att behandlas av Miljömålskommittén tillsammans med övriga förslag till delmål och åtgärdsstrategier.

2.5 Kommunernas och landstingens ansvar

2.5.1 Den kommunala översiktsplaneringen

Den kommunala översiktsplaneringen är till sin karaktär framåtsyftande, sektorsövergripande och skall se till helheten. I planeringsprocessen sker samordning mellan olika allmänna intressen. Friluftslivsplanering, som ofta fodrar en helhetssyn, är därför väl lämpad att ges en samlad behandling i översiktsplaneringen.

Alla kommuner skall ha en aktuell översiktsplan. Varje kommun har stor frihet att själv bestämma hur planen skall se ut och vad den skall innehålla. Översiktsplanen fyller tre viktiga funktioner:

- som vision för kommunens framtida utveckling,
- som vägledning för kommunens och andra myndigheters beslut om mark- och vattenanvändningen samt
- som utgångspunkt för dialogen mellan stat och kommun om tillgodoseende av allmänna intressen.

För friluftslivet är det speciellt viktigt att kommunen i översiktsplaneringen väger in behoven på samma sätt som annan verksamhet får sina behov prövade. Det gäller framförallt de områden som har ett högt friluftsvärde där många olika intressen kan kollidera. I ett stort antal kommuner har också särskilda områden för friluftsliv pekats ut i översiktplanerna och en hel del områden har säkerställts genom fördjupade översiktsplaner eller detaljplaner eller genom att kommunen har förvärvat och förvaltar områden för friluftsliv.

2.5.2 Stiftelser för naturvård och friluftsliv

Stiftelsernas gemensamma drag

I Sverige finns 8 stiftelser för naturvård och friluftsliv. De ägs av landsting och kommuner i samverkan. Beroende på lokala förhållanden varierar arbetsområdena något, men grundtankarna är desamma. De uttrycker gemensamt sina uppdrag på följande sätt:

"Vi är en brygga mellan människors önskemål om ett rikt friluftsliv – och en naturvård som både skyddar naturen för sin egen skull och gör den tillgänglig på ett riktigt sätt för människor. Vi är också en brygga för positiv samverkan mellan statens naturvårdsorgan och kommunerna och mellan naturvård och friluftsliv".

Stiftelserna exemplifierar sitt arbete så här:

- Vi köper in mark som avsätts som naturreservat eller ger bidrag till inköp och säkerställande.
- Vi planerar och vårdar naturreservat, friluftsområden, vandrings- och kanotleder.
- Vi tar tillvara och sprider kunskap om gamla kulturmiljöer som varit viktiga för såväl boende som arbete.
- Vi informerar om natur, naturvård och friluftsliv samt om allemansrätt och allemansskyldighet.

- Vi bygger stugbyar och har vandrarhem i attraktiva rekreationsområden.
- Vi stödjer sport och motion som bedrivs i naturen.

Västkuststiftelsen

Stiftelsen för Västsvenska fritidsområden – Västkustsstiftelsen – har till uppgift att bevara för friluftslivet värdefulla naturområden i Västsverige. Stiftelsen bildades av Bohuslandstinget, landstinget i Älvsborg, landstinget i Halland, Göteborgs kommun och Göteborgsregionens kommunförbund. Den förvaltar ett 40-tal naturreservat. Total markareal uppgår till ca 12 000 ha, varav stiftelsen har förvärvat ca 2 000 ha.

Stiftelsen för Fritidsområden i Skåne

Stiftelsen bildades 1966 av landstingen i Kristianstad och Malmöhuslän samt Malmö stad. Stiftelsens ändamål är "att bevara områden av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv, att trygga tillgången i Skåne till platser för bad och friluftsliv vid havet, insjö eller vattendrag och att åt nuvarande och framtida generationer bevara områden som särskilt bör skyddas eller vårdas på grund av sin betydelse för kännedom om skånsk natur, sin skönhet eller eljest märkliga beskaffenhet".

Stiftelsen äger ett 10-tal områden i Skåne med en areal av ca 1 400 ha. Områdena är i vissa fall naturreservat som bl.a. avsatts på grund av sitt botaniska riksintresse. I stiftelsens regi pågår också arbete med att ta fram två grundvattensjöar. Dessa ska ge tillfälle till rekreation och naturupplevelser, bad och båtsport. Sjöarna bildas genom grusexploatering och kommer att i areal vara på 7 respektive 18 ha. Arbetet uppskattas ta 10-15 år.

Östgötastiftelsen

Östgötastiftelsen ägs av landstinget och länets 13 kommuner. Organisationer och föreningar som Svenska Naturskyddsföreningen och Östergötlands Idrottsförbund är medlemmar i styrelsen. Medvetande om vår natur och miljö måste väckas i tidig ålder. Därför satsar stiftelsen på naturskolor för barn och ungdomar. Östgötastiftelsen arbetar tillsammans med länsstyrelsen för en förbättrad information och en ökad tillgänglighet i naturreservaten. Stora insatser görs av stiftelsen för att bevara Tåkern, som anses vara en av Europas förnämsta fågelsjöar. I S:t Anna och Gryts skärgård som tar emot besökare från när och fjärran,

håller stiftelsen naturen ren genom att samordna och finansiera skärgårdsrenhållningen. För att alla östgötar ska ha en möjlighet till avkoppling och rekreation har stiftelsen byggt ett 10-tal stugbyar med låg hyressättning i mycket attraktiva rekreationsområden.

Stiftelsen för fritidsområden i Örebro län

Stiftelsen för fritidsområden i Örebro län eller i dagligt tal *Fritid i T-län* bildades 1971. Huvudmän är Örebro läns landsting och länets samtliga 11 kommuner. Stiftelsen har bl.a. till ändamål att

- verka för bevarande och skydd av naturen och landskapsbilden i länet,
- förvärva eller arrendera fastigheter och planlägga dessa för olika former av friluftsliv och
- verka för att allmänheten skall kunna utnyttja friluftsområden och anläggningar.

Fritid i T-län har ansvar för flera vandringsleder i länet, varav Bergslagsleden är den mest kända. Stiftelsen ansvarar också för drift och underhåll av kanot- och cykelleder i Örebro län. Dessutom drivs ett flertal friluftsanläggningar i egen regi.

Stiftelsen för Turism och Fritid i Västmanlands län

Stiftelsen för turism och fritid i Västmanlands län är det regionala turistorgan i länet. För enkelheten skull kallar de sig WestmannaTurism. Stiftare är Västmanlands läns landsting och länets elva kommuner. WestmannaTurisms uppgift är att, "utveckla turismen i länet och erbjuda alla länsinvånare goda rekreationsmöjligheter". WestmannaTurism äger både mark, fastigheter och friluftsanläggningar runt om i länet. Stiftelsen förvaltar bl.a. tre friluftseservat, en semesterby och ett naturreservat.

Upplandsstiftelsen

Stiftelsen för friluftsområden, naturvård och turism i Uppsala län, vanligen kallad Upplandsstiftelsen, bildades år 1972. Huvudmän är landstinget och länets 6 kommuner. Under de första åren anskaffades mark som i lämplig omfattning försågs med campingservice, fritidsstugor etc. En regional vandringsled anlades liksom kanotleder. Stiftelsen satsade

också på fritidsfisket genom bidrag att ge till bildandet av fiskevårdsområden m.m.

Naturvårdstanken har funnits med sedan starten, men aktiviteterna ökade starkt från år 1980 med inventering av länets sjöar och vattendrag och konkreta projekt som dammbyggen, vegetationsrensning m.m. Idag prioriteras köp av mark i bevarande syfte. Sedan slutet av 1980-talet arbetar Upplandsstiftelsen intensivt med information om naturen till en bred allmänhet. Syftet är att utveckla effektiva former för att väcka intresset för natur och för förståelse för naturvårdens syfte och betydelse. Stiftelsen äger drygt 1 300 ha mark med ca 110 byggnader. Däri ingår flertalet större campingplatser och stugbyar i länet, en mindre anläggning för utförsåkning samt tre områden som är avsatta enbart för bevarande. Åtta områden är naturreservat.

Skärgårdsstiftelsen

Stiftelsen Stockholms skärgård eller i dagligt tal Skärgårdsstiftelsen äger och förvaltar mark i Stockholm skärgård. Syftet är att bevara skärgårdens egenart, naturvärde och landskapsbild samt att underlätta möjligheterna för rekreation och friluftsliv. Stockholms läns landsting är stiftelsens huvudfinansiär. Av de drygt 50 anställda är drygt 40 bosatta skärgårdsbor. Verksamheten hålls samman av ett litet kansli på Skeppsholmen i Stockholm. Skärgårdsstiftelsen arbetar för att göra skärgården mer tillgänglig och ser till att det finns service, som t.ex. telefon, färskvatten och raststugor, i de mest frekventa naturhamnarna. Skärgårdsstiftelsen äger och driver i samverkan med Svenska Turistföreningen ett antal skärgårdsvandrarhem.

Ångermanlandskommittén

Ångermanlandskommittén bildades år 1988. Huvudmän är Härnösands, Kramfors, Sollefteå och Örnsköldsviks kommuner samt länsstyrelsen. Kommittén har till ändamål att främja utvecklingen i Ångermanland när det gäller turism och rekreation. Basen i utvecklingsarbetet skall vara landskapets särpräglade natur och kultur. Verksamheten är organisatoriskt knuten till stiftelsen Mitt Sverige Turism, vilket medfört att vissa informations- och marknadsaktiviteter genomförs gemensamt. Ångermanlandskommittén och länsstyrelsen driver tillsammans Skule naturum, Trysunda gästhamn och vandrarhemmet Högbonden. Vård och utveckling av Skuleskogens nationalpark och landskapets övriga naturreservat sker i samråd med länsstyrelsen och Skogsvårdsstyrelsen.

Ångermanlandskommittén lägger stor vikt vid att öka möjligheterna för allmänheten att besöka naturreservaten.

2.6 Utvecklingstendenser

Naturmiljön betyder mycket för människors fritid. Det framgår bl.a. av Naturvårdsverkets egna undersökningar. Fritt strövande, friluftsbad, bär- och svamplockning samt skidåkning är de populäraste friluftaktiviteterna. Intresset för långvandringar, kanotfärder och fritidsfiske har ökat under senare år. Dessa aktiviteter är förhållandevis billiga och kräver inga eller små anläggningar.

Allt större del av befolkningen växer upp i tätorterna utan kontakt med naturen. Avsaknaden av naturupplevelser i barndomen kan bidra till att skapa en vuxen befolkning som saknar intresse för vård och hållning av naturresurserna i samhället.

Konkurrensen om fritiden har ökat med den tekniska utvecklingen – TV – Internet m.m. Stillasittandet har ökat inte minst genom de motoriserade fritidsaktiviteterna. Enligt officiell statistik är ungdomar, invandrare och socialbidragstagare minst benägna att vandra i skogen.

Under de längre ledigheterna (semester och dylikt) finns möjlighet för dem som har tillgång till bil att söka sig till så gott som vilka av landets naturområden som helst. Med kollektiva kommunikationer finns också goda möjligheter att komma till stora delar av landet. Det är därför viktigt att de stora sammanhängande områdena för rekreation behålls och inte splittras sönder. De skyddade områdena – nationalparker och naturreservat – är en omistlig tillgång för friluftslivet. De utgör inom några år ca 10 % av landets yta.

Sammanhängande längre ledighet utgör dock den mindre delen av fritiden. Merparten utgörs av kortare ledighetsperioder (efter arbetets slut för dagen och under helger), då det inte finns tid att göra några längre resor. Många människor kan inte heller av olika anledningar resa bort på sin fritid, inte ens under sin längre ledighet. Det kan bero på ekonomi, handikapp, avsaknad av egen bil eller andra hinder. Det betyder att den största delen av fritiden tillbringas i och omkring bostaden.

De grupper i befolkningen som har liten rörlighet har särskilt behov av goda närrekreativa områden. Många äldre och handikappade kan inte förlägga rekreationen till de bästa platserna utan får acceptera avståndens begränsningar. Många barn känner sig otrygga om de skall förflytta sig långt bort från bostaden och de flesta föräldrar känner sig otrygga om de måste lämna barnen ensamma i trafiken.

De mest rörliga grupperna är ungdomar och vuxna i yrkesaktiv ålder. Men också inom dessa grupper finns det begränsningar därför att arbetet och den del av fritiden som är bunden till nödvändiga göromål – inköp, matlagning, rengöring, transport till och från arbetet m.m. – för de flesta upptar större delen av dygnets timmar. Ofta är det bara bilister som har möjlighet att komma ut i naturen till vardags. Där det saknas närrekreativa områden blir barnen således helt beroende av föräldrarnas val när det gäller friluftsliv.

Sammantaget innebär detta att stora delar av befolkningen växer upp i tätorter. Här är möjligheten till kontakt med naturen ofta sämre. Ur ett friluftsperspektiv är detta oroande. Inte bara på grund av friluftslivets egenvärde (naturupplevelser, lek, aktiviteter och samvaro med familjen) utan också därför att avsaknaden av naturupplevelser i barndomen kan bidra till att skapa en vuxen befolkning som saknar intresse för vård och hushållning av naturresurserna i samhället.

Tillgång till goda fria arealer och tätortsnära naturområden är lika viktiga delar av en god tätortsmiljö som funktionella trafiksystem och goda bostäder m.m. Den tätortsnära "vardagsnaturen" som varken behöver vara särskilt artrik, unik eller storslagen har också ett bevarandevärde för att den är lättillgänglig och ger möjlighet för barn och ungdomar att få en känsla och ett intresse för naturen. Den ger också en bättre boendemiljö.

2.7 Förnyat politiskt intresse för friluftsliv

Under senare tid har ett förnyat intresse för friluftsliv kunnat skönjas på naturvårdsområdet. Våren 1999 sammanförde Miljödepartementet representanter från forskarvärlden, myndigheter och organisationer till ett seminarium på Utö för att belysa frågan om Sverige behöver en ny naturvårdspolitik. Ett av de ämnen som diskuterades på Utö var "Naturvård och friluftsliv – verktyg för lokal och regional utveckling?" Av dokumentationen⁸ från sammankomsten framgår att intresset för en vidareutveckling av naturvårdspolitiken i riktning mot en friluftspolitik är stort:

"Det krävs en ny naturvårdspolitik för 2000-talet, åtminstone i den meningen att dagens naturvårdspolitik behöver kompletteras med en friluftspolitik. Genom att definiera om begreppet naturvård till att

⁸ Dokumentation av tankesmedjan: Behöver 2000-talet en ny naturvårdspolitik, Regeringskansliet, Miljödepartementet, juni 1999

även innefatta friluftsliv, turism och utbildning stärks de synergieffekter som otvivelaktigt finns mellan områdena."

"Känslan och engagemanget för naturen och intresset för friluftsliv återkom ständigt i diskussionen som en av grundstenarna i bygget av en ny naturvårdspolitik. Bildandet av naturreservat som ingen förstår att uppskatta kan till slut komma att ifrågasättas och följderna i värsta fall bli att idén med dagens naturvård går helt förlorad. Till stor del hänger det på hur vi lyckas påverka den nu uppväxande generationens förhållningssätt till naturen."

"Ett av flera konkreta förslag från gruppen var att friluftslivet bör ingå som delmål under de av riksdagen fastlagda 15 miljö kvalitetsmålen."

Det förefaller också finnas en politisk vilja att förverkliga några av de tankar som kommer till uttryck i citaten. I förordet till dokumentationen från den nämnda sammankomsten framhåller miljöministern:

"Redan i dag har vi många redskap för ett bra naturvårdsarbete" ----
"Men jag vill gå längre och testa om byalag och stadsdelsföreningar, jakt- och fiskeorganisationer, liksom den ideella naturvårds- och friluftsrörelsen mot ersättning kan ges ett särskilt skötselansvar för naturen i sin by, tätort och storstad. Det skulle ju vara helt i linje med Agenda 21-arbetets anda och arbetssätt. Det skulle leda till smarta lokala lösningar och troligen ge större naturvårdsnytta för varje satsad krona." ----
"Svenska folket älskar naturen. Då bör väl också naturvården bli en hjärtesak för oss alla! Tillsammans ska vi göra ett redan fantastiskt Sverige ännu vackrare, myllrigare och mera tillgängligt."

I september 1999 togs frågan också upp i statsministerns regeringsförklaring: "Naturvårdspolitiken utvecklas för att hela folket skall få tillgång till vår rika natur."

Naturvårdsverket förslag hösten 1999 till särskilda sektorsmål för friluftsliv och naturturism visar att den politiska viljeinriktningen också har stöd på central myndighetsnivå.

2.8 Sammanfattande bedömning

Friluftgruppen anser det värdefullt att aktivera så stora grupper av befolkningen som möjligt i någon form av friluftsliv. Det är det enkla och mindre resurskrävande friluftslivet, t.ex. skid- och skridskoåkning, klättring, vandring och cykling som bör stimuleras. Sådana former av

friluftsliv innebär minimal förbrukning av naturresurser och ställer som regel låga krav på utrustning och prestationer. Dessutom kan friluftsliv vara ett sätt att öka befolkningens förståelse för naturen. Det växande politiska intresset för friluftsliv är mot den bakgrunden glädjande.

Friluftsgruppen ser det också som angeläget att den omfattande lagstiftningen rörande friluftslivet i främst miljöbalken och plan- och bygglagen i framtiden kommer att motsvaras av en uttalad organisatorisk hemvist för friluftslivet i den statliga myndighetsfären.

3 Friluftspolitiken i våra grannländer

I Danmark och Norge, är friluftspolitiken en del av den samlade miljöpolitiken, dit även kulturmiljövården hör. Gemensamt för Danmark och Norge är också att de frivilliga organisationerna har en framskjuten position när det gäller friluftspolitikens utveckling, förmedling och genomförande. De ojämna styrkeförhållandena mellan de nordiska friluftorganisationerna gör att samarbetet dem emellan haltar. Med en förstärkt paraplyorganisation för de svenska friluftorganisationerna skulle det nordiska samarbetet kunna utvecklas.

3.1 Danmark

3.1.1 Den danska friluftspolitikens särdrag

Vid en jämförelse mellan friluftspolitiken i Sverige, Norge och Danmark har den danska friluftspolitiken två tydliga särdrag. För det första har de danska, frivilliga organisationerna, sedan drygt 50 år, tillåtits ta ett betydande ansvar när det gäller politikens utveckling och genomförande. För det andra finns i princip ingen allemansrätt; vare sig i lag eller som sedvanerätt. I Danmark har man sökt säkra allmänhetens tillgång till naturen på andra sätt, bl.a. genom avtal med de privata markägarna.

3.1.2 Friluftsrådet

Det danska Friluftsrådet bildades år 1942, mitt under brinnande krig, på initiativ av dåvarande statsministern Thorvald Stauning. Hans främsta syfte var att med rådet stärka föreningslivet; redan då en av grundpelarna i den danska demokratin.⁹ Tanken var framsynt i den meningen att rådet

⁹ Friluftsliv for alle, Friluftspolitiskt handlingsprogram, Friluftsrådet år 1997

utvecklats till en friluftspolitisk drivkraft; med effekter också utanför det egna landets gränser.

Antalet medlemsorganisationer har vuxit från åtta i starten till 92 i dag. Innehållet i verksamheten har utvecklats stegvis. Ett viktigt steg togs år 1949 då den danska Tipstjänsten inrättades. I samband därmed bestämdes att 3,4 procent av överskottet på tipsmedlen skulle gå till ungdomens friluftsliv. Fram till år 1993 gick dessa medel via olika ministerier och centrala verk till Friluftsrådet för vidare fördelning. År 1993 reviderades tipslagen. Revisionen medförde viktiga förändringar för Friluftsrådets del. Målgruppen vidgades till att omfatta friluftsliv i allmänhet. Den del av tipsmedlens överskott som skulle gå till friluftsliv ökades från 3,4 procent till 5,7 procent. Friluftsrådet fick det fulla ansvaret för fördelningen och administrationen av medlen, som i fortsättningen även skulle kunna delas ut som organisationsstöd. Bidragsvillkoren finns intagna i tips- och lottolagen.

Innevarande budgetår har rådet ca 45 miljoner kronor att fördela, vilket innebär en viss minskning i förhållande till år 1998 då drygt 50 miljoner kronor fördelades. Medlen går främst till olika friluftsjakt, upp-lysningsskampanjer och fasta anläggningar. Omkring en fjärdedel eller ca 12,5 miljoner kronor fördelas som verksamhetsbidrag till olika natur- och friluftsjaktorganisationer.

Från år 1953 till år 1990 hade Friluftsrådet ytterligare en finansieringskälla genom att rådet skötte hanteringen av det avgiftsbelagda campingpass som krävs för tillträde till danska campingplatser. Campingintäkterna försvann när Campingrådet år 1990 lämnade Friluftsrådet.

En stor del av de medel Friluftsrådet disponerar för egen del har sedan 1950-talet använts för olika friluftsjaktkampanjer. Som exempel på pågående kampanjer kan nämnas Blå Flag och Grönt Flag – Grön Skole. Blå Flag har som syfte att främja miljömedvetande, att säkra god vattenkvalitet och att förse stränder och hamnar med säkerhetsutrustning och miljöanordningar. Båda kampanjerna genomförs i samverkan med Foundation för Environmental Education in Europe, FEEE.

På 1980-talet började Friluftsrådet bygga upp en regional organisation. I dag finns ett demokratiskt uppbyggt friluftsråd eller en amtsbestyrelse i varje amt. De regionala friluftsråden fungerar gentemot de regionala myndigheterna på i princip samma sätt som det centrala Friluftsrådet mot de centrala. Det handlar om att successivt utveckla och genomföra friluftsjaktpolitiken.

Numera har Friluftsrådets verksamhet en väl förankrad idémässig grund genom det friluftsjaktpolitiska handlingsprogram Friluftsliv for alle, som antogs av rådets generalförsamling våren 1997. Att rådet också har ett starkt politiskt stöd framgår av förordet, där statsministern betonar att Friluftsrådet – som en bred organisation för många skilda intressen på

friluftsområdet – har en viktig uppgift när det gäller att upplysa, inspirera, engagera och – förhoppningsvis – flytta gränser i debatten om naturen och det sätt vi brukar den på.

Behovet av att samordna olika friluftsbaser återkommer i handlingsprogrammets inledning. Därav framgår bl.a. att ett huvudsyfte med programmet varit att "at bringe Friluftsrådets mange og forskelligartede foreninger taettere ind på livet af hinanden." För att den samsyn man uppnått skall bestå krävs också att nya A-medlemmar i Friluftsrådet ansluter sig till handlingsprogrammets idé- och värdegrund. Organisationer som inte uppfyller det kravet, men som Friluftsrådet ändå har ett intresse av att fortlöpande samarbeta med, kan bli B-medlemmar. Rådet har i dagsläget dryga 90 medlemsorganisationer, varav ca 70 är A-medlemmar och ca 20 B-medlemmar.

Den nationella delen av handlingsprogrammet innehåller rådets viljeriktning inom ett stort antal olika samhällsområden. Av särskilt intresse vid en jämförelse med svenska förhållanden är att programmet innehåller viljeytringar när det gäller kulturmiljö och turism, dvs. områden som i Sverige hittills inte räknats till friluftsliv. Det danska synsättet bör framgå av citaten nedan:

"Kulturmiljö. Beskyttelsen af naturen (dyr og planter) og kravet om en forureningsfri natur er helt centrale for friluftslivets udfoldelse. En tredie dimension er det samlede kulturmiljø. Interessen for kulturmiljøet – kulturlandskapet, byerne, fortidsminderne og de historiske bygninger – er stor her i slutningen af 90'erne og et vaesentligt element i mange friluftsaaktiviteter."

"Baeredygtighed ind i turisme. Friluftsrådet ønsker at praege udviklingen i turisterhvervet i en mere miljøvenlig retning. Det går for langsomt i Danmark. Der skal skabes en bevidst politik, hvor en eventuel vaekst sker uden at skade friluftslivet, naturen, miljøet og lokalbefolkningen."

Även den internationella delen av handlingsprogrammet kan vara av intresse ur svensk synvinkel. När det gäller det nordiska samarbetet vill Friluftsrådet inspirera till upprättandet av nationella paraplyorganisationer för friluftsliv. Rådet konstaterar i handlingsprogrammet att Norge är det enda land utanför Danmark som har en sådan organisation. Direkt till Friluftsgruppen har rådet framfört att det nordiska samarbetet haltar när friluftorganisationerna är så olika som de är. I det nordiska nätverket av friluftorganisationer har Sverige hittills representerats av Friluftsförbundet, som inte är en paraplyorganisation. Fr.o.m. hösten 1999 har dock FRISAM övertagit Friluftsförbundets roll.

Friluftsrådet har ett omfattande internationellt engagemang även utanför Norden. Sedan 1950-talet har rådet varit medlem av Federation Internationale de Camping et de Caravaning, FICC. Trots att det danska Campingrådet lämnat Friluftsrådet står det senare fortfarande för försäljningen i Danmark av FICC:s campingkort. Redan år 1975 medverkade rådet vid bildandet av European Environmental Bureau, EEB, och är fortfarande en aktiv medlem i EEB tillsammans med två andra danska medlemsorganisationer.

Under senare år har Friluftsrådet funnit en ny internationell nisch. Inom ramen för det danska biståndet medverkar rådet i uppbyggnaden av en demokratisk infrastruktur i de baltiska länderna. Det ligger i linje med handlingsprogrammet, där rådet framhåller att den nordiska modellen, med stort, självständigt ansvar för föreningslivet, med fördel kan föras över till övriga Östersjöländer.

3.1.3 Skov- og Naturstyrelsen m.m.

Att Danmark inte har någon allemansrätt är en sanning med modifikation. Naturbeskyttelsesloven (nr. 835 af 1. november 1997) har bl.a. till ändamål att ge befolkningen rätt att färdas och uppehålla sig i naturen samt att förbättra möjligheterna för friluftslivet. Även regler om skydd av fornminnen är intagna i Naturbeskyttelsesloven, vilket avspeglar att kulturmiljövården också i Danmark är en integrerad del av miljövården. Frågor om Naturbeskyttelsesloven hör till Miljö- og Energiministeriets ansvarsområde.

Den centrala statsförvaltningen ser annorlunda ut i Danmark än i Sverige. De centrala ämbetsverken ingår som en del av respektive ministerium. Till Miljö- og Energiministeriet hör, förutom departementet och Landsplanavdelningen, tre forskningsinstitutioner och tre centrala verk. Till de sistnämnda hör Skov- og Naturstyrelsen, som fördelar de s.k. naturförvaltningsmidlerne och har ett särskilt friluftskontor.

Naturförvaltningsmidlerne tillkom år 1989 då Folketinget beslöt att avsätta särskilda medel för att öka arealen av statliga skogar, förbättra möjligheterna för befolkningens friluftsliv samt bevara och vårda landskapets kulturhistoriska värden. Sedan år 1989 har drygt en miljard kronor fördelats till dessa ändamål.

Friluftskontorets ansvarsområde omfattar bl.a. friluftspolitiken på Miljö- og Energiministeriets arealer, Naturbeskyttelseslovens bestämmelser om allmänhetens tillträde till naturen, samordning av verksamheten med naturvägledning, Sommerhusloven och Campingreglementet. Friluftskontoret samarbetar nära med Friluftsrådet.

Danmark har mer än 200 naturvägledare. De har till huvuduppgift att öka befolkningens kunskap om att naturen är en helhet, bestående av landskap, hav, klimat, växter, djur, historia och kultur, som människan är beroende av och kan påverka. Naturvägledarna är anställda vid stats-skogsdistrikt, amter, kommuner, museer och friluftorganisationer, men verksamheten samordnas av Skov- og Naturstyrelsen.

Tilläggs bör att utvecklingen i Danmark går mot en ytterligare markering av sambanden mellan naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv. Sedan år 1996 står Folketinget bakom miljö- och energiministerns strävan att behandla skyddet av kulturmiljön som en tredje dimension i miljöpolitiken vid sidan av naturvården och kampen mot föroreningar.

3.2 Norge

3.2.1 Inledning

I Norge, liksom i Sverige och Finland, är allemansrätten grunden för friluftspolitiken. Det som skiljer den norska politiken från grannländernas är främst att allemansrätten är lagfäst, vilket gör att friluftspolitiken hittills i stor utsträckning genomförts som myndighetsutövning. När den norska *Friluftsløven* trädde i kraft år 1957 hade den, enligt den förra stortingsmeldingen om friluftsliv¹⁰, som främsta syfte att avgränsa och klargöra allemansrätten gentemot markägarna. Sedan dess har ett antal andra lagbestämmelser tillkommit i syfte att värna friluftslivets intressen i markanvändningen. Just nu pågår, på direkt beställning av stortinget, arbetet med en ny stortingsmelding, som skall presenteras år 2000.

3.2.2 Det offentliga friluftstätandet i Norge – kort historik

Som en följd av *Friluftsløven* år 1957 etablerades *Statens friluftsråd* på central nivå och särskilda *friluftsnämnder* i såväl fylken som kommuner. Rådet och nämnderna var de första offentliga organen för friluftsliv. *Administrasjonen for friluftsliv og naturvern* inrättades år 1965 vid dåvarande Kommunal- og arbeidsdepartementet. Under åren närmast därefter började *friluftsliv- og naturvernkonsulenter* att anställas hos fylkesmännen. När Miljøverndepartementet inrättades år 1972 fick detta en särskild av-

¹⁰ Stortingsmelding nr. 40 1986-87 Om friluftsliv, s. 108 ff

delning för naturvern og friluftsliv. Avdelningen har dock numera ytterligare uppgifter.

Under perioden 1958 till 1977 låg sekretariaten för de fylkesvisa friluftsnämnderna hos fylkesmannen, men de fördes över till fylkeskommunerna år 1977 när fylkeskommunerna tog över den fysiska planeringen. Åren närmast därefter kom staten på fylkesnivå att sakna särskild kompetens på friluftsområdet. Den kom emellertid tillbaka år 1982 när de särskilda miljövernavdelningarna inrättades vid fylkesmannaämbetena. Samtidigt slogs fast att även fylkeskommunerna skulle ha ett ansvar på friluftsområdet i egenskap av ansvariga myndigheter för den fysiska planeringen.

Den kommunala organisationen varierar. Friluftslöven ger kommunerna möjlighet att inrätta särskilda friluftsnämnder, men Miljöverndepartementet uppskattar att endast tre av fyra kommuner utnyttjat den möjligheten. Antalet särskilda friluftsnämnder har dessutom successivt sjunkit under 1990-talet, då även den norska offentliga ekonomin varit föremål för åtstramning. Särskilda anslag för friluftssändamål, utöver kostnaderna för den statliga administrationen, har funnits på den norska statsbudgeten sedan år 1964. Anslagen används främst för att säkra områden för friluftsliv och för att underlätta iordningställande av friluftsområden. Anslagen ökade successivt fram till början av 1990-talet, men har under senare år skurits ned; från en topp på drygt 71 miljoner kronor år 1993 till drygt 46 miljoner kronor år 1999.¹¹

3.2.3 Resultatområdet Friluftsliv i statsbudgeten

Även om man i Norge anser att den norska friluftspolitiken försvagats under senare år är den mer framträdande än den svenska; inte minst på central nivå. Friluftsliv är exempelvis också ett eget resultatområde i Miljöverndepartementets del av den norska statsbudgeten. För år 2000 omfattar resultatområdet anslag på sammanlagt 70 miljoner norska kronor. I detta belopp ingår då inte bara bidrag till olika friluftssändamål utan också budgetramarna för berörda delar av Direktoratet för naturförvaltning och fylkesmännens miljövernavdelningar.

Resultatombudet strategiska mål är att alla skall ha möjlighet att utöva friluftsliv som en hälsofrämjande, trivselskapande och miljövänlig aktivitet i närmiljön och i naturen för övrigt. Områdets resultatmål och indikatorer sammanfattas i tabellen nedan:

¹¹ Siste Nytt från Friluftsrådenes Landsforbund; <http://www.friluftsrad.no/>

Tabell 3:1. Resultatområdet friluftsliv i statsbudgeten

Nationella resultatmål	Miljöförvaltningens arbetsmål	Resultatindikatorer
A. Friluftsliv baserat på allemansrätten i alla befolkningslager	Stimulera till miljövänligt friluftsliv i samarbete med frivilliga organisationer	Statistik om befolkningens friluftsvanor
B Barn och ungdom skall ges möjlighet att utveckla färdigheter i friluftsliv	Barn och ungdom skall kunna färdas tryggt och miljövänligt i utmark.	Kunskap om allemansrätt och -vett samt fjäll- och sjövettsregler hos barn under 16 år i ett urval kommuner
C. Områden för friluftsliv skall säkras och brukas på ett sätt som värnar naturen	Framtida behov av köp och avtalad användning av naturområden för friluftsliv skall framgå av de kommunala planerna i fem utvalda fylken före år 2004. Alla viktiga friluftsområden skall ha tillfredsställande skötselplaner före år 2005.	Omfattningen av planlagda friluftsområden. Andel friluftsområden som har skötselplaner.
D. Vid bostadshus, skolor och barnhagar skall det finnas möjlighet till bl.a. lek i en sammanhängande grönstruktur med goda förbindelser till anslutande naturområden.	Minst 30 % av bostadshus, skolor och barnhagar i ett urval kommuner skall ha rekreationsareal inom 500 meter och tillgång till sammanhängande grönstruktur	Andel bostadshus, skolor och barnhagar som uppnått målen.

3.2.4 Friluftsrådernes Landsförbund, FL

Norge har 435 kommuner och 18 fylkeskommuner på en befolkning av ca 4,4 miljoner invånare. På många specialområden måste kommunerna därför samverka för att uppnå resultat. Ett exempel på sådan kommunal samverkan är de 15 interkommunala friluftsråden och deras paraplyorganisation Friluftsrådernes Landsförbund, FL. Totalt har 125 kommuner valt att lösa delar av sina friluftstätandena via dessa friluftsråd. Av sär-

skilt intresse ur svensk synvinkel är att några värmländska kommuner ingår i ett av råden, nämligen i Friluftsrådet Finnskogen.

I friluftsråden ingår, förutom kommunerna, sammanlagt 150 frivilliga organisationer samt ett antal stödande medlemmar, vanligtvis enskilda personer. Rådens organisation varierar med hänsyn till lokala behov. De täcker inte hela landet utan finns företrädesvis vid kusterna. Friluftsråden är ingen ny företeelse. De äldsta råden har funnits i drygt 60 år. Rådens huvuduppgifter är att

- säkra områden för friluftsliv genom köp eller servitut,
- förvalta friluftsområden,
- informera om friluftsmöjligheter och
- fungera som remissinstans och opinionsbildare.

Paraplyorganisationen Friluftsrådernes Landsförbund, FL, är friluftsrådens gemensamma språkrör gentemot politiker, nationella myndigheter och organisationer. FL fördelar också bidragen till råden, bl.a. verksamhetsbidragen från Miljöverndepartementet. FL:s högsta beslutande organ är generalförsamlingen, till vilken varje friluftsråd kan sända tre delegater.

I skrivelse¹² till Miljöverndepartementet med anledning av det pågående arbetet med en stortingsmelding om friluftsliv lyfter FL fram såväl friluftslivets egenvärde som dess samhällsnytta. FL pekar också på bristerna i den nuvarande friluftorganisationen och aktualiserar frågan om en anknytning av friluftslivet till Kulturdepartementet för att uppnå en högre prioritering av området.

3.2.5 De frivilliga friluftorganisationerna

I den förra stortingsmeldingen om friluftsliv betonade den norska regeringen att de frivilliga friluftorganisationerna i stor utsträckning har mål för sin verksamhet som sammanfaller med den offentliga friluftspolitiken. De besitter dessutom stor expertis och har förutsättningar att nå ut till friluftsutövare och friluftintresserade i hela landet. Regeringen anser därför att organisationerna är en viktig resurs i arbetet med att realisera friluftspolitiken. Mot den bakgrunden åläggs Miljöverndepartementet att utveckla samarbetet med organisationerna och att därvid prioritera stöd till sådana aktiviteter som ligger i linje med de offentliga målsättningarna.

Friluftslivets Fellesorganisasjon, FRIFO, bildades i augusti 1989. FRIFO skall, enligt sina stadgar, dels arbeta för ett allsidigt, enkelt och naturvänligt friluftsliv i den norska friluftslivstraditionen, dels värna

¹² FL:s Innspill den 31 maj 1999 om Stortingsmelding om friluftsliv

allmänhetens rätt till bruk av den fria naturen. Friluftslivets mål är, fortfarande enligt FRIFO:s stadgar, att genom naturupplevelse främja hälsa, trivsel och ökad förståelse för naturens egenvärde.

FRIFO är en paraplyorganisation för i dagsläget 12 friluftsförbund. Medlemskap i FRIFO kan sökas av ideella organisationer som

- baserar sig på individuellt medlemskap och är öppna för alla,
- har friluftsliv som huvudändamål eller en väsentlig del av sin verksamhet,
- inte har motoriserad verksamhet eller organiserad tävlingsverksamhet som huvudändamål,
- är landsomfattande eller har ett medlemstal på mer än 10 000 individuella medlemmar,
- arbetar i överensstämmelse med FRIFO:s ändamål.

Antalet medlemmar i de organisationer som är anslutna till FRIFO uppgår i dag till ca 475 000, vilket innebär en ökning med närmare 10 procent eller ca 45 000 under senare år. FRIFO ser medlemsutvecklingen som ett tecken på att organisationen är på rätt spår; i synnerhet som medlemsutvecklingen i många andra frivilliga organisationer – i Norge liksom i Sverige – samtidigt varit negativ.

FRIFO:s första stora utmaning var deltagandet i Friluftslivets år 93. Just nu arbetar FRIFO med olika kampanjer och för att stärka friluftsförbunden på fylkesnivå och lokal nivå. Detta för att möta den decentraliseringstendens som präglar den norska friluftspolitik. På olika sätt deltar FRIFO också i det arbete som pågår med den nya stortingsmeldingen om friluftsliv och har med anledning av detta överlämnat en skrivelse till Miljöverndepartementet¹³. I denna åberopar FRIFO bl.a. regeringens fastlagda politik när det gäller statens förhållande till de frivilliga organisationerna¹⁴. FRIFO anser att det fastlagda förhållningssättet bör präglas avsnitten om friluftsförbunden i den kommande stortingsmeldingen. Synsättet bör, enligt FRIFO, gälla även på fylkesnivå och kommunal nivå.

¹³ FRIFO.s Innpill den 17 juni 1999 om Ny stortingsmelding om friluftsliv

¹⁴ Stortingsmelding nr 27 (1996-97) Om statens forhold til frivillige organisasjoner

3.2.6 Den norska modellen för stöd till frivilliga organisationer

Under senare år har två norska princippropositioner¹⁵ behandlat frågan om statens förhållningssätt till frivilliga organisationer. Den första överlämnades till stortinget våren 1997 och innehöll övergripande principer för den framtida statliga politiken på området. Den andra hade som syfte att konkretisera den fastlagda politiken och att förbättra villkoren för organisationerna.

Redan i den första propositionen delades den frivilliga verksamheten in i tre typer: *medlemsbaserad verksamhet, värdebaserad samverkan och välfärdsproduktion utan vinstsyfte*. Syftet med tredelningen var att visa att statens samröre med frivillig verksamhet tar olika former. De statliga stödformerna och kontrollsystemen borde i fortsättningen anpassas till detta. Grundtanken vidareutvecklades i en andra proposition våren 1998, som också hade till syfte att förbättra ramvillkoren för de frivilliga organisationerna.

Båda propositionerna avsåg den *statliga* politiken på området, men regeringen ansåg det vara önskvärt att fylkeskommuner och kommuner utformade en politik för den frivilliga verksamheten som var samordnad med den statliga.

Avgränsningar och definitioner

De frivilliga organisationerna definierades som medlemsbaserade sammanslutningar med ett allmännyttigt ändamål, en demokratisk styrningsstruktur och ett nationellt led som binder samman de lokala enheterna. Propositionerna behandlade också stiftelser med allmännyttiga ändmål, ekonomisk samverkan utan vinstsyfte, trossamfund och livsåskådningsorganisationer. Även "frivillige tiltak" behandlades. Med begreppet avses verksamhet i andra associationsformer, som ägs eller drivs av frivilliga sammanslutningar.

Den frivilliga verksamhetens särskilda kvaliteter

De frivilliga sammanslutningarnas egenskaper och kvalitéer sammanfattades i följande huvudpunkter:

¹⁵ St meld nr 27 (1996-97) Om statens forhold til frivillige organisasjoner og St meld nr 44 (1997-98) Tilleggsmelding om statens forhold til frivillige organisasjoner

- De är viktiga samhällsaktörer i kraft av sin verksamhet.
- De är viktiga demokratiska aktörer; som bärare av medlemmarnas åsikter och intressen.
- De skapar tillhörighet, gemenskap och mening; de utgör därmed på många sätt ett socialt "kitt" i samhället.
- De bidrar till att skapa tillit mellan människor och bidrar till att förebygga fördomar och motsättningar.
- De bidrar till att skapa en samhällelig mångfald, som möjliggör olika typer av värde-, kultur- och intressegemenskap.

Tre former av frivillig verksamhet – Tre former för stöd

De tre grundformerna för frivillig verksamhet definierades på följande sätt:

1. *Medlemsbaserad verksamhet* är sådan där organisationerna ses som bärare av demokrati, kultur och traditioner och där verksamheten skapar mening, tillhörighet och gemenskap.
2. *Värdebaserad samverkan* har som syfte att frigöra frivilliga resurser och egenart för att realisera gemensamma mål.
3. *Välfärdsproduktion utan vinstsyfte* är sådan där frivilliga organisationer åtar sig välfärdsproduktion, vanligtvis med anställd personal, på uppdrag av offentliga organ och efter offentliga riktlinjer.

Med indelningen som grund konstruerades en modell i två olika steg för val mellan olika stöd- och styrformer:

Tabell 3:2. Förhållandet mellan olika former av frivillig verksamhet å ena sidan och statens motiv och mål för stöd å den andra

Verksamhet	Medlemsbaserad verksamhet	Värdebaserad samverkan	Välfärdsproduktion utan vinstsyfte
Motiv för stöd	Demokrati Tradition Mening Tillhörighet	Mångfald Alternativ Egeninsats Nätverk	Effektivitet Flexibilitet Kompetens
Målsättning för stöd	Att stärka deltagande och aktivitet på lokal nivå	Att frigöra resurser eller egenart för att realisera gemensamma mål	Att effektivisera välfärdsproduktionen

I modellens andra steg anpassades det statliga stödet för att uppnå ett bättre samband mellan typ av verksamhet, motiv för stöd, stödformer och kontrollsystem. Det hela resulterade i en stödform per verksamhetstyp.

Tabell 3:3. Förhållandet mellan frivillig verksamhet å ena sidan och statens olika former av stöd å den andra

Verksamhetskategori	Stödform
Medlemsbaserad verksamhet	Grundstöd (Organisationsstöd)
Värdebaserad samverkan	Aktivitetsstöd
Välfärdsproduktion utan vinstsyfte	Produktions- eller driftsstöd

De olika stödformerna beskrevs på följande sätt

1. *Grundstöd* (vilket närmast motsvarar det svenska organisationsstödet) utbetalas utan bestämda krav på användningsområden. Stödet skall säkra mottagarorganisationernas fria och självständiga ställning. Staten kan emellertid formulera överordnade målsättningar för stödet. Det är framför allt *aktivitet och deltagande* som staten önskar främja med grundstödet.
2. *Aktivitetsstöd* avser medel som är beräknade med utgångspunkt från kostnaderna för särskilda projekt eller aktiviteter i organisationerna. Stödet skall helt täcka utgifterna för projekten eller bidra till finansieringen.
3. *Produktions- eller driftsstöd* utbetalas för att realisera offentlig välfärdsproduktion i anläggningar/inrättningar som ägs eller drivs av frivilliga organisationer.

3.3 Det nordiska friluftssamarbetet

3.3.1 Kort historik

Nordiska ministerrådet har länge intresserat sig för frågor om friluftsliv. Redan år 1978 tillsatte den Nordiska ämbetsmannakommittén för miljö- och naturvård en projektgrupp med uppgift att utreda friluftslivet i Norden. Gruppen föreslog i sin slutrapport *Friluftsliv i Norden* (NU 1982:1) att mi-

nisterrådet skulle ta initiativ till en gemensam nordisk friluftspolitik och ett gemensamt friluftspolitiskt handlingsprogram. Gruppen ansåg också att det borde ingå i handlingsprogrammet att stimulera och vidareutveckla samarbetet mellan de frivilliga organisationerna på friluftslivets område.

Med stöd i rapporten tog ministerrådet upp friluftslivet som ett delområde i sitt program för nordiskt samarbete på miljövårdsområdet under åren 1983-1987. Av programmet framgår bl.a. att arbetet med att förverkliga en nordisk politik på friluftsområdet skulle ges ökad vikt under perioden. Målet skulle vara *att ge alla nordiska medborgare goda möjligheter till friluftsliv i en varierad och rik naturmiljö dagligen, under veckoslut och under ferier, både i det egna landet och i övriga nordiska länder.*

Bland de insatser som därefter följde kan nämnas ett forskarseminarium på Lysebu i Norge år 1983, ett seminarium för friluftslivets organisationer på Kongskilde Friluftsgård i Danmark år 1984 och ett fortgående projektarbete i ministerrådets regi kring frågor om naturvård och friluftsliv. Friluftgruppen finner rapporten om friluftorganisationernas roll i friluftspolitiken vara av särskilt intresse.¹⁶

3.3.2 Friluftorganisationernas roll i genomförandet av en friluftspolitik

Deltagarna i seminariet på Kongskilde slöt upp bakom ministerrådets målsättning för friluftslivet och ansåg att ministerrådet borde vara drivkraften i det fortsatta arbetet med att genomföra en nordisk friluftspolitik. Deltagarna strök dessutom under att det i tolkningen av ministerrådets målsättning skulle ingå att friluftslivet borde betraktas som en metod att öka befolkningens förståelse för naturen. Därför borde bl.a. naturvägledning och utbildning i friluftsliv ges hög prioritet. Seminariedeltagarna var också eniga om att myndigheterna skulle ha det överordnade ansvaret för friluftspolitiken, men att genomförandet av politiken krävde en ökad insats från organisationernas sida och ett ökat samarbete både nationellt och på ett nordiskt plan. Med Friluftsrådet i Danmark som förebild borde övriga nordiska länder överväga möjligheten att bilda nationella fora för friluftslivets organisationer. På längre sikt skulle ett samarbete mellan dessa fora kunna utveckla sig till de frivilliga organisationernas språkrör på ett nordiskt plan.

¹⁶ Friluftsliv i Norden, Nordiska ministerrådets miljörapport 1985:3

3.3.3 Det nordiska friluftsnätverket

Så småningom bildades Det nordiska friluftsnätverket, bestående av friluftorganisationer i de nordiska länderna. Nätverkets ändamål är att stärka friluftslivets villkor i Norden och att uppnå resultat som främjar befolkningens möjligheter till friluftsliv och upplevelser i naturen. Det är dessutom ett mål att främja bildandet av paraplyorganisationer för friluftslivets organisationer i de länder som ännu inte har sådana. Det norska FRIFO och det svenska FRISAM kan ses som resultat av dessa strävanden, men i Sverige återstår mycket att göra innan FRISAM kan spela samma roll som exempelvis FRIFO i Norge.

För närvarande består nätverket av följande medlemsorganisationer:

Land	Medlemsorganisationer
Danmark	Friluftsrådet
Norge	Friluftslivets Fellesorganisasjon, FRIFO Friluftsrådenes Landsforbund, FL
Sverige	FRISAM och Friluftsförbundet
Finland	Suomen Latu Ry (Central Association for Outdoor Activities and Recreational Sports)
Island	Landvernd
Färöarna	Faeröya Jardarråd

Medlemsorganisationerna är sinsemellan mycket olika. Vare sig Suomen Latu Ry, eller Faeröya Jardarråd är paraplyorganisationer. Suomen Latu Ry kan sägas vara en finsk motsvarighet till Friluftsförbundet. Landvernd har nyligen anmält sitt intresse och har hittills bara varit med som observatör. Faeröya Jardarråd administrerar den offentligt ägda jorden på Färöarna, men är med i nätverket för att hålla sig orienterat om utvecklingen i de andra nordiska länderna. FRISAM är ännu avsevärt mycket svagare än sina motsvarigheter i Danmark och Norge. De inbördes olikheterna gör att samarbetet haltar.

Nätverkets medlemmar möts en gång om året. Vartannat år skall de i princip hålla en konferens kring ett gemensamt nordiskt tema, men principen har varit svår att upprätthålla. De båda norska medlemmarna ordnade år 1994 en konferens om Allemansrätten och brukarbetaling. Friluftsförbundet ordnade år 1997 en konferens om Barn och Friluftsliv. Det danska Friluftsrådet skulle ha ordnat en konferens om Turism och Friluftsliv under år 1999, men planerna har av olika skäl skjutits på framtiden.

Som framgått tidigare har Friluftgruppen besökt nätverkets medlemsorganisationer i Danmark och Norge. Dessa ser det som ytterst angeläget att svenska FRISAM ges förutsättningar att fungera i det nordiska samarbetet. Det danska Friluftsrådet skulle dessutom gärna se att det nordiska samarbete utvidgades till att omfatta också de övriga länderna i Nordiska rådet, däribland Åland och Grönland.

3.4 Sammanfattande bedömning

I Danmark och Norge är friluftspolitiken en del av den samlade miljöpolitiken, dit även kulturmiljövården hör. Gemensamt för Danmark och Norge är också att de frivilliga organisationerna har en framskjuten position, främst när det gäller friluftspolitikens utveckling, förmedling och genomförande. Det danska Friluftsrådet, bildat år 1942, har 92 medlemsorganisationer som alla har anslutit sig till rådets friluftspolitiska handlingsprogram. Friluftsrådets systerorganisation i Norge, Friluftslivets Fellesorganisasjon, FRIFO, har även den en framskjuten position inte minst i det nu pågående arbetet med en ny stortingsmelding om friluftsliv. De ojämna styrkeförhållandena mellan de nordiska friluftorganisationerna gör att samarbetet dem emellan haltar. Med en förstärkt paraplyorganisation för de svenska friluftorganisationerna skulle det nordiska samarbetet kunna utvecklas.

4 Det statliga friluftsstödets utveckling

Det statliga stödet till friluftsför- och främjandeorganisationer har sedan 1960-talet minskat kraftigt i förhållande till idrottsstödet. Statsbidragen via Riksidrottsförbundet till sex friluftsför- och främjandeorganisationer är vad som finns kvar av statens en gång omfattande friluftsstöd. Huvuddelen av den bidragsgivning som på 1960-talet sköttes av statens friluftsnämnd har helt försvunnit. Naturvårdsverket och därefter den dåvarande stiftelsen Sveriges Turistråd hade under många år uppgiften att fördela anläggningsbidrag till friluftsförorganisationerna, men bidragen försvann helt när Turistrådet avvecklades år 1992. Enligt Friluftsförgruppens bedömning är detta inte resultatet av en medveten politik utan snarare en följd av att friluftsförfrågorna integrerats med andra politikområden och i praktiken successivt decentraliserats till landsting och kommuner. Resultatet har bl.a. blivit att friluftsförorganisationernas roll i friluftspolitikerna är ytterst marginell.

4.1 Inledning

Friluftspolitikerna föddes genom att riksdagen år 1939 beslöt att bilda *statens fond för friluftslivets främjande*. Avsikten var då att statsmakterna årligen skulle avsätta 20 procent av tipsmedelsbehållningen till fonden. Den avsikten föll så småningom i glömska. Med dagens mått mätt blev den årliga avsättningen ändå betydande. Budgetåret 1964/65 uppgick fondavsättningen till 2,6 miljoner kronor i dåtidens penningvärde. Som jämförelse kan nämnas att staten samma budgetår avsatte 17 miljoner kronor till fonden för idrottens främjande. Friluftsstödet motsvarade alltså ca 15 procent av idrottsstödet i mitten av 1960-talet.

Statsbidragen till de centrala friluftsför- och främjandeorganisationerna har fördelats av Riksidrottsförbundet sedan början av 1970-talet. Detta har i praktiken inneburit att samspelet med de ideella organisationerna

under en följd av år inte betraktats som en del av friluftspolitiken. Innevarande budgetår uppgår det statliga idrottsstödet till drygt 470 miljoner kronor varav det statliga friluftsstödet utgör 13 miljoner kronor eller knappt tre procent av idrottsstödet.

4.2 Friluftsfonden och Statens friluftsnämnd m.m.

Friluftsfonden förvaltades av Statskontoret. Bidrag ur fonden fördelades efter beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, efter förslag från *statens friluftsnämnd*, som var statens rådgivande organ i frågor om fritidens utnyttjande för friluftsliv. Nämnden skulle också utöva kontroll över användningen av anvisade statsbidrag. Den verksamhet som uppbar stöd skulle anknyta till sportsligt betonat friluftsliv och inte kunna göras ekonomiskt självbärande. Huvudman skulle vara kommun eller sådan frivillig, bestående sammanslutning, som kunde göra en väsentlig egeninsats ekonomiskt eller in natura.

Utöver detta utgick stöd till friluftslivet i viss utsträckning även från *fonden för idrottens främjande*, inrättad år 1935. Dessutom kunde Arbetsmarknadsstyrelsens *anslag för sysselsättningsfrämjande åtgärder* användas för stöd till friluftslivet. Vidare var det sedan år 1962 en uppgift för *Domänverket* att göra värdefulla områden i kronoparkerna lätt tillgängliga för allmänhetens friluftsliv. Nämnas bör också ett anslag på Socialdepartementets huvudtitel för *bidrag till barns och husmödrars ferieresor, driften av semesterhem, stipendier för husmoderssemestrar och driften av barnkolonier*.¹⁷

4.3 Idrott åt alla – Riksidrottsförbundet tar över

Läget kom att förändras i början av 1970-talet som en följd av förslagen från dåtidens Idrottsutredning¹⁸ och därpå följande riksdagsbeslut. I Kungl. Maj:ts proposition nr 79 år 1970 om stöd till idrotten framhöll departementschefen att det inte finns några övertygande skäl för en distinktion mellan å ena sidan tävlingsidrott och å andra sidan den verksamhet som bedrivs av korporationsidrottsförbundet och främjandeorganisationerna.

¹⁷ Friluftslivet i Sverige, Del II (SOU 1965:19), s. 28-34

¹⁸ Idrott åt alla (SOU 1969:29)

”Samtliga idrottsorganisationer syftar till att främja motionsaktiviteten i alla åldrar. Skillnaden mellan motion och tävling är en fråga om intensitet, dvs. inte en art- utan en gradskillnad. Tävlingsmomentet ingår som en väsentlig stimulansmetod på samtliga nivåer inom korporationsidrottsrörelsen. Riksidrottsförbundet organiserar, som tidigare framhållits, motionsidrott i mycket stor skala.”¹⁹

Mot den bakgrunden beslöt statsmakterna att Riksidrottsstyrelsen skulle fördela *organisationsstödet* till såväl idrotten som friluftslivet. En av statens två representanter i Riksidrottsstyrelsen skulle ha som särskild uppgift att tillvarata den motions- och friluftsbetonade verksamhetens intressen. Vad beträffar organisationsstödet har den ordningen i stort sett gällt sedan dess. En förändring inträffar först år 2000 när riksdagsbeslutet till följd av 1999 års idrottsproposition får genomslag.

När det gäller *anläggningsstödet* har förändringarna däremot varit många. Det skildes från organisationsstödet i 1970 års idrottsproposition. Departementschefen föreslog där att statsstöd till idrottsanläggningar i fortsättningen som regel inte skulle utgå. Däremot skulle anläggningar i första hand avsedda för motions-, rekreations- och friluftslivets främjande skulle därför fortsätta att gälla, trots att fonden skulle avvecklas. Behållningen i fonden skulle tillsammans med en reservation under anslaget Åtgärder för fritidsbåtstrafiken sammanföras till ett nytt anslag för anläggningsstöd. Det nya anslaget skulle disponeras av Statens naturvårdsverk. Verkets styrelse skulle vid behandlingen av ärenden om anläggningsstöd utökas med ett par ledmöter. En särskild delegation, med företrädare för berörda intressen, skulle medverka vid Naturvårdsverkets handläggning av stödärendena.

4.4 Naturvårdsverkets fritidsbyrå m.m.

Inom Statens naturvårdsverk fanns under denna period en särskild fritidsbyrå, vars sektion för idrott, rekreation och friluftsliv verkade för att stödja friluftslivet genom bl.a. stöd till olika idrotts- och rekreationsanläggningar av såväl lokalt och regionalt som centralt intresse. Under åren 1969-1983 uppgick de totala bidragen ur verkets anläggningsstöd till mer än 350 miljoner kronor. Bidragen gick till semesterbyar, campingplatser, aktivitetsanläggningar för idrott, bad, båtsport och

¹⁹ Kungl. Maj:ts proposition nr 79 år 1970, s. 55

friluftsliv. Parallellt med anläggningsstödet verkade Naturvårdsverket för friluftslivet genom skydd av värdefulla rekreationsområden som exempelvis naturreservat. Kommuner och särskilda stiftelser, däribland Stockholms Skärgårdsstiftelse, Västkuststiftelsen och Upplandstiftelsen, köpte in många friluftsmarker, där Naturvårdsverket bidrog med halva kostnaden. Naturvårdsverket hade då som nu det centrala myndighetsansvaret för värnet av allemansrätten och bevakade därvid särskilt tillsynen av strandskyddet

Naturvårdsverkets uppgifter förändrades successivt. Bidragsgivningen till idrottsanläggningar fördes över till Riksidrottsförbundet och verket koncentrerade sina bidrag till riksintressanta rekreationsanläggningar. Även denna bidragsverksamhet upphörde framöver, men verkets uppgifter i övrigt för friluftslivet kvarstod, däribland bevakningen av allemansrätten, strandskyddet, de riksintressanta områdena för friluftslivet och ledsystemet i fjällen. För uppgifterna fanns en särskild enhet – enheten för rekreation och fysisk planering – senare ombildad till enheten för fysisk planering och friluftsliv.

4.5 Turist- och rekreationsstruktur i förändring

4.5.1 Sveriges Turistråd och Rekreatjonsberedningen

Efter förslag av 1969 års turistkommitté i betänkandet *Turism och rekreation i Sverige* (SOU 1973:52) beslöt riksdagen år 1975 om inrättandet av dels en stiftelse för turistfrågor, dels en särskild beredning för samordning av statligt stöd till anläggningar för rekreationslivet.²⁰ Stiftelsen *Sveriges Turistråd* inrättades av staten, Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet och fick bl.a. till uppgift att ”söka tillgodose behovet av semester- och rekreationsmöjligheter för en bred allmänhet i Sverige och de övriga nordiska länderna.” *Rekreatjonsberedningen* skulle, vid sidan av Naturvårdsverkets delegation för anläggningsstöd till idrotten, samordna och effektivisera de statliga insatserna för turism och rekreation. Beredningen finansierades från Naturvårdsverkets anslag till anläggningsstöd.

²⁰ Turism och friluftsliv 2 (SOU 1983:45, s. 24-27)

Några år senare presenterade såväl Rekreationsberedningen som Turist- och rekreationspolitiska utredningen, TUREK, andra alternativ för den framtida organisationen på området.²¹ Med stöd i det samlade utredningsarbetet föreslog regeringen våren 1984²² att Sveriges Turistråd skulle ges ett övergripande ansvar för turist- och rekreationsfrågorna. Därför föreslog departementschefen att såväl Rekreationsberedningens arbetsuppgifter som Naturvårdsverkets övriga uppgifter på rekreationsområdet skulle överföras till Sveriges Turistråd. Riksdagen beslöt i enlighet med förslaget.

Förändringen kan ha bidragit till att inte heller stiftelsen Sveriges Turistråd blev långvarig. Riksrevisionsverket (RRV) konstaterade i en revisionsrapport²³ år 1989 att uppgifternas mångfald och den organisation statsmakterna beslutat för Turistrådet lett till problem. Därför föreslog RRV att Turistrådets uppgift och organisation skulle renodlas. Rådet borde, enligt RRV, släppa en del av sina uppgifter, bl.a. uppgiften att förbättra breda folkgruppers möjligheter till turism och rekreation. RRV ansåg att den uppgiften primärt var en fråga för kommuner, landsting och ideella organisationer.

RRV:s rapport var en av anledningarna till att regeringen år 1990 tillkallade en särskild utredare för att se över Turistrådets verksamhet. Som ett resultat av översynen föreslog utredaren bl.a. att stiftelsen Sveriges Turistråd skulle ombildas till ett helstatligt, delvis anslagsfinansierat aktiebolag med vissa myndighetsuppgifter, däribland fördelning av bidrag till vissa organisationer.²⁴

Utredarens förslag behandlades i bilaga 13 till budgetpropositionen för 1992.²⁵ I denna föreslog regeringen att Sveriges turistråds verksamhet skulle upphöra den 30 juni 1992. Riksdagen beslöt i enlighet med förslagen.

När Sveriges Turistråd upphörde, försvann de friluftsförande uppgifter som några år tidigare förts över till rådet från Naturvårdsverket. Även inom Naturvårdsverket skedde förändringar. Friluftsförande uppgifterna integrerades med övrig verksamhet inom verket och friluftslivet markerades inte längre i någon enhets namn. Plattformen för friluftsliv försvann och insatserna koncentrerades till allemansrätten, strandskyddet, naturreservaten och fjällederna inom ramen för verkets fortlöpande uppgifter.

²¹ Turism och friluftsliv (SOU 1981:28)

²² Proposition 1983/84:145 turist- och rekreationspolitiken m.m.

²³ RRV, Dnr 1988:1502, Sveriges Turistråd

²⁴ Ett nytt turistråd (SOU 1991:58)

²⁵ Prop. 1991/92:100, s. 34 och 35

4.5.2 Styrelsen för Sverige bilden och Next Stop Sweden

De förändringar som närmast därefter inträffade har varit svåra att följa eftersom de inte tycks ha föregåtts av offentliga utredningar. Riksdagsbehandlingen av frågan är däremot väl dokumenterad.²⁶ Vid riksmötet 1991/92 beslöt riksdagen att målet för de statliga insatserna inom turistområdet skulle vara att påverka Sverige bilden utomlands genom att sprida allmän, utlandsinriktad Sverige information och bistå med sådana exportfrämjande insatser som kommer hela turistbranschen till godo. Det dittillsvarande sociala målet för turistpolitiken ansågs inte längre vara motiverat.

Beslutet innebar att en helt ny organisation för turismen tog form. En ny turistmyndighet, benämnd *Styrelsen för Sverige bilden*, inrättades den 1 juli 1992. Den fick ansvaret för de statliga insatserna för turismen. Vid sidan av myndigheten bildades ett bolag under medverkan av branschens organisationer. Bolaget fick namnet *Travel and Tourism Council/Next Stop Sweden* och började sin verksamhet den 1 oktober 1992.

Även denna konstruktion blev kortvarig. Redan efter ett år förslogs förändringar dels i betänkandet Svenska bilder – Översyn av Sverige informationen (Ds 1993:72), dels i den anslagsframställning som Styrelsen för Sverige bilden överlämnade till regeringen för budgetåren 1995/96 – 1997/98.

4.5.3 Turistdelegationen

I budgetpropositionen för 1995/96²⁷ konstaterade regeringen att det sätt på vilket staten och turistbranschens företag samverkade inte var ändamålsenligt. Därför borde Styrelsen för Sverige bilden avvecklas den 30 juni 1995.

Några månader senare återkom regeringen till frågan i en särproposition²⁸ och föreslog där bl.a. att en ny myndighet skulle inrättas med uppgift att dels förbättra samordningen mellan de olika statliga insatser som kan medverka till att stärka turistnäringens utveckling, dels öka samverkan mellan staten, regionala organ, kommuner och näringen. Den nya myndigheten skulle också ges huvudansvaret för att följa utvecklingen inom turistnäringen och svara för kunskapsutveckling. För att kunna fullgöra uppgiften skulle myndigheten ta över beställaransvaret

²⁶ Kulturutskottets betänkande 1993/94: KRU30

²⁷ Prop. 1994/95:100, Bil. 13, s. 41 ff

²⁸ Turistpolitik (prop. 1994/95:177)

för den statliga statistiken på området och stödja forskningsverksamhet med anknytning till turism. Vidare skulle den nya myndigheten i samråd med olika turistorgan utforma ett handlingsprogram för turismens utveckling.

Den myndighet som ersatte Styrelsen för Sverige-bilden kom att kallas *Turistdelegationen* och inrättades den 1 juli 1995. Turistdelegationen har tagit sig an sin näringspolitiska uppgift från en bred utgångspunkt. Genom eget arbete eller i samarbete med en rad olika myndigheter bygger man strategier och plattformar där olika intressenter kan mötas och utveckla produkter som ökar Sveriges attraktionskraft som turistland. Ett sådant utvecklingsarbete har naturligtvis också betydelse för det lokala rekreations- och friluftslivet, även om detta inte är i fokus för projekten.

4.5.4 Sveriges Rese- och Turistråd AB

I 1995 års turistpolitiska proposition föreslog regeringen också att staten skulle medverka i marknadsföringen utomlands av Sverige som turistland. Marknadsföringen skulle bedrivas i bolagsform och branschens företag inbjudas att bli delägare i bolaget. Riksdagen beslöt i enlighet med förslaget.

Mot den bakgrunden bildades *Sveriges Rese- och Turistråd AB*, även kallat TuristRådet, den 1 juli 1995. Bolaget ägs till lika delar av staten och den svenska turistnäringen. Näringsenheten äger sin del via ett intressentbolag, *Sveriges Rese- och Turistråd Intressenter AB*, med ca 200 aktieägare.

TuristRådets vision är att Sverige skall upplevas som ett av världens mest spännande resmål genom att svensk turistnäring marknadsför Sveriges mångfald av upplevelser i en ren, kulturrik och naturskön miljö. TuristRådets verksamhetsinriktning innehåller alltså inga rekreationspolitiska mål. Turism och rekreation är numera två skilda begrepp.

4.6 Sammanfattande bedömning

Sammanfattningsvis kan Friluftgruppen konstatera att den svenska friluftspolitikerna var tydligare för 30 år sedan än den är i dag. Den uppdelning av ansvaret mellan Riksidrottsförbundet och Naturvårdsverket som genomfördes i början av 1970-talet och de övriga förändringar som inträffat i rollfördelningen mellan myndigheter, förvaltningsnivåer och huvudmän har successivt lett till att statliga friluftspolitikerna marginaliserats. Friluftgruppen anser det därför vara angeläget att bygga upp

den statliga organisationen för stöd till friluftsliv och främjande-organisationer på ett sådant sätt att den bidrar till att på nytt synliggöra friluftspolitiken.

Friluftsguppen ser också paralleller mellan de centrala, statliga myndighetsuppgifterna på turismens område och de uppgifter som blir aktuella som stöd för en mer aktiv friluftspolitik. Även för en central friluftsinstans borde det vara angeläget att

- förbättra samordningen mellan de olika statliga insatser som kan medverka till att stärka områdets utveckling,
- öka samverkan mellan staten, regionala organ, kommuner och näringen/organisationslivet,
- följa utvecklingen inom området och svara för kunskapsutveckling,
- utöva beställaransvaret för den statliga statistiken på området,
- initiera och stödja forskningsverksamhet med anknytning till området.

5 Friluftsstödet från kommuner och landsting

Det totala kommunala stödet till friluftslivet kan beräknas till ca 500 miljoner kronor. Merparten av stödet består av anläggningar och markområden som tillhandahålls för friluftsliv. Resterande del utgörs av kontantbidrag till friluftslivets organisationer.

Landstingens kontantbidrag uppgår till ca 10 miljoner kronor. Därutöver finns betydligt större landstingsinsatser i bl.a. de tidigare nämnda stiftelserna för naturvård och friluftsliv. Dessa insatser har inte kartlagts.

På kommunal nivå gör en majoritet av de tillfrågade förvaltningscheferna bedömningen att intresset för friluftsliv kommer att öka både bland politiker och bland kommunens invånare. Inom landstingen är man inte lika säkra på ett ökande intresse för friluftsliv.

5.1 Inledning

När det gäller att bedöma omfattningen av stödet till friluftorganisationer från landsting och kommuner finns en del svårigheter. I kommunerna ingår stödet till friluftorganisationerna i det generella stöd som alla föreningar erhåller vare sig man bedöms som idrottsförening, ungdomsförening eller friluftorganisation. Det betyder att kommunerna vet hur mycket varje enskild förening får i stöd, men gruppen friluftorganisationer särredovisas oftast inte. Därför krävs speciella undersökningar för att stödet till friluftorganisationer ska kunna preciseras.

Ett annat problem är att de lokala föreningarna, med undantag för föreningar knutna till Friluftsrådet och eventuellt någon ytterligare organisation, också har andra namn än sin riksorganisation.

För att ändå få ett grepp om det kommunala stödet och förhållnings sättet till friluftsliv och friluftslivets organisationer har Friluftgruppen

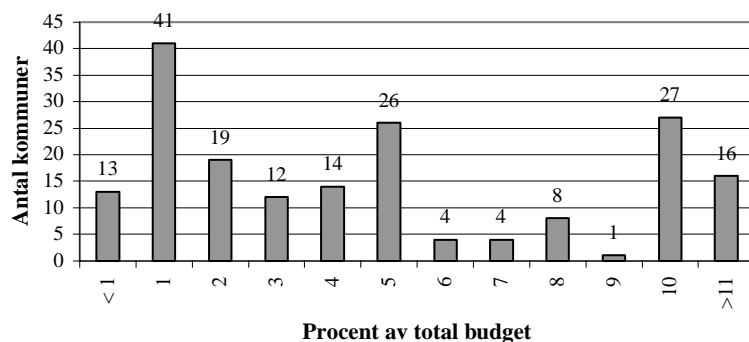
skickat en enkät till kommunerna och landstingen. Svar har lämnats av 205 av landets 289 kommuner (71%) och från 16 landsting (76 %).

Syftet med enkäten var i första hand att få en bild av omfattningen av det kommunala stödet till friluftslivet. Därutöver ville Friluftsgruppen få kunskap om hur friluftslivsorganisationerna är representerade med lokalavdelningar i kommunerna. Slutligen ansåg Friluftsgruppen det intressant att få veta vad man i kommuner och landsting tror om förändringar vad gäller friluftslivets betydelse och stödet till friluftslivet under den kommande 10-årsperioden.

5.2 Det kommunala stödet

Av kommunernas totala budget för fritid-rekreation-idrott anger kommunerna att 3–5 procent används för området friluftsliv. Spridningen bland svaren är stor, alltifrån mindre än en procent till drygt hälften av budgeten. En försiktig beräkning ger resultatet att det samlade kommunala stödet till friluftsliv och friluftslivets organisationer ligger i intervallet 300–500 miljoner kronor för innevarande år. Som jämförelse kan nämnas att stödet till idrotten uppgår till c:a 4 500 miljoner kronor, varav c:a 1 000 miljoner i kontanta bidrag.

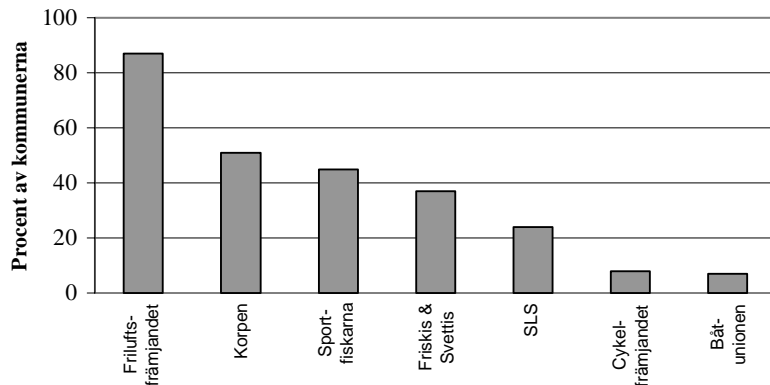
Diagram 5:1. Stöd till friluftsliv i procent av total fritidsbudget

Det är viktigt att påpeka att frågan enbart har ställts till den förvaltning som ansvarar för fritid-rekreation-idrott (vanligtvis fritidsförvaltning eller kultur- och fritidsförvaltning). Många har också angett att andra nämnder och förvaltningar i kommunen t ex nämnder för plan- och miljöfrågor och tekniska frågor därutöver gör insatser för friluftslivet, exempelvis skötsel av områden avsatta för friluftsliv. Kommunernas

totala stöd till friluftsliv och friluftslivets organisationer torde därför uppgå till minst 500 miljoner kronor för innevarande år.

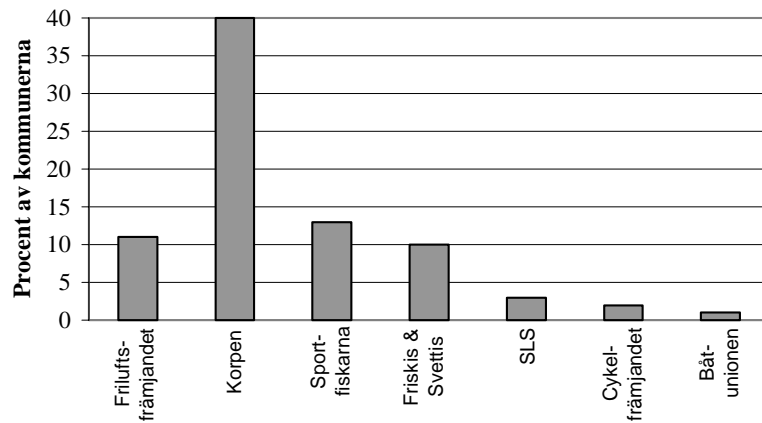
Diagram 5:2. Stöd till barn och ungdomsverksamhet

I enkäten till kommunerna valde vi att fråga om ett urval av alla de friluftsförbundet som är verksamma. Förutom de organisationer som erhåller statsbidrag från idrottsanslaget ställde vi också frågor om Korpen och Friskis och Svettis.

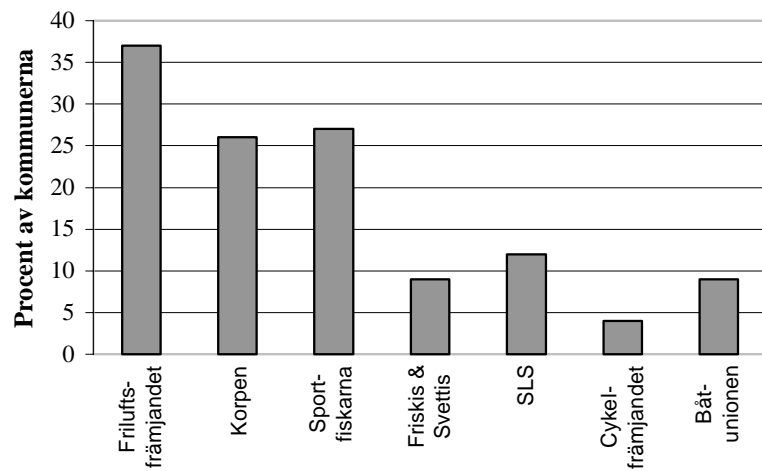
När det gäller stödet till friluftslivets organisationer dominerar stödet till barn- och ungdomsverksamhet. Friluftsförbundet får bidrag i 87 procent av kommunerna, Korpen i 51 procent och Sportfiskarna i 45 procent av kommunerna.

Diagram 5:3. Stöd till vuxenverksamhet

För vuxenverksamhet erhåller Korpen stöd i 40 procent av kommunerna, Sportfiskarna i 13 procent och Friluftsförämjandet och Friskis och Sveltis i var tionde kommun.

Diagram 5:4. Stöd till anläggningsdrift och projekt

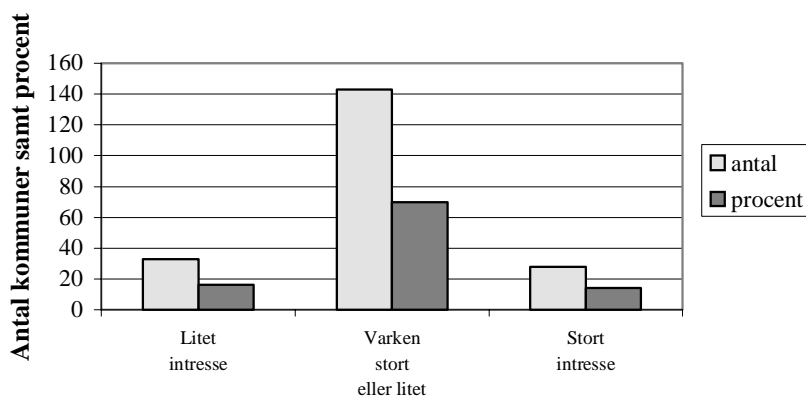

När det gäller stöd till anläggningsdrift och projektarbeten får Friluftsförbundet sådant stöd i 37 procent av kommunerna, Sportfiskarna i 27 procent och Korpen i 26 procent av kommunerna.

5.3 Intresset för friluftsliv för närvarande

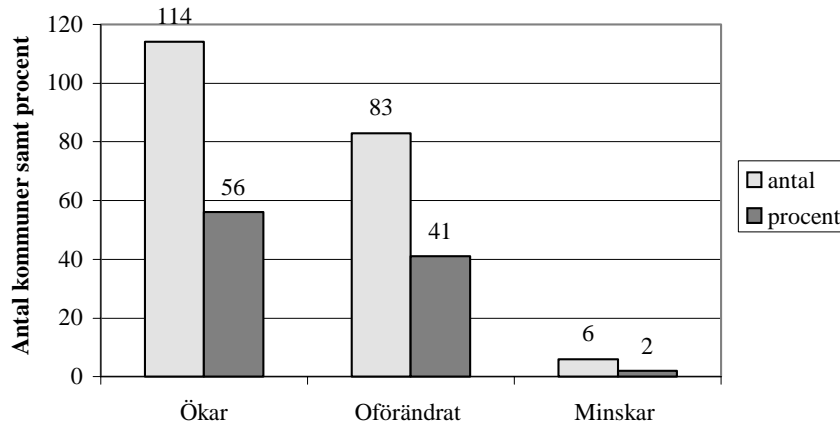
Merparten av kommunerna, 70 procent, anger att det politiska intresset för området friluftsliv är likvärdigt med intresset för andra verksamhetsområden som nämnden har ansvar för.

Diagram 5:5. Det politiska intresset för friluftsliv i jämförelse med andra verksamhetsområden

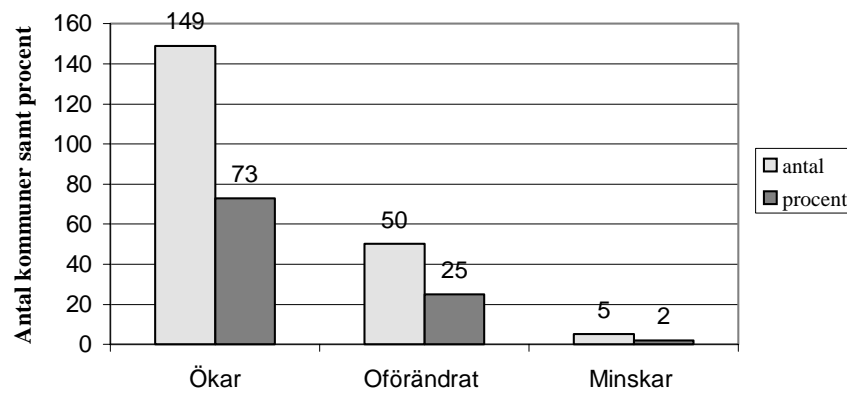
5.4 Intresset för friluftsliv i framtiden

Diagram 5:6. Det politiska intresset för friluftsliv under den kommande 10-årsperioden

Vid en bedömning av den kommande 10-årsperioden tror drygt hälften av kommunerna att det politiska intresset för friluftsliv kommer att öka. Endast 3 procent tror på ett minskat politiskt intresse. Övriga kommuner menar att intresset kommer att vara oförändrat.

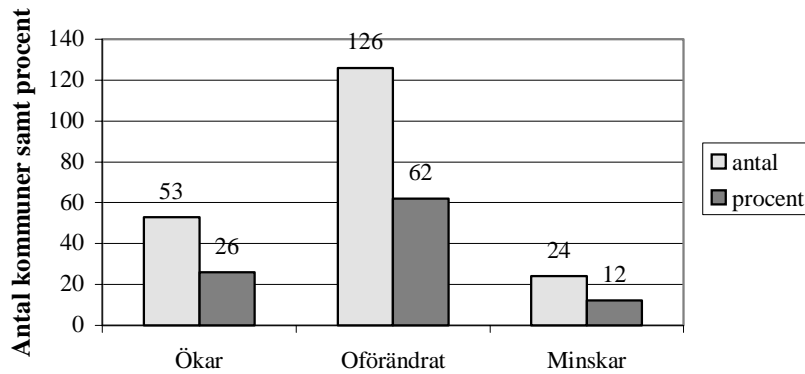
Diagram 5:7. Invånarnas intresse för friluftsliv under den kommande 10-årsperioden

Invånarnas intresse för friluftsliv kommer att öka tror mer än 70 procent av kommunerna, vara oförändrat menar var fjärde kommun och endast fem kommuner av 205 tror på ett minskat intresse för friluftsliv hos sina kommuninvånare.

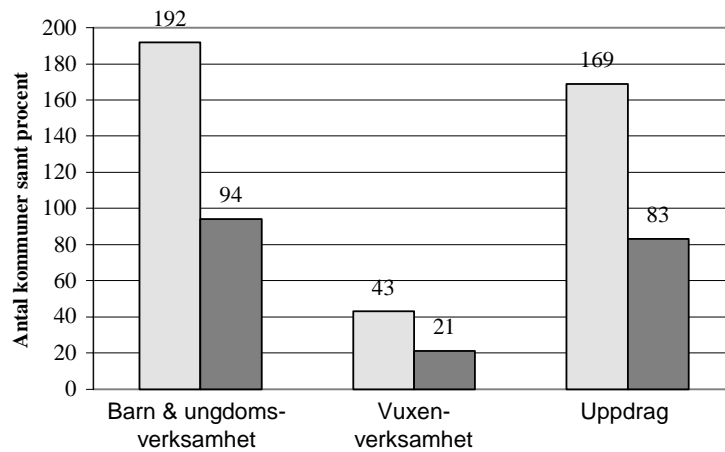
5.5 Stödet till friluftsliv i framtiden

Diagram 5:8. Bedömning av det totala stödet till friluftslivet under den kommande 10-årsperioden

När det gäller hur stödet till friluftslivet kommer att förändras under den kommande 10-årsperioden är bedömningarna något annorlunda. Drygt 60 procent tror att stödet kommer att vara oförändrat. Var fjärde kommun tror på ett ökat stöd och resterande, ca 10 procent, anser att stödet kommer att minska.

Diagram 5:9. Stödet kommer i framtiden att inriktas mot

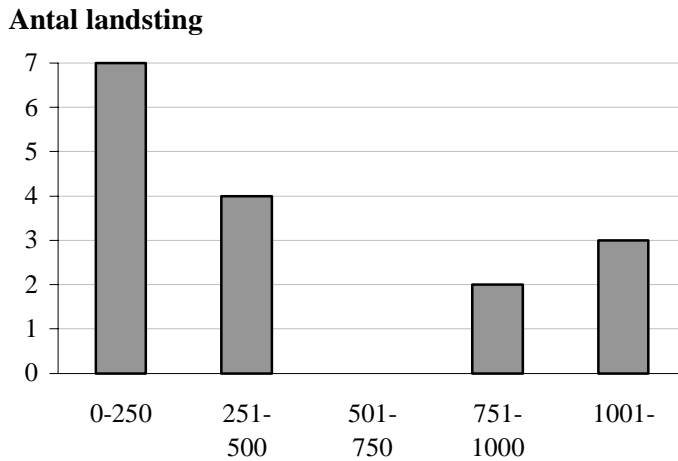

Även i framtiden kommer stödet från kommunerna att inriktas mot barn- och ungdomsverksamhet menar 94 procent av kommunerna. Att stödet skulle riktas mot vuxengrupperna tror bara ca 20 procent av de svarande. Över 80 procent av kommunerna tror att friluftslivets organisationer i framtiden kommer att få uppdragsstöd från kommunerna för insatser de gör inom t.ex. folkhälsoområdet.

5.6 Landstingens stöd

När det gäller omfattningen av det landstingskommunala stödet till friluftslivsorganisationerna har landstingen fått uppskatta detta i kronor.

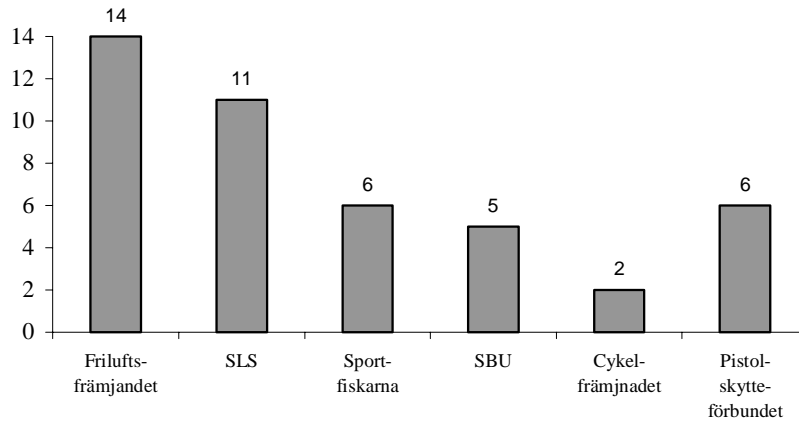
Diagram 5:10. Uppskattat organisationsstöd i tkr

Landstingens stöd till friluftslivsorganisationerna varierar kraftigt, från 90 000 kronor årligen i Östergötlands läns landsting till 3 758 000 kronor årligen i Stockholms läns landsting. Totalt för landstingen rör det sig om ett stöd på uppskattningsvis ca 10–15 miljoner kronor.

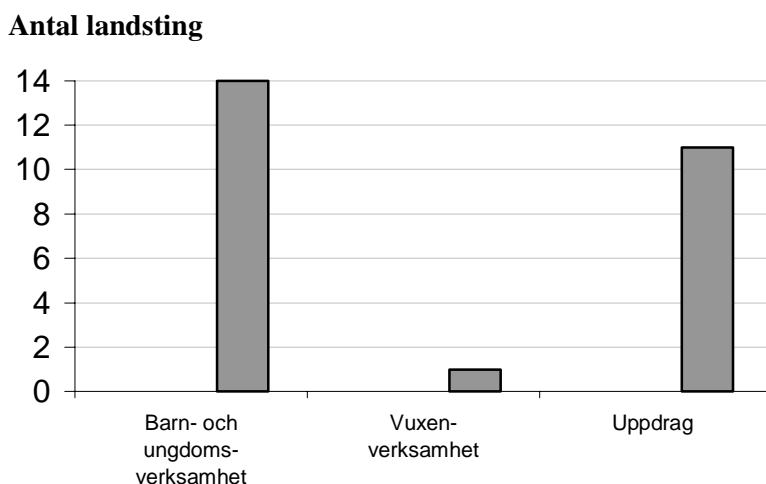
Diagram 5:11. Organisationsstödet fördelning

Antal landsting

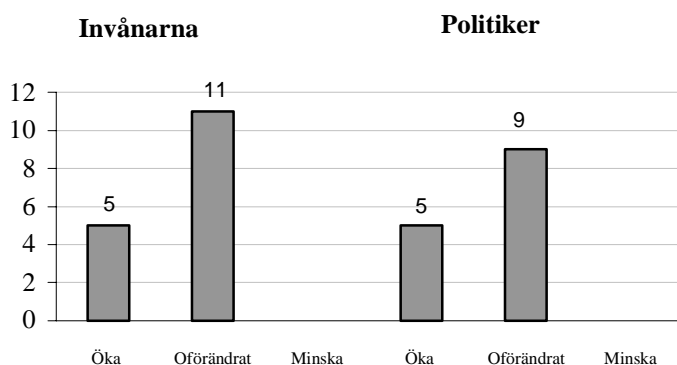
De organisationer som oftast får någon form av bidrag från landstingen är: Friluftsförbundet, Svenska Livräddningssällskapet-Simförbundet (SLS) och Sportfiskarna. Omfattningen av bidragen varierar mellan 10 000 kronor och 2 818 000 kronor. Det högre beloppet får Friluftsförbundet från Stockholms läns landsting. Som ett komplement kan sägas att många landsting även ger bidrag till stiftelser som verkar för friluftsliv och naturturism. Dessa stiftelser beskrivs närmare i kapitel 2.

Diagram 5:12. Organisationsstödet framtida inriktning

Landstingens organisationsstöd är i dag framför allt inriktat på barn- och ungdomsverksamhet. Så kommer det sannolikt att vara även i framtiden. Vid sidan av de direkta bidragen finns i väsentlig utsträckning någon form av uppdragsverksamhet t.ex. arbete för folkhälsan.

Diagram 5:13. Intresset för fritidsfrågor

Intresset för friluftslivsfrågor bland politiker i landstingen är i dag varken stort eller litet, men det finns en tro på ökat intresse för frågorna i framtiden. När det gäller invånarna så tror en tredjedel av de tillfrågade på ett ökat intresse för friluftslivsfrågor i framtiden.

6 Friluft- och främjandeorganisationerna

Vid sidan av de sex friluft- och främjandeorganisationer som i dag får statsbidrag via Riksidrottsförbundet finns ett relativt stort antal organisationer som har till ändamål eller som väsentlig del av sin verksamhet att bedriva eller främja friluftsliv. Dit hör främst det växande antalet medlemmar i friluftorganisationernas samarbetsorgan FRISAM. Friluftsgruppens genomgång av tillgänglig officiell statistik om svenska folkets engagemang i friluftorganisationer och den senaste Folkkrörelse- och föreningsguiden visar också att ett förstärkt FRISAM skulle ha en bred rekryteringsbas. Det innebär bl.a. att det framtida bidragssystemet inte enbart bör grundas på de organisationer som får bidrag i dag.

6.1 Inledning

Friluftsgruppens uppdrag är att föreslå en ny ordning för fördelning av statsbidrag till landets friluft- och främjandeorganisationer, varav sex för närvarande får bidrag. Under år 1999 fördelades sammanlagt 13 miljoner kronor till Friluftsförbundet, Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund (Sportfiskarna), Svenska Livräddningssällskapet – Simfrämjandet (SLS), Svenska Pistolskytteförbundet, Svenska Båtunionen (SBU) och Cykelfrämjandet.

Dessa bidrag har i drygt 25 år betraktats som en del av statens stöd till idrotten och fördelats av Riksidrottsförbundet. Sedan år 1993, då den statliga representationen i Riksidrottsstyrelsen upphörde, har RF:s "myndighetsutövning" i anslutning till dessa bidrag varit begränsad. Organisationerna har sedan dess lämnat sina anslagsframställningar till RF, som vidarebefordrat dem till regeringen. Efter beredning i Regeringskansliet har regeringen meddelat beslut om fördelning av statsbidraget i regleringsbrevet för idrottsanslaget. RF har betalat ut bidragen till organisationerna i enlighet med regeringens anvisningar. RF har

alltså inte haft till uppgift att vare sig följa eller värdera utvecklingen av friluftslivsorganisationernas verksamhet.

Enligt den idrottspolitik för 2000-talet som riksdagen lagt fast under hösten 1999 skall emellertid statens stöd till friluftslivet i fortsättningen skiljas från idrottsstödet och fördelas i annan ordning.

I avvaktan på resultatet av Friluftslivsgruppens arbete finns bidragen i budgetpropositionen för år 2000, uppförda till oförändrat belopp, under ett särskilt anslag Stöd till friluftslivsorganisationer inom utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid. I propositionen framhåller regeringen också att fördelningen av medlen för år 2000 skall ske enligt nuvarande principer.

6.2 De närmast berörda organisationerna

Verksamheten vid de sex närmast berörda organisationerna kan kort beskrivas på följande sätt:

Friluftslivsfrämjandet spannar över ett brett område med bl.a. skidåkning, långfärdsskridsko, fjällvandringar och en omfattande barnverksamhet ("Skogsmulle") på programmet. *Sportfiskarna* arbetar i huvudsak med naturvårdande insatser, bl.a. inventering av fiskebestånd och kalkning av sjöar, men arrangerar också bl.a. ungdomsläger för att främja sportfisket. *Cykelfrämjandet* delar in sin verksamhet i propaganda, motion och utbildning – allt med målet att göra det lättare, trevligare och naturligare att använda cykel som motionsredskap, för transport och för rekreation. *Cykelfrämjandet* arbetar även med att öka trafiksäkerheten. *Svenska Båtunionen*, SBU, verkar bl.a. för ökad säkerhet till sjöss, minskad miljöförstöring till följd av fritidsbåttrafiken och för ändamålsenliga båtlivsanläggningar. *Svenska Livräddnings-sällskapet – Simfrämjandet*, SLS, har som mål att främja allmän simkunnighet och verka för utbredd kunnighet i livräddning. SLS propagerar också för säkerhet vid all verksamhet i anslutning till vatten och isar. För *Svenska Pistolskytteförbundet* är olika slag av s.k. fältskytte ett dominerande inslag i verksamheten. Förbundet arbetar även på olika sätt med säkerhetsfrågor kring skyttesporten. De nämnda organisationerna samlar tillsammans ca 360 000 medlemmar, varav drygt hälften hör till Friluftslivsfrämjandet eller Båtunionen.

Vid sidan av de sex riksorganisationer, som i dag får statsbidrag via idrottsanslaget, ägnade Idrottsutredningen särskild uppmärksamhet åt *Friskis & Svettis*, som är en demokratiskt uppbyggd ideell organisation med för närvarande omkring 189 000 medlemmar. *Friskis & Svettis* verkar bl.a. för att få så många som möjligt att motionera, öka motionsutbudet, öka insikten om motionens betydelse för folkhälsan och skapa

positiva mötesplatser för människor, oberoende av ålder, kön eller grupptillhörighet i övrigt.

6.3 Friluftsgruppens egen kartläggning

Idrottsutredningen ansåg att staten i framtiden borde vara öppen både för att pröva eventuella bidrag till nya friluftsför- och främjandeorganisationer och för att ompröva bidragen till de organisationer som i dag uppbär stöd. För att få underlag för den typen av bedömningar har Friluftsgruppen inte bara kartlagt de nuvarande bidragsmottagarna utan också ett antal närbesläktade organisationer. Resultatet av kartläggningen presenteras i bilagorna 2 och 3.

Vissa nyckeldata om de i bilagorna beskrivna organisationerna finns intagna i tabellerna på följande sidor.

Tabell 6:1. Friluft- och främjandeorganisationer

Organisation	Startår	Antal medl.	Omsättning 1998 i tkr	Statsanslag 1998 i tkr	Anm.
Friluftfrämjandet	1892	105 000	30 000	7 599	Not 1
Svenska Livräddnings- sällskapet	1898	8 000	18 000	1 301	Not 1
Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund	1919	95 000	12 000	1 906	Not 1
Svenska Båtunionen	1928	137 000	5 000	742	Not 1
Cykelfrämjandet	1934	6 700	2 500	577	Not 1
Svenska Pistolskytte- förbundet	1936	50 000	3 000	755	Not 1
Korpen Svenska motions- idrottsförbundet	1945	164 000	30 000	20 695	Not 2
Svenska Turistföreningen	1885	310 000	220 000	Ej statsanslag	
Friskis & Svettis	1978	206 000	Ej gemensam ekonomi	Ej statsanslag	
Svenska Jägareförbundet	1830	190 000	130 000j	49 000	Not 3
Svenska Orienterings- förbundet	1938	160 000	25 000	7 600	Not 2
Svenska Kennelklubben	1889	262 000	67 000	Ej statsanslag	
Svenska Brukshunds- klubben	1918	60 000	23 000	9 000	Not 4
Svenska 4H	1960	20 000	6 000	2 300	Not 5
Riksförbundet Hälso- främjandet	1940	4 200	720	750	Not 6
Svenska Ridsports- förbundet	1993	215 000	45 000	10 000	Not 2
Svenska Scoutrådet	1982	130 000	Ej gemensam ekonomi	Ej gemensam ekonomi	Not 7
Summa Antal Medl./Omsättning		2 122 900	617 220	111 648	

Not 1: Organisationsbidrag via RF (Ö6)

Not 2: Organisationsbidrag via RF

Not 3: Ersättning från Jaktvårdsfonden enl. SFS 1987:259

Not 4: Ersättning för utbildning och rekrytering av hundar och hundförare för militären Utbetalare: Räddningsverket, ÖCB och Försvarsmakten

Not 5: Organisationsbidrag från Ungdomsstyrelsen

Not 6: Organisationsbidrag från Folkhälsoinstitutet

Not 7: Svenska Scoutrådet är en Paraplyorganisation med följade medlemsorganisationer: Frälsningsarméns Scoutförbund, KFUK-KFUM:s Scoutförbund, Nykterhetsrörelsens Scoutförbund, SMU Scout och Svenska Scoutförbundet

Bilaga 2 innehåller korta beskrivningar av sammanlagt 17 riksorganisationer. Utöver de sex som tidigare fått statsbidrag via idrottsanslaget beskrivs de friluftorganisationer som är medlemmar i samarbetsorganet FRISAM eller är svenska motsvarigheter till medlemmarna i den norska Friluftslivets fellesorganisasjon, FRIFO.

Friluftgruppen har vidare funnit att fler organisationer än de systematiskt kartlagda kan sägas vara nära besläktade med de sex som under en följd av år fått sina statsbidrag via Riksidrottsförbundet. Dit hör bl.a.²⁹

Tabell 6:2. Övriga organisationer med naturen som bas

Organisation	Startår	Antal medlemmar
Fältbiologerna	1947	3 950
Förbundet Skog och Ungdom	1960	5 335
Jordbrukare Ungdomens förbund	1918	5 000
Svenska Draghundsportförbundet	1987	20 000
Svenska Gång- och Vandrarförbundet	1934	22 280
Svenska Klätterförbundet	1973	3 000
Svenska Cykelsällskapet	1979	9 000
Svenska Fjällklubben	1927	1 680
Sveriges Naturistförbund	1957	3 000
Jägarnas Riksförbund	1938	18 000
Svenska Naturskyddsföreningen	1909	165 000
Sveriges Ornitologiska förening	1945	10 700
Sveriges Skogsvårdsförbund	1965	8 000
Svenska Frisksportförbundet	1935	11 400
Sveriges Hembygdsförbund	1975	450 000

Sammantaget innebär detta att det finns ett brett spektrum av frivillig verksamhet med inriktning mot friluftsliv. Föreningslivets senaste

²⁹ Folkkrörelse & Föreningsguiden, Utbildningsförlaget Brevskolan, 1999

yttringar kan vara väl så intressanta ur ett friluftspolitiskt perspektiv som de traditionella.

6.4 Friluftslivsorganisationerna i den officiella statistiken

Den beskrivning vi hittills lämnat av den frivilliga friluftslivsverksamhetens inriktning och omfattning är baserad på ett stort antal olika och måhända osäkra källor, däribland anslagsframställningar, årsredovisningar, intervjuer, hemsidor och viss litteratur. Anledningen till detta är främst att föreningslivet är ytterst sparsamt belyst i officiell statistik. Den statistik som finns är dessutom åtta år gammal, vilket gör att den inte fångar den senaste utvecklingen. Uppgifter saknas bl.a. om bygderörelsens utveckling. Däremot kan delar av den tillgängliga föreningsstatistiken, trots sin ålder, användas för att belysa ett antal angelägna friluftspolitiska frågeställningar.

Rapport 86 i Statistiska centralbyråns (SCB:s) serie Levnadsförhållanden, de s.k. ULF-undersökningarna, innehåller en fördjupad statistisk belysning av föreningslivet i Sverige. Rapporten, som utgår från en undersökning genomförd år 1992, ger svar på frågor av typen: Hur många och vilka är medlemmar i olika slags organisationer och sammanslutningar? Vilka är aktiva? Hur mycket tid ägnar de förtroendevalda åt det ideella arbetet i olika slag av föreningar? Hur många kan tänka sig att börja arbeta aktivt inom svenskt föreningsliv? Vilken grad av samhörighet känner det svenska folket med olika sammanslutningar och rörelser?

Svaren redovisas fördelade på 28 olika föreningskategorier. En av dessa är Friluftslvsföreningar; en annan Miljöorganisationer. Till kategorin friluftslvsföreningarna förs Friluftslvsfrämjandet, Svenska Turistföreningen, Fjällklubben, Fältbiologerna, scoutkårer, naturskyddsföreningar m.fl. I kategorin Miljöorganisationer ingår bl.a. Miljöförbundet, Jordens vänner, Greenpeace, Miljövärdet, Svenska Naturskyddsföreningen, Sveriges Skogsvårdsförbund och Älvräddarna. Gränserna mellan de båda kategorierna är alltså flytande och båda har anknytning till Friluftslvsgruppens arbete.

När det gäller *friluftslvsföreningarna* konstaterar SCB att nästan var tionde vuxen svensk är medlem i någon sådan förening. Det innebär omkring 630 000 personer i åldrarna mellan 16 och 84 år. Ungefär 180 000 säger sig vara aktiva, varav 60 000 har något förtroendeuppdrag. Knappt 30 procent av medlemmarna är alltså aktiva, vilket är betydligt mindre än motsvarande andel inom idrottsföreningarna där cirka

60 procent av medlemmarna är aktiva. Även åldersfördelningen är en annan. I idrottsföreningarna dominerar det ungdomliga inslaget, men i friluftsföreningarna finns de högsta medlemsandelarna i de yngre medelåldrarna, dvs. 35-54 år.

Det finns vissa skillnader mellan friluftsföreningar och idrottsföreningar även när det gäller medlemmarnas fördelning på socioekonomiska grupper. Hälften av friluftsföreningarnas medlemmar är tjänstemän på hög eller mellannivå. Motsvarande andel för idrottsföreningarna är 30 procent och för hela befolkningen 25 procent. Andelen ej facklärd arbetare är 12 procent i friluftsföreningar, 20 procent i idrottsföreningar och 26 procent i befolkningen. Andelen infödda svenskar är 94 procent i friluftsföreningar, 89 procent i idrottsföreningar och 85 procent i befolkningen.

SCB gör vissa välfärdspolitiskt intressanta iakttagelser även i fråga om *miljöorganisationerna*, som 1992 hade en medlemsanslutning på ungefär 9 procent av befolkningen eller ca 575 000 medlemmar i åldrarna mellan 16 och 84 år. Av dessa är dock flertalet passiva. Bara omkring 50 000 eller 8 procent av medlemmarna uppger sig vara aktiva. Miljöorganisationerna har därmed den lägsta aktivitetsnivån näst konsumentorganisationerna, där bara 4 procent av medlemmarna är aktiva. Något fler kvinnor än män är medlemmar i miljöorganisationerna. Åldersgruppen 25-44 år dominerar. Flertalet medlemmar, 63 procent, är tjänstemän. Hela 73 procent bor i storstadsregionerna och större kommuner. Mot bakgrund av den låga aktivitetsnivån finner SCB det vara anmärkningsvärt att var fjärde person i befolkningen uttrycker stark samhörighet med miljörörelsen. Bara idrottsrörelsen har ett starkare medborgarstöd.

SCB planerar att göra en motsvarande fördjupad studie av föreningslivet år 2000, vilket innebär att en ny rapport bör föreligga år 2001. Enligt Friluftsgruppens bedömning bör den rapporten kunna vara av stort värde när det gäller fördelningen mellan olika föreningstyper av de medel som finns tillgängliga för bidrag till föreningslivet. Värdet av rapporten skulle öka om den innehöll en särredovisning av hembygdsrörelsen och den nya bygderörelsen.

6.5 Sammanfattande bedömning

Sammanfattningsvis kan Friluftsgruppen konstatera att det finns ett stort antal frivilliga riksorganisationer med friluftsliv som huvudändamål eller väsentlig del av sin verksamhet. Med ett par undantag när är de sex organisationer som hittills fått statsbidrag via Riksidrottsförbundet inte mer friluftsinriktade än de andra organisationer Friluftsgruppen studerat.

Gruppen delar därför Idrottsutredningens bedömning att staten i framtiden bör vara öppen både för att pröva eventuella bidrag till nya friluftsliv- och främjandeorganisationer och för att ompröva bidragen till de organisationer som i dag uppbär stöd. För att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer skall kunna genomföra den typen av omprövningar krävs ett avsevärt bättre statistiskt underlag än det som finns tillgängligt i dag.

7 Friluftsliv och folkhälsa

Med stöd i den kunskap som redovisas i kapitlet kan Friluftsgruppen konstatera att friluftsliv har stor betydelse för folkhälsan. Inaktivitet är idag en av de största enskilda riskfaktorerna för ohälsa och för tidig död. Regelbunden fysisk aktivitet ökar den fysiska prestationsförmågan i alla åldrar och hos personer med olika funktionshinder. Friluftslivet ger därutöver många andra positiva hälsoeffekter av fysiologisk, psykisk och social karaktär. Både vid mätning av den hälsorelaterade livskvaliteten och aktivitetsfaktorernas hälsovärde hamnar friluftsliv, promenader och utflykter mycket högt i rangordningen.

7.1 Friluftsliv

Redan det nyfödda barnet strävar efter rörelse för att komma fram och upptäcka. Barn prövar och utvecklas hela tiden. De har en intuitiv känsla för det som är värdefullt och viktigt för växandet. Barn måste få behålla sin lust till rörelse och genom den upptäcka sin kropps möjligheter. Leken och rörelsen ger sådana möjligheter. Det finns ingen bättre plats för allsidig rörelse än i naturen. Något naturligare eller mer motoriskt utvecklande än att klättra i träd eller balansera på stenar och nedfallna trädstammar är svårt att finna. Vad är mer utvecklande än att bygga en koja tillsammans med kamrater? I naturen finns inga tidtagarur som räknar sekunder från start till mål, inga rekord som ska slås. Ändå är här fullt av utmaningar som var och en kan möta på egna villkor.³⁰

Friluftsliv är något som bedrivs utomhus under fritiden. Friluftaktiviteter i detta sammanhang är att ströva i skog och mark, men även promenader i allmänhet, cykelåkning, orientering, paddling, skid- och skridskoåkning och olika former av fjällvistelser, samt aktiviteter som

³⁰ *Vårt behov av rörelse*. En idéskrift om fysisk aktivitet och folkhälsa, Folkhälsoinstitutet och Förlagshuset Gothia AB 1996. (reviderad upplaga 1997)

ger fysiska utmaningar och äventyr. Enligt Friluftsgruppens definition av begreppet friluftsliv ingår inte aktiviteter som kan hänföras till idrott och tävling. Syftet med friluftaktiviteterna kan vara:

- att få miljöombyte och naturupplevelser,
- att umgås eller att få vara ensam,
- att må bra och bibehålla eller få bättre livskvalitet,
- att bibehålla eller att få bättre hälsa och fysisk prestationsförmåga,
- att få rekreation, dvs. att få positiv fysisk, psykisk och social stimulans,
- att få avkoppling,
- att få leka,
- att få utmaningar och äventyr och
- att förflytta sig.

7.2 Folkhälsa

Begreppet folkhälsa är stort och omfattande med många dimensioner. Här nöjer vi oss med att definiera begreppet folkhälsa som "Befolkningens hälsa, en summa av individernas hälsa där hälsa dels är en upplevelse av välbefinnande (hälsan som mål) dels en förmåga till handling (hälsa som medel)".

Folkhälsan är även det mönster som råder mellan befolkningens olika grupper med större eller mindre olikheter i sjukdomsrisker och sjukdomskonsekvenser samt de förändringar som sker, gradvis eller i form av t.ex. epidemier.

Medan ansvaret för individens hälsa är ett samspel mellan individ och samhälle är folkhälsan i högre grad ett ansvar för samhället, politiska församlingar och dess myndigheter.³¹

Världshälsoorganisationen (WHO) definierade hälsa i sin konstitution 1948 som ett tillstånd av total fysisk, social och mentalt välbefinnande, och inte blott frånvaro av sjukdom och funktionsnedsättning.

7.3 Perspektiv i folkhälsoarbetet

Begreppet folkhälsoarbete kan beskrivas i termer av två olika komponenter, att förebygga sjukdom och att främja hälsa. Det sjukdomsförebyggande arbetet fokuserar på att minska eller eliminera kända risk-

³¹ *Hur ska Sverige må bättre?* Delbetänkande av Nationella folkhälsokommittén, SOU 1998:43

faktorer medan hälsofrämjande arbete syftar till att bevara och förstärka det friska hos människor.

Mål och strategier i folkhälsoarbetet kan och bör uttryckas utifrån många olika perspektiv. En naturlig utgångspunkt för många folkhälsoinsatser är att fokusera på olika påverkbara risk-, frisk- och skyddsfaktorer. Kompletterande perspektiv utgår från olika sjukdomar och skador, målgrupper inkl. riskgrupper samt arenor för folkhälsoarbete (t.ex. arbetsplatsen, skolan, bostadsområdet). Utifrån dessa olika perspektiv finns goda förutsättningar att utveckla en svensk folkhälsopolitik som knyter samman hälsopolitiska mål, aktörer och åtgärder.³²

Friluftslivets betydelse för folkhälsan kan således belysas ur flera perspektiv:

- Riskperspektiv, dvs. hur olika hälsorisker kan minskas eller elimineras med friluftsliv.
- Frisk- och skyddsperspektiv, dvs. hur friluftsliv kan främja hälsan och skydda mot ohälsan.
- Sjukdomsperspektiv, dvs. hur friluftsliv kan förebygga, behandla och bota specifika sjukdomar och skador.
- Målgruppsperspektiv, dvs. friluftslivets betydelse för hälsan hos en viss befolkningsgrupp t.ex. barn- och ungdom eller äldre eller vissa speciellt utsatta grupper s.k. riskgrupper.
- Arenaperspektiv, dvs. arenans betydelse som en stödjande miljö för friluftsliv.

Forskningen har lärt oss mycket om olika faktorer som är orsaker till sjukdom och skada. Det har visat sig att flertalet av dagens sjukdomar har s.k. multifaktoriell etiologi (etiologi = orsaksmönster), dvs. att det inte finns en faktor som är tillräcklig eller nödvändig för att någon individ skall bli sjuk, utan många olika faktorer bidrar tillsammans till att ett sjukdomstillfälle skall inträffa. Man brukar tala om att flera *bidragande* orsaker tillsammans utgör en *tillräcklig* orsak. För flertalet hälsoproblem finns ingen känd nödvändig orsak, och vi har knappast för någon sjukdom kunskap om alla de bidragande orsaker som bildar en tillräcklig orsak där alla blir sjuka. Trots detta ger oss vår kunskap om olika bidragande orsaker stora möjligheter att uppskatta effekten på folkhälsan om vi lyckas påverka någon av de bidragande orsakerna.³³

³² *Hur ska Sverige må bättre?* Delbetänkande av Nationella folkhälsokommittén, SOU 1998:43

³³ *Hur ska Sverige må bättre?* Delbetänkande av Nationella folkhälsokommittén, SOU 1998:43

Parallellt med denna kunskap har kunskapen om olika friskfaktorer som aktivt befrämjar hälsan, och skyddsfaktorer, som begränsar de negativa hälsoeffekterna av olika riskfaktorer vuxit fram.

Friluftsliv i ett folkhälsoperspektiv kan vara både sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande. Vidare kan det hälsofrämjande arbetet gälla såväl friska människor som människor med olika sjukdomar.

7.4 Riskperspektivet

I dagens IT-orienterade samhälle har vi använt vår kunskap och teknik till att bygga bort många naturliga tillfällen till daglig fysisk aktivitet i samhället. Vårt liv har blivit allt mindre fysiskt krävande. De fysiologiska och medicinska behoven av regelbunden kroppsrörelse kvarstår dock. Människokroppen behöver rörelse för att fungera optimalt. Andelen fysiskt helt inaktiva i Sverige är ca 25-30 procent för medelålders män och ca 10-15 procent för kvinnor i motsvarande ålder. "Totalt fysiskt inaktiva" från tonåren och upp till medelåldern är ca 10-15 procent. Dessa är således "helt" fysiskt inaktiva – dvs. de har inte någon fysisk belastning i yrkesarbetet, motionerar inte, går/promenerar heller inte till arbetsplatsen eller har några regelbundna hobbyvanor som innebär viss fysisk belastning.

Till denna andel av befolkningen kommer de som har viss men icke tillräcklig fysisk aktivitet. Om man begränsar diskussionen till att gälla åldersgruppen 30 år och äldre är det troligt att högst 20 procent av befolkningen är, från hälsosynpunkt och vad gäller kondition, tillräckligt fysiskt aktiva – dvs. uppåt 80 procent av vuxna befolkningen över 30 år är inte tillräckligt fysiskt aktiva.³⁴ Den ökade kroppsvikten kan var en indikator på detta. Man har i flera studier uppmärksammat att andelen överviktiga ökat markant i västvärlden. I en nyligen genomförd studie av svenska kvinnor och män fann man att en tredjedel hade måttlig övervikt (Body Mass Index, BMI = 25-29) och att därtill 7 procent hade kraftig övervikt (BMI = 29)³⁵. BMI = vikten i kilo dividerad med längden i meter. BMI 20-25 = normalvikt, BMI 25-30 = övervikt, BMI>30 = fetma.

Vid hjärt- och kärlsjukdom, icke insulinberoende diabetes, benskörhet, fetma och dess följsjukdomar, led- och ryggbesvär, psykisk ohälsa

³⁴ *Fysisk aktivitet - för nytta och nöje*. Rapport 1999:8, Folkhälsoinstitutet. Stockholm, 1999

³⁵ *A Pan-Eu Survey on Consumers Attitudes to Physical Activity, Body-Weight and Health*. The Institute of European Food Studies. Trinity College. Dublin. Irland 1998

och tjocktarmscancer är fysisk inaktivitet en väsentlig riskfaktor. Enligt beräkningar från USA³⁶ kan hjärtinfarkt till 35% och tjocktarmscancer till 32 procent förklaras av fysisk inaktivitet. Fysisk inaktivitet är således en av de viktigaste bakomliggande faktorerna för sjuklighet och för tidig död i Sverige.

7.5 Frisk- och skyddsperspektivet

Den vetenskapliga dokumentationen visar tydligt att regelbunden fysisk aktivitet motverkar uppkomsten av ett mycket brett spektrum av sjukdom, däribland hjärt- kärlsjukdom, icke insulinberoende diabetes, fetma, benskörhet, led- och ryggbesvär, tjocktarmscancer men också mild depression och ångest.³⁷ Män som från början haft dålig kondition och förbättrade denna till normal nivå, minskade risken att dö i förtid med 65 procent, jämfört med stillasittande män. Detta kan jämföras med den cirka 50 procentiga minskningen i risken att dö i förtid, som gäller för män som slutar röka, och går långt utöver de förbättringar i dödstalen, som man uppnår genom viktminskning, sänkt blodtryck eller serumkolesterol, vilka som mest minskade risken med 15 procent.³⁸ Flera studier visar att graden av fysisk aktivitet är direkt relaterad till individens självupplevda hälsa. Vid mätning av en individs hälsorelaterade livskvalitet använder man sig vanligen av ett frågeformulär/enkät, SF-36, och undersökningarna visar att ju mer fysiskt aktiv man är desto högre SF-36-resultat erhåller man för fysisk förmåga, allmän hälsa, social förmåga, emotionella problem och mental hälsa.^{39, 40, 41, 42} Hälsorelaterad livskvalitet är alltså ett mått på en individs kognitiva, sociala, fysiska och emotionella funktioner.

³⁶ Blair, S. *The public health burden of sedentary living habits: theoretical but realistic estimates.* Medical Sci Sports Exerc 1994;26:851-856

³⁷ *Physical Activity and Health. A Report of the Surgeon General.* Atlanta, GA. Superintendent of Documents. USA 1996

³⁸ Blair, S. *Ökad fysisk aktivitet- prevention av hjärt-kärlsjukdom, cancer och sockersjuka.* SBU-rapport nr 132.1997

³⁹ Shumaker SA, Andersson RT, Czajkowski SM. Psychological tests and scales. In: Spilker B, editor. *Quality of Life assessments in clinical trials.* New York; Raven Press, 1990:95-113

⁴⁰ Rejecki WJ, Brawley LR, Shumaker SA. *Physical activity and health-related quality of life.* Exercise and Sport Sciences Reviews 1996;24:71-108

⁴¹ Mc Auley E, Rudolph D. *Physical activity, ageing and psychological well being.* Journal of Ageing and Physical Activity. 1995;3:67-96

⁴² Stewart AL, King AC, Haskell WL. *Endurance exercise and health-related quality of life in 50-65 year old adults.* Gerontologist 1993;33:782-9

Vid en studie vid Göteborgs universitet har man studerat aktivitetsfaktorernas hälsovärde, dvs. aktivitetens betydelse för människors välbefinnande och livskvalitet. Bland 18 olika listade fritidsaktiviteter rangordnades umgänge med familj, släkt och vänner högst av 80 procent av studiepopulationen. På andra plats kom friluftsliv, promenader, utflykter och läger med 61 procent. Vid en djupare analys av materialet visar det sig att hälsovärdet för aktivitetsfaktorn friluftsliv är betydligt högre för kvinnor än för män. Intressant att notera är att aktivitetsfaktorn anläggningsidrott endast får ett hälsovärde på 8 procent. Resultatet ger intressanta underlag för framtida prioriteringar och möjligheter att skapa jämlika förutsättningar för hälsofrämjande fysisk aktivitet.⁴³

Daglig utevistelse året runt ger bättre hälsa av flera andra skäl:

Dagsljuset har effekter på vitaminstatus, skeletttuppbyggnad, biologisk klocka och hormonstatus. Detta i sin tur ger minskad frekvens av depression och ångest. Speciellt de årstidsrelaterade depressionerna minskar i omfattning och styrka. Sömnkvalitén förbättras.⁴⁴

Luften ute är i allmänhet mindre bemängd med damm, bakterier, virus, lösningsmedel, kvalster etc.⁴⁵

Grönskan och naturen i sig har betydelse för stressnivåer, koncentrationsförmåga och återhämtning. Stresstoleransen och koncentrationsförmågan höjs.⁴⁶

Aktiviteter utomhus framförallt i obanad terräng tränar balans, koordination och muskelstyrka.⁴⁷

Grönområdet som en social arena. Socialt liv främjas och ensamhet motverkas⁴⁸

⁴³ Norling, I. Folkhälsorapport 2. Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen, Göteborgs kommun 1989

⁴⁴ Küller, R & Wetterberg, L. The subterranean work environment: impact on wellbeing and health. *Environment International*. 22, pp 33-52. 1996. Küller, M. *Stadens grönska, äldres utevistelse och hälsa*. Byggnadsrådet. R24:1994. Stockholm

⁴⁵ Bramryd, T. & Fransman, B. *Stadens lungor – om luftkvaliteten och växtligheten i våra tätorter*. SLU. Stad & Land 116. Alnarp 1993

⁴⁶ Ulrich, RS., Simons, RF., Losito, BD., Fiorito, E., Miles, MA & Zelson, M *Stress recovery during exposure to natural and urban environments*. Journal of Environmental Psychology. 11, pp 201-230. 1991. Hertzog, TR., Black, AM., Fountaine, KA & Knotts, DJ. *Reflection and attentional recovery as distinctive benefits of restorative environments*. Journal of Environmental Psychology. 17 pp 165-170. 1997

⁴⁷ Jonsson, B, Gärdsell, P. Johnell, O. Sernbo, I. & Gullberg, B *Lifestyl and diffrent fractur prevalenc*. Calcified Tissue International. 52, pp 425-433. 1993. Mead, WF. & Hartwig, R. *Fitness evaluation and exercise prescription*. Journal of Family Practice. 13 pp 1039-1050. 1981

Enligt flera av varandra oberoende undersökningar som genomförts under 1990-talet kommer naturupplevelser och gemenskap högst bland önskemålen inför fritiden. När vi ägnar oss åt friluftsliv eller bara är ute i naturen går vi ner i varv, vi förebygger stress och psykisk belastning, samtidigt som vi använder kroppen i fysiska aktiviteter utan tävlingsmoment.⁴⁹

7.6 Sjukdomsperspektivet

Den vetenskapliga dokumentationen visar att fysisk aktivitet är indicerad vid flera sjukdomstillstånd. Redan under antiken framhölls att fysisk aktivitet var nyttigt för behandling av diabetes (Hippokrates). Ett flertal studier har visat på nyttan av måttlig fysisk aktivitet efter hjärtinfarkt, högt blodtryck, fetma, sockersjuka, astma, benskörhet men även vid kronisk smärta, mild depression och ångest. Fysisk aktivitet ingår idag som en central del/grundsten i behandlingen av dessa sjukdomar. Fysisk aktivitet har här en unik roll genom att kunna påverka såväl livskvaliteten som flertalet av de aktuella riskfaktorerna i positiv riktning, blodtryck, övervikt, höga blodfetter, hög blodsockernivå, och ben-täthet.⁵⁰ Fysisk aktivitet är den främsta och mest kostnadseffektiva behandlingen av ländryggsbesvär och olika typer av belastningsbesvär i nacke och axlar.⁵¹ Den typ av fysisk aktivitet som framför allt lämpar sig vid behandling är lågintensiv motion och träning i form av gymnastik, vattenträning, gång främst i obanad terräng, orientering, cykelåkning, och skidåkning.⁵² I USA är begreppet terapeutisk rekreation ett etablerat begrepp med akademiska program och utbildningar i ämnet, legitimerade "recreational therapists" och med flera nationella organisationer som ATRA – American Therapeutic Recreation Association, och NRPA, National recreation and parks association.⁵³

⁴⁸ Berglund, U. & Jergeby, U. *Stadsrum människorum*. SLU, Stad & Land 153. Alnarp. 1998. Simovici, S. *Grannansvar*. Nordsteds. Stockholm 1998

⁴⁹ Magnusson, C., Lorentzi, H., *Fritid för funktionshindrade*. Bonniers utbildning 1999

⁵⁰ Börjesson, M., Mannheimer, C., Karlsson, J. *Fysisk aktivitet ger bättre hälsa*. *IdrottsMedicin* 5/98

⁵¹ *Ont i ryggen*, SBU 1991 - 1999

⁵² Jansson, C. *Belasta dig frisk*. Arbetsmiljöfonden och Folksam Forskning. 1992

⁵³ <http://www.atra-tr.org>. <http://www.nrpa.org>

7.7 Målgruppsperspektivet

7.7.1 Barn och ungdomar

Studier har visat samband mellan utevistelse och hälsotillstånd hos förskolebarn. De hälsotillstånd som avses gäller i första hand infektioner, stressåkommor, grovmotorisk förmåga och koncentrationsförmåga.⁵⁴ Det finns även tyska studier som pekar på att utevistelse skulle kunna minska förekomsten av allergi.⁵⁵ Motoriken utvecklas, sjukligheten minskar och leken utvecklas.⁵⁶ Omvänt visar det sig att förskolegårdar som saknar naturavsnitt eller lummiga delar har negativa effekter på barnens koncentrationsförmåga och motoriska utveckling.⁵⁷

Vi behöver finna vägar för att understödja vår förmåga att uppleva naturen som en rik, meningsfull, uttrycksfull helhet. De meningsfulla upplevelserna är gestaltupplevelser. Förmågan att uppleva naturen hör samman med förmågan att binda samman intryck av naturen till meningsfulla, betydelsebärande helheter. Framförallt är det viktigt att vi bidrar till att människor tidigt i livet lägger en stabil grund för meningsfulla gestalter. Barn behöver närlust att leka i och identifiera sig med. Vad gäller friluftsliv för barn spelar leken stor roll för inlevelse och fantasi. I skolan kan friluftslivet motverka en abstraherande kunskapssyn och i stället grundlägga vanan vid natur, trygghet i natur, rika naturupplevelser och fascination inför naturen.⁵⁸

7.7.2 Äldre

Det finns ett stort antal studier som bekräftar sambandet mellan fysisk aktivitetsnivå och funktionsförmåga liksom nyttan av tidigt insatt förebyggande verksamhet för att motverka onödig funktionsnedsättning på äldre dagar. Kondition, muskelstyrka, reaktionshastighet, balans och gånghastighet är exempel på funktioner som kan påverkas med regel-

⁵⁴ Söderström, M. & Blennow, M. *Barn på utedagis har lägre sjukfrånvaro*. Läkartidningen. 15, pp 1670-1672

⁵⁵ von Mutius, E. *Towards prevention*. Lancet 350 Suppl 2: SII 4-7. 1997. Von Mutius, E., Weiland, SK., Fritsch, C., Duhme, H. & Keil, U. *Increasing prevalence of hay fever and atopy among children in Leipzig, East Germany*. Lancet. 351, 9106, pp 862-866.1998

⁵⁶ Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P. & Ekman, A. *Ute på dagis*. SLU. Stad & Land 145. Alnarp.1997

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ Tordsson, B. *Perspektiv på friluftslivets pedagogik*

bunden fysisk aktivitet.⁵⁹ Det ökar självständigheten och minskar risken att bli beroende av hjälp efter t ex ett benbrott eller en envis influensa. Balansträning ger effekt som kan motverka fallolyckor⁶⁰ Alla gamla bör ha daglig fysisk aktivitet i form av promenader. Promenader, cykelåkning och friluftsliv är aktiviteter som väl lämpar sig för äldre långt upp i åren.

7.7.3 Människor med handikapp

Många har upplevt naturens läkande kraft efter en olycka eller sjukdom. Friluftsliv och fritidsaktiviteter är oerhört viktiga i all form av rehabilitering.⁶¹ Johan Ottossons bok, *Naturens betydelse i en livskris*, handlar om honom själv, hur han kom tillbaka efter en cykelolycka som gav honom en hjärnskada. Naturens dragningskraft gav honom nytt livsmod. Han upptäckte denna möjlighet under promenader i sjukhusparken. Han berättar om hur stenen och stenhällarna talade till honom med sina mjuka former. Han kände sig välkommen att vistas i naturen och blev medveten om sitt behov av att få vara ensam och fri med sig själv.⁶² Under de senaste tio åren har man inom omsorgen använt friluftsliv för att ge nya upplevelser och äventyr. Deltagarna får en chans att upptäcka sin förmåga att lösa problem och klara hinder som de inte kunnat förutse.⁶³

Friluftsliv ger

- Insikt om hälsan.
- Naturkänsla.
- Kunskap om naturen.
- Friluftsteknisk kunskap.
- Upplevelser.
- Rörelseglädje.⁶⁴

⁵⁹ *Liv till åren – om hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser för äldre*. Svenska kommunförbundet, äldreberedningen

⁶⁰ Möller, M. *Fysisk träning i förebyggande syfte*. Socialmedicinsk tidskrift 1994:1

⁶¹ Magnusson, C., Lorentzi, H., *Fritid för funktionshindrade*. Bonniers utbildning 1999

⁶² Ottosson, J. *Naturens betydelse i en livskris*. Stad och land nr 148:1997
Movium förlag

⁶³ Magnusson, C., Lorentzi, H., *Fritid för funktionshindrade*. Bonniers utbildning 1999

⁶⁴ Magnusson, C., Lorentzi, H., *Fritid för funktionshindrade*. Bonniers utbildning 1999

7.8 Arenaperspektivet

Arenaperspektivet handlar om att skapa stödjande miljöer för friluftsliv på den mötesplats eller i den sociala kontext där människor utför dagliga aktiviteter och där individ interagerar och påverkar hälsa och välbefinnande. Ur detta perspektiv är det alltså viktigt att inte lägga ansvaret för hälsan hos individen utan framförallt skapa förutsättningar för människor att göra hälsosamma val. Exempel på arenor kan vara förskola- skola, bostadsområdet, arbetsplatsen eller en kommun.

Närmiljön är av avgörande betydelse för om man är fysiskt aktiv, vistas ute och bedriver friluftsliv eller inte.⁶⁵ En bra skolgård, förskolegård eller gård vid äldreboende kan ge upphov till en relativt omfattande utevistelse, inte bara på den egna gården, utan dessutom i stadens parker, grönområden och naturområden.⁶⁶ Närheten och tillgängligheten genom bra promenad- och cykelvägar till och från grönområden, parker, naturområden och reservat ökar också nyttjandegraden.

7.9 Hälsoekonomi

Syftet med hälsoekonomiska analyser är att ge beslutsfattare bättre kunskap om kostnader och effekter respektive nyttan av olika verksamheter och aktiviteter som påverkar människors hälsa. Därmed kan förutsättningar skapas för en mer optimal användning av resurserna. Det är två grundprinciper som utgör kärna i den ekonomiska teorin:

- Resurserna är begränsade.
- Alla resurser kan användas till alternativa ändamål.

Fyra typer av analyser kan göras, och valet av metod beror på vilken fråga som skall besvaras eller vilken tillgång till data man har. Analyserna omfattar; kostnader, kostnad-effektivitet, kostnad-nyttan och kostnad-intäkt.⁶⁷

Motionsvanor är inte bara en fritidssysselsättning vilken som helst, utan är även av stor betydelse för såväl den enskilda individens hälso-

⁶⁵ *Vårt behov av rörelse*. En idéskrift om fysisk aktivitet och folkhälsa, Folkhälsoinstitutet och Förlagshuset Gothia AB 1996. (reviderad upplaga 1997)

⁶⁶ Grahn, P. *Egen härd – Guld värd*. SLU, Inst för landskapsplanering, 88:8. Alnarp. 1998

⁶⁷ Nordlund, A. Kap 10. *Hälsoekonomiska utvärderingar av insatser för folkhälsan*. Orth-Gomér, K. Perski, A Preventiv medicin i teori och praktik. Studentlitteratur 1999

tillstånd som för samhällsekonomin.⁶⁸ Hälsoekonomiska studier antyder dock att fysiskt aktivitet kanske är den mest kostnadseffektiva insatsen inom folkhälsoarbetet (i termer av reducerade hälso- och sjukvårdskostnader, kvalitetsjusterade levnadsår och ökad kapacitet).⁶⁹ Kostnaderna för hjärt- kärlsjukdomar är c:a 20 miljarder kronor, för fetma och dess följsjukdomar 5–6 miljarder, ryggont 20 miljarder och psykisk ohälsa 45 miljarder kronor.

Varje år sker ca 65 000 benbrott till följd av benskörhet i Sverige, varav c:a 18 000 höftledsfrakturer.⁷⁰ Enbart sjukvårdskostnaderna för dessa frakturer uppskattas till mellan 250 000 – 300 000 kronor per patient.

När det gäller friluftsliv finns ännu inte så många hälsoekonomiska beräkningar gjorda. Detta bör dock vara ett prioriterat forskningsområde framöver för att på ett ännu bättre sätt kunna prioritera och optimera användningen av samhällets resurser.

7.10 Jämlikhet i hälsa

Allmänt kan sägas att en positiv fritid ofta är en av de viktigaste friskfaktorererna för såväl barn, ungdom och yrkesverksamma som äldre. Det finns dock – liksom inom flertalet andra områden – en klar risk att samhällets insatser för att stimulera och möjliggöra olika typer av fritidssysselsättning inte når fram till olika utsatta grupper som handikappade, vissa invandrargrupper, ensamföräldrar, arbetslösa, personer med missbruksproblem, och ensamma äldre.⁷¹ Det övergripande målet för folkhälsoarbetet är att minska ojämlikheten i hälsa och skapa jämlika förutsättningar att göra hälsosamma val.

Lars Magnus Engström redogör i sin rapport "Idrotten som social markör" att till synes vanliga och förhållandevis enkla motionsaktiviteter, som bl.a. att gå i skogen, åka skidor och skridskor är tydligt relaterade till social position och könstillhörighet. Valmöjligheten begränsas och styrs av den kulturella och sociala miljön man vuxit upp i och som man för närvarande tillhör. Såväl hälsotillstånd som motionsvanor är bland

⁶⁸ Engström L-M *Idrotten som social markör*. HLS förlag 1999

⁶⁹ *Active for life: A call for action*. A report from the national health committee in New Zealand

⁷⁰ Stenlund, B. *Det sköra benet*. Fakta om folksjukdomen osteoporos.

Förlagshuset Gothia 1999

⁷¹ *Samhällspolitik 1994-2004, Tänkbara framsteg och snedsteg*. Göran Dahlgren, Svenska kommunförbundet, Folkhälsoinstitutet, Landstingsförbundet och Socialstyrelsen

medelålders svenskar en fråga om social position. Här finns en ojämlikhet som består i valet att ägna sig åt motion. Valet av aktivitet är bundet till ålder och social klass och till kön, vilket gör att alla individer inte har, och inte heller upplever sig ha, samma valmöjligheter inom detta område.

Om friluftslivet skall bli en betydande folkhälsofaktor och bidra till att minska ojämlikheten i hälsa måste förutsättningarna och möjligheterna göras jämlika. Det krävs kunskaper och färdigheter att vistas i skog och mark, att kunna åka skridskor och skidor, att känna trygghet och kunna orientera sig i naturen.⁷²

7.11 Reflektioner

Det övergripande målet för folkhälsoarbetet är att minska ojämlikheten i hälsa och skapa jämlika förutsättningar att göra hälsosamma val. Inaktivitet är idag en av de största enskilda riskfaktorerna för ohälsa och för tidig död. Regelbunden fysisk aktivitet ökar den fysiska prestationsförmågan i alla åldrar och hos personer med olika funktionshinder. Den främjar hälsan generellt och ökar äldres möjligheter att leva ett självständigt, oberoende liv. Friluftsliv ger också många andra positiva hälsoeffekter av fysiologisk, psykisk och social karaktär. Både vid mätning av den hälsorelaterade livskvaliteten och aktivitetsfaktorernas hälsovärde hamnar friluftsliv, promenader och utflykter mycket högt i rangordningen. Fysisk aktivitet får svenska folket främst genom promenader, joggning, cykelåkning och övrigt friluftsliv. Promenader torde vara den rörelseform som har störst potential att öka den fysiska aktiviteten i vårt land.

Detta innebär att det viktigaste i det hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbetet är att öka befolkningens fysiska aktivitetsnivå. Personliga faktorer och omgivningsfaktorer har stor betydelse för om en person är regelbundet fysisk aktiv eller inte. När det gäller grundläggande kunskaper och färdigheter som utgör nödvändiga förutsättningar för ett aktivt deltagande i skilda motionsformer och friluftsanskiviteter, måste inlärningsmöjligheterna i skolan breddas och fördjupas.

Exempel på sådana kunskaper och färdigheter är att kunna simma, åka skidor och skridskor, hitta rätt i okänd terräng och att på egen hand utforma ett allsidigt fysiskt träningsprogram. Med tillgången till en vidgad repertoar och genom att öka möjligheterna för så många som möjligt att finna någon aktivitet inom kroppsövningsområdet som tilltalar just dem, skulle fler kunna bli fysiskt aktiva.

⁷² Engström L-M *Idrotten som social markör*. HLS förlag 1999

För vuxengenerationen skulle det vara möjligt att få fler att ägna sig åt regelbunden fysisk aktivitet om man särskilt satsade på att förbättra möjligheterna att bedriva sådana aktiviteter, som prioriteras av dem som tillhör de sociala grupper som inte är särskilt aktiva, t.ex. promenader, cykelåkning och simning. Många förändringar skulle också kunna göras i vår yttre och inre miljö för att höja den fysiska aktiviteten. Det gäller allt från promenadstråk, gågator och cykelvägar till trappor och placering av gemensamma utrymmen och servicefunktioner på arbetet så att dessa medför en viss regelbunden förflyttning.⁷³ Från bostadsområdet skall man dessutom kunna promenera eller cykla i ett grönstråk till andra naturområden, parker och stränder utan besvärliga hinder i frågan om trafik och buller. Andra angelägna åtgärder rör barnens utemiljöer, t.ex. lekplatser, skolgårdar och inte minst deras väg till och från skolan.⁷⁴

Målet bör vara att bevara och anlägga fler grön- och naturområden, utemiljöer för lek och idrott, friluftsanläggningar samt cykel- och gångbanor tillgängliga för alla. Viktigt är också att bredda och fördjupa inlärningsmöjligheterna för motion och friluftsliv, både i skolan och på fritiden, för att därigenom förbättra grundläggande kunskaper och färdigheter för ett aktivt deltagande i enskilda motionsformer och friluftaktiviteter.

⁷³ Engström L-M *Idrotten som social markör*. HLS förlag 1999.

⁷⁴ *Ibid*

8 Svenska folkets friluftsvanor

Aktuell officiell statistik från SCB visar bl.a. att intresset för att ströva i skog och mark varit konstant lågt för yngre personer 16-24 år och dessutom i avtagande sedan mitten av 1970-talet. När det gäller yngre män har intresset varit konstant lågt också för nöjes- och motionspromenader. I åldersintervallet 45-74 år är såväl män som kvinnor mycket friluftskraftiga med ett växande intresse i synnerhet i åldersgruppen 65-74 år. Statistiken ger alltså underlag för att ägna ungdomar särskild uppmärksamhet i friluftspolitiken.

8.1 Inledning

På uppdrag av Sveriges Riksdag genomför Statistiska centralbyrån Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF). Undersökningarna har genomförts årligen sedan 1975 i huvudsak som besöksintervjuer med ett slumpmässigt urval av befolkningen, vanligen åldrarna 16-84 år. Mellan 12 000 och 13 000 personer intervjuas under en tvåårsperiod. Närmare 180 000 personer har sammanlagt intervjuats i ULF.

Välfärdsutvecklingen belyses i ULF genom ett antal välfärdskomponenter eller välfärdsområden. Frågor kring dessa områden byggs omväxlande ut och skiftar i 8-årscykler. Välfärdskomponenterna är: hälsa, ekonomi, sysselsättning och arbetstider, arbetsmiljö, utbildning, transporter och kommunikationer, fritid, boendeförhållanden, politiska resurser, sociala relationer samt trygghet och säkerhet. Inom området fritid mäts befolkningens friluftsvanor, idrottsvanor, kultur- och nöjesvanor, hobbyaktiviteter, semesterresande samt tillgång till fritidsbostad.

Undersökningarna kan självfallet inte täcka in varje aspekt av dessa delområden, utan här har sedan 1975 ett antal frågor konstruerats och använts om och om igen under åren, inte minst för att i så stor utsträckning som möjligt försöka hålla långsiktiga tidsserier. I takt med att samhället förändras har det också tillkommit frågor för att försöka mäta och kartlägga nya företeelser och tendenser.

Friluftslivet mäts i ULF med en något snävare definition än den som Friluftsgruppen använt. ULF-definitionen innefattar trädgårdsarbete, skogspromenader, nöjes- eller motionspromenader, fritidsfiske, fjällvandringar, båtutflykter, jakt och utomhusbad. På grund av att vi valt ut de senaste redovisningsbara årgångarna av ULF, 1996-1998 med jämförelser bakåt i tiden, begränsar sig uppgifterna i detta kapitel till de frågor som ställts under dessa år, nämligen: trädgårdsarbete, skogspromenader, nöjes- eller motionspromenader och fritidsfiske.

Frågorna har formulerats på följande sätt:

"Har Du under de senaste 12 månaderna...

- a)...Syslat med trädgårdsarbete
- b)...Strövat i skog och mark t.ex. för att titta på naturen, plocka svamp och bär
- c)...Tagit nöjes- och motionspromenader av annat slag (ej i samband med vanliga inköp eller liknande)
- d)...Fritidsfiskat

Svarsalternativen är

- Ingen gång,
- någon gång i kvartalet eller mer sällan (1-5 ggr per år),
- någon gång i månaden (6-20 ggr per år) samt
- någon gång i veckan (21-60 ggr per år)
- flera gånger i veckan (mer än 60 ggr per år)

Begreppet "antal gånger" är i samtliga fall liktydigt med det antal dagar man utövat fritidsaktiviteten. Detta innebär exempelvis att en 5 dagar lång vandring registrerats som 5 gånger och inte som 1 gång, dvs. en vandringstur.

Redovisningen av friluftaktiviteterna görs för vart och ett av områdena a) – d) ovan med andelar i procent av befolkningen i vissa utvalda redovisningsgrupper för män, kvinnor respektive båda könen sammanslagna som i nutid, dvs. under ett genomsnitt för åren 1996-1998 dels utövat aktiviteten minst 1 gång under den närmaste 12-månadersperioden före intervjun, dels som ofta utövat aktiviteten. Det senare definieras som "minst någon gång i veckan" eller mer än 20 gånger under samma tidsperiod.

Bilaga 5 innehåller en utförlig redovisning i tabellform av svaren på SCB:s frågor om friluftaktiviteter från undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) 1996-1998. I tabellerna 8.1, 8.3, 8.5 och 8.7 redovisas nulägesförhållandena med jämförelser bakåt i tiden till de åren dessförinnan som aktiviteterna mättes i ULF, dvs. 1990-1991. För jäm-

förelserna redovisas i en kolumn förändringen i procentenheter. Tal som markerats med fet kursiv stil anger att förändringen är statistiskt signifikant på 5-procentsnivån.

I tabellerna 8.2, 8.4, 8.6 och 8.8 möjliggörs jämförelser längre bakåt i tiden för de 4 fritidsaktiviteterna genom att motsvarande procentskattningar redovisas som tidsserier efter kön och ålder för samtliga år dessa frågor funnits med i ULF, dvs. 1976, 1982, 1983, 1988, 1989, 1990, 1991, 1996, 1997 och 1998.

För att möjliggöra för läsaren att själv kunna beräkna det antal personer i olika befolkningsgrupper som utövar en viss friluftaktivitet och för att kunna avgöra om skillnader mellan olika procenttal i tabellerna är signifikanta eller ej, redovisas i tabell 8.9 uppgifter om antal intervjuer för män, kvinnor respektive båda könen inom de olika redovisningsgrupperna. För att skatta antalet personer i befolkningen som utövar en viss friluftaktivitet, redovisas i tabell 8.10 uppgifter om det genomsnittligt skattade antal personer i befolkningen 1996–1998, 16–84 år inom respektive grupp. I tabell 8.11 redovisas antal intervjuer för män, kvinnor respektive båda könen för åren 1976, 1982, 1983, 1988, 1989, 1990, 1991, 1996, 1997 och 1998.

I det påföljande avsnittet ”Hjälpstabeller” redovisas i tabell 9 approximativa halva 95-procentiga konfidensintervall för procenttal. I tabell 10 redovisas approximativ längd av halva 95-procentiga konfidensintervall för differenser mellan procenttal. I tabell 11 redovisas halva 95-procentliga konfidensintervall för uppräknade befolkningstotaler. Ett par användningsexempel anges i anslutning till dessa tabeller.

Diagrammen i följande avsnitt redovisar ett urval av de uppgifter som återfinns i tabellerna. Diagrammen syftar till att på ett mer överskådligt sätt visa dels skillnader mellan könen, dels skillnader mellan ett standardmässigt urval av tabellernas redovisningsgrupper. Kommentarer refererar i huvudsak till tabellerna.

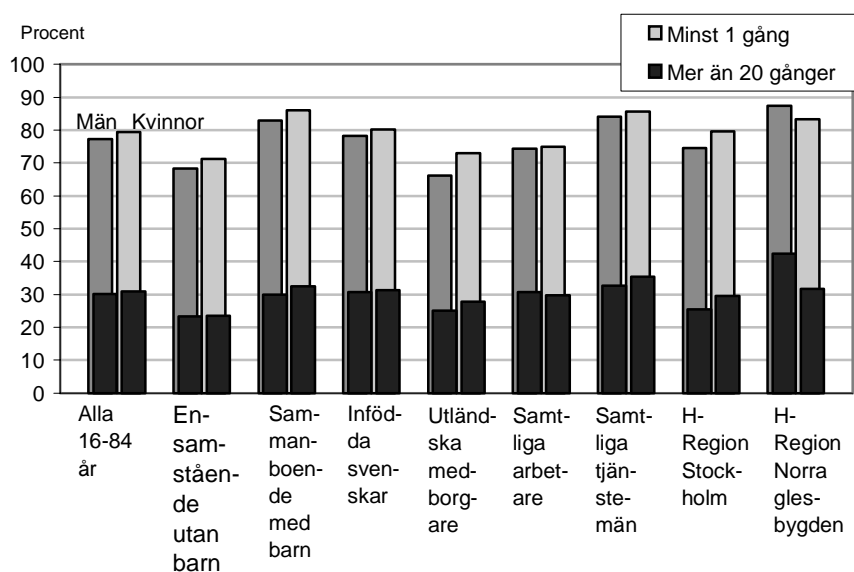
8.2 Vandringar i skog och mark

Att ströva i skog och mark är en populär fritidssysselsättning som ökar med stigande ålder. 2,6 miljoner män eller 77 procent och drygt 2,7 miljoner kvinnor eller 80 procent går någon gång i skogen. Vart tredje man och kvinna går ofta i skogen, dvs. minst 20 gånger under ett år. Särskilt flitiga skogsvandrare är män 65-74 år, av vilka 44 procent ofta strövar i skogen. Bland kvinnorna i denna åldersgrupp är motsvarande andel endast 33 procent. Sannolikt bidrar jakten till denna höga andel bland männen. Beträffande att minst någon gång under ett år företa en

skogspromenad uppvisar männen även en signifikant ökning med 5 procentenheter sedan 1990-91.

Vid en jämförelse mellan olika hushållstyper kan stora skillnader konstateras, men det är egentligen ålderseffekterna vi ser. De ensamstående utan barn består till stora delar dels av ungdomar i 16-24 årsåldern, dels av äldre pensionärer: två åldersgrupper vars representanter sällan går i skogen. Vidare består gruppen samboende utan barn främst av personer i övre medelåldern där barnen flyttat hemifrån. Både män och kvinnor i denna grupp går tämligen ofta i skogen, vilket sammanfaller med nivåerna för personer i åldrarna 45-74 år.

Diagram 8.1. Män respektive kvinnor 16-84 år som under det senaste året vandrat i skog och mark dels minst 1 gång, dels mer än 20 gånger. Procentandelar 1996-1998

Av tabell 8.1 i bilaga 5 kan utläsas att de socioekonomiska skillnaderna är tämligen stora. Endast 73 procent av de manliga ej facklärdas arbetarna går någon gång i skogen, medan motsvarande andel bland de manliga högre tjänstemännen är 88 procent. Bland kvinnorna är dessa skillnader ännu större. 74 procent respektive 93 procent. Kanske är det boendeförhållandena som avspeglar sig även här, med bättre tillgänglighet och närhet till skog och mark i småhusområden, jämfört med miljöförhållandena i bostadsområden med företrädesvis flerbostadshus? Såvida inte detta enbart är ett storstadsfenomen? Eller har fritidsintressen såsom bär- och svamplockning genom modesvängningar

kommit att attrahera vissa socioekonomiska grupper i högre grad än andra?

När det däremot gäller de verkliga skogsentusiasterna, de som går i skogen mer än 20 gånger under ett år, så suddas klassgränserna ut för männen. Där är fördelningen tämligen jämn mellan arbetare och tjänstemän (30 respektive 32 procent). Bland kvinnorna däremot så skiljer det i nuläget 9 procentenheter mellan ej facklärd arbetare och tjänstemän på mellan- och högre nivå (29 respektive 38 procent). Men här uppvisar de kvinnliga tjänstemännen en signifikant nedgång på ca 5 procentenheter, medan utvecklingen varit oförändrad bland arbetarna. Hos gruppen kvinnliga förtidspensionärer och långvarigt arbetslösa har det också blivit vanligare att vistas i skog och mark.

Vi kan också konstatera att det – både i nuläget och i början av 90-talet – råder betydande regionala skillnader. I landets nordliga regioner är intresset för att gå i skog och mark påtagligt stort. Detta märks särskilt bland männen, vilket till stor del torde kunna förklaras av ett mer omfattande jaktintresse i Norrland. Bland kvinnorna är skillnaderna inte lika stora.

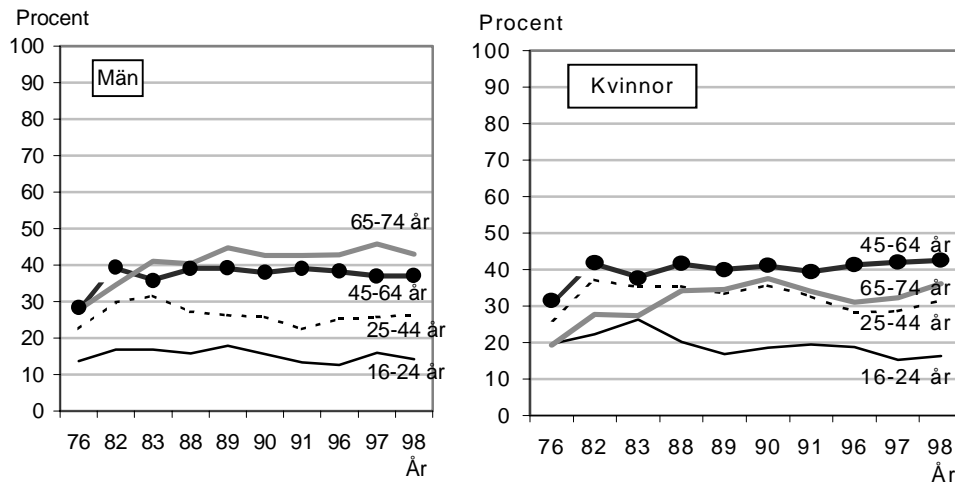
Intresset för att ströva i skog och mark har varit konstant lågt för yngre personer alltsedan mitten av 1970-talet. Andelarna för de yngsta männen har legat runt 15 procent och för de yngsta kvinnorna runt 20 procent. Tendensen för de yngsta kvinnorna är dessutom nedåtgående och nivåerna är i nuläget lika för båda könen i åldersgruppen 16-24 år.

Ett liknande mönster framträder för de något äldre, 25-44 åringarna. Intresset för att ströva i skog och mark är här dock betydligt större, i synnerhet bland kvinnorna, men allteftersom aktiviteten minskade bland kvinnorna i början av 1990-talet och den i stället ökade något bland männen, har nivåerna mellan män och kvinnor närmat sig varandra även i denna åldersgrupp.

Ytterligare större är intresset bland personer i övre medelåldern, 45-64 år. Här har andelarna legat konstant kring 40 procent sedan början av 1980-talet både för män och kvinnor. En svag tendens till uppgång kan dessutom skönjas för kvinnorna under de senaste åren, medan det i stället tycks föreligga en svag nedgång bland männen.

Även sett över en längre tidsperiod uppvisar de yngre pensionärerna, 65-74 åringarna, ett allt ökande intresse för friluftsliv. Det är numera drygt 40 procent bland männen som strövar i skog och mark minst 20 gånger om året. En markant ökning inträffade under åren 1976-1989 för att därefter mattas av något. För kvinnornas del är andelen som i dag ofta strövar i skog och mark något lägre: 36 procent, men ökningen sedan mitten av 70-talet har varit än kraftigare. Liksom för kvinnorna i 45-64 årsåldern så sjönk dock aktiviteten i början av 90-talet för att återigen öka 1997-1998.

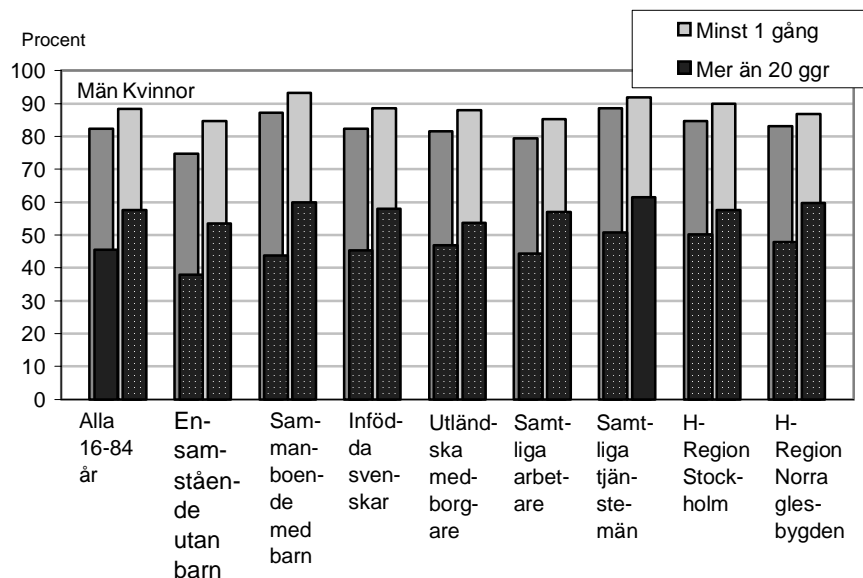
Diagram 8.2. Män respektive kvinnor i olika åldersgrupper som under det senaste året vandrat i skog och mark minst 20 gånger. Procentandelar 1976-98

8.3 Nöjes- och motionspromenader

Att vara ute och promenera i största allmänhet för nöjes- eller motionens skull är ännu vanligare än att gå ut i skog och mark. 82 procent av männen och 88 procent av kvinnorna har gjort minst en sådan promenad (tabell 8.3). 58 procent, eller ungefär 2 miljoner kvinnor i åldrarna 16-84 år promenerar ofta, dvs. minst en gång i veckan eller minst 20 gånger under en 12 månadersperiod. Männen promenerar inte lika ofta: 46 procent eller ungefär 1 560 000 män är varje vecka ute och går. För både män och kvinnor har detta inneburit en liten ökning på ca 2 procentenheter sedan i början av 90-talet.

Diagram 8.3. Män respektive kvinnor 16-84 år som under det senaste året nöjes- eller motionspromenerat dels minst 1 gång, dels mer än 20 gånger. Procentandelar 1996-1998

Precis som för skogspromenader är nöjespromenaderna mycket åldersrelaterade, men på ett något annorlunda sätt. Bland männen är 16-24 åringarna liksom de äldre pensionärerna, 75-84 år, relativt sällan ute och går, vilket för den senare gruppen givetvis till stor del kan förklaras av en begränsad rörelseförmåga. För kvinnorna däremot ser bilden något annorlunda ut.

De äldsta kvinnorna är liksom de äldsta männen mycket sällan ute och promenerar, medan de yngsta kvinnorna däremot är tämligen flitiga flanörer i jämförelse med jämnåriga män. Endast runt 8 procent i åldrarna 16-44 år är aldrig ute och går. 50 procent av 16-24 åringarna och 58 procent av 25-44 åringarna är ute och promenerar minst varje vecka.

Men konstateras kan dock att det blivit vanligare i alla åldersgrupper både bland män och kvinnor att vara ute och promenera. För de äldre kvinnorna tycks ökningen vara särskilt stor. Dessutom har andelen kvinnor i övre medelåldern (45-64 år) som ofta är ute och promenerar signifikant ökat med ca 6 procentenheter.

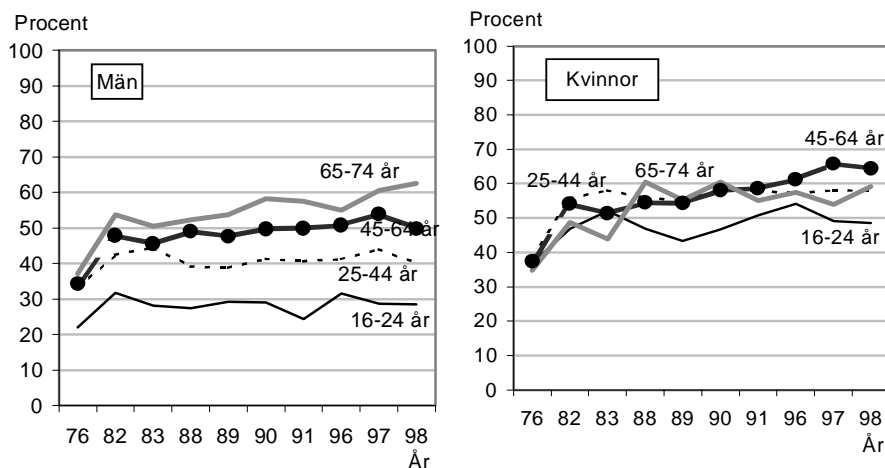
Ökningen av andelen män och kvinnor som minst någon gång promenerar slår igenom i så gott som samtliga redovisade befolkningsgrupper. Allt fler utländska medborgare företar någon gång en nöjespromenad och i nuläget är nivåerna desamma som för infödda svenskar:

Runt 82 procent av männen och 88 procent av kvinnorna. Bland de invandrade männen förefaller det till och med vanligare att ofta vara ute och promenera än bland de infödda svenska männen.

Även här är de socioekonomiska skillnaderna betydande, främst bland männen. 10 procent av de manliga tjänstemännen på mellan- och högre nivå promenerar aldrig, medan motsvarande andel bland arbetarna är ca 20 procent, men bland dessa har benägenheten att promenera dock ökat signifikant. De kvinnliga tjänstemännen nöjespromenerar i något större utsträckning än de manliga. Det har dessutom blivit vanligare hos kvinnorna än hos männen i tjänstemannagrupperna.

Till skillnad från vandringar i skog och mark finns inga påtagliga regionala skillnader beträffande nöjes- och motionspromenader vare sig bland männen eller bland kvinnorna. Ökningen förefaller också ungefär lika stor i samtliga regioner, runt 5 procentenheter. Dock föreligger ett par undantag: Kvinnor i Norra tätbygden tycks vara särskilt benägna att promenera och bland männen i Norra glesbygden har andelen som minst någon gång promenerar ökat med 15 procentenheter.

Diagram 8.4. Män respektive kvinnor i olika åldersgrupper som under det senaste året nöjes- eller motionspromenerat minst 20 gånger. Procentandelar 1976-98

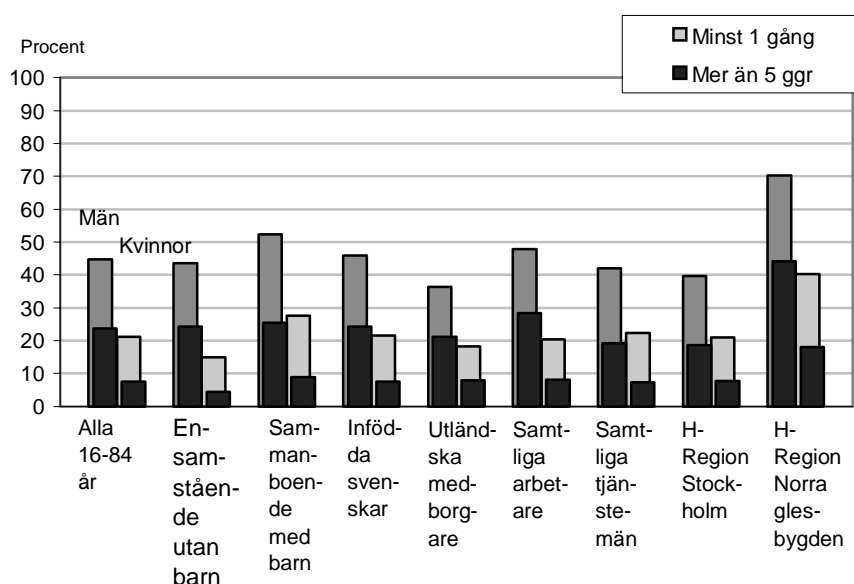
Av diagram 8.4 kan utläsas att nivåerna för de yngre männen legat konstant lågt sedan mitten av 1970-talet, medan de äldre männen å andra sidan uppvisar en mycket kraftig ökning från 37 till 63 procent under samma tid. För kvinnornas del har det skett en ökning i alla åldersgrupper och åldersskillnaderna är betydligt mindre, även om de förefaller

att ha ökat något under de senaste åren. Liksom de äldre männen uppvisar även de äldre kvinnorna en mycket kraftig uppgång: Från 35 till 59 procent mellan 1976 och 1998.

8.4 Fritidsfiske

Ungefär 1 525 000 eller 45 procent av alla män 16-84 år har fritidsfiskat minst en gång under ett år. Betydligt färre kvinnor har under samma tidsperiod ägnat sig åt detta: 727 000 eller ca 21 procent. Till skillnad från de övriga ovan redovisade fritidsaktiviteterna så tillhör fritidsfisket en aktivitet som avtar med stigande ålder. Särskilt tydligt är detta hos männen. De yngsta kvinnorna förefaller å sin sida snarare vara mindre intresserade av fritidsfiske än kvinnor i åldersgrupperna däröver. En viss minskning av intresset tycks också föreligga. Dock pekar resultaten på en viss ökning av intresset bland de äldre kvinnorna.

Diagram 8.5. Män respektive kvinnor 16-84 år som under det senaste året fritidsfiskat dels minst någon gång, dels mer än 5 gånger. Procentandelar 1996-1998

Vid en jämförelse mellan olika hushållstyper tycks det ha viss betydelse om det finns barn i hushållet. Att fritidsfiska är uppenbarligen något man i vuxen ålder i hög grad gör tillsammans med barnen.

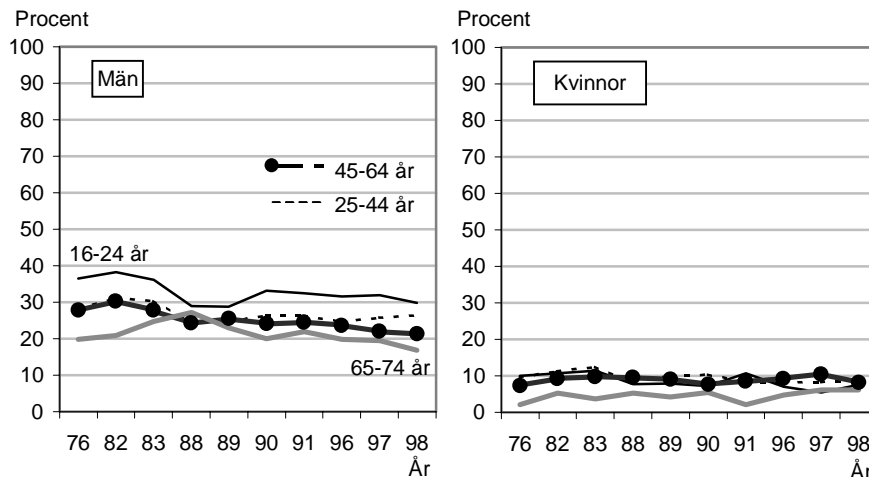
Invandrarna, såväl de manliga som de kvinnliga fritidsfiskar i mindre utsträckning än de som fötts i Sverige. De finländska medborgarna, både kvinnorna och männen, utgör dock ett undantag och fritidsfiskar i samma utsträckning som de infödda svenskarna.

Fritidsfiske förefaller attrahera arbetarna och då i synnerhet de facklärdade arbetarna i relativt stor utsträckning medan påtagligt få tjänstemän på mellan- och högre nivå ägnar sig åt detta. Detta mönster är likartat för män och kvinnor. Dock finns en tendens till att intresset kan ha ökat något bland de kvinnliga tjänstemännen på mellan- och högre nivå.

Fritidsfisket är i likhet med vandringar i skog och mark regionalt betingat. Medan 60 procent av männen i Stockholmsområdet och 66 procent i Göteborgs- och Malmöregionerna aldrig fritidsfiskar så är motsvarande andel i Norra glesbygden endast 30 procent. Endast 14 procent av männen i Göteborgs- och Malmöområdena fritidsfiskar minst 5 gånger under ett år, medan motsvarande andel i Norra glesbygden är 44 procent. Skillnaderna mellan Stockholmsområdet och Norra glesbygden förefaller också ha ökat sedan början av 90-talet.

Bland kvinnorna råder ett liknande förhållande. Skillnaderna mellan storstäderna och Norrlands glesbygd är inte lika markant beträffande andelen utövare, men i fråga om att fritidsfiska ofta, dvs. mer än 5 gånger under ett år, så råder ett likartat förhållande: Detta är drygt tre gånger vanligare i Norrlands glesbygd jämfört med Göteborgs- och Malmöregionerna (18 procent jämfört med 5 procent).

Diagram 8.6. Män respektive kvinnor i olika åldersgrupper som under det senaste året fritidsfiskat minst 5 gånger. Procentandelar 1976-98

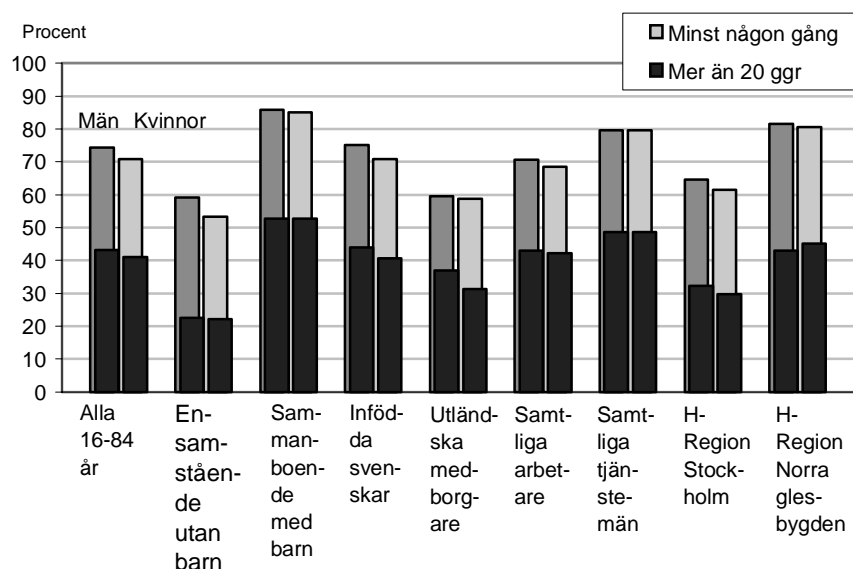
Fritidsfisket har under årens lopp varit i särklass vanligare bland männen än bland kvinnorna och det har i synnerhet varit de yngre männen som fiskat, även om en viss tillfällig utjämning inträffade i slutet av 1980-talet. Därefter ökade åter intresset bland de yngsta männen. Tendensen tycks dock vara svagt nedåtgående för samtliga åldersgrupper bland männen. För kvinnornas del har andelen som ofta fritidsfiskat varit konstant låg sedan mitten av 1970-talet.

8.5 Trädgårdsarbete

Drygt 2,5 miljoner män eller 74 procent och nära 2,5 miljoner eller 71 procent av kvinnorna i åldrarna 16-84 år har på sin fritid någon gång under en 12 månadersperiod sysslat med trädgårdsarbete 1996-98. Detta innebär en liten ökning för båda könen med ungefär 2 procentenheter jämfört med åren 1990-91. Som framgår av tabell 8.7 och 8.8 i bilaga 5 är det framför allt män i åldrarna 45-74 år som trädgårdsarbetar medan ungdomar 16-24 år sysslar med detta i mycket liten utsträckning. En markant nedgång, främst bland kvinnorna, märks också i denna åldersgrupp. Bland de äldre kvinnorna förefaller däremot allt fler syssla med trädgårdsarbete på fritiden. Eftersom trädgårdsarbete i de flesta fall sammanhänger med småhusboende, är det troligen en nedgång i småhusboendet, speciellt bland de yngre, som medfört en nedgång även i trädgårdsarbetet.

Allt fler män och kvinnor med utländsk bakgrund ägnar sig åt trädgårdsarbete på fritiden, även om nivåerna fortfarande är betydligt lägre gentemot nivåerna för infödda svenskar. I diagram 8.7 och tabell 8.7 kan utläsas att bland infödda svenskar är det 73 procent som trädgårdsarbetar minst en gång under ett år. Motsvarande andel av de utländska medborgarna är 59 procent och bland de naturaliserade invandrarna (dvs. svenska medborgare födda utomlands av utländsk förälder) 67 procent. Speciellt bland de invandrade männen märks en tydlig uppgång i trädgårdsarbetet. För de manliga utländska medborgarna föreligger dessutom en signifikant ökning med 20 procentenheter bland dem som ofta trädgårdsarbetar (mer än 20 ggr under det senaste året). Även här kan uppgången till stor del förklaras av ett ökat småhusboende.

Diagram 8.7. Män respektive kvinnor 16-84 år som under det senaste året trädgårdsarbetat dels minst 1 gång, dels mer än 20 gånger. Procentandelar 1996-1998

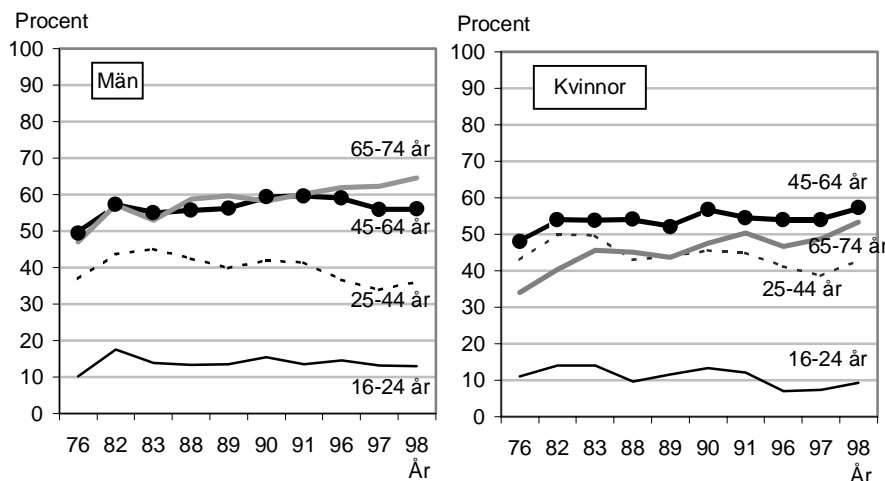

Vid en jämförelse mellan olika socioekonomiska grupper kan konstateras att medan 4 av 10 ej facklärd arbetare ofta trädgårdsarbetar är motsvarande andel bland tjänstemän på mellan- och högre nivå 5 av 10, men medan andelen arbetare som trädgårdsarbetat minst en gång ökat något så är denna andel oförändrad bland tjänstemännen. Även jord-

brukarna samt gruppen förtidspensionärer och långvarigt arbetslösa sysslar med trädgårdsarbete i större utsträckning än tidigare.

Sedan mitten av 1970-talet har trädgårdsarbetet varit konstant i de yngre åldersgrupperna både för män och kvinnor. För männen 25-44 år kan till och med en viss nedgång noteras. För åldersgruppen 65-74 år föreligger däremot en konstant ökning av trädgårdsarbetet såväl bland männen som bland kvinnorna.

Diagram 8.8. Män respektive kvinnor i olika åldersgrupper som under det senaste året trädgårdsarbetat minst 20 gånger. Procentandelar 1976-98

8.6 Sammanfattning

På uppdrag av Sveriges Riksdag har Statistiska centralbyrån sedan 1975 genomfört Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF). Undersökningarna genomförs i huvudsak som besöksintervjuer med ett slumpmässigt urval av befolkningen, vanligen åldrarna 16-84 år. Mellan 12 000 och 13 000 personer intervjuas under en tvåårsperiod.

Välfärdsutvecklingen belyses i ULF genom ett antal välfärds-komponenter eller välfärdsområden. Frågor kring dessa områden byggs omväxlande ut och skiftar i 8-årscykler. Inom området fritid mäts bland annat befolkningens friluftsvanor. Åren 1976, 1982-83, 1988-91 och 1996-98 ställdes frågor om trädgårdsarbete, skogspromenader, nöjes- eller motionspromenader samt fritidsfiske. Resultat av frågorna dessa år redovisas i denna rapport.

Vandringar i skog och mark

Att ströva i skog och mark ökar med stigande ålder. Särskilt flitiga skogsvandrare är män 65-74 år, av vilka 44 procent ofta strövar i skogen, dvs. minst 20 gånger under ett år. Bland kvinnorna i denna åldersgrupp är motsvarande andel endast 33 procent.

De socioekonomiska skillnaderna är tämligen stora. Endast 73 procent av de manliga ej facklärdade arbetarna går någon gång i skogen, medan motsvarande andel bland de manliga högre tjänstemännen är 88 procent. Bland kvinnorna är dessa skillnader ännu större. 74 procent respektive 93 procent.

Intresset för att ströva i skog och mark har varit konstant lågt för yngre personer alltsedan mitten av 1970-talet. Andelarna som gjort detta minst 20 gånger under en 12-månadersperiod har för männen 16-24 år legat runt 15 procent och för kvinnorna runt 20 procent. Tendensen för kvinnorna är dessutom nedåtgående och nivåerna är i nuläget lika för män och kvinnor.

65-74 åringarna däremot uppvisar ett allt ökande intresse för friluftsliv. Drygt 40 procent bland männen strövar i skog och mark minst 20 gånger om året. En markant ökning inträffade under åren 1976-1989 för att därefter mattas av något. För kvinnornas del har andelarna år från år legat lägre, men ökningen sedan mitten av 70-talet har varit än kraftigare. I dag är det 36 procent som ofta strövar i skog och mark.

Nöjes- och motionspromenader

Att gå ut och promenera i största allmänhet för nöjes- eller motionens skull är ännu vanligare än att vara ute i skog och mark. 82 procent av männen och 88 procent av kvinnorna i åldrarna 16-84 år har gjort minst en sådan promenad. 46 procent av männen och 58 procent av kvinnorna promenerar ofta. De äldsta kvinnorna är dock liksom de äldsta männen mycket sällan ute och promenerar, medan de yngsta kvinnorna däremot är tämligen flitiga flanörer i jämförelse med jämnåriga män. Endast runt 8 procent av kvinnorna 16-44 år är aldrig ute och går. Men konstateras kan dock att det blivit vanligare i alla åldersgrupper både bland män och kvinnor att vara ute och promenera. För de äldre kvinnorna tycks ökningen vara särskilt stor.

Nivåerna för de yngre männen har legat konstant lågt sedan mitten av 1970-talet beträffande att ofta vara ute och promenera, medan de äldre männen å andra sidan uppvisar en mycket kraftig ökning från 37 till 63 procent. För kvinnornas del har det skett en ökning i alla åldersgrupper

och ålderskillnaderna är betydligt mindre. Liksom de äldre männen uppvisar även de äldre kvinnorna en mycket kraftig uppgång

Fritidsfiske

45 procent av alla män 16-84 år har fritidsfiskat minst en gång under ett år. Betydligt färre kvinnor har under samma tidsperiod ägnat sig åt detta: ca 21 procent. Fritidsfisket avtar med stigande ålder. Särskilt tydligt är detta hos männen.

Invandrarna, såväl de manliga som de kvinnliga, fritidsfiskar i mindre utsträckning än de som fötts i Sverige. De finländska medborgarna, både kvinnorna och männen, utgör dock ett undantag och fritidsfiskar i samma utsträckning som de infödda svenskarna.

Tendensen när det gäller fritidsfisket tycks vara svagt nedåtgående för samtliga åldersgrupper bland männen: Från ca 30 till ca 25 procent. För kvinnornas del har andelen som ofta fritidsfiskat varit konstant låg, ca 8 procent sedan mitten av 1970-talet.

Trädgårdsarbete

74 procent av männen och 71 procent av kvinnorna i åldrarna 16-84 år har på sin fritid någon gång under en 12 månadersperiod sysslat med trädgårdsarbete 1996-98. Det är framför allt män i åldrarna 45-74 år som trädgårdsarbetar medan ungdomar 16-24 år sysslar med detta i mycket liten utsträckning. En markant nedgång, främst bland kvinnorna, märks också i denna åldersgrupp.

Allt fler män och kvinnor med utländsk bakgrund ägnar sig någon gång åt trädgårdsarbete på fritiden, även om nivåerna fortfarande är betydligt lägre gentemot nivåerna för infödda svenskar (73 procent för infödda svenskar och 59 procent för utländska medborgare). Speciellt bland de invandrade männen märks en tydlig uppgång i trädgårdsarbetet.

Vid en jämförelse mellan olika socioekonomiska grupper kan konstateras att medan 4 av 10 ej facklärd arbetare ofta trädgårdsarbetar så är motsvarande andel bland tjänstemän på mellan- och högre nivå 5 av 10.

Sedan mitten av 1970-talet har trädgårdsarbetet varit konstant lågt i de yngre åldersgrupperna. Åldersgruppen 65-74 år uppvisar däremot en konstant ökning såväl bland männen som bland kvinnorna.

9 Friluftsliv i barnomsorg och skola

Omfattningen av friluftsverksamheten i barnomsorg och skola avgörs i dag på lokal nivå. Nationella mål och riktlinjer utgör inget hinder för en ökad friluftsverksamhet. Som regel bestäms inriktningen av den enskilda skolan. Det innebär att insatser för att främja friluftslivet i skolan i första hand måste riktas mot skolledare och lärare. I det sammanhanget kan friluftorganisationerna spela en viktig roll. Det nuvarande systemet innebär att viktig kunskap om skolans friluftsverksamhet saknas på nationell nivå. Skolverket har därför fått regeringens uppdrag att under år 2000 närmare studera friluftsverksamhetens omfattning och innehåll.

9.1 Inledning

Sedan början av 1930-talet har skolan arrangerat särskilda friluftsdagar inom ramen för gymnastikämnet, senare idrottsämnet. Antalet dagar har varit reglerade i gällande läroplaner och verksamheten har planerats och organiserats av skolans gymnastiklärare.

Med dagens decentraliserade styrsystem har den centrala regleringen av antalet friluftsdagar försvunnit. Den typen av frågor avgörs numera av den lokala skolan eller dess styrelse. Däremot framgår det av gällande centrala styrdokument att friluftsverksamhet är ett viktigt område i skolan, både som mål och som medel. Redan förskolebarnen skall komma i kontakt med naturen och dess fenomen. För de äldre skolbarnen skall friluftsverksamheten vara kopplad till skolans olika ämnen och till skolans övergripande mål. Styrdokumentet öppnar därmed nya möjligheter, men genomslaget ute i skolorna för sättest att tänka tar tid.

Den decentraliserade styrningen ger också kommunerna möjlighet att anlägga en helhetssyn på barns och ungdomars villkor och den verksamhet som bedrivs för dem. En viktig resurs som i det sammanhanget förefaller outnyttjad är alla de organisationer som är specialister på olika friluftaktiviteter.

9.2 Friluftsliv som mål eller medel

Även inom skolan diskuteras om friluftsliv skall ses som ett mål i sig eller som ett medel att nå andra mål. Om man ser friluftsliv som ett mål i sig kan det betraktas som en livsstil. Tyngdpunkten blir på upplevelsen som påverkar individens livskvalitet. Är friluftslivet ett medel för att nå andra mål ligger värdet utanför själva naturaktiviteten och då blir syftet ett annat än naturupplevelsen.

Idag ser man tendenser inom skolan att begränsa naturmötet. Orsaker till detta kan vara t.ex. ekonomiska och personella. Det optimala blir att flytta aktiviteten inomhus, dvs. att istället specialisera platsen utifrån aktivitetens behov. Exempel på detta är klätterväggen inomhus. Kan detta fortfarande kallas friluftsliv? Är detta sport eller idrott och var går gränsen?

9.3 Friluftsliv som en del i barnomsorgens och skolans verksamhet

Av skolans styrdokument framgår att friluftsverksamhet är ett viktigt område i skolans verksamhet och kan ses både som ett mål och ett medel. Det betonas att kopplingen mellan friluftsverksamhetens tradition och ungdomars intressen och upplevelser tydliggörs. Av tradition är utevistelse och naturupplevelser också ett återkommande inslag inom barnomsorgen.

Tidigare läroplaner

I slutet av 1920-talet, infördes i realskolan 15–20 idrottsdagar per läsår. De ersattes några år senare av friluftsdagar. År 1933 reducerades de reglerade dagarna till 10–12 per läsår. Så förblev det fram till 1960-talet⁷⁵. Dessa dagar har varit en del av gymnastikämnet, senare idrottsämnet, och planerats och organiserats av gymnastiklärare. I grundskolans läroplan från år 1980, *Lgr 80*, står följande att läsa om friluftsverksamhet⁷⁶:

"Under ett visst antal dagar av läsåret (4–8 dagar) skall skolarbetet ske i form av friluftsverksamhet. Syftet med friluftsverksamheten är att genom aktiv rekreation ge eleverna omväxling i det dagliga arbetet

⁷⁵ Al- Abdi, 1984

⁷⁶ Lgr 80, sid. 47

och att ge möjligheter till vistelse ute i naturen. Eleverna bör genom denna verksamhet lära sig inse värdet av friluftsliv och bli förtrogna med motionsformer och idrottsgrenar, som de både under uppväxt och som vuxna kan ägna sig åt under sin fritid. Friluftsverksamheten skall stimulera till ett varaktigt intresse. Friluftstimmarna skall disponeras för aktiviteter utomhus. Speciellt bör de huvudmoment inom idrott, som inte kan bedrivas på vanliga lektioner behandlas."

Under rubriken *Innehåll och samverkan*⁷⁷ framhålles att elever bör kunna delta i planeringen och genomförandet av friluftsdagar och lägerskolor.

Ämnet *Idrott* ingår i grundskolans undervisning därför att kroppsrörelse och friluftsliv behövs för hälsa och välbefinnande samt att eleverna skall tillägna sig ett funktionellt rörelsesätt. Orientering och friluftsliv är tillsammans ett huvudmoment. Innehållet i delmomentet friluftsliv för de olika stadierna är formulerat på följande sätt:

Lågstadiet: Naturvård, allemansrätten, naturvett och rätt klädsel för utevistelse.

Mellanstadiet: Vandringar och utflykter i olika slags natur, allemansrätten, naturvård, naturvett, friluftsteknik och lägerliv, säkerhetsbestämmelser, klädsel för friluftsliv.

Högstadiet: Efter lokala förhållanden får eleverna välja aktivitet, såsom vandring, cykelturer, kanotfärder och lägerliv. Frågor som behandlats på föregående stadier aktualiseras i samband med aktiviteterna.⁷⁸

I gymnasieskolans läroplan från år 1970, *Lgy 70*, liksom i *Lgr 80*, finns antalet dagar liksom syftet med friluftsverksamheten angivet. För båda läroplanerna gällde att samtliga lärare skulle medverka i skolans friluftsverksamhet. Syftet med verksamheten är formulerat på följande vis:

"Arbetet i skolan skall leda till att eleverna under fritiden både vill och kan göra aktiva insatser i samhället och även i övrigt utnyttja fritiden på ett sätt som är meningsfullt. Skolan bör sålunda främja en aktiv kulturmiljö i vårt land. Det räcker inte med att skolan genom sin undervisning väcker intresse för fortsatta bokliga studier. Den måste även mera direkt stimulera till sådana former av fritidsverksamhet som friluftsliv, idrott och gymnastik, sång och musik, teckning och målning, slöjd samt fri hobbyverksamhet av annat slag. Särskilt viktigt är att eleverna ges tillfälle till engagemang för estetiska frågor och till egen skapande verksamhet. Från såväl elevernas som skolans

⁷⁷ Lgr 80, sid. 23

⁷⁸ Lgr 80, sid. 90 ff

synpunkt är det både lämpligt och önskvärt att eleverna i sin föreningsverksamhet har kontakt både inom och utom skolan med olika slag av ungdomsföreningar. Dessa föreningar kan genom sitt arbete tillgodose elevernas ideella, religiösa, politiska, idrottsliga, tekniska och kulturella intressen som komplement till vad arbetet i skolan kan ge. Samverkan mellan ämnena kan ske i form av lägerskola som bl.a. ger väl motiverad träning av olika färdigheter."⁷⁹

Innehållet i friluftsverksamheten finns preciserat i Lgy 70:II Supplementet, under följande tre rubriker:

Bollspel: Där förutsättningar finns bör eleverna få utöva individuella bollspel såsom tennis, bordtennis, badminton och golf under friluftsdagar.

Orientering: Bör förläggas till friluftsdagar.

Funktionär- och ledarskap: På friluftsdagar kan eleverna få ansvara för instruktion och ledning av idrott. Läraren bör då ge så omfattande information om övningens uppläggning att den som uttagits till en sådan uppgift verkligen har en chans att klara den. Det är därför ibland nödvändigt att gå igenom funktionärsinstruktionen och tolkning av regler med hela klassen vid något tillfälle. En intresserad elev kan också ges tillfälle att leda en fritidsgrupp med kamrater i någon gren som han behärskar. Skolidrottsföreningen kan bli en betydelsefull faktor genom att idrottsintresserade elever leds in på sådana uppgifter. I anslutning till skolidrottsföreningens arbete bör information ges om den frivilliga idrottsrörelsen; bl.a. bör fritidsgruppverksamheten för ungdom behandlas.

Principerna för skolans styrsystem

Skollagen med timplanerna samt läroplanerna och kursplanerna är de nationella styrdokument (kallas också måldokument) som skall styra verksamheten i skolan. Skollagen, som är beslutad av riksdagen, innehåller de grundläggande bestämmelserna om utbildningen inom alla skolformer. Lagen anger övergripande mål för utbildningen samt övergripande riktlinjer för hur skolans verksamhet skall utformas. I skollagen finns bestämmelser om vilka grundläggande krav som ställs på kommunerna.

I en bilaga till skollagen finns timplanen för grundskolan. Där anges den tid för lärarledd undervisning som varje elev har rätt till. Tiden anges för ämne eller ämnesgrupp och är inte fördelad på årskurser. I

⁷⁹ Lgy 70 sid. 17 ff

ytterligare bilagor till skollagen finns de nationella programmen i gymnasieskolan förtecknade. Där finns också riktvärden för utbildningens omfattning för respektive ämne samt de antal timmar som skall erbjudas eleverna inom respektive program.

Regeringen fastställer läroplaner för förskolan (Lpfö 98), det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) och för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). Läroplanerna är kortfattade. Avsikten är, att de skall vara lätt tillgängliga och ständigt aktuella i skolans arbete.

De uppgifter och de värden som skall ligga till grund för verksamheten i skolan bestäms i läroplanerna, som bland annat är uppdelad i ett antal huvudområden, t.ex.: normer och värden, kunskaper, elevernas ansvar och inflytande, skolan och omvärlden, bedömning och betyg samt rektors ansvar.

För vart och ett av dessa huvudområden anger läroplanen mål samt riktlinjer för arbetet. Målen är av två slag, dels mål som skolan skall sträva efter att eleverna når, dels mål som skolan skall se till att alla elever kan uppnå. Det framgår tydligt vem läroplanernas budskap riktar sig till och vem som därmed bär ansvaret.

Läroplanerna skall tillsammans med skollagen styra verksamheten. Alla som verkar i skolan är skyldiga att följa dem.

Kommunerna eller andra huvudmän ansvarar för att verksamheten genomförs inom de ramar som riksdag och regering lagt fast. Varje kommun skall fastställa en skolplan och ansvarar för att varje skola upprättar en arbetsplan.

I denna styrningsidé ligger att detaljbestämmelser skall undvikas och att kommunerna och skolorna skall ges frihet att själva besluta om hur verksamhet skall bedrivas och organiseras.

Aktuella läroplaner

I styrdokumentet, framförallt läroplaner och kursplaner, framgår vad som gäller för de olika skolformerna med avsikt på friluftsverksamheten.

Friluftsverksamheten kan ses som en möjlighet att utgå från en helhetssyn med koppling till skolans olika ämnen samt till skolans övergripande mål. Det är ytterst viktigt att elevrepresentanter ingår i detta arbete så att kopplingen mellan tradition och ungdomars intresse och upplevelser tas till vara. Elevers rätt till inflytande betonas i läroplanen.

Regleringen av antalet friluftsdagar har försvunnit. I en mål- och resultatstyrd skola anses den typen av organisatoriska åtgärder vara en fråga för den lokala skolan att besluta om. I grundskoleförordningen

fastslås att rektor skall bestämma omfattningen av den friluftsverksamhet som bedrivs under en lärares ledning. (2 kap. 5§)

Enligt läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, *Lpo 94*, är skolans uppdrag att främja lärandet där individen stimuleras att inhämta kunskaper. Skolans uppdrag att främja lärande förutsätter en aktiv diskussion i den enskilda skolan om kunskapsbegrepp, om vad som är viktig kunskap idag och i framtiden och om hur kunskapsutvecklingen sker. Under *Mål att uppnå i grundskolan* finns följande text som anknyter till friluftsverksamhet:

"Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola:

- känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang,
- har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön."

I kursplanen för ämnet *Idrott och hälsa*, *Lpo 94*, står följande:

"Ämnet skall bidra till att väcka engagemang för och skapa medvetenhet om natur- och miljöfrågor. Genom regelbunden vistelse i naturen och genom friluftsverksamhet får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera intresset för friluftsliv, natur och miljöfrågor. Undervisningen anknyter till de starka kulturella traditioner som finns i Sverige när det gäller att vistas i och ta vara på naturen."

Vid slutet av femte skolåret skall eleven ha kännedom om lämplig klädsel och utrustning för friluftsliv under olika årstider, kunna simma samt känna till principerna för allemansrätten.

Vid slutet av det nionde skolåret skall eleven ha kunskaper om friluftsliv och vistelse i naturen, känna till allemansrätten och kunna orientera i okänd natur genom att använda olika hjälpmedel.

Enligt läroplanen för de frivilliga skolformerna, *Lpf 94*, skall gymnasieskolan, med den obligatoriska skolan som grund, fördjupa och utveckla elevernas kunskaper som förberedelse för yrkesverksamhet och studier och som förberedelse för vuxenlivet som samhällsmedborgare och ansvariga för sina egna liv. Huvuduppgiften för de frivilliga skolformerna är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna skall tillägna sig och utveckla kunskaper.

Det är styrelsen för utbildningen som bestämmer hur många dagar som skall användas för idrott och friluftsverksamhet, utöver tid för idrott och hälsa. Friluftsverksamheten skall bedrivas under lärares ledning.⁸⁰

I kursplanen för ämnet *Idrott och hälsa* står under rubriken *Karaktär och struktur*: att kursen skall ge möjligheter till friluftsliv och positiva naturupplevelser och härigenom bidra till att eleverna utvecklar en ekologisk grundsyn och en vilja att ta större ansvar för vår gemensamma miljö. Under *Mål att uppnå i gymnasieskolan* finns följande text som anknyter till friluftsverksamhet:

"Det är skolans ansvar att varje elev som slutfört ett nationellt eller specialutformat program: har förmåga att kritiskt granska och bedöma det eleven ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor, kan observera och analysera människans samspel med sin omvärld utifrån ett ekonomiskt och ekologiskt perspektiv."

I kursplanen för ämnet *Idrott och hälsa* Lpf 94 står följande:

"Kursen skall ge möjligheter till friluftsliv och positiva naturupplevelser och härigenom bidra till att eleverna utvecklar en ekologisk grundsyn och en vilja att ta större ansvar för vår gemensamma miljö."

Efter genomgången kurs skall eleven ha kunskaper om olika former av friluftsliv och ha utvecklat sin förmåga att uppleva naturens skiftningar och mångfald under olika årstider samt själv ha upplevt friluftsliv och fördjupat sina kunskaper

Läroplanen för förskolan, Lpfö 98, utgör det första steget i samhällets samlade utbildningssystem för barn och ungdom. Av denna läroplan framgår det med tydlighet att barnen skall komma i kontakt med naturen och dess fenomen. Under rubriken *Utvecklande och lärande* kan man läsa följande:

"Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar förståelse för sin egen delaktighet i naturens kretslopp och för enkla naturvetenskapliga fenomen, liksom sitt kunnande om växter och djur, "---" arbetslaget skall ge barn möjlighet att lära känna sin närmiljö och de funktioner som har betydelse för det dagliga livet samt få bekanta sig med det lokala kulturlivet."

⁸⁰ Gymnasieförordningen, 3 kap. 3, 4 §

9.4 Skolans friluftsvksamhet i Norge och Finland

Norge

I Norge har grundskolans rektor/ledare ansvaret för friluftsvksamheten, som man organiserar i projektform. Lärare och speciellt de som arbetar med fysisk aktivitet för barnen är centrala i projekten. Det finns ingen bestämmelse hur många dagar som skall avsättas för friluftsvksamheten. För barnen i de första årskurserna är ett försök på gång att hålla en "Uteskola" en dag i veckan. Här integreras aktiviteter med bl.a. naturämne till upplevelseämne.

Även i gymnasieskolan är rektor/ledaren ansvarig. Vanligtvis delegerar rektor ansvaret till idrottsläraren. Idrottsdagar organiseras två gånger per år. I gymnasieprogram med inriktning mot ämnet idrott blir det många fler aktivitetsdagar.

Finland

I Finland nämns inte antalet friluftsdagar i grundskola och gymnasium i lagstiftningen eller i centrala direktiv. Omfattningen avgörs lokalt, vanligen av varje enskild skola på basen av den totalresurs man fått av kommunen. Rektor godkänner antalet friluftsdagar i samband med den årliga planen för läsåret. Utifrån *Grunderna för grundskolans och gymnasiets läroplan*, utgiven av det centrala ämbetsverket *Utbildningsstyrelsen* (1994) har kommunerna gjort egna läroplaner antingen gemensamma eller skolvisa.

Kommuner och enskilda skolor har fått ökad frihet men i praktiken har en ansträngd kommunal ekonomi satt stopp för många goda initiativ kring uteverksamheten i skolan t.ex. lägerskola. Omfattningen varierar mellan en veckas lägerskola och två friluftsdagar per år.

9.5 Lärares bilder av friluftsvksamheten i skolan

Skolverket har fått regeringens uppdrag att under år 2000 närmare studera skolans friluftsvksamhet med avseende på bl.a. innehåll. I avvaktan på resultatet av denna studie har några idrottslärare i åtta kom-

muner och en lärarutbildare fått ge sin syn på dagens friluftsvksamhet i skolan respektive lärarutbildningen. Flertalet gör också en jämförelse med flydda dagar. De refererar till bl.a. Lgr 80 och tidigare läraravtal.

Idrottslärare i kommun 1

Friluftsvksamheten i kommunen planeras av ishockey- och tennisinstruktörerna på gymnasiet och fritidsledare på högstadiet. Uppgiften att planera friluftsdagar framtogs idrottslärarna för ca 15 år sedan av dåvarande skolchefen som ansåg att ersättningen var för hög. Detta medförde att idrottsinstruktörer och fritidsledare tilldelades uppgiften att planera friluftsdagar i kommunen. Enligt idrottslärarna blir det inte så mycket friluftsliv utan det blir mest idrottsinslag, där varje enskild elev är aktiv endast en kort stund under dagen och där vissa elever inte deltar alls. Friluftsdagarna har väldigt låg status på skolan. Frånvaron är mycket hög.

Idrottslärarna har många idéer och önskemål om hur friluftsdagar bör bedrivas både vad gäller innehåll och kvalitet men problemet är att friluftsvksamheten inte får kosta något. Följande punkter är hämtade ur idrottslärarnas arbetsplan:

Vad skall friluftsdagarna leda till? Genom kunskap om friluftsliv skall eleverna få

- en beredskap till rekreation i framtiden,
- uppleva naturen under olika årstider genom olika former av aktiviteter,
- en ökad gemenskap i klassen,
- problemlösning i grupp,
- en djupare respekt och förståelse för naturen.

Hur uppnår man målen? Friluftsdagarna ska

- ledas av intresserad och kunnig personal inom området,
- genomföras klassvis,
- planeras av ansvarig ledare och klassen tillsammans,
- belysa alla årstider.

Idrottslärare i kommun 2

Tidigare var friluftsdagarna fyllda med en massa aktiviteter och en massa elever samtidigt. När den nya kursplanen kom och friluftsdagarna togs bort gjorde lärarna en plan enligt följande:

- Åk 1, en "lära känna dag" med klassföreståndaren. Syftet med denna dag är dels att lära känna varandra dels att bygga en lägerplats och veta hur man ska vara klädd i olika väder.
- Naturkunskapsläraren i åk1 gör en del laborationer samt genomför en del friluftsmål.
- Idrottsläraren går ut med klassen två gånger under läsåret. Då genomföres de aktiviteter som är upptagna i den lokala arbetsplanen.

Det friluftsliv som ligger utanför ämnet *Idrott och hälsa* görs på skoltid och belastar därmed nettotiden för de olika ämnena och den totala nettotiden. Allt friluftsliv som ligger inom idrottsämnet genomförs utanför schemalagd tid och belastar därmed inte nettotiden. Idrottslärarna går ut med klassen ca två gånger om vardera sex timmar t.ex. på kvällen efter skolan. Detta ligger som den sista delen av kursen och då kan "vi bedöma och betygsätta kunskaperna i friluftsliv vid kursens slut". Idrottslärarna har betalt för den tid de lägger ned på att hålla i friluftslivet vilket läggs in i tjänsten. Friluftsverksamheten har inte fungerat så bra de sista åren p.g.a. att integreringen med de andra ämnen inte har fungerat.

Idrottslärare i kommun 3

Sedan mitten av 80-talet har vi haft ett återkommande program fördelat på vardera en dag: Friluftslivsdag, Orientering, Inneaktiviteter, Vinterfriluftsdag, Allaktivitetsdag. Under de senaste åren har detta program minskat år från år. Vinterfriluftsdagen är i år placerad på en lördag. I takt med försämringarna försöker idrottslärarna kompensera detta med att ordna aktiviteter som kanotutflykter och långfärdsskridskoturer under sena eftermiddagar.

Idrottslärare i kommun 4

Under Lgr 80 hade man 6-8 friluftsdagar per läsår. Det gällde i första hand högstadiet. Friluftsdagarna hade anknytning till det rena idrottsämnet. På hösten kunde det vara fridrott, orientering och bollturneringar, allt utomhus. Därutöver kunde det arrangeras inledningar med olika udda aktiviteter som inte kunde erbjudas på ordinarie undervisningstid. Vinterdagarna innehöll skid- och skridskoaktiviteter. På våren erbjöds vandrings-, cykelturer och kanoting.

På låg- och mellanstadiet var man mera flexibel både vad gäller innehåll och när dessa dagar skulle ligga. Vid införandet av Lpo 94 fortsatte friluftsverksamheten på liknande sätt så länge som en idrottslärare var ansvarig för planeringen. Med det nya avtalet ligger ansvaret på de

olika arbetslagen. Orienteringsdag planerar idrottslärare tillsammans med arbetslagen samt att idrottslärarna samordnar en gemensam stor vinterdag. I övrigt tar arbetslagen ut sina elever på ett väldigt varierande antal friluftsdagar. Resultatet av idrottslärarnas minskade inflytande över friluftsverksamheten har blivit att de tänker mer "friluftsliv" under de ordinarie Idrott- och hälsalektionerna.

Idrottslärare i kommun 5

Under Lgr 80 hade vi sex friluftsdagar per läsår. Följande aktiviteter genomfördes: orientering/friluftsdag, nya idrotter, dansdag, två vinterdagar med utomhusaktiviteter och en dag på våren med vandring/paddling. Idrottslärarna var ansvariga för organisation och genomförande. Idrottslärarna hade i sin tjänst två tim/vecka för denna arbetsuppgift, på en skola med ca 450 elever.

Med Lpo 94 har skolan fyra friluftsdagar per läsår, fördelade på halvdagar med orientering i olika årskurser, ett slags temaundervisning i stationer, som avslutas med orientering i okänd terräng. Åk 7 genomför en samarbetsbana: En vinterdag för alla. En vårdag med vandring/paddling. För Åk 7 och för idrottsledarklasserna ingår också lägerverksamhet, där betoningen ligger på friluftsliv.

Det som genomsyrar skolan när det gäller synen/filosofin på friluftsdagarna är att eleverna får en skräddarsydd dag. Förutom heldagsaktiviteter finns det nämligen möjligheter att välja tredjedelsaktiviteter eller paketlösningar. Man kan med andra ord inte välja en aktivitet som tar en timme och sedan är dagen avslutad.

Ämnesövergripande aktiviteter finns till en del för ämnena, bild, hemkunskap, musik och naturorienterande ämnen. Ansvariga för organisation och genomförande är idrottslärarna som kompenseras med ledighet för detta merarbete.

Idrottslärare i kommun 6

Vid denna skola genomförs ca 3-4 friluftsdagar per barn och termin. På grund av stort elevantal innebär detta minst det dubbla antalet dagar för idrottslärarna. För elevernas bästa genomförs friluftsdagar i samma omfattning som före det nya arbetsgivaravtalets genomförande. Skillnaden är, att efter arbetstidsregleringen måste friluftsdagsförberedelserna i ännu högre grad ske på fritiden, utanför den arbetsplatsförlagda tiden. Idrottslärarna får inte som tidigare veckotimmar - undervisningstid - till friluftsverksamhetsplanering.

Idrottslärare i kommun 7

Enligt Lgr 80 hade vi idrottslärare två timmars nedsättning och organiserade nio tillfällen per läsår dvs. sex heldagar som vi delade upp i några halvdagar. Nu, enligt Lpo 94, har vi bara två vinterdagar med en liten lättnad i tjänsten. Två heldagar har bl.a. ersatts med klassföreläsardagar med diverse mindre pedagogiskt organiserade aktiviteter.

Idrottslärare i kommun 8

Varje skola tar ut 2-3 friluftsdagar per läsår där i huvudsak idrottslärarna tar ansvar för planering i åk 6-9. Under en höstdag erbjuder de en mängd aktiviteter, obligatoriska och valfria. All övrig personal deltar och hjälper till som funktionärer. Övriga friluftsdagar utnyttjas i stor utsträckning till friluftsliv och friluftaktiviteter där olika arbetslag/arbetsenheter planerar och genomför dagen tillsammans med respektive idrottslärare. Personalen är överlag positivt inställd till att hjälpa till och vara med på friluftsdagarna, men mycket av idéerna och "fackkunskapen" kommer från idrottslärarna. Vid jämförelse med Lgr 80 är antalet friluftsdagar färre och tid och möjlighet till integrering med andra ämnen mindre. En klar minskning i "nedsättning" i tjänst.

Läroarbete 1

Stor vikt läggs i utbildningen vid "Utomhuspedagogik", alltifrån blåbärsrisperspektivet till äventyr och kanotpaddling, fjällvandring och skidutbildning. I kursen 1-20 poäng gör studenterna en fältstudiedag ute i skolorna. De tar del av de lokala styrdokumenterna och tänkandet runt friluftsverksamheten på skolan. Studenterna får också i denna kurs anordna friluftsdagar för en eller flera skolor i kommunen. I kursen *Idrottsdidaktik* 10 poäng är fem veckor skolförlagd utbildning, där lärarstuderande tar del av skolans friluftsverksamhet. Lärarstuderande kan också vara med i planering och genomförandet av en friluftsdag i kursen *Idrott* 41-60 poäng.

9.6 Reflektioner

Idrottslärarnas berättelser visar en splittrad bild av hur friluftsverksamheten i skolan genomförs idag. Med idrottslärarnas inriktning och förhållningssätt förefaller villkoren för friluftsverksamheten ha försämrats på många håll i den decentraliserade skolan. De nya styrdokumenterna har gett nya möjligheter men intentionerna och sättet att tänka kring lärande i

de nya läroplanerna har haft svårt att slå igenom i flertalet av de beskrivna skolorna.

En viktig resurs som här förefaller outnyttjad är alla de organisationer som är specialister på olika friluftsverksamheter och dessutom gärna vill komma i kontakt med barn och ungdomar. Svårigheten för olika organisationer att komma in i skolans verksamhet, att få kontakt med lärare och elever, är ingalunda ett nytt problem. Ungdomsstyrelsen, som har kontakt med och följer upp många kommunala projekt kring ungdomars fritid, har gjort den iakttagelsen att skolan sällan är integrerad i kommunernas övriga verksamhet. Skolan lever sitt eget liv. Kommunförbundet har i sina kontakter med kommunala politiker och tjänstemän mött en brist på helhetssyn kring barns och ungdomars villkor och den verksamhet som bedrivs för dem.⁸¹

Några exempel på nytänkande kring skola och friluftsverksamhet finns att hämta bland de ca 130 "I Ur och Skur" förskolor och skolor som alla arbetar med Friluftsförbundet som bas. Vid Hermelinskolan, ett idrottsgymnasium i Luleå, är en av profilerna friluftsliv. Ett annat exempel är Västerbergslagens Utbildningscentrum som erbjuder ett naturvetenskapligt program, specialutformat för elever som vill arbeta praktiskt med natur, miljö och friluftsliv. Det är än så länge ett av de få NV-programmen i Sverige som kan erbjuda heltäckande praktiskt arbete inom ekologi och friluftsliv. I utbildningen ingår lokala kurser i ekologi, friluftsteknik, fiske, vilt och vildmarksturism. Bland utbildningens samarbetspartners finns flera företag som förser skolan med praktikplatser.

⁸¹ Skolverket, Dnr 96:1961, Intern arbetsrapport

10 Friluftsstödets framtida inriktning

Friluftsgruppen föreslår att syftet med det framtida statsbidraget skall vara att stödja friluftss- och främjandeorganisationer som

- värnar det enkla, naturnära och icke resurskrävande friluftslivet,
- främjar goda möjligheter för alla innevånare att utöva friluftsliv,
- främjar ett tryggt och säkert friluftsliv, eller
- verkar för ökad kunskap om och hänsyn till natur, miljö och allmansrätt.

10.1 Motiv för det offentliga åtagandet

Friluftsgruppen delar i huvudsak den uppfattning som 1962 års fritidsutredning redovisade:⁸²

"Den främsta anledningen till att samhället måste ägna omsorg åt friluftslivet är sålunda dess betydelse för människornas kroppsliga och andliga välbefinnande, en betydelse som ökat undan för undan som en effekt av samhällsutvecklingen själv. Friluftsliv utgör en form att förebygga kroppslig och mental ohälsa och bör därför ställas i relation till de mycket betydande kostnader som samhället numera lägger ned på hälso- och sjukvård."

Citatet belyser att friluftsliv kan ses både som ett mål och som ett medel. Att ge medborgarna goda möjligheter till friluftsliv har ett betydande egenvärde, samtidigt som friluftslivet har en positiv inverkan på exempelvis folkhälsa, miljö och turism. Det finns alltså anledning att främja friluftsliv från en rad olika utgångspunkter, vilket i sin tur innebär att friluftspolitikerna för att kunna förverkligas förutsätter ett samspel mellan samhällssektorer, förvaltningsnivåer och huvudmän.

⁸² Friluftslivet i Sverige, Del II – Friluftslivet i samhällsplaneringen (SOU 1965:19) s. 92

1962 års fritidsutredning hade en framsynt inställning också till samhällsansvarets inriktning och avgränsning:

"Även om man slår vakt om principen att den enskilda människan själv skall avgöra vad hon bör ha lust att ägna sig åt på sin fritid och vilka former av friluftsliv som passar henne bäst är det uppenbart att de faktiska valmöjligheterna är beroende av de förutsättningar som står till förfogande i hennes omgivning. Det underlag i form av marker, vatten och anläggningar som erfordras för det nutida friluftslivet och som ingående belystes i utredningens första betänkande⁸³ kan endast i undantagsfall anskaffas och vidmakthållas av en enskild person eller sammanslutning. *Samhällets huvudansvar på friluftslivets område blir därför att tillse att den yttre miljön är så beskaffad att den ger så många som möjligt förutsättningar för ett rikt friluftsliv.*"

Enligt Friluftsgruppens uppfattning överensstämmer denna snart 35 år gamla motivering för ett samhällsansvar när det gäller friluftslivets infrastruktur med den prövning av offentliga åtaganden som under större delen av 1990-talet har varit föreskriven av regeringen för i princip samtliga offentliga utredningar⁸⁴.

Offentliga insatser för att säkra marker, vatten, anläggningar m.m. för friluftsliv är alltså förhållandevis lätta att motivera. Det handlar, med nationalekonomisk vokabulär, om s.k. kollektiva nyttigheter av samma typ som exempelvis försvaret, rättsväsendet, naturskyddet, kulturmiljövården och vissa delar av vägnätet. När det gäller sådana nyttigheter kan den privata marknaden inte uppfylla alla politiskt prioriterade mål.

10.2 Motiv för statsbidrag

Offentliga åtaganden på friluftsområdet är ett avsevärt vidare begrepp än offentligt stöd till friluftorganisationer, men organisationsstöd kan vara lika angeläget som stöd till mark och anläggningar. Motiv för det statliga organisationsstödet kan hämtas direkt ur den senaste regeringsförklaringen. Enligt denna skall "*Naturvårdspolitiken utvecklas för att hela folket skall få tillgång till vår rika natur*". Uttalandet ligger i linje med den senaste utvecklingen på naturvårdsområdet.

⁸³ Friluftslivet i Sverige: Del I - Utgångsläge och utvecklingstendenser (SOU 1964:47)

⁸⁴ Direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare att pröva offentliga åtaganden (Dir. 1994:23)

Naturvårdsverket skriver i sitt förslag till sektorsmål för friluftsliv och naturturism att alla innevånare bör ha goda möjligheter att idka friluftsliv i en varierad och rik naturmiljö. Friluftsliv är enligt Naturvårdsverket ett medel för att förmedla positiva upplevelser. Dessa upplevelser kan medföra att intresse väcks och lockar till inhämtande av mer kunskap om naturen, människan och miljön. Detta bör också vara utgångspunkten för samhällets stöd till de organisationer som bedriver eller främjar friluftsliv.

Utifrån de sektorsmål som föreslås för den framtida friluftspolitiken är det viktigt att stimulera ett aktivt friluftsliv genom att säkerställa ett statligt stöd till de ideella organisationer som värnar det enkla, naturnära och icke resurskrävande friluftslivet och som främjar möjligheter för alla invånare att utöva friluftsliv i varierande naturmiljö. De ideella friluftsoch främjandeorganisationerna kan också fylla en viktig uppgift vad gäller information om säkerhet och hänsyn till naturen.

Det är dock viktigt att organisationerna får utveckla sin egen verksamhet utifrån organisationslivets egna villkor. Det statliga stödet bör därför i första hand ges i form av *organisationsbidrag*. Syftet bör vara att skapa förutsättningar för organisationerna att agera självständigt inom ramen för friluftspolitiken. Organisationerna skall själva lägga fast målen för sin verksamhet. I de fall staten och organisationerna är överens om att viss verksamhet är särskilt angelägen att driva bör staten även kunna ge *verksamhetsbidrag*. Sådana bör kunna ges både till organisationer som uppbär organisationsbidrag och till organisationer som inte uppfyller de formella kraven för organisationsbidrag men som bedriver friluftsverksamhet av den typ staten önskar stödja.

Bidragssystemet bör vidare vara så konstruerat att det öppnar möjligheter för nya organisationer att få bidrag. En förutsättning bör dock vara att de bedriver en rikstäckande verksamhet i linje med de övergripande målen för friluftspolitiken.

10.3 Statsbidragens framtida inriktning

10.3.1 Syftet med organisationsbidrag till friluftorganisationerna

Friluftgruppen anser att det generella och övergripande syftet med statens bidrag till ideella organisationer, bör vara att

- säkra organisationernas fria och självständiga ställning och

- ge organisationerna möjligheter att utifrån sina egna mål bidra till politikutvecklingen och kunskapsförmedlingen inom sitt verksamhetsområde.

Den vidare preciseringen av syftet bör ske genom en tydlig avgränsning av den grupp friluftsliv- och främjandeorganisationer som kan komma i fråga för organisationsbidrag. Till avgränsningen hör definitioner av begreppen friluftsliv och friluftslivsorganisationer:

Friluftsliv är "Vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling".

I konsekvens med detta blir definitionen av friluftslivsorganisation:

"Ideell organisation som har till huvudändamål eller som väsentlig del av sin verksamhet att bedriva eller främja friluftsliv enligt definitionen ovan."

Syftet med statsbidraget bör vara att stödja friluftsliv- och främjandeorganisationer som

- värnar det enkla, naturnära och icke resurskrävande friluftslivet,
- främjar goda möjligheter för alla innevånare att utöva friluftsliv,
- främjar ett tryggt och säkert friluftsliv eller
- verkar för ökad kunskap om och hänsyn till natur, miljö och allmansrätt.

Till detta kommer ett antal andra villkor som bör ställas för att organisationerna skall vara berättigade till organisationsbidrag. Dit hör att organisationen skall:

- vara demokratiskt uppbyggd
- ha en riksomfattande organisation med ett lokalt eller regionalt förankrat föreningsliv i minst 10 län
- ha bedrivit verksamhet under minst två år före ansökan om bidrag.

Organisationsbidrag skall också kunna utgå till samverkansorgan bildat av friluftsliv- och främjandeorganisationer som uppfyller ovannämnda villkor. Därmed skapas förutsättningar för ett särskilt organisationsbidrag till FRISAM, vilket bl.a. skulle ge FRISAM möjligheter att

- samordna medlemsorganisationernas aktiviteter och insatser,
- företräda medlemsorganisationerna gentemot myndigheter och organisationer inom andra samhällssektorer och
- delta i samarbetet med de nordiska friluftorganisationerna.

Villkoren för organisationsbidrag bör tas in i en särskild bidragsförordning. Till villkoren bör höras att bidragsmottagare skall lämna årsredovisning till regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Årsredovisningen skall bl.a. innehålla redogörelser för verksamhet, medlemsutveckling, medlemsaktiviteter, insatser för icke-medlemmar och total finansiering.

10.3.2 Syftet med verksamhetsbidrag till friluftorganisationerna

Utöver organisationsbidrag, som bör ge organisationerna förutsättningar att agera självständigt – bl.a. i dialogen med bidragsgivarna – bör stat, landsting och kommun också kunna ge *verksamhetsbidrag* för att stödja politiskt prioriterade aktiviteter, exempelvis insatser för barn och ungdom, nya svenskar, folkhälsa och miljö. Denna form av stöd bör baseras på någon form av avtalad samverkan mellan organisationerna och bidragsgivarna. I sådana fall ligger det i båda parternas intresse att syftet med stödet preciseras gemensamt och på ett sätt som gör det möjligt att senare avläsa verksamhetens resultat. Det innebär att verksamhetsinriktade bidrag bör kunna inlemmas i en mål- och resultatstyrningsprocess.

10.3.3 Skillnaden mellan bidrag och ersättningar för uppdrag

Enligt Friluftsgruppens bedömning är det angeläget att skilja mellan bidrag av olika slag och *ersättning* för sådana insatser som de frivilliga organisationerna utför på uppdrag av stat, landsting eller kommun. Ersättning utgår när organisationerna, ofta i konkurrens med privata entreprenörer, åtar sig att utföra viss välfärdsproduktion. Det är ofta fråga om sådan verksamhet som tidigare utförts i offentlig regi. Det arbete som organisationerna utför mot ersättning skall styras, följas upp och bedömas på samma sätt som motsvarande verksamhet utlagd på privata entreprenörer.

10.4 Kriterier för uppföljning och utvärdering

10.4.1 Uppföljning och utvärdering av friluftspolitiken

Friluftsliv är en välfärdsfaktor som alla människor som så önskar bör ha tillgång till. En mer kvalificerad utvärdering av friluftslivet som välfärdsfaktor och politikområde kan inte enbart riktas mot statens stöd till organisationerna. Även andra aktörer som exempelvis skolorna och kommunerna bör omfattas. Utvärderingen bör vidare omfatta medborgarnas benägenhet att idka friluftsliv och deras möjligheter att göra detta på lika villkor.

Kriterierna för uppföljning och utvärdering av friluftspolitiken resultat bör, enligt Friluftsgruppen, anpassas till de olika syften som finns med de olika typerna av friluftsstöd. När det gäller uppföljning av friluftspolitiken i stort bör sektorsmålen för friluftsliv och naturturism vara en naturlig utgångspunkt. Detta under förutsättning att regeringen antar Naturvårdsverkets förslag. Om så blir fallet är det också naturligt att regeringen ger Naturvårdsverket i uppdrag att utveckla resultatindikatorer för sektorsmålet.

Övriga kriterier kan härledas ur några av de områden för kunskapsinhämtning som berörs i direktiven. Dit hör fördjupad kunskap om

- människors nyttjande av olika former av rörligt friluftsliv,
- människors önskemål och prioriteringar när det gäller olika slag av friluftaktiviteter,
- kommunernas satsningar på friluftsliv,
- omfattning och inriktning av statens stöd till friluftsliv och
- total finansiering av friluftorganisationernas verksamhet.

Samtliga dessa faktorer eller kunskapsområden behöver bevakas kontinuerligt och inte bara vid enstaka utredningstillfällen. Det är främst friluftslivets och friluftsstödets utveckling över tiden som är av intresse som underlag för eventuella omprioriteringar i fråga om friluftspolitiken inriktning.

10.4.2 Uppföljning och utvärdering av organisationsbidragen

Syftet med organisationsbidragen är främst att skapa förutsättningar för de ideella friluftslivs- och främjandeorganisationerna att agera som självständiga aktörer i arbetet med att utveckla friluftslivet och friluftspolitik. Det innebär att bidragsgivaren har ett berättigat behov av att kunna bedöma hur en organisation fungerar i denna roll. För uppföljning av organisationsbidragen krävs en ekonomisk redovisning styrkt av organisationens revisorer. Därutöver bör uppföljningen redovisa statsbidragets andel av organisationens totala ekonomi.

10.4.3 Uppföljning och utvärdering av verksamhetsbidragen

Under förutsättning att verksamhetsbidrag fördelas på det sätt som Friluftsgruppen föreslagit bör såväl uppföljning som utvärdering kunna genomföras utan större problem. I båda fallen är utgångspunkten de mål och villkor som regeringen anger i regleringsbrevet till bidragsfördelnde myndighet.

Om regeringen ger Naturvårdsverket i uppdrag att fördela statsbidragen till de frivilliga organisationerna på friluftslivets område föreslår Friluftsgruppen att Naturvårdsverket också får i uppdrag att utveckla indikatorer för uppföljning och utvärdering av statsbidragets effekter. I avvaktan på resultatet av detta utvecklingsarbete bör bidragen kunna utgå utan andra krav på återrapportering än en årsredovisning.

11 Organisation för stöd till friluftslivet

Friluftsgruppen har i första hand prövat möjligheterna att lägga ansvaret för den framtida bidragsfördelningen på friluftorganisationernas samarbetsorgan FRISAM eller på en för ändamålet särskilt inrättad nämndmyndighet. Vi förordar dock inte något av dessa alternativ utan föreslår i stället att:

- Naturvårdsverket fördelar statsbidragen till friluft- och främjandeorganisationerna. Bidrag skall kunna ges även till samarbetsorgan bildat av sådana organisationer.
- Naturvårdsverkets beslut i bidragsfrågor skall beredas av ett för ändamålet särskilt inrättat friluftsråd, med företrädare för berörda myndigheter.
- Naturvårdsverkets friluftsråd skall, utöver att bereda bidragsfrågor, bistå verket när det gäller initiering och bevakning av relevant forskning och statistik. Inrättandet av ett kompetensnät för friluftsforskning bör särskilt övervägas.
- Naturvårdsverket bör verka för ett ökat nordiskt samarbete på friluftsområdet, såväl mellan myndigheter som mellan ideella organisationer.

11.1 Arbetsuppgifternas art

Enligt Friluftsgruppens uppfattning bör den framtida organisationen för fördelning av det statliga stödet till friluftsliv och främjandeorganisationer utformas så att den bidrar till att synliggöra och utveckla den statliga friluftspolitiken. Det innebär bl.a. att organisationen bör tilldelas fler uppgifter än beredning av bidragsärenden och beslut i bidragsfrågor. Till de nya uppgifterna hör bl.a. att tillhandahålla underlag (bl.a. statistik och forskningsresultat) för uppföljning och utvärdering av

friluftspolitikens effekter och att samordna insatserna för friluftslivet inom olika samhällssektorer och på olika förvaltningsnivåer.

Den nya bidragsfördelande instansen skall alltså ägna sig både åt myndighetsutövning (bidragsfördelning) och åt andra uppgifter som normalt brukar ligga på centrala, statliga förvaltningsmyndigheter. Det förekommer emellertid att myndighetsuppgifter, med stöd i lag, läggs på en ideell organisation. En sådan lösning kommer också fortsatt att gälla för statens stöd till idrotten.

11.2 Överlämnande av förvaltningsuppgifter till en ideell organisation

Utifrån en positiv syn på organisationslivet har Friluftgruppen i första hand prövat att lägga de bidragsfördelande uppgifterna på friluftorganisationernas befintliga samarbetsorgan, FRISAM. I samförstånd med FRISAM har gruppen emellertid funnit att detta för närvarande är mindre lämpligt. FRISAM befinner sig i ett känsligt uppbyggnadsskede efter en period med mycket låg aktivitetsnivå. Det arbete som pågår med bl.a. stadgar, medlemsrekrytering och verksamhetsplan måste få ta tid. Det bedrivs parallellt med medlemsorganisationernas egen verksamhet, eftersom FRISAM saknar eget kansli. Sekretariatsfunktionen cirkulerar mellan de olika medlemmarna.

Till detta kommer att det fortfarande finns ett stort antal friluft- och främjandeorganisationer som står utanför FRISAM. Om uppgiften att fördela friluftsstödet läggs på det nuvarande FRISAM finns risken för en s.k. inlåsningseffekt. Friluftgruppen ser det som angeläget att den bidragsfördelande instansen är öppen för nya organisationer.

Utvecklingen under de närmaste åren får visa om förutsättningarna förändras. På sikt kan ett alternativ bli att ett förstärkt FRISAM tar över bidragsfördelningen m.m. från staten. Ett annat långsiktigt alternativ skulle kunna vara att FRISAM tillsammans med andra parter bildar en ny ideell paraplyorganisation med Folkbildningsrådet som förebild. Folkbildningsrådet är bildat av Folkbildningsförbundet, Landstingsförbundet och Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO).

Sammantaget innebär detta att det för närvarande inte är möjligt att lägga bidragsfördelningen på en ideell organisation. Friluftorganisationernas befintliga samarbetsorgan, FRISAM, måste först få möjligheter att finna sina former. En förutsättning för detta är, enligt Friluftsgruppens bedömning, att FRISAM tilldelas ett eget organisationsbidrag.

11.3 Alternativet särskild nämndmyndighet

Friluftsgruppen har också övervägt möjligheten bilda *en särskild nämndmyndighet*; att på nytt skapa en Statens friluftsnämnd. Det som karakteriserar en nämndmyndighet är den kollektiva beslutsformen. Nämnden i dess helhet, dvs. det kollektiva beslutsorganet, bär det fulla ansvaret för myndighetens verksamhet. Ansvaret är alltså inte delat mellan en styrelse och en myndighetschef. I den mån det finns en myndighetschef har denne sina uppgifter på delegation från nämnden. Han eller hon lyder under nämnden och inte under regeringen.

Formen nämndmyndighet används vanligen när verksamheten ställer krav på självständig ställning och särskild beslutskompetens, men samtidigt är av förhållandevis begränsad omfattning. Det kan exempelvis handla om *att* tillämpa ett antal väl avgränsade lagrum, *att* ta ställning i frågor som via en ventil i någon lagstiftning förs till nämnden för avgörande, *att* lösa ekonomiska intressen mellan staten och enskilda, *att* reda ut motstående enskilda intressen i speciella fall eller *att* i anslutning till någon större myndighets verksamhet fatta vissa verkställighetsbeslut, som kräver medverkan av särskild kompetens och/eller det medborgerliga omdömet.

Enligt Friluftsgruppens bedömning skulle det vara alltför kostsamt att bilda en särskild nämndmyndighet för den begränsade uppgiften att fördela friluftsstödet. Därtill kommer att verksamhetsformen under en följd av år varit kontroversiell. I årets budgetproposition framhåller regeringen att antalet nämndmyndigheter bör minska. När så är möjligt bör särskilda beslutsfunktioner inom vanliga förvaltningsmyndigheter användas i stället för nämndmyndighetsformen. I det här fallet bedömer Friluftsgruppen att en sådan lösning är fullt möjlig.

Skulle staten ändå välja att inrätta en särskild nämndmyndighet föreslår Friluftsgruppen att nämnden får samma sammansättning som det friluftsråd vi föreslår i avsnitt 11.6.

11.4 Alternativet befintlig central myndighet

11.4.1 Kort beskrivning av tänkbara alternativ

Flera av de befintliga centrala myndigheterna är tänkbara för uppgiften att samordna friluftspolitiken och fördela det statliga stödet till friluftsliv och främjandeorganisationer, däribland:

– Regeringskansliet	– Folkhälsoinstitutet
– Kammarkollegiet	– Riksantikvarieämbetet
– Ungdomsstyrelsen	– Naturvårdsverket

Regeringskansliet, Kulturdepartementet, fördelar det nuvarande stödet i avvaktan på en ny organisation. Den ordningen skulle kunna permanentas.

Kammarkollegiet har många olika stödfunktioner och skall bl.a. svara för

- administrativ service till små och medelstora myndigheter,
- förvaltning av fonder, däribland Allmänna arvsfonden,
- kanslifunktioner åt ett antal statliga nämndmyndigheter, däribland Fideikommissnämnden, Småhusskadenämnden och Resegarantinämnden.

Ungdomsstyrelsen är central förvaltningsmyndighet för ungdomsfrågor och har bl.a. till uppgift att fördela statsbidrag till ungdomsorganisationer. Ungdomsstyrelsen lyder under Kulturdepartementet och dess enhet för folkrörelsefrågor och ungdomspolitik, dvs. den enhet som nu fördelar friluftsstödet.

Folkhälsoinstitutet är ett nationellt organ med uppgift att förebygga sjukdomar och annan ohälsa. I uppgiften ingår att skapa likvärdiga förutsättningar för god hälsa för alla. Särskild vikt skall fästas vid sådana förhållanden som främjar hälsan hos de grupper som är utsatta för de största hälsoriskerna. Verksamheten skall vara ett stöd för lokalt och regionalt folkhälsoarbete i kommuner och landsting samt i företag, organisationer och utbildningsväsende. Institutet fördelar statsbidrag till bl.a. Hälsöfrämjandet.

Riksantikvarieämbetet är central förvaltningsmyndighet för frågor om kulturmiljön och kulturarvet. Ämbetet skall särskilt

- värna om kulturvärdena i bebyggelsen och i landskapet samt bevaka kulturmiljöintresset vid samhällsplanering och byggande,
- verka för att hoten mot kulturmiljön möts samt att kontinuitet bibehålls i utvecklingen av miljön,
- leda och delta i arbetet med att bygga upp kunskapen om kulturmiljöer, kulturminnen och kulturföremål.

Enligt den kulturarvsproposition⁸⁵, som för närvarande behandlas av riksdagen, skall naturvårds- och kulturmiljösektorerna i framtiden eftersträva en samlad miljösyn. I linje med detta har ämbetet nyligen lämnat en rapport till regeringen⁸⁶ som bl.a. visar att kulturmiljön bör behandlas under nio av de 15 miljömålen. Kulturmiljövården är alltså även i Sverige på väg att bli en integrerad del av miljöpolitiken. Av intresse kan också vara att Riksantikvarieämbetet sedan många år lämnar bidrag till ett antal ideella organisationer, däribland Sveriges Hembygdförbund och Svenska föreningen för byggnadsvård. Detta innebär att även ämbetet skulle kunna vara ett tänkbart alternativ.

Naturvårdsverket skall vara samlande och pådrivande instans i miljöarbetet, både nationellt och internationellt. Verkets arbete skall syfta till att främja en ekologiskt hållbar utveckling. Verket skall i sitt miljöarbete bl.a.

- arbeta med mål, vägledning, samordning och uppföljning,
- verka för och sprida kunskaper om miljöforskning,
- bidra med underlag för svenska ställningstaganden i det internationella miljöarbetet,
- följa hur miljöbalkens ändamål tillgodoses och bevaka miljövårdsintresset vid tillämpningen av dels miljöbalken, dels plan- och bygglagen,
- ansvara för officiell statistik på miljöområdet.

11.4.2 Bedömning av alternativen

Regeringskansliets huvuduppgift är att bereda regeringsärenden och att i övrigt biträda regeringen och statsråden i deras verksamhet. De friluftsuppgifter som här är aktuella har däremot karaktären av löpande myndighetsutövning. Sådana uppgifter brukar normalt inte ligga på regeringens bord. Friluftgruppen ser inte heller några särskilda skäl för att regeringen skulle fatta bidragsbesluten just på friluftspolitikens område.

Under förutsättning att regeringen godkänner Friluftsgruppens förslag att de framtida centrala uppgifterna inom ramen för friluftspolitiken skall omfatta mer än direkt bidragsfördelning bör också *Kammarkollegiet* kunna uteslutas. Kollegiet har inte, i sin egen verksamhet, den

⁸⁵ Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål (Prop. 1998/99:114)

⁸⁶ Kulturarvet och miljön; Redovisning av Riksantikvarieämbetets regeringsuppdrag Ku98/1908/Ka med anledning av propositionen Svenska miljömål (Prop. 1997/98:145)

tid och de resurser i övrigt som krävs för sektorsamordning, uppföljning och utvärdering. Kollegiet skulle däremot kunna bli aktuellt som värmyndighet åt en nämndmyndighet, om en sådan – mot Friluftsgruppens inrådan – skulle bildas.

Ungdomsstyrelsen har delvis den kompetens som krävs, men om alltför många uppgifter med annan inriktning än ungdomspolitik läggs på Ungdomsstyrelsen kan denna successivt förlora sin särskilda inriktning.

Folkhälsoinstitutet är på väg att ombildas till en stabsmyndighet som framför allt skall arbeta med underlag och utredningsuppdrag som hör samman med regeringens ledning, styrning och utvärdering av folkhälsoområdet.⁸³ Uppgiften att löpande fördela statsbidrag till föreningslivet kan bli svår att förena med Folkhälsoinstitutets nya roll.

Riksantikvarieämbetet är ett tänkbart alternativ redan i dagsläget, eftersom marker för friluftsliv – i synnerhet i tätortsnära områden – mer är kulturlandskap än orörd natur. Ämbetets lämplighet för uppgiften ökar dessutom i den takt kulturmiljövården integreras med miljövården i övrigt.

Naturvårdsverket har redan i dag det övergripande ansvaret för friluftspolitiken även om det inte direkt framgår av verkets instruktion. Friluftsgruppen anser därför att Naturvårdsverket i dagsläget framstår som det mest realistiska alternativet. Detta gäller särskilt om riksdag och regering under år 2000 fastställer det av verket föreslagna sektorsmålet för friluftsliv och naturturism. Naturvårdsverket har den kompetens som krävs redan i utgångsläget. Vad som behöver tillföras är ökade ekonomiska resurser och bättre förutsättningar för verket att samordnade insatser för friluftsliv som görs inom andra samhällssektorer och på andra förvaltningsområden.

Mot den bakgrunden föreslår Friluftsgruppen att Naturvårdsverket får uppdraget att fördela statsbidragen till de frivilliga frilufts- och främjandeorganisationerna.

11.5 Naturvårdsverkets friluftspolitiska uppdrag

Friluftsgruppen anser att statens friluftspolitik bör avspeglas på lämpligt sätt i författningar, förvaltningsorganisation och statsbudget. Friluftsgruppen föreslår därför att regeringen, utöver att fastställa det

⁸³ Dir. 1999:56 till Organisationskommittén med uppgift att ombilda Folkhälsoinstitutet till en myndighet med tydligare uppgifter av stabskaraktär på folkhälsoområdet.

föreslagna sektorsmålet för friluftsliv och naturturism, föreskriver i Naturvårdsverkets instruktion att verket är central förvaltningsmyndighet för friluftsliv med uppgift att

- följa utvecklingen inom friluftslivet, bl.a. genom att initiera och bevaka relevant forskning och statistik,
- samordna de insatser som görs för friluftslivet inom andra samhällssektorer och av andra huvudmän,
- fördela det statliga stödet till friluftsliv- och främjandeorganisationer.

Friluftsgruppen föreslår också att regeringen, i mån av resurser och lämpligheten i regleringsbrev, ger Naturvårdsverkets i uppdrag att

- peka ut de främsta områdena i landet för friluftsliv/naturturism,
- utveckla en policy för friluftsliv/naturturism inom skyddade områden,
- tillsammans med olika intressenter säkerställa allemansrätten och informera om dess innebörd,
- anslå en viss andel av de statliga medlen till skydd av tätortsnära natur- och rekreationsområden,
- stödja pilotprojekt som medverkar till att utveckla friluftaktiviteter för grupper i samhället som i dag inte har möjligheter att utöva friluftsliv.

11.6 Naturvårdsverkets Friluftsråd

För att bistå Naturvårdsverket i beredningen av friluftsfrågorna bör ett särskilt Friluftsråd inrättas vid verket. Friluftspolitikens sektorövergripande karaktär bör avspeglas i rådets sammansättning. Det innebär att rådet bör bestå av företrädare för bl.a. Boverket, Riksantikvarieämbetet, Folkhälsoinstitutet, Skolverket, Ungdomsstyrelsen och Turistdelegationen. Även företrädare för Landstingsförbundet och Kommunförbundet bör inbjudas att delta.

Friluftsgruppen har övervägt om även företrädare för FRISAM bör ingå i rådet, men funnit detta vara mindre lämpligt. I vissa frågor skulle FRISAM:s företrädare hamna i en jävssituation. Det är bättre om FRISAM, genom ett särskilt organisationsbidrag, får förutsättningar att utvecklas till ett kraftfullt och självständigt samverkansorgan för landets friluftsliv- och främjandeorganisationer. Då kan friluftspolitiken på sikt utvecklas i en fortlöpande och konstruktiv dialog mellan Naturvårdsverkets Friluftsråd och FRISAM.

För beredning av Friluftsrådets ärenden och verkställande av de beslut, som Naturvårdsverket fattar efter hörande av rådet, krävs ett kansli med en handläggare och en assistent. Den årliga kostnaden för detta uppskattar Friluftsgruppen till ca 1 miljon kronor.

Vissa av de uppgifter som skisserats ovan kan, enligt Friluftsgruppen, anses ligga i Naturvårdsverkets nuvarande uppgifter, men tillkomsten av Friluftsrådet och dess kansli medför otvetydigt nya uppgifter och ökade kostnader för verket. Om förslagen skall kunna förverkligas måste dessa kostnader finansieras. Till denna fråga återkommer Friluftsgruppen i kapitel 12

11.7 Behov av samverkan mellan samhällssektorer, förvaltningsnivåer och huvudmän

Den svenska friluftspolitiken har under en följd av år varit integrerad med andra politikområden och starkt decentraliserad. Det gör att den för närvarande knappt är synlig på nationell nivå. Till Naturvårdsverkets mer långsiktiga uppgifter på friluftsområdet hör därför att göra friluftspolitiken tydlig och att främja samverkan mellan samhällssektorer, förvaltningsnivåer och huvudmän.

På *nationell nivå* handlar det i första hand om att lyfta fram friluftslivets betydelse inom ramen för bl.a. miljö-, kultur-, social-, skol-, idrotts-, ungdoms- och näringspolitiken. För att detta skall bli möjligt krävs en sektorövergripande beredning av de viktigaste frågorna på friluftslivets område. Ett naturligt första steg borde vara att behandla frågorna i Naturvårdsverkets friluftsråd.

Även på *regional nivå* handlar det för statens del främst om att främja sektorövergripande samverkan både i den fysiska planeringen och i de strategier som läggs fast för respektive regions utveckling. I de län där inga försök pågår med en ny regional samhällsorganisation ligger ansvaret för sådana uppgifter på länsstyrelserna, som också har ett antal operativa uppgifter med direkt anknytning till friluftsliv. Dit hör exempelvis ansvaret för naturreservaten och för att göra naturen tillgänglig genom bl.a. vandringsleder, naturstiggar och naturrum.

På *lokal nivå* finns också behov av samverkan för att samordna olika intressen. För friluftslivet är det viktigt att tätortsnära grönområden skyddas mot exploatering och att alla de olika nämnder och förvaltningar som arbetar med gröna frågor även fortsättningsvis väger in friluftslivets intressen och innevånarnas möjligheter att idka friluftsliv i det kommunala planarbetet.

Sammantaget innebär detta att den framtida, sektorövergripande friluftspolitiken kräver insatser från fler aktörer än Naturvårdsverket. Som exempel på insatser som skulle kunna initieras och samordnas av Naturvårdsverket kan nämnas:

Boverket skulle kunna utveckla en metodik för friluftslivsplanering inom ramen för den fysiska planeringen på kommunal nivå och därvid särskilt lyfta fram betydelsen av tätorternas grönområden.

Turistdelegationen skulle på motsvarande sätt kunna vidareutveckla råd för utveckling av hållbar turism.

Länsstyrelserna bör stimuleras att avsätta fler områden som naturreservat eller kulturresevat och att förvalta områdena på ett sådant sätt att inskränkningar i nyttjandet minimeras och fler besökare kan attraheras.

Kommunerna är stora markägare. Inom kommunerna har de gröna frågorna delats upp på ett antal olika förvaltningar och bolag, bl.a. parkförvaltning, fastighetskontor, skolförvaltning, miljöförvaltning, kommunala bolag med mera. Ur friluftslivets synvinkel skulle det vara en fördel om respektive kommun utarbetade en samlad markförvaltningsstrategi som bland annat belyser frågan om hur naturvårdens och friluftslivets intressen skall tas till vara. Av samma skäl vore det önskvärt att kommunerna redovisade de främsta områdena för friluftsliv i de kommunala översiktsplanerna vid nästkommande revidering. Till kommunernas ansvarsområde hör också att skydda de för friluftsliv lämpade tätortsnära områdena mot exploatering. Ett sätt att tillförsäkra de boende tillgång till oförändrad mängd mark eller förbättrade friluftsliv och rekreationsområden skulle kunna vara att i exploateringssammanhang, då grönområden tas i anspråk, ställa krav på att kompensationsmark ställs till förfogande.

Landstingen är redan viktiga aktörer inom friluftspolitiken genom de stiftelser som bildats för förvaltning av skyddade områden för friluftsliv och naturvård. Landstingen bör därför ha ett intresse av att delta i satsningar för att främja friluftslivet.

12 Genomförande

Friluftsgruppen föreslår att den nya ordningen för fördelning av statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer träder i kraft den 1 januari 2001. För att detta skall bli möjligt krävs att ett antal frågor bereds ytterligare under år 2000. Dit hör frågor om finansiering och författningsreglering. Vidare krävs övergångsbestämmelser för organisationer som hittills fått stöd som friluftorganisation, men inte längre kan få det.

12.1 Finansiering

Bidrag över statsbudgeten

Över anslaget Stöd till friluftorganisationer ges bidrag till sex organisationer för år 2000. Friluftsgruppens förslag innebär att detta anslag även i framtiden i huvudsak bör användas för organisations- och verksamhetsbidrag till friluft- och främjandeorganisationer men att det bör vara Naturvårdsverket och inte regeringen som beslutar om medlens fördelning mellan de olika organisationerna.

Medel från AB Svenska Spel

I budgetpropositionen för 1993/94 föreslog regeringen att bidragen till de utanförstående organisationerna skulle beräknas på ett sådant sätt att bidragen skulle inkludera dåvarande organisationsbidrag samt respektive organisations del av det gemensamma statliga stödet *för bidrag till lokal ungdomsverksamhet på idrottens område*. Det skulle då ankomma på respektive organisation att bedriva lokal ungdomsverksamhet med stöd av detta bidrag. I regleringsbrevet för budgetåret 1993/94 omfördelades till följd av detta vissa medel från anslagsposten Bidrag till lokal ungdomsverksamhet till anslagsposten Bidrag till utanför Riksidrottsförbundet stående organisationer.

I proposition (1993/94:182) Ny lotterilag föreslog regeringen att tillstånd skulle kunna ges till att anordna spel på värdeautomater, om spelet anordnas till förmån för sådana ideella föreningar som har till huvudsakligt syfte att främja ett allmännyttigt ändamål inom landet. Regeringen ansåg att överskottet av värdeautomaterna främst skulle gå till det lokala föreningslivets barn- och ungdomsverksamhet.

I regeringsbeslut 1995-06-15 gavs AB Tipstjänst tillstånd att, med stöd av den nya lotterilagen (1994:1000), bedriva värdeautomatspel. Av beslutet framgick att *det överskott som uppkommer sedan kostnaderna dragits från intäkterna ska fördelas till den lokala barn- och ungdomsverksamheten bland såväl idrotts- som barn- och ungdomsföreningar.*

I proposition 1995/96:169 föreslog regeringen att ett vinstdelningssystem skulle införas som i huvudsak innebar att vinster i AB Tipstjänst (sedermera Svenska Spel) skulle delas mellan staten och föreningslivet. Systemet skulle ersätta örönmärknings av överskottet från det värdeautomatspel som Tipstjänst fick regeringens tillstånd att bedriva i juni 1995.

Friluftsgruppens slutsats

I budgetpropositionen för 1993/94 angav regeringen att friluftorganisationernas lokala ungdomsverksamhet är att jämställa med annan ungdomsverksamhet på idrottens område, men av främst administrativa skäl valde regeringen att inkludera bidraget i organisationsbidraget.

När sedan värdeautomatspelet infördes med syfte att överskottet av värdeautomaterna främst skall gå till det lokala föreningslivets barn- och ungdomsverksamhet så borde, enligt Friluftsgruppens bedömning, även friluftorganisationerna kunna avses med detta. Friluftsgruppen ser det som angeläget att friluftorganisationer i detta sammanhang får samma ställning som idrotts- och ungdomsföreningar.

Det föreslagna vinstdelningssystemet bör därför utformas så att även de friluftorganisationer som är berättigade till stöd över anslaget Stöd till friluftorganisationer kan få en andel av AB Svenska Spels totala överskott. Genom detta tillskott av medel bedömer Friluftsgruppen att det inom ramen för anslaget Stöd till friluftorganisationer kan skapas utrymme för att finansiera Naturvårdsverkets merkostnader för administrationen av bidragsfördelningen samt ett särskilt organisationsbidrag till FRISAM.

12.2 Kompetensnät för friluftsforskning

I dag är friluftsforskningen försummad och kunskapen om den friluftsforskning som bedrivs alltför spridd. Friluftsgruppen ser det därför som angeläget att forskningen om friluftsliv förstärks. Ett första steg i den riktningen skulle kunna vara att bygga upp ett kompetensnät för friluftsforskning. Friluftsgruppen har tagit del av ett förslag om ett sådant kompetensnät. En sammanfattning av förslaget finns intagen i bilaga 4. Förslaget utarbetades år 1998 av forskare vid Umeå universitet och högskolorna i Karlstad och Örebro. Kostnaderna beräknades då till mellan 3 och 7 miljoner kronor. Enligt förslaget skulle FRISAM vara huvudman för kompetensnätet.

Friluftsgruppens ser positivt på förslaget men ifrågasätter emellertid om FRISAM för närvarande har den styrka som krävs för att vara huvudman för nätverket. I stället föreslår gruppen att nätverket knyts till Naturvårdsverket. Friluftsgruppen anser också att faktauppgifterna i förslaget behöver aktualiseras. Vidare bör de kostnadsberäkningar som ingår i förslaget ses över.

12.3 Författningsmässiga och skattetekniska konsekvenser

Förordning om ändring i Naturvårdsverkets instruktion

Friluftsgruppens förslag har också vissa författningsmässiga och skattetekniska konsekvenser. Utöver den föreslagna bidragsförordningen föreslås att regeringen utfärdar en förordning om ändring i Naturvårdsverkets instruktion med innebörden att verket skall vara central förvaltningsmyndighet för friluftsliv. Till Naturvårdsverkets föreslagna nya uppgifter hör att

- följa utvecklingen inom friluftslivet, bl.a. genom att initiera och bevaka relevant forskning och statistik,
- samordna de insatser som görs för friluftslivet inom andra samhällssektorer och av andra huvudmän,
- fördela det statliga stödet till friluftslivs- och främjandeorganisationer.

De nya uppgifterna bör framgå av instruktionen, liksom friluftsrådets ställning och uppgifter. Rådet föreslås få en ställning liknande Rådet för

svenska miljönätet, vilket skulle innebära följande text i Naturvårdsverkets instruktion:

a § Inom verket finns ett friluftsråd. Friluftsrådet skall verka för samordning av de insatser som görs för friluftslivet och i övrigt bistå verket i dess uppgifter på friluftslivets område.

b § Friluftsrådet består av högst nio ledamöter. Verket utser rådets ordförande och övriga ledamöter. Rådet utser inom sig vice ordförande. Rådet är beslutfört när ordföranden och minst hälften av de andra ledamöterna är närvarande.

Skattetekniska konsekvenser

Företrädare för FRISAM har framfört till Friluftgruppen att den nya ordningen för fördelning av det statliga friluftsstödet inte får innebära att situationen försämras för de ideella krafterna i landets friluft- och främjandeorganisationer. Därför är det angeläget att bl.a. bevaka de skattetekniska konsekvenserna av förslagen.

Hittills har ideellt arbete inom friluftsområdet i skattehänseende jämförts med motsvarande arbete inom idrottsrörelsen. Det innebär bl.a. att friluftsledare i likhet med idrottsledare har kunnat göra avdrag i inkomstdeklarationerna för intäkter av den föreningsdrivna verksamheten. Vidare har friluftsföreningar i likhet med idrottsföreningar sluppit betala arbetsgivaravgift/särskild löneskatt för ersättningar som understiger ett halvt basbelopp (f.n. 18 200 kr) per år. Verksamheten förändras inte av att statsbidragen kommer från en annan instans än Riksidrottsförbundet. FRISAM anser därför att såväl friluftsutövare som friluftorganisationer bör få behålla sina skatteförmåner även efter den organisationsförändring som nu är aktuell.

Friluftgruppen har inte haft möjlighet att utreda skattefrågan närmare, men ser det som angeläget att den ägnas uppmärksamhet i Regeringskansliets fortsatta beredningsarbete.

12.4 Behovet av övergångsbestämmelser

Ett av syftena med den föreslagna, nya ordningen för fördelning av statens friluftsstöd är att den nuvarande bidragsfördelningen skall kunna omprövas årligen. Som en konsekvens av detta kan bidrag till organisationer, som tidigare fått bidrag, komma att minska eller upphöra helt. För att inte skada organisationerna mer än nödvändigt bör sådana förändringar genomföras med eftertanke. Organisationer som inte längre

kan få bidrag bör få en rimlig chans att anpassa verksamheten till de nya förutsättningarna.

Den nuvarande bidragsfördelningen har varit oförändrad under en följd av år. De sex organisationer som i dag uppbär stöd har kanslier som helt eller delvis finansieras med statsbidragen. Verksamheten kan vara angelägen från andra utgångspunkter än friluftslivets, men det tar tid att finna nya finansiärer. Därför behövs någon form av övergångsbestämmelser.

En lösning skulle kunna vara att regeringen föreskriver att Naturvårdsverket lämnar bidrag under en övergångstid på några år till organisationer som tidigare fått bidrag under lång tid, men inte längre kan få det.

Källförteckning

Offentligt tryck

Kungl. Maj:ts prop. Nr 71 år 1963

Kungl. Maj:ts prop. Nr 79 år 1970

Prop. 1983/84:145 Turism och rekreationspolitik m.m.

Prop. 1994/95:177 Turistpolitik

Prop. 1997/98:136 Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst

Prop. 1998/99:107 En idrottspolitik för 2000- talet

Prop. 1998/99:114 Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål

SOU 1964:47 Friluftslivet i Sverige, Del I, Utgångsläge och utvecklingstendenser

SOU 1965:19 Friluftslivet i Sverige, Del II, Friluftslivet i samhällsplaneringen

SOU 1969:29 Idrott åt alla

SOU 1981:28 Turism och friluftsliv

SOU 1983:45 Turism och friluftsliv

SOU 1991:58 Ett nytt turistråd

SOU 1998:43 Hur skall Sverige må bättre? Delbetänkande av Nationella folkhälsokommittén

SOU 1998:76 Idrott & Motion för livet

SOU 1999:89 Statsbidrag till handikapporganisationer

Ds 1999:12 Statens stöd till andra trossamfund än Svenska kyrkan

Dir. 1999:56 till Organisationskommittén med uppgift att ombilda Folkhälsoinstitutet till en myndighet med tydliga uppgifter av stabskaraktär på folkhälsoområdet.

1993/94: KrU30 Kulturutskottets betänkande

1994/95: KrU28 Kulturutskottets betänkande

Norska källor

Stortingsproposition nr 1, 1997-98, Miljövrndepartementet

Sortingsmelding nr 40, 1986-87, Om friluftsliv

Sortingsmelding nr 27, 1996-97, Om statens forhold til frivillige organisasjoner

Sortingsmelding nr 44, 1997-98, Tilleggsmelding om statens forhold til frivillige organisasjoner

Innspill FL 99-05-31 om Stortingsmeldingen om friluftsliv

Inspill FRIFO 99-06-17 om Ny stortingsmelding om friluftsliv

Övrig litteratur

Mc Auley E, Rudolph D. *Physical activity, ageing and psychological well being*. Journal of Ageing and Physical Activity. 1995;3:67-96

Berglund, U & Jergeby, U. *Stadsrum människorum*. SLU, Stad och Land 153. Alnarp.

Blair, S *The public health burden of sedentary living habits: theoretical but realistic estimates*. Medical Sci Sport Exerc 1994;26:851-856

Blair, S. *Ökad fysisk aktivitet- prevention av hjärt-kärlsjukdomar, cancer och sockersjuka*. SBU-rapport nr 132.1997

Bramryd, T & Fransman, B. *Stadens lungor – om luftkvaliteten och växtligheten i våra tätorter*. SLU Stad & Land 116. Alnarp 1993

Börjesson, M Mannheimer, C Karlsson, J. *Fysisk aktivitet ger bättre hälsa*. IdrottsMedicin 5/98

Engstöm L-M. *Idrott som social markör*. HLS förlag 1999

Folkhälsoinstitutet och Förlagshuset Gothia AB 1996 (reviderad upplaga 1997). *Vårt behov av rörelse*. En idéskrift om fysisk aktivitet och folkhälsa

Folkhälsoinstitutet, rapport 1999:8, *Fysisk aktivitet – för nytta och för nöje*.

Statskontorets rapport 1997:7A och 7B, *Statens nämndmyndigheter*, Del 1 och Del 2

Friluftsrådet (i Danmark) 1997 *Friluftsliv for alle, Friluftspolitiskt handlingsprogram*

Grahn, P *Egen härd – Guld värd*. SLU, Inst. För landskapsplanering, 88:8. Alnarp. 1998

Grahn, P Mårtensson, F Lindblad, B Nilsson, P & Ekman, A. *Ute på dagis*. SLU. Stad och Land 145. Alnarp 1997

Grundskolans läroplan från 1980, Lgr 80

Gymnasieskolans läroplan från 1970, Lgy 70

Herzog, TR Black, AM Fountaine, KA & Knotts, DJ. *Reflection and attentional recovery as distinctiv benifits of restorative environments*. Journal of Environmental Psychology. 17. 1997.

The Institute of European Food Studies. Trinity College. Dublin. Irland 1998 *A Pan-Eu Survey on Consumers Attitudes to Physical Activity, Body-Weight and Helth*

Jansson, C. *Belasta dig frisk*. Arbetsmiljöfonden och Folksam Forskning. 1992.

Jonsson, B Gärdsell, P Johnell, O Sernbo, I & Gullberg, B, *Lifestyle and different fracture prevalence*. Clacified Tissue International. 52,. 1993

Küller, R & Wetterberg, L *The subterranean work enviroment:inpact on wellbeing and health*. Enviroment Internatonal. 22, pp 33-52. 1996

Küller, M. *Stadens grönska, äldres utevistelse och hälsa*. Byggforskningsrådet. R24:1994 Stockholm

Lundström, Wijkström. *The Nonprofit Sector in Sweden*. Manchester University Press 1997

Magnusson, C Lorentzi, H. *Fritid och funktionshindrade*. Bonniers utbildning 1999.

Mead, WF & Hartwig, R. *Fitness avaluation and exercise prescription*. Journal of Famely Practice. 13. 1981.

von Mutius, E. *Towards prevention*. Lancet 350 Suppl 2: SII 4-7. 1997.

von Mutius, E Weiland, SK Fritzsck, C Duhme, H & Keil, U. *Increasing prevalence of hay fever and atopy among children in Leipzig, East Germany*. Lancet. 351, 9106, 1998

Möller, M *Fysisk träning i förebyggande syfte*. Socialdemokratisk tidskrift 1994:1

The National health committe in New Zealand. *Activity of life: A call for action*.

Naturvårdsverkets rapport 5009 *Sektorsmål för friluftsliv och naturturism*

Nordiska Ministerrådets miljörapport 1985:3 *Friluftsliv i Norden*

Norling, I *Folkhälsorapport 2*. Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen, Göteborgs kommun 1989

Nordlund, A *Hälsoekonomisk utvärderingar av insatser för folkhälsan*.

Nordplan 1994:3 nordiskt seminarium om friluftsforskning, Nordiska institutet för samhällsplanering

Orth-Gomér, K Perski, A. *Preventiv medicin i teori och praktik*. Studentlitteratur 1999

Ottoson, J. *Naturens betydelse i en livskris*. Stad och land nr 148:1997 Movium förlag

Rejectski WJ, Brawley LR, Shumaker SA. *Physical activity and health-related quality of life*. Exercise and Sport Sciences Reviews 1996;24:71-108

RRV Dnr 1988:1502 *Sveriges Turistråd*

SBU 1991 – 1999, *Ont i Ryggen*

Shumaker SA, Andersson RT, Czajkowski SM. Psychological test and scales. In: Spilker B, editor. *Quality of Life Assessments in clinical trials*. New York; Raven Press, 1990:95-113

Simovici , S. *Grannansvar*. Nordstedts. Stockholm 1998.

The Surgeon General. Atlanta GA. Superintendent of Documents. USA 1996. *Physical Activity and Health*

Skolverket, Dnr 96:1961, Intern arbetsrapport.

Stenlund, B. *Det sköra benet. Fakta om folksjukdomen osteoporos*. Förlagshuset Gothia 1999

Stewart AL, King AC, Haskell WL. *Endurance exercise and healthrelated quality of life in 50-65 year old adults*. Gerontologist 1993;33:782-9

Svenska Kommunförbundet, Äldreberedningen. *Liv till åren – om hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser för äldre*.

Söderström, M. & Blennow, M. *Barn på utedagis har lägre sjukfrånvaro*. Läkartidningen.

Tordsson, B. *Perspektiv på friluftslivets pedagogik*

Ulrich, RS., Simons, RF., Losito, BD., Fiorito, E., Miles, MA & Zelson, M. *Stress recovery during exposure to natural and urban environments*. Journal of Environmental Psychology. 11, 1991

Utbildningsförlaget Brevskolan, 1999 Folkrörelse- och Föreningsguiden

Bilaga 1

Bilaga till
Ku1999/2182/IFU

Översyn av framtida inriktning och administration av statens stöd till friluftslivet och främjandeorganisationerna

I regeringens proposition 1998/99:107 En idrottspolitik för 2000-talet. Folkhälsa, folkrörelse och underhållning berörs statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer.

I propositionen skriver regeringen att statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer inte längre bör ingå som en del av anslaget Stöd till idrotten utan utgöra ett eget anslag riktat direkt till främjandeverksamheten. I propositionen betonas att den verksamhet som bedrivs av landets främjandeorganisationer aktivt bidrar till att förbättra människors välbefinnande och hälsa.

I propositionen anges vidare att det inom Regeringskansliet har inletts en översyn om framtida inriktning och administration av statens stöd till friluftslivet och främjandeorganisationerna samt att regeringen har för avsikt att återkomma i dessa frågor under hösten 1999.

Kunskapsinhämtande

För att kunna slutföra denna översyn behöver kunskaperna kring friluftslivet fördjupas på ett antal områden:

- aktuell forskning om människors utnyttjande av olika former av rörligt friluftsliv,
- aktuell forskning om friluftslivets nytta för folkhälsan.
- behov av framtida forskning på friluftslivets område,
- människors önskemål och prioriteringar av olika slag av friluftaktiviteter,
- kommunernas satsningar på friluftsliv,
- omfattning och inriktning av statens stöd i dag samt
- nuvarande finansiering av friluftorganisationernas verksamhet.

Genomförande av översynen

Den översyn som inletts inom Regeringskansliet bör utifrån dessa fördjupande kunskaper analysera och lämna underlag för hur staten skall stödja friluftslivet och främjandeorganisationerna.

Underlaget bör bl.a. omfatta förslag till vilka typer av organisationer som skall erhålla statligt stöd samt administration av det statliga stödet.

Inhämtandet av kunskaper om kommunernas satsningar på friluftsliv bör ske bl a genom en enkät till ett urval av landets kommuner.

Tidsplan

Arbetet skall avslutas senast den 30 november 1999. En delrapport skall lämnas den 1 september 1999.

Bilaga 2

Friluftslivs- och främjandeorganisationer

Idrottsutredningen ansåg att staten i framtiden borde vara öppen både för att pröva eventuella bidrag till nya friluftslivs- och främjandeorganisationer och för att ompröva bidragen till de organisationer som i dag uppbär stöd. För att få underlag för den typen av bedömningar har Friluftslivsgruppen inte bara kartlagt de nuvarande bidragsmottagarna utan också ett antal närbesläktade organisationer. Dit hör de friluftslivsorganisationer som – utöver de sex - tidigare fått statsbidrag via idrottsanslaget, är medlemmar i samarbetsorganet FRISAM eller är svenska motsvarigheter till medlemmarna i den norska Friluftslivets fellesorganisasjon, FRIFO. Resultatet av kartläggningen presenteras i denna bilaga, som innehåller korta beskrivningar av sammanlagt 17 riksorganisationer.

Friluftslivsfrämjandet	166
Svenska Livräddningssällskapet, SLS	169
Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund	171
Svenska Båtunionen	174
Cykelfrämjandet Cyklisterna Riksförbund	177
Svenska Pistolskytteförbundet	179
Korpen Svenska motionsidrottsförbundet	181
Svenska Turistföreningen	183
Friskis & Svettis	185
Svenska Jägareförbundet	187
Svenska Kennelklubben	189
Svenska Brukshundklubben	191
Svenska Scoutrådet	193
Riksförbundet Sveriges 4H	196
Riksförbundet Hälsofrämjandet	198
Svenska Orienteringsförbundet	200
Svenska Ridsportförbundet	202

Friluftsförbundet

Historik

Den organisation som i dag heter Friluftsförbundet bildades 1892 och antog då namnet Riksförbundet för skidloppens främjande i Sverige. Namnet har sedan dess ändrats två gånger; först till Skid- och Friluftsförbundet år 1938 och därefter till Friluftsförbundet år 1975.

Verksamhetens utveckling speglas av namnbytena. I början av 1900-talet var verksamheten inriktad på att främja skidåkningen. Aktiv vistelse ute i den friska, rena vinterluften ansågs vara bra för hälsan och även fostrande. När verksamheten spreds i landet utvidgades verksamheten till att vara mer allmänt inriktad på att främja det svenska friluftslivet. Tidigt tonades tävlingsmomentet ned och verksamheten inriktades på att motivera människor att röra sig ute i naturen. Friluftsförbundet började tidigt att arbeta för att friluftsutrustningen skulle utvecklas och bli mera lättillgänglig för allmänheten. Förbundet har sedan fortsatt det arbetet och driver exempelvis bytesmarknader. Tidigt blev också arbetet med barn en viktig del i verksamheten. Mottot för verksamheten är i dag ”ledarledda friluftaktiviteter med kvalitet för alla året om”. Friluftsförbundet i dag företräder ett friluftsliv som kännetecknas av allsidighet, enkelhet, året runt och för alla åldrar.

Verksamhet

Friluftsförbundet har till ändamål att främja aktiv fritid genom skidåkning och annat friluftsliv och därigenom verka för folkhälsa och livsglädje.⁸⁷

Friluftsförbundet är en aktivitetsbaserad organisation. Det är aktiviteterna på lokal nivå som står i centrum. Verksamheten är omfattande och sträcker sig från skogsnytte för de minsta barnen till ett brett utbud av aktiviteter för vuxna. Geografiskt bedrivs verksamhet i hela landet. Grundläggande för Friluftsförbundets verksamhet är att den inte bedrivs i tävlingsform utan handlar om att utöva olika typer av aktiviteter tillsammans och uppleva och njuta av naturen.

⁸⁷ Friluftsförbundets stadgar § 1 Ändamål.

Friluftsförbundet har ett brett program av aktiviteter, från skogsknytte (3-5 år) via Skogsmulle till TVM⁸⁸ (14 år och uppåt), som är inriktade på att lära barn att vistas i naturen. Verksamheten är uppbyggd så att de små barnen börjar att upptäcka naturen med sång och lek i sin närmiljö med föräldrar. Sista delen är TVM där deltagarna så småningom skall vara sina egna ledare och välja var i landet de vill utföra sina aktiviteter. I dag har två miljoner barn deltagit i den verksamhet som Friluftsförbundet kallar Skogsmulle. Friluftsförbundet har ett nära samarbete med skolan i många kommuner framförallt genom Skogsmulle. Friluftsförbundets "I Ur och Skur" förskola och skola är alternativa former med en egen pedagogik som bland annat går ut på att man vistas ute oavsett väder för att använda naturen som metod. Utanför detta program finns ett brett utbud av ungdoms- och vuxenaktiviteter från vandring till snowboard. Det är medlemmarna själva som bestämmer vad de vill driva för aktiviteter i sin avdelning. Friluftsförbundet utbildar många ledare och all utbildning sker i distriktsförbundets regi. De ger också ut en medlemstidning, Friluftsliv, fyra gånger per år och bedriver postorderverksamhet för verksamhetsmaterial, medlemsprodukter och friluftstidningar.

Organisation

Friluftsförbundet är en demokratiskt styrd riksorganisation. Medlemmarna är anslutna till riksorganisationen och har sedan rätt att välja vilken lokalavdelning som de vill tillhöra. Det finns ca 450 lokalavdelningar och alla är anslutna till någon av de 23 distriktsförbunden. Alla nivåer i organisationen är en egen juridisk person. Högsta beslutande organ är riksstämman.

Medlemmar och medlemsutveckling

I dag är Friluftsförbundet en organisation med ca 105 000 medlemmar. Hälften av medlemmarna är barn och ungdomar under 25 år. Friluftsförbundet har en stor medlemsomsättning och byter en tredjedel av sina medlemmar under ett år. Medlemmarna finns relativt jämnt fördelade i landet och de är jämnt fördelade mellan könen. Förbundet har under en 15-års period tappat ett stort antal medlemmar. De var som mest 250 000 medlemmar.

⁸⁸ TVM står för tre vildmarks mål; skogen, vattnet och fjället

Finansiering

Friluftsförbundet omsatte 30 miljoner kronor 1998. Statsbidraget, som samma år var 7 599 000 kronor, går till att täcka overheadkostnaderna. De fick in 9 792 000 kronor i medlemsavgifter. Hälften av den summan går tillbaka till lokalföreningarna via distrikten och hälften går till administration och medlemsstöd på centralkansliet. En omfattande omstrukturering har gjorts för att minska de centrala kostnaderna. Personalkostnaden har reducerats och delar av verksamheten har lagts ut på entreprenad, vilket gjort att sårbarheten har minskat. Friluftsförbundet finansierar vissa projekt med samarbetspartners från näringslivet. Än så länge rör sig detta uteslutande om reklamprojekt.

Framtiden

Friluftsförbundet genomför just nu en kraftfull satsning på IT i syfte att stärka det lokala nätverket genom hemsidan på www.friluftsfbundet.se

Svenska Livräddningssällskapet, SLS

Historik

Svenska Livräddningssällskapet, SLS, bildades år 1898 och Riksföreningen för Simningens Främjande, Simfrämjandet, år 1935. De båda förbunden bildade år 1973, efter 25 år av förhandling, Svenska Livräddningssällskapet, SLS.

SLS bildades med syfte att sprida kunskap om simning och livräddning. 1899 genomfördes en statistisk undersökning med syfte att kartlägga simkunnigheten. Av undersökningen framkom att endast 12 procent av skolungdomen kunde simma. Det blev därför naturligt för SLS att koncentrera sin verksamhet kring att utbilda simlärare och starta simundervisning i skolorna i hela landet. En annan viktig målgrupp var lärare, poliser, brandkår och militär personal. År 1934 togs initiativet till det som sedan (1935) kom att bli simborgarmärket. Provet kom att bli ett redskap för inventering av svenskars simkunskap.

Verksamhet

Svenska Livräddningssällskapet är en ideell organisation med syfte att främja *simkunnighet, livräddning och säkerhet* i och vid vatten och isar. Inom de tre verksamhetsområdena bedrivs främjande, utbildning, propaganda, kartläggning, upplysning och tävlingsverksamhet.

SLS:s verksamhet har utvecklats till att vara mer centrerad kring utbildning och opinionsbildning. De aktiviteter som förut bedrevs i de enskilda klubbarna sker i dag mera som projekt eller uppdrags-utbildning. Inom de tre huvudområdena bedrivs ett stort antal projekt som till exempel Barnens Livräddningsskola. SLS arbetar vidare med att ta fram och att rekommendera säkerhetsutrustning, att vara samtalspartner eller rådgivare till konsumentrådgivarna och att skapa flytvästdepåer ute i kommunerna. Från flytvästdepåerna lånas eller hyrs flytvästar ut till allmänheten och föreningar. SLS ser också till att de livbojar som är skänkta av Trygg Hansa (c:a 70 000 sedan 1954) är i gott skick och att det sätts upp nya livbojar där det behövs. Det rör sig om ca 5000 livbojar per år.

SLS utbildar också ca 1500 *simlärare* per år, vilket motsvarar ca 90 procent av det totala antalet simlärare som utbildas varje år. Vidare

utbildar SLS *badvakter*. Båda utbildningarna leder till att eleverna blir legitimerade av SLS. *Havslivräddning* bedrivs på sju stränder där det råder speciella förhållanden i fråga om säkerhet och är väldigt mycket folk. SLS finansierar verksamheten genom sponsorer, kursverksamhet samt uppdragsverksamhet inom vattensäkerhet.

Organisation

SLS är en riksorganisation fördelad på 24 länsförbund och 50 lokalklubbar. Organisationen är uppbyggd som en demokratisk folkrörelseorganisation. Vidare finns ett centralt kansli med fem anställda och två länsförbund. De senare har egna distriktskonsulenter, och finns i Stockholm och i Göteborg.

Medlemmar och medlemsutveckling

SLS har totalt 8000 medlemmar. Medlemmarna är ett snitt av Sveriges befolkning. Medlemsantalet har minskat ganska mycket under senare år.

Finansiering

SLS hade en omsättning på 18 miljoner kronor 1998, varav bara 10-13 procent gick till administration. Från staten hade SLS ett bidrag på 1 301 000 kronor. Det gör att SLS är till 93 procent självfinansierat. SLS får en del intäkter i form av bidrag men då till specifika projekt. Övrig finansiering sker genom medlemsintäkter och sponsorer eller som intäkter från olika kurser.

Övrigt

SLS tar på uppdrag av Räddningsverket fram statistik, bland annat om drunkningsolyckor och tillbud kring vatten och isar samt om simkunskap. SLS har ett nära samarbete med sjöräddningen och arbetar sommartid tillsammans eller i stället för dem i olika räddningsaktioner. Besparingarna i kommunerna under 80-talet har gjort att vattensäkerhetsfrågorna oftast har varit de som blivit lågt prioriterade. Där har SLS försökt att gå in och vara de som fyller upp luckorna efter de kommunala besparingarna. SLS vill knyta ihop barn, skola, bad och politik.

Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund

Historik

Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund (Sportfiskeförbundet) bildades år 1919. Medlemmarna bestod främst av äldre, välbeställda herrar, för vilka fisket fyllde en social funktion. Dessutom gav fisket utövarna en möjlighet att kombinera spänning och rekreation med naturupplevelser. Det var engelsmän som introducerade sportfisket i vårt land. Detta skedde i slutet av 1800-talet. Bildandet av Sportfiskeförbundet var ett resultat av den engelska överklassens fiskeresor till de förnämsta laxälvar på västkusten och öringsvattnen i Jämtland. Svenska sportfiskare kopierade engelsmännen och bildade egna svenska klubbar.

1950 bildades Föreningen för Främjande av Fritidsfisket (Fiskefrämjandet) vars huvudsakliga arbetsuppgift var att informera den enskilde fritidsfiskaren om fiskevatten, fiskemetoder och fiskevård. Till sammans med det tävlingsinriktade Amatörfiskarnas Riksförbund (bildat 1951) slogs de tre förbunden Sportfiskeförbundet, Fiskefrämjandet och Amatörfiskarna samman till en gemensam organisation. Detta skedde 1971 och organisationen fick namnet Fritidsfiskarna. 1984 bytte Fritidsfiskarna namn till Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund. Därmed hade Sportfiskeförbundet genomgått en utveckling från en sammanlutning för äldre, välbeställda herrar med intresse för sportfiske till att bli "vattnets miljöorganisation".

Verksamhet

Det övergripande målet för verksamheten är, att skapa förutsättningar för ett så bra och varierat fiske som möjligt, byggt på naturliga fiskbestånd. Klubbarna bygger ofta sin verksamhet kring ägande och/eller förvaltande av vatten. Många klubbar har egna vatten och egen klubbstuga. I de anslutna klubbarna bedrivs ett omfattande ungdomsarbete i syfte att sprida kunskap om sportfiske och fiskevård. Det finns ett centralt producerat aktivitetsprogram bestående av idépärm, sportfiskelitteratur samt kurs- och lägerverksamhet. Kursverksamheten bedrivs i samarbete med Studieförbundet. Klubbarna avgör själva vilken inriktning de vill ha på sin verksamhet. Sportfiskeförbundet har producerat ett utbildningsmaterial riktat mot skolan, där fritt valt arbete och natur-

vetenskapliga studier varit ett sätt att komma i kontakt med ungdomar. Sportfiskeförbundet har under de senaste året tillsammans med ett 40-tal kommuner runt om i landet drivit s.k. öppen sommarverksamhet. En öppen sportfiskeskola för alla som vill skaffa sig kunskap om sportfiske.

Tävlingsverksamheten omfattar ca 5-6000 av medlemmarna och består av följande tävlingsgrenar: pimpel, mete, modernt mete, havsfiske och kustfiske.

Förbundet är ensamt om att föra ett register över svenska fiskevatten. Denna databas omfattar idag ca 1 400 klassificerade och kartlagda fiskevatten. Sportfiskeförbundet vill utvidga denna databas till en systematisk klassificering av sportfiskevattnen i landet. Ett slags Guide Michelin där varje sportfiskevatten beskrivs utifrån ett visst mönster där kvaliteten på fisket, fiskarter, naturupplevelser, boende samt ytterligare ett antal variabler, inklusive kostnader, finns angivna.

Organisation

Sportfiskeförbundet är en riksorganisation med 26 distrikt och 625 klubbar. Förbundet är organiserat efter traditionell folkrörelsemodell. Det finns två sätt att vara medlem i förbundet; antingen som medlem i en lokal klubb, som är medlem i Sportfiskeförbundet eller som individuell medlem direkt ansluten till förbundet. Som individuell medlem har man rösträtt i det distrikt man hör till. Förbundet har ett centralt kansli med 11 anställda. Vissa distrikt har betydande ekonomisk verksamhet och egen anställd personal.

Medlemmar och medlemsutveckling

Sportfiskeförbundet har för närvarande ca 30 000 individuella medlemmar och ca 80 000 medlemmar i klubbarna. Totalt, utan att dubbelräkna, omfattar organisationen ca 95 000 medlemmar. De finns representerade över hela landet. Av de individuella medlemmarna är den övervägande delen över 20 år och består till stor del av män. Bara ca 1/7 av medlemmarna är kvinnor. Ett förhållande som förbundet aktivt arbetar på att förändra, bl.a. genom att skapa sportfiskeaktiviteter som vänder sig enbart till kvinnor. Exempel på sådana arrangemang är Tjejmetet och Tjejflugan.

Finansiering

Förbundet fick 1 906 000 kronor i statligt stöd via Riksidrottsförbundet år 1998. Detta motsvarade ca 15 procent av förbundets centrala omsättning. Förbundets största finansieringskälla utgörs av medlemsavgifter. Andra betydande inkomstkällor är egen förlagsverksamhet och i viss mån sponsoravtal.

Övrigt

Statens Turistdelegation och Turistrådet lägger ner stora summor på att marknadsföra Sverige som ett land med goda möjligheter till sportfiske. Själva saknar man information på området och hänvisar i dag till Sportfiskeförbundet. Sportfiskeförbundet tar gärna ansvar för att producera och underhålla en nationell informationsskrift där läsare som är intresserade av en viss fiskart eller ett visst fiskesätt kan få vägledning i var, när och hur han/hon kan fiska. Sportfiskeförbundet saknar egna ekonomiska resurser för att ta fram ett sådant informationsmaterial, men gör det gärna på uppdrag av staten.

Förutom vad som ovan redovisats arbetar Sportfiskeförbundet aktivt med att:

- skapa ekonomiska förutsättningar för en vettig finansiering av fiskevården i landet, bl.a. genom politiskt påverkansarbete,
- få möjlighet att överta vården och utvecklandet av sportfisket på vatten ägda av staten via Statsskog AB och AssiDomän AB,
- producera vetenskaplig litteratur inom fiskevårdsområdet och utbildningsmaterial för utbildning av fisketillsyningsmän.

Svenska Båtunionen

Historik

Redan under artonhundratalet organiserade sig båtägare i lokala klubbar för att hålla bryggor och uppläggningsplatser i gång. Under första världskriget fanns det bland de då fåtaliga småbåtsägarna en frivillig organisation, en flottilj av båtar som ingick i beredskapen som transportflotta vid behov. När freden kom fortsatte medlemmarna sin verksamhet som fristående båtklubbar med att gemensamt hålla bryggor och uppläggningsplatser i gång. Det var grunden för den riksorganisation som bildades år 1928 och i dag heter Svenska Båtunionen (SBU). De skapade gemensamma regler och en samlad kontakt med båttillverkare, motorfabrikanter och myndigheter.

Verksamhet

Svenska Båtunionens mål är *att* verka för ett säkrare båtliv och därmed öka säkerheten till sjöss, *att* arbeta för att förbättra miljön vid hav, kust, skärgårdar och sjöar i syfte att höja kvaliteten och förbättra förutsättningarna för ett bra båtliv, *att* arbeta för att kunna vara ett rådgivande organ när det gäller båtlivsanläggningar, *att* skapa förståelse, intresse, och glädje för båtliv bland ungdomar och *att* föra båtlivets talan, nationellt och internationellt.⁸⁹

Den viktigaste delen av SBU:s verksamhet äger rum i klubbarna. Arbetet kan delas in i tre delar: *Sjösäkerhet*, *Hamnfrågor* och *Miljö*. I klubbarna sker det utbildning och aktiviteter inom säkerhet och miljö. Där drivs ofta båtskolor för barn och vuxna. Många klubbar har egna hamnar och uppställningsplatser, som de har byggt eller tagit över av kommuner. Klubbarnas anläggningar är öppna både för medlemmar och andra. En viktig del inom säkerhetsarbetet är att besiktiga äldre fritidsbåtar. Det är en *frivillig besiktning* som sker vart tredje år och omfattar ca 5 000 fritidsbåtar per år. Besiktningsmännen är utbildade inom SBU och utför besiktningen i båtklubbens regi. SBU har nästan ingen tävlingsverksamhet förutom navigationstävlingar och rallyn. SBU

⁸⁹ Svensk Båtunions övergripande mål 1996 (bilaga till enkät)

ger ut en medlemstidning, Båtliv, genom Svenska Båtunionen Förlags AB, som är ett bolag ägt till 100 procent av SBU.

Organisation

Svensk Båtunionen är en paraplyorganisation för båtklubbar i Sverige. Inom SBU finns 24 regionala båtförbund, som sammanlagt har 837 lokala båtklubbar anslutna. Därutöver finns tre rikstäckande båtklubbar; Kungliga motorbåtsklubben, Navigationssällskapet och Motor Yacht Society som fungerar som båtförbund i SBU. Högsta beslutande organ är båttriksdagen där varje förbund har representanter. På riksnivå finns en styrelse som består av en ordförande och 11 ledamöter. För administration finns ett kansli med 5 anställda. Medlemmarna är med i båtklubbarna. Det är sedan klubben som är medlem i båtförbunden och förbunden som är med i SBU, som alltså inte tillämpar personligt medlemskap.

Medlemmar och medlemsutveckling

SBU har år 1999 via de anslutna klubbarna 137 000 medlemmar. I stort har medlemsantalet ökat ända sedan bildandet. Det beror framförallt på att det ansluts nya båtklubbar till SBU. SBU räknar med att ca 450 000 människor kommer i kontakt med verksamheten, eftersom det ofta finns en familj bakom en medlem. Detta syns inte i statistiken. Av nämnda 450 000 personer beräknas ca 100 000 vara under 25 år.

Finansiering

SBU finansierar i huvudsak sin verksamhet genom de medlemsavgifter som klubbarna tar in. Av sina intäkter skickar klubbarna en del direkt till SBU och en del till respektive förbund. SBU får totalt in ca 3 miljoner kronor i medlemsavgifter varje år. Det statliga stödet var 742 000 kronor för 1998. Det är oftast de båtklubbar som har ett bredare barn- och ungdomsarbete och eller utför någon form av verksamhet på uppdrag av kommunen, t.ex. driver hamn, som får bidrag från kommuner och landsting.

Övrigt

SBU bedriver tillsammans med Sjöfartsverket, Svenska Seglarförbundet och Svenska Kryssarförbundet (som är de andra intresseorganisationerna inom svenskt båtliv) Nämnden för båtlivsutbildning (NFB). NFB utarbetar och fastställer kompetensintyg för båtfolk, auktoriserar förhållningsförrättare samt informerar studieförbund och allmänhet. NFB bildades 1985 och är en ideell förening där ovanstående organisationer ingår.

Cykelfrämjandet Cyklisterna Riksförbund

Historik

Svenska Hjulförbundet bildades redan år 1888 som en föregångare till Cykelfrämjandet. Syftet var då som nu att öka cyklismen i Sverige. Svenska Hjulförbundet förenades med Svenska Cykelförbundet när detta bildades 1899. Det nya förbundet var mer inriktat mot tävlingsverksamhet, men hade cykelmotionsverksamhet på schemat. Svenska Cykelfrämjandet bildades som en ideell organisation år 1934 för att ta hand om de som inte ville tävla utan såg cykeln som ett transportmedel eller som ett sätt att utöva motion. Cykelfrämjandet blev även den organisation som tog på sig rollen att vara opinionsbildande i cykelfrågor.

Verksamhet

Cykelfrämjandet har till ändamål *att* tillvarata intressen för de som använder cykeln för kommunikation, turism, rekreation och motionsändamål, *att* verka för en ökande användning av cykeln, *att* samarbeta med cykelbranschen i frågor om prisbildning och kvalitet och *att* samverka med organisationer som verkar inom trafikområdet⁹⁰.

Cykelfrämjandet koncentrerar sin verksamhet på tre huvudpunkter: *hälsa, miljö och trafiksäkerhet*.

Cykelfrämjandet centralt arbetar främst med kampanjer för att få folk att cykla mera. Cykelfrämjandet är också lobbyorganisation för cykelfrågor och remissinstans i frågor som rör cykelmiljöer och trafikplaner. Vidare arbetar främjandet med att ta fram en frivillig kvalitetsstandard för cyklar i samarbete med cykelbranschen. Till den övriga verksamheten hör att ta fram kartmaterial för cykelleder. Främjandet har också en medlemstidning.

Cykelfrämjandet lokalt samarbetar med kommuner och skolor när det gäller att inventera och förbättra cykel- och trafikmiljöer. I ortskretsarna ordnas medlemsaktiviteter som exempelvis utflykter, cykeldagar, cykla till jobbetkampanjer och projekt för att lära invandrare att cykla. Cykelfrämjandet utser årligen "Årets cykelfrämjare", en utmärkelse som

⁹⁰ Ur Cykelfrämjandets stadgar § 1

ges till en kommun, en organisation eller en privatperson, som utfört särskilt värdefulla insatser inom områdena miljö, hälsa och trafik-säkerhet.

Organisation

Cykelfrämjandet är en riksorganisation med 30 ortskretsar. De finns representerade från Luleå i norr till Malmö i söder. I Skåne och Småland har en distriktsorganisation bildats för att ett stort antal ortskretsar finns där. Cykelfrämjandet är en demokratiskt styrd medlemsorganisation, som leds av en styrelse bestående av ordförande och 8 ledamöter valda av riksstämman.

Medlemmar och medlemsutveckling

I dag har Cykelfrämjandet 6 700 anslutna medlemmar. Det har varit en svacka i medlemsutvecklingen. Under mitten av 1980-talet sjönk medlemsantalet för att nu under de två senaste åren ha börjat öka igen. Som mest har Cykelfrämjandet haft ca 10 000 medlemmar. Av medlemmarna är ca 20 procent under 25 år och ca 50 procent över 50 år. Cykelfrämjandet finns representerat i hela landet från Kiruna i norr till Ystad i söder.

Finansiering

Cykelfrämjandet har en omsättning på ca 2,5 miljoner kronor. De stora intäkterna, ca 1 miljon kronor, kommer från medlemsavgifter. Det statliga bidraget är innevarande år på 577 000 kronor. Främjandet får från NTF pengar till projekt där det är specifika uppgifter inom trafiksäkerhetsområdet som skall utföras. Av de 2,5 miljoner kronor i omsättning går ca 40 procent till administration. Medlemsavgifterna betalas in direkt till centralorganisationen som sedan fördelar ut en viss del till ortskretsarna. Det är ovanligt att ortskretsarna får lokalt aktivitetsstöd men de kan få projektpengar för översyn av trafikmiljöer.

Svenska Pistolskytteförbundet

Historik

Sportskyttets historia kan härledas ända till mitten av 1800-talet. Den första centralorganisationen bildades år 1889 under namnet Centralstyrelsen för Sveriges Friskskytteföreningar. Denna bytte namn till Skytteförbundens Överstyrelse år 1903 i samband med en omorganisation. *Svenska Pistolskytteförbundet* grundades år 1936. I början bestod medlemmarna av militärer och poliser som ville tävla och utveckla sin skjutteknik även utanför tjänsten, men idag är dessa grupper i minoritet. Det handlade till en början mest om grovkalibrigt skytte. Efterhand utökades verksamheten med både fler grenar och fler vapengrupper. De senare omfattar nu pistoler och revolverar i de flesta kalibrer.

Verksamhet

Svenska Pistolskytteförbundet har till uppgift att främja och utveckla skytte med pistol och revolver genom att verka för ökad skjutskicklighet och ansvarsfull hantering av dessa vapen. Förbundet är en frivillig försvarsorganisation.⁹¹

Skytteverksamhet utövas i form av Banskjutning Fältskjutning, Magnumfältskjutning, Enskild fältskjutning, Skidskytte, Springskytte, Snabbskjutning och Luftpistolskjutning. Alla skytteformerna är indelade i olika tävlingsklasser. Pistolskytteförbundet verkar för minskad användning av blyad ammunition för att förbättra miljön kring skjutbanorna. Förbundet fungerar även som remissinstans och ger ut en medlemstidning med fem nummer per år. Vidare utfärdar Pistolskytteförbundet pistolskyttekort som bevis på att medlemmen genomgått utbildning och godkänts för att få tävla.

Organisation

Svenska Pistolskytteförbundet är riksorganisationen för landets pistolskytteföreningar. Förbundsstyrelsen utövar ledning över förbundet och består av ordförande, tio ledamöter och fyra suppleanter. Dessutom finns

⁹¹ Utdrag ur Svenska Pistolskytteföreningens stadgar § 1

ett verkställande utskott. Förbundet har ett kansli med fyra anställda, varav en på halvtid. På regional nivå finns 26 Pistolskyttekretsar i huvudsak lika med länsindelningen. Förbundet har ca 650 pistolskytteföreningar på lokal nivå. Skytteföreningarna har rätt att bestämma vilka som skall få vara medlemmar i föreningen. Detta bidrar till att Svenska Pistolskytteförbundet inte är medlem i Riksidrottsförbundet.

Medlemmar och medlemsutveckling

Svenska Pistolskytteförbundet hade 1998 totalt ca 50 000 medlemmar varav ca 20 000 var aktiva skyttar. Av de aktiva medlemmarna är ca 3 000 personer under 26 år. Medlemmarna består till största delen av män. Kvinnor utgör ca 1/10 av medlemmarna. Pistolskytteförbundet har kunnat konstatera att antalet aktiva skyttar, som minskat under de senaste åren, nu återigen ökar, men det totala antalet medlemmar minskar

Finansiering

Svenska Pistolskytteförbundet fick 755 000 kronor i statligt stöd via Riksidrottsförbundet år 1998. Från Försvarsmakten fick förbundet samma år 100 000 kronor i bidrag till nya skjutbanor. Förbundets totala intäkter var 3 340 354 kronor. År 1998 utgjorde statsanslaget 24 procent och årsavgifterna 21 procent av de totala intäkterna.

Övrigt

Det pågår ett samtal mellan Frivilliga skytterörelsen, Skytterörelsens ungdomsorganisation, Svenska pistolskytteförbundet och Svenska sportskytteförbundet om att samorda skytteverksamheten mellan organisationerna. I förlängningen kan detta leda till att de går samman i en organisation.

Korpen - Svenska motionsidrottsförbundet

Historia

Korpen - Svenska motionsidrottsförbundet bildades år 1945 och hette då Svenska Korporationsidrottsförbundet. Redan innan centralorganisationen bildades fanns flera lokala Korpförbund. Deltagarna var utan undantag lag som hämtades ur gemenskapen inom yrkeskåren och på arbetsplatsen. Den gemensamma nämnaren vid starten av Svenska Korporationsidrottsförbundet var lagidrott och det kom att ordnas tävlingar och seriespel i stor utsträckning.

Under 50-, 60- och 70-talen expanderade Korpens verksamhet kraftigt. Detta bland annat tack vare ett starkt stöd från samhället i form av bidrag och möjlighet att lätt få tillträde till idrottsanläggningar. Verksamheten växte och omfattar i dag lagidrott, friskvård och individuell verksamhet. Korpen har utvecklats från att ha varit en idrottsorganisation för företagsidrott till att vara en idrottsorganisation för alla.

Verksamhet

Korpen är ett specialförbund för motion inom Svenska Riksidrottsförbundet. Ändamålet för verksamheten är att stödja och ge service åt de lokala och regionala motionsidrottsförbunden.⁹² Korpens verksamhetsidé är att ge livskvalitet för alla genom motion och friskvård i gemenskap.

Det är de lokala motionsidrottsförbunden som bedriver den mesta verksamheten. Man kan dela in Korpens verksamheten i tre delar. Det är lagidrott där seriespel ordnas, det är individuell verksamhet exempelvis: promenad, gymnastik, jogging, skidor, cykel och styrketräning och ett mera heltäckande friskvårdsprogram som består av hälsotest, rådgivning, studiecirkel, reaktivering och företagshälsovård mm. Korpen bedriver en omfattande tävlingsverksamhet. Det är seriespel inom lagidrott och andra stora evenemang, men Korpen betonar att, *”motion och friskvård i gemenskap och att ha kul tillsammans är det väsentliga i Korpens verksamhet”*.

⁹² Stadgar för Korpen Svenska Motionsidrottsförbundet 1 kap 1 och 2 §

Organisation

Korpen är medlem i Riksidrottsförbundet och är organiserat efter klassiskt folkrörelsemönster. Medlemsaktiviteterna står i centrum för verksamheten. Som medlem är man med i ett lokalt motionsidrottsförbund eller något av de 15 fritidsförbunden⁹³. Det finns drygt 250 motionsidrottsförbund anslutna till Korpen centralt. På regional nivå finns 19 läns/distriktförbund. Vid sidan om den ideella organisationen finns *Korpen sporthuset AB*. Bolaget, som är helägt av Korpen, skall samordna, arrangera och utveckla riksomfattande aktiviteter och arrangemang inom Korpens verksamhetsområde och i övrigt hantera kommersiella verksamheter av intresse för Korpen. Fritidsförbunden är anslutna till Korpen genom att de har en representant i Korpens styrelse.

Medlemmar och medlemsutveckling

För närvarande är 8 923 klubbar med 71 497 klubbmedlemmar och 92 575 personliga medlemmar anslutna till Korpen. Totalt är alltså 164 000 medlemmar anslutna till Korpens verksamhet. Korpen har sedan 1980-talet tappat många medlemmar och haft svårt att finansiera verksamheten. Kommunerna, som äger anläggningarna, har börjat ta ut marknadshyror och det har inte Korpen klarat av och därför fått skära ner på sin verksamhet.

Finansiering

Korpen centralt finansieras till största delen genom statsanslag via Riksidrottsförbundet. Av Korpens totala intäkter på 30 140 250 kronor under 1998 var 70 procent eller 20 659 000 kronor statsanslag. Övriga intäkter bestod till största delen av den serviceavgift på 14 procent av intäkterna som motionsidrottsförbunden betalar. Regionförbunden är till största delen självfinansierade. Motionsidrottsförbunden tar in medlemsavgifter för att finansiera sin verksamhet. Riksidrottsförbundet betalar ut ett lokalt aktivitetsstöd, men det är inte omfattande eftersom huvuddelen av Korpens verksamhet bedrivs för vuxna. Kommunalt bidrag existerar nästan inte idag. På 1980-talet rörde det sig om cirka 15 miljoner kronor totalt i landet. Dessutom var det vanligt att Korpen fick nyttja idrottsanläggningar i kommunerna till nolltaxa. Regionala bidrag varierar mellan 50 000 kronor och 1 500 000 kronor.

⁹³ Korpklubb kallas de lag som är med och spelar exempelvis fotboll.

Svenska Turistföreningen, STF

Historia

Svenska Turistföreningen bildades år 1885 av en grupp geologstudenter i Uppsala med ändamålet ”att främja svensk turism och sprida kännedom om land och folk”. Föreningen har varit en pionjär inom svensk turism och växte snabbt till att bli en folkrörelse inom natur- och kulturturism.

I början av 1900-talet byggdes verksamheten upp kring fasta stugor och markerade vandringsleder. Dragningen av stambanan i norra Sverige i slutet på 1800-talet hade stor betydelse för fjällturismen, där STF lade grunden till sin verksamhet. Under de första åren ökade medlemsantalet kraftigt. I fjällvärlden gjordes de första lederna i ordning och stugor byggdes. År 1933 etablerades det första vandrarhemmet i Gränna. Mot slutet av samma år hade ytterligare 33 vandrarhem etablerats.

Verksamhet

Svenska Turistföreningen är en medlemsorganisation med ett övergripande ideellt syfte. Föreningens arbete syftar till att skapa förutsättningar för att ge medlemmarna en möjlighet till natur- och kulturupplevelser i Sverige, baserat på miljötänkande och lokal förankring. STF hävdar att deras verksamhet bidrar till *en inre harmoni och ett rikare liv*.

Syftet med STF:s verksamhet är att skapa förutsättningar för att medlemmarna ska kunna utöva ett aktivt friluftsliv. Detta gör de bl.a. genom att driva 312 vandrarhem, åtta fjällstationer, ett 40-tal stugplatser. STF driver också ett förlag, ordnar resor och besiktigar båtplatser. En stor del av verksamheten är inriktad på att informera och ge service till medlemmarna. I de 88 lokalföreningarna, kretsarna, arrangeras medlemsaktiviteter av skild karaktär, exempelvis svampplockning, vandring, aktiviteter i hembygdsgårdar eller seminarier kring ett aktuellt ämne. STF är medlem i Internationel Youth Hostel Federation, som är en internationell vandrarhemskedja med 4 500 anslutna vandrarhem i ett 60-tal länder.

Organisation

STF är en ideell medlemsorganisation med en central styrelse och 88 lokalföreningar, som kallas kretsar. På det centrala kansliet finns 70 anställda och totalt i landet ca 120 heltidsanställda. Under sommar- och vintersäsong arbetar ytterligare ca 800 säsongsanställda som färdledare och stugvärdar eller i reception, restaurang och sportaffär.

Medlemmar och medlemsutveckling

Antalet medlemmar under 1998 var 310 000. Under en tioårsperiod har medlemsantalet legat mellan 305 000 och 345 000. Övervägande delen av STF:s medlemmar, ca 85 procent, är över 30 år.

Finansiering

Svenska Turistföreningen hade en omsättning på 220 miljoner kronor 1998. Intäkterna bestod till 75 procent av försäljning och 25 procent av medlemsintäkter. STF får inga offentliga bidrag utan är en självfinansierad medlemsorganisation.

Friskis & Svettis

Historia

Den första föreningen bildades år 1978 i Stockholm. Idén var jympa med enkla, naturliga och funktionella rörelser till tidens musik, friskträning, anpassad motion, ryggjympa och sjukgymnastik. Det som var nytt var attityden till motion – som källa till omedelbar glädje, inte som en metod att nå ett visst resultat.

Verksamheten växte snabbt och omfattade fem år senare 23 000 medlemmar fördelade på 28 föreningar. Friskis & Svettis har haft en stadig tillväxt och omfattar idag 120 föreningar med 206 000 medlemmar.

Verksamhet

Friskis & Svettis är en ideell organisation som verkar för att få så många som möjligt att motionera genom att öka motionsutbudet, öka insikten om motionens betydelse för hälsan och skapa en positiv mötesplats för människor oberoende av ålder, kön eller grupptillhörighet.

Friskis står för anpassad jympa och *svettis* för den breda vardagsmotionen. För att täcka många finns ett brett utbud av aktiviteter: *Jympa* med olika intensitet, *Styrketräning*, *Spinning*, som är en konditionsträning i grupp på motionscykel, *Jogging* och *Friluftaktiviteter*, som kan vara allt från kanotpaddling, segling, alpvandring, fjällturer, skidor på längden och tvären i alperna och fjällen, cykling, ridning, klättring till svamputflykt och familjedag. Aktiviteterna skiljer sig från förening till förening. Alla föreningar har sina program men med samma profil

Organisation

Friskis & Svettis är en ideell organisation utan vinstintressen. Den består av 101 idrottsföreningar i Sverige och 19 föreningar i Norge, Helsingfors, Bryssel, Amsterdam och Paris. Varje förening är självstyrande med egna stadgar och styrelse. Föreningarna bildar ett nätverk och deltar med viktade röster i den årliga riksstämman, som är det högsta beslutande organet. Vid stämman väljs riksrådet, som består av en

styrelse och ett kansli. Riksrådet har till uppgift att samordna föreningarnas administration, marknadsföring och utbildningsverksamhet. Friskis & Svettis är inte med i Riksidrottsförbundet.

Medlemmar och medlems utveckling

Friskis & Svettis finns idag över en stor del av Sverige och det finns föreningar i Europa. Verksamheten har vuxit snabbt från 2 900 medlemmar första året till 75 000 efter tio år. F&S har idag totalt 206 000 medlemmar fördelade på 120 föreningar.

Finansiering

Friskis & Svettis finansierar sin verksamhet utan statsbidrag. Varje förening är ekonomiskt självständig. Friskis & Svettis har inte någon central ekonomi, därför finns det inte siffror om den.

Svenska Jägareförbundet

Historia

Efter att Gustav den tredje hade släppt jakten fri år 1789 kom några decennier av okontrollerat jagande av viltet. Det var allmogen som fick möjlighet att jaga i statlig skog. För att förhindra en utrotning av vissa arter bildades Svenska Jägareförbundet år 1830 med syftet att skydda och värna den Svenska faunan. Under 1800-talet bildades ett flertal jaktsällskap i landet och förslag om ett samarbete väcktes, men det skulle dröja innan det blev en realitet. År 1938 antog Riksdagen en ny jaktlag, som innehöll bestämmelser om en mer hänsynsfull jakt och gav utökade möjligheter till praktisk viltvård. Jägareförbundet fick, genom ett riksdagsbeslut, uppdraget att leda och administrera landets jakt och viltvård. För detta fick Jägareförbundet ett särskilt statsbidrag.

Verksamhet

Svenska Jägareförbundet har till uppgift att tillvarata jägarnas intressen i frågor kring jakt, vilt och viltvård. Förbundet har därutöver åtagit sig uppdraget att leda den praktiska jakten och viltvården vilket innebär omfattande information- och opinionsbildningsinsatser. Jaktlagen (1987:259) behandlar jakten och viltvården, men av lagen framgår inte vad som anses som praktisk viltvård utan det är upp till Jägareförbundet att definiera detta.

Jägareförbundets centrala verksamhet går ut på att ge service åt jägare, allmänhet, massmedia, myndigheter, jord- och skogsbrukare med flera i frågor kring jakten. Jägareförbundet bedriver också forskning i egen regi med syfte att klarlägga viltstammarnas status. De driver även en kursgård, Öster-Malma, där bland annat utbildning av viltmästare i samarbete med det danska Jägareförbundet bedrivs. Förbundet ger också ut två medlemstidningar, Svensk Jakt och Svenska Jaktnyheter, med sammanlagt ca 327 000 tidningar i månaden. Den första januari 2 000 kommer dessutom första exemplaret av ungdomstidningen Akila ut. Den vänder sig till ungdomar mellan 10-15 år. Jägareförbundet utför inventeringar av viltstammarna och har upprättat register över viltet där man kan följa avskjutningen över åren. De har egna skjutbanor och på

många håll i landet pågår ett ungdomsarbete för att lära den nya generationen att jaga.

Organisation

Svenska Jägareförbundet består av 24 anslutna länsjaktsvårdsföreningar och 378 jaktvårdskretsar anslutna till länsföreningarna. Medlemmarna organiseras i 3 560 jaktvårdsorganisationer, som alla är anslutna till en jaktvårdskrets. Förbundet och föreningarna är självständiga juridiska personer med sina respektive styrelser och årsstämmor. Föreningarna utövar sitt inflytande i förbundet genom valda stämmoombud på årsstämman. Jägareförbundets styrelse består av ordförande, sex ledamöter, generalsekreterare och två representanter för arbetstagarna. En stor del av Jägareförbundets verksamhet sköts av anställda. De har 114 heltidsanställda varav 23 finns på det centrala kansliet och resten är fördelade över landet. Ute i landet finns nio verksamhetsområden med ett resurskontor i varje. Vid de länsföreningar som inte har resurskontor finns ett fältkontor med en fälttjänsteman.

Medlemmar och medlemsutveckling

Jägareförbundet har ca 190 000 medlemmar. Av dem är övervägande delen män över 40 år. Endast ca 8 000 av medlemmarna är kvinnor. Förbundets medlemmar finns representerade i hela landet, med en viss övervikt i glesbygd. Medlemsutvecklingen var positiv från början av 1980-talet och fram till 1996, då förbundet hade 198 000 medlemmar, men har sedan dess stagnerat något. Ökningen av antalet medlemmar hängde ihop med att det har blivit fler som löst jaktkort, men förbundet har också lyckats att organisera fler av jägarna i Jägareförbundet. Del av minskningen kan förklaras med att antalet jaktkortslösare har minskat från toppen på 324 000 till ca 297 000 år 1998.

Finansiering

Jägareförbundet hade föregående budgetår intäkter på 129 850 000 kronor. Däri ingick 48 800 000 kronor från Jaktvårdsfonden, som är ett bidrag för det statliga uppdrag förbundet har, att leda den praktiska jakten och viltvården. Pengarna betalas ut från Kammarkollegiet som har uppgiften att samla in jaktvårdsavgiften. Jaktvårdsavgiften måste alla som jagar i Sverige betala. Medlemsavgifterna står för ca 50 000 000 kronor av förbundets intäkter.

Svenska Kennelklubben

Historia

Svenska Kennelklubben (SKK) grundades den 13 december 1889 av Adolf Patrik Hamilton och är hundägarnas riksorganisation. Från början var Svenska Kennelklubbens huvuduppgift att arbeta med avel av renrasiga jakthundar. Denna strävan kvarstår, men verksamheten vidgades snabbt och omfattar numera alla raser. Svenska Kennelklubben har genom åren utvecklats till att vara en organisation för alla hundägare.

Verksamhet

Det gemensamma målet med all verksamheten inom Kennelklubben är att skapa bästa möjliga förutsättningar för hunden, hundägaren och hundägandet genom att

- väcka intresse för och främja avel av mentalt och fysiskt sunda, bruksmässigt, jaktligt och exteriört fullgoda, rasrena hundar,
- informera och ge kunskap om hundens fostran, utbildning och vård,
- bevaka och arbeta med frågor, som har betydande allmänt intresse för hundägaren och hundägandet,
- skapa och vidmakthålla bra relationer mellan omvärlden, hundägaren och hundägandet.

Svenska Kennelklubben arbetar med att öka förståelsen för hundar i samhället och uppmärksamma den stora betydelse som hunden har för oss som människor. Centralt arbetar SKK med rasstandarder och är också med och stödjer forskning genom SKK:s forskningsråd som under 1998 arbetat med projektet "Hundhälsa". SKK arbetar med uppfödar- och kennelkonsultverksamhet där de med råd och anvisningar ger vägledning hur en kennelanläggning skall vara beskaffad. SKK svarar även för information till allmänheten i frågor som rör hundar och administrerar ett register över hundar. Till medlemmar ger de en kostnadsfri juridisk rådgivning, i huvudsak tvister mellan köpare och säljare. SKK håller i registrering av hundar i Sverige. Under 1998 genomfördes 606 utställningar och ett antal prov och tävlingar allt i syftet att bibehålla rasstandarderna. Den verksamhet som bedrivs utförs i ett nära samarbete med läns- och specialklubbar.

Organisation

Svenska Kennelklubben är en sammanslutning av ideella föreningar med 25 länsklubbar, 37 specialklubbar och ungdomsförbundet Sveriges Hundungdom. Till specialklubbarna är 135 rasklubbar officiellt anslutna och till länsklubbarna 31 lokala kennelklubbar. Totalt omfattar organisationen drygt 1 000 klubbar i landet. Kennelfullmäktige är Svenska Kennelklubbens högsta beslutande organ och det sammanträder vartannat år. Den centrala organisationen består av ett kansli med ca 60 anställda och 18 centrala kommittéer och arbetsgrupper. Svenska Kennelklubben lyder under den internationella hundorganisationen FCI, Federation Cynologique Internationale. Till FCI är 69 länders kennelklubbar anslutna.

Medlemmar

Svenska Kennelklubben hade 262 000 medlemmar under 1998. Det är en försvagning med nästan 30 000 från 1991, då antalet medlemmar var 290 000.

Finansiering

Svenska Kennelklubben hade 1998 en omsättning på totalt 67 689 000 kronor. I beloppet ingår länsklubbarnas ekonomi. Länsklubbarna omsatte 28 871 000 kronor år 1998. Av länsklubbarnas inkomster är medlemsavgifterna de dominerande och de uppgår till 20 874 000 kronor. SKK har inga statsbidrag.

Svenska Brukshundklubben

Historia

Svenska Brukshundklubben bildades år 1918 och hade i starten ett nära samarbete med militären. Den ursprungliga uppgiften var att utbilda hundar och hundförare. Klubben utbildade sökhundar, rapporthundar, spårhundar och skyddshundar. Det är den verksamheten som legat till grund för de tävlingsgrenar som i dag ingår i brukstävlingarna.

Verksamhet

Svenska Brukshundklubben har till uppgift att vara Sveriges hundägars hundsport- och utbildningsorganisation. Klubbens verksamhet kan delas in i fyra delar:

- *Hundägarutbildning* för nyblivna hundägare. I den viktigaste, valp- och nybörjarkursen, går mer än hälften av alla som köper en registrerad valp. Ca 25 000 personer går igenom utbildningen varje år. Det finns även fortsättningskurser.
- *Tävlingsverksamhet*, som är indelad i brukstävling, lydnadstävling och agility. I bruksgrenen ingår spår, sök, rapport och skydds. Lydnadstävling innebär ett test av hundförarens disciplin på hunden. Agility är en tävlingsform där hunden med hundförarens ledning ska springa en hinderbana.
- *Avelsansvar* för brukshundraserna har Brukshundklubben fått på delegation från Kennelklubben. Klubben bedömer hundens utseende, hundens mentalitet och skapar program mot olika ärftliga sjukdomar hos raserna.
- *Utbildning av hundar och hundförare på uppdrag av totalförsvaret*. Utbildningen omfattar främst hundar till militären, framförallt bevakningshundar till flygvapnet, armén, och marinen. Brukshundklubben utbildar även minhundar och räddningshundar till Räddningsverket. De senare är utbildade i att hitta människor vid till exempel en jordbävningkatastrof.

Brukshundklubben ger även ut en tidning, Brukshunden, som kommer ut med åtta nummer per år.

Organisation

Brukshundklubben består av ca 300 klubbar, 18 distrikt och 13 rasklubbar. Medlemmarna är registrerade både i förbundet och i klubbarna. Att vara med i någon av rasklubbarna innebär samtidigt att man är registrerad i SBK genom den klubben. Högsta beslutande organ är kongressen som hålls en gång per år. Ombuden till kongressen väljs av distrikten som sedan väljer förbundsstyrelse. Antalet anställda vid förbundet var 17 personer 1998 fördelade på 15,5 tjänster.

Medlemmar

Brukshundklubben har ca 60 000 medlemmar. Från 1960-talet steg medlemsantalet snabbt. Klubben växte från 8 000 medlemmar till 50 000 medlemmar under en 20-årsperiod. Sedan 1980-talet har medlemsantalet varit stabilt, med en liten ökning. Ca 60 procent av medlemmarna är kvinnor och medelåldern är 35-40 år. Ungdomar är ofta med som familjemedlemmar, men kan också vara direktmedlemmar i Sveriges Hundungdom (ca 3 500)

Finansiering

Brukshundklubben hade en omsättning på 23 miljoner kronor 1998. Intäkterna bestod av medlemsintäkter på 9 miljoner kronor, statsanslag på 9 miljoner kronor för det uppdrag förbundet har att utbilda hundar till totalförsvaret och övriga intäkter på 5 miljoner kronor från exempelvis försäljning, samarbetsavtal och sponsring. Klubbarna är egna juridiska enheter och omsätter totalt 60-70 miljoner kronor. Deras huvudsakliga inkomst kommer från kurs- och medlemsavgifter.

Svenska Scoutrådet

Svenska Scoutrådet är ett samarbetsorgan för fem scoutförbund: Frälsningsarméns scoutförbund, KFUK-KFUMs scoutförbund, Nykterhetsrörelsens scoutförbund, SMU Scout och Svenska Scoutförbundet. Tillsammans har de fem förbunden 130 000 medlemmar fördelade på 1 700 lokala scoutkårer. Via Svenska Scoutrådet är svensk scouting representerat i WAGGGS (flickscouterernas världsorganisation) och WOSM (pojkscouterernas världsorganisation).

I Västeuropa minskar antalet scouter medan det ökar i Afrika, Asien och Östeuropa. Scoutings främsta uppgift är att erbjuda en meningsfull verksamhet som syftar till att fostra unga människor till goda samhällsmedborgare. Friluftslivet är en del av scoutmetoden. Friluftslivet ger möjlighet till äventyr och gemenskap samtidigt som det öppnar ögonen för vår miljö. Inom scoutrörelsen anordnas praktiskt fredsarbete genom att låta unga människor träffas och bli kamrater över nationella, religiösa, etniska och andra gränser. Scouting är en utbildning i praktiska färdigheter, attityder och värderingar som kompletterar det som skolan ger. Äldre människor har en god bild av scouting, som något nyttigt och roligt. Yngre människor kopplar scouting mer till miljömedvetenhet och friluftsäventyr. Verksamheten är drogfri och alla är välkomna.

Frälsningsarméns Scoutförbund

Frälsningsarméns Scoutförbund är en del av de lokala Frälsningsarmékårernas totala ungdomsarbete. Förbundet grundades 1916. I dag består förbundet av ca 2 000 medlemmar fördelade på 50 kårer. Kårerna är indelade i distrikt, som sammanfaller med moderorganisationens divisioner. I distrikten anordnas bland annat läger och hajker. Samarbete finns med Frälsningsarméns internationella scoutorganisationer i övriga världen. Programmet har traditionell scoutprägel med friluftsliv, internationell medvetenhet och samhällsansvar, men målsättningen innefattar också en medveten vägledning till att ta personlig ställning för en kristen tro och livsstil.

KFUK-KFUMs scoutförbund

KFUK betyder Kristliga Föreningen av Unga Kvinnor och KFUM betyder Kristliga Förbundet av Unga Män. Inom KFUK-KFUM i Sverige finns det en bred blandning av aktiviteter, bl.a. scouting, lägergårdar, körer, basket, studiecirklar och fotoklubbar. KFUK-KFUMs scoutförbund bildades 1965 genom en sammanslagning av Sveriges KFUK:s scoutförbund (bildat 1921) och KFUM:s scoutförbund (bildat 1911).

KFUK-KFUMs scoutförbund består av 15 700 medlemmar fördelade på 460 kårer indelade i 22 distrikt. Friluftsliv med miljömedvetenhet är en av de fyra idéinriktningarna som scoutförbundet arbetar med. De andra är Personligt samhällsengagemang, Internationellt ansvar och Kristen livsåskådning. Tillsammans visar detta på ett miljömedvetet friluftsliv med människan i centrum.

Nykterhetsrörelsens Scoutförbund

Nykterhetsrörelsens Scoutförbud ingår som en del i IOGT-NTO rörelsen. Förbundet bildades 1970 genom sammanslagning av NTO:s Scoutförbund (bildat 1927) och IOGT:s Scoutförbund (bildat 1928). Nykterhetsrörelsens Scoutförbunds uppgift är att utveckla unga människor genom fundamenten: lag och löfte, patrullsystemet internationell förståelse, friluftsliv, lära genom att göra och personligt avståndstagande från droger. Förbundet har 5 800 medlemmar

SMU Scout

SMU Scout grundades 1931 och har cirka 30 000 medlemmar i 545 kårer. Förbundet är uppdelat i samma 11 distrikt som moderorganisationen, Svenska Missionsförbundet. I distriktregi erbjuds läger, ledarutbildning och andra arrangemang. SMU Scout är en del av Svenska Missionsförbundets Ungdomsförbunds barn- och ungdomsverksamhet. Det lokala SMU-arbetet är en del av den lokala missionsförsamlingens arbete. SMU Scout består av fyra grenar, Nyingsscout (7-9 år), Scout (10-12 år), Tonårsscout (13-15 år), Seniorscout (16 år -). Det senaste förbundslandsmötet arrangerades 1992. SMU Scout har en friluftsliv- och lägergård, Skräddartorp, 2,5 mil från Ludvika. Lägerområdet har plats för c:a 1000 deltagare. Dessutom har de flesta distrikten egna kurs- och lägergårdar.

Svenska Scoutförbundet

Svenska Scoutförbundet, SFF, är en självständigt arbetande ideell förening. SSF är inte knuten till en moderorganisation. SSF hävdar en kristen livssyn, men respekterar varje livsåskådning som låter sig förenas med scoutlag och scoutlöfte. SSF eftersträvar samarbete med hem, skola och samhälle. SSF har en demokratisk grundsyn, är partipolitiskt fritt och tillåter inte partipolitisk påverkan genom scouting, men ser politisk medvetenhet hos medlemmarna som angelägen. SSF förverkligar sina idéer genom scoutprogrammet som är anpassat till olika åldersgrupper mellan 7 och 18 år. I SSF finns 72 000 medlemmar fördelade på 640 aktiva scoutkårer spridda över hela landet.

Riksförbundet Sveriges 4H

Historia

4H-rörelsen startade i USA i början av 1900-talet. De första klubbmötena hölls 1902. 4H- symbolen i form av fyrklövern med ett H på varje blad utformades omkring 1911. De fyra H:na står för huvud, hjärta, hand och hälsa och är symbolerna för kunskap, medkänsla, färdighet och ett sunt levnadssätt. I Sverige var det Jordbrukare-Ungdomens Förbund, JUF, som 1924 tog till sig 4H:s idéer. Det skulle dröja ända till 1960-61 innan Riksförbundet Sveriges 4H bildades. JUF blev specialförbund med jordbruksfacklig verksamhet för 4H:s medlemmar och för medlemmar i de gamla JUF-avdelningarna. Två nya specialförbund bildades, Förbundet Skog och Ungdom (FSU) för skogsfacklig verksamhet och för vilt- och fiskevård samt Förbundet Hem och Ungdom (FHU) för hushållsfacklig verksamhet och hem- och familjekunskap. Idag har specialförbunden brutit sig ur Riksförbundet och är självständiga förbund.

Verksamhet

Riksförbundet Sveriges 4H är en partipolitiskt och religiöst obunden ungdomsorganisation med allmänt syfte att öka den internationella förståelsen och sprida kunskap om jord, odling, skog, miljö, natur, hem, hushåll, hantverk, och kultur. 4H:s verksamhet kan delas in i fyra huvuddelar; *odling och djur, skog och natur, hushåll och kultur och internationellt*. Metoden som 4H använder för att föra ut sitt budskap är genom klubbarna, 4H-företag och 4H-gårdarna. Klubben och klubbmöten är grunden i verksamheten. 4H:s grundtanke är att medlemmarna själva ska styra sin verksamhet. Ledarna skall fördela ansvar inte uppgifter. Ett 4H-företag är en praktisk arbetsuppgift inom ett av 4H:s huvudområden som en medlem själv eller tillsammans med andra väljer att genomföra. 4H-gården ska efterlikna en svensk gårds verksamhet och erbjuda medlemmarna eller besökarna möjligheter att praktiskt delta i gårdens verksamhet. Gårdarna används som en metod för att överbrygga avståndet mellan tätort och landsbygd. Svenska 4H ger ut en tidning, Klöverbladet, som utkommer med 4 nummer/år.

Organisation

Riksförbundet Sveriges 4H är en del i en internationell organisation som finns i ett 80-tal länder. I Sverige är 4H uppbyggt med ett riksförbund, länsavdelningar, kretsar och klubbar. Medlemmarna är fördelade på ca 400 4H-klubbar, indelade i 24 länsförbund. Högsta beslutande organ är riksstämman, som hålls årligen. Det är riksstämman som väljer förbundets styrelse. I 4H:s organisation finns totalt ca 120 heltidsanställda. De finns framförallt på gårdarna, men även som konsulenter på länsavdelningarna.

Medlemmar och medlemsutveckling

I Sverige har 4H totalt ca 20 000 medlemmarna och de är företrädesvis i åldern 7-25 år. Omkring 75 procent av medlemmarna är kvinnor. Medlemmar i riksförbundet är både enskilda personer och sammanslutningar som vill vara en del av organisationen.

Finansiering

Riksförbundet Sveriges 4H har en omsättning på 6 miljoner kronor. Förbundet får 2,3 miljoner kronor i statligt anslag från Ungdomsstyrelsen. Medlemsintäkterna går in till riksförbundet och uppgår till ca 1,8 miljoner kronor, men av den summan återförs ca 1 miljon kronor till klubbarna och länsförbunden.

Riksförbundet Hälsofrämjandet

Historia

Riksförbundet Hälsofrämjandet bildades 1940. Under 1930-talet började idén om hälsosam livsföring växa fram i Sverige med hjälp av bl.a. Arne Waerland, som blev en förgrundsfigur för hälsorörelsen. Han grundade 1940 Allnordisk Folkhälsa som från 1958 blev Riksförbundet Hälsofrämjandet.

Verksamhet

Riksförbundet Hälsofrämjandet vill bland människor i alla åldrar bidra till en bättre livskvalitet genom att skapa förutsättningar för en biologiskt säkrare miljö, verka för bättre och sundare mat- och motionsvanor samt agera för ett nyktrare och drogfriare Sverige. Hälsofrämjandet arbetar med friskvård ur ett helhetsperspektiv, påverkar och vill påskynda arbetet med hälso- och friskvårdsfrågor i samhället samt fungerar som en stödorganisation för alla som vill göra en livsstilsförändring. Hälsofrämjandet arbetar aktivt med riksomfattande kurser och utbildningar inom hälsa, friskvård och vegetarisk matlagning. De arbetar med opinionsbildning gentemot myndigheter, politiker och allmänhet via skrivelser, uppvaktningar, insändare och genom skriftlig information. I klubbarna hålls medlemsaktiviteter i form av samvaro och aktiviteter som matlagnings- och friskvårdskurser, aktiva medlemsveckor på olika hälsohem, föredrag, resor, utflykter, fjällvandring och skidåkning.

Organisation

Hälsofrämjandet är ett riksförbund med lokalavdelningar och direktanslutna medlemmar samt, i förekommande fall, även distrikt. Förbundet är partipolitiskt och religöst obundet. Föreningen består av 36 aktiva föreningar och tre distrikt. Högsta beslutande organ är förbundsstyrelsen, som hålls vartannat år. I anslutning till organisationen finns Hälsofrämjandet Ungdom, HFU, som är Hälsofrämjandets ungdomsorganisation. Som medlem i HFU registreras man automatiskt också som medlem i Hälsofrämjandet.

Medlemmar

Medlemmar kan vara anslutna i en lokalförening eller direkt i riksförbundet. Totalt var medlemsantalet 1998 ca 4 200. Medlem i Hälsöfrämjandet blir man genom att man antingen ansluter sig muntligen till förbundets stadgar och uttalar sin vilja att verka för den målsättning förbundet ställer upp eller undertecknar följande löfte: *"Jag förbinder mig att som medlem verka för Hälsöfrämjandets idéer enligt förbundets stadgar och avstå så länge mitt medlemskap består från drycker som innehåller mer än 2,25 volymprocent alkohol och från att använda tobak och narkotika i någon form"*.

Finansiering

Riksförbundet Hälsöfrämjandet hade 1998 en omsättning på 720 000 kronor. Intäkterna består bl.a. av medlemsintäkter på 245 000, ett bidrag från Folkhälsoinstitutet på 75 000 och intäkter från kurser på 125 000 kronor.

Svenska Orienteringsförbundet

Historia

Svenska Orienteringsförbundet bildades år 1938. Orientering som sport började sprida sig i slutet av 1800-talet, men de första officiella tävlingarna hölls först 1917. Kunskapen om att orientera kom framförallt från militären, det var där förflyttning med karta och kompass utvecklades. Från början skedde orientering efter de officiella kartorna, men de ansågs efterhand vara för grova och inte direkt lämpa sig för sporten. På 1950-talet kom de topografiska kartorna, som innebar en stor förbättring för sporten. På 1960-talet började Orienteringsförbundet ta fram egna kartor och det blev en viktig del i arbetet för klubbarna. Norden har under åren varit ledande inom sporten. Under 1970-talet togs initiativet till att bilda ett internationellt samarbetsorgan Internationell Orienteering Federation (IOF). Till IOF är idag 57 nationer anslutna.

Verksamhet

Orientering är enligt Orienteringsförbundet: *självvald väg i okänd mark, tankens skärpa vid kroppslig möda, snabba beslut under spännande tävling.*

Orienteringsförbundet centralt skall arbeta för att främja och administrera den svenska orienteringsidrotten och att företräda denna internationellt. Den verksamhet som bedrivs på det centrala planet är elitidrott, projekt; bland annat ett projekt kring markfrågor, stöd till medlemsföreningarna och arbete med att ta fram utbildningsmaterial. De driver ett projekt, Naturpasset, för att aktivera och engagera allmänheten att ta sig ut i skog och mark med syfte att lära sig behärska karta och kompass och i rent motionssyfte. Orienteringsförbundet arbetar utåtriktat för att allmänt främja kunskapen om karta och kompass. Förbundet driver ett förlag där publikationer och tidning trycks. Den viktigaste delen av verksamheten sker i föreningarna. De ansvarar för tävlingar, träning, lokala orienteringskartor, samarbete med skolan kring utbildning av elever i användning av karta och kompass. Utbildning av ledare sker på distriktsnivå.

Organisation

Svenska Orienteringsförbundet är medlem i Sveriges Riksidrotts förbund (RF) och Internationella Orienteringsförbundet (IOF). Förbundet består av 720 anslutna föreningar som är indelade i 23 distriktsförbund. Högsta beslutande organ är förbundsmötet som hålls vartannat år och bl.a. väljer styrelsen, som består av ordförande och tio ledamöter. Rösträtt på förbundsmötet har de valda representanter för respektive distrikt. Föreningarna är enskilda juridiska personer. På det centrala kansliet arbetar 20 heltidsanställda. Flera av distrikten har anställda konsulenter.

Medlemmar

Orienteringsförbundet har 160 000 medlemmar, varav 70 000 aktiva och 16 000 ledare. Medlemmarna är jämt fördelade mellan könen, 37 procent av de aktiva är kvinnor. Orienteringsförbundet är speciellt i fråga om åldersstruktur därför att de har många tävlade som är över 40 år, nästan hälften av medlemmarna. Det beror på att tävlingarna är indelade i åldersklasser.

Finansiering

Orienteringsförbundet omsatte 1997 ca 25 miljoner kronor. De största posterna var RF:s anslag på 7 601 000 kronor och affärsverksamhet på 9 340 000 kronor. I den senare ingår försäljning av informationsmaterial, utbildningsmaterial och medlemstidningen. Denna post har en lika stor utgiftspost. Egenfinansieringen uppgick till 5 257 000 kronor. Lokalföreningarna tar in medlemsavgifterna och de stannar på lokal nivå. De flesta föreningarna får lokalt aktivitetsstöd, s.k. LOK-stöd, från kommunerna och från RF.

Svenska Ridsportförbundet

Historia

Svenska Ridsportförbundet bildades 1912 inför sommar-OS i Stockholm då ridsporten för första gången fanns med på det olympiska programmet. Det gör ridsporten till en av de äldsta olympiska idrotterna. Genom åren bildades ytterligare tre ridsportorganisationer, som 1993 gick samman till ett gemensamt förbund. De fyra var Svenska Ridsportens Centralförbund (bildat 1912), Ridfrämjandet (bildat 1948), Svenska Ponnyföreningen (bildad 1954) och De Svenska Lantliga Ryttarföreningarnas Centralförbund (bildat 1928). Det var ett enande som kom till stånd efter 30 år av diskussioner, 20 år efter det att första förslaget lagts fram. Ordförande för det enade Ridsportförbundet blev Pehr G Gyllenhammar.

Verksamhet

Svenska Ridsportförbundet har till uppgift att främja ridning, körning och ridsport i alla dess grenar samt därtill anknuten verksamhet och att inom landet vara ridsportens företrädare.

Förbundets verksamhet bedrivs inom tre huvudområden: *främjande- och utbildningsverksamhet*, *ungdomsverksamhet* och *tävlingsverksamhet*. Främjande- och utbildningsverksamheten skall i första hand inriktas på att ge såväl ungdom som vuxna möjlighet till god utbildning i ridning, körning och voltige samt hästkänedom. Tävlingsverksamheten grundas på en nationell tävlingsverksamhet som innefattar alla kategorier tävlande. Verksamheten inriktas också mot större internationella satsningar som stödjer och utvecklar alla ridsportens grenar. Hästen är den gemensamma nämnaren och klubbarna är stommen i verksamheten. Drygt 550 ridklubbar driver ridskola. Några klubbar är starkt inriktade på tävling.

Ridsporten är en av de få idrotter där män och kvinnor tävlar med varandra på exakt lika villkor ända upp till OS-nivå. Enda undantaget är voltige där damer och herrar tävlar i olika klasser individuellt. Kvinnorna hävdar sig väl. Landslagstruppen består idag av 64 kvinnor och 32 män. Svenska ryttare och kuskar har gjort mycket goda resultat internationellt. VM-året 1998 var Sverige fjärde bästa nation i världen

räknat i VM-medaljer och inför OS i Sydney har Sverige kvalat in lag i samtliga tre OS-grenar, dvs. fälttävlan, dressyr och hoppning.

Ridsporten är idag den andra största idrotten för ungdomar. Över 8 miljoner ridtimmar genomförs varje år på ridskolorna runt om i landet. Det bedrivs också en omfattande så kallad avsutton verksamhet. Stommen i Ridsportförbundets ungdomsverksamhet är ungdomsledarutbildningen. De första kurserna arrangeras på regional nivå av ridsportdistrikten och ca 800 nya ungdomsledare utbildas varje år.

Utbildning är ett annat nyckelord. Utan rätta kunskaper kan djurskyddet vara i fara. Ridsporten är andra största idrottsförbund räknat i studiestatistik över cirkelverksamhet. Den teoretiska utbildningen är minst lika viktig som den i praktisk ridkunskap. Den första dagen på ridskolan får eleverna de första lärospånen som skall leda till att de kan ta hand om och ansvara för en egen – eller lånad – häst. Då krävs teoretiska kunskaper inom en rad olika områden, t ex utfordring, hästens sjukdomar osv. Ridsportförbundet medverkar aktivt till att god hästlitteratur tas fram.

Sedan 1994 har hästsektorn en egen högskoleutbildning. Utbildningen är tvåårig, eleverna går första året på Flyinge, andra året väljer eleven inriktning och läser vidare på Flyinge (blivande stallchefer), Strömsholm (blivande ridinstruktörer) och Wången (blivande travtränare). Huvudman för utbildningen är SLU vilket ger eleverna tillgång till lärare från de veterinärmedicinska och lantbruksvetenskapliga fakulteterna. Ridsportförbundet tar ett stort ansvar för att utbildningen ridmässigt håller hög kvalitet och har representation i SLU:s utbildningsnämnd för den hippologiska utbildningen.

Organisation

Svenska Ridsportförbundet är en demokratiskt styrd medlemsorganisation. Förbundet har nära 1 000 klubbar indelade i 19 distrikt som i princip följer länsindelningen. Svenska Ridsportförbundet är uppbyggt kring sektionerna Ungdom, Utbildning och Tävling, som finns på riksnivå, distriktsnivå och klubbnivå. Sektionerna arbetar med att utveckla och förbättra verksamheten på respektive område. Den högsta instansen är förbundsstyrelsen, som fattar beslut på riksnivå. Under förbundsstyrelse och sektioner finns kommittéer och utskott. Förbundet har nitton ridsportdistrikt. Distrikten svarar för den regionala samordningen och utvecklingen. De har direktkontakt med klubbarna och är en länk mellan klubbar och förbund.

Ridsporten samverkar med en rad organisationer, bl.a. Hästhållningens Yrkesnämnd (HYN), Ackordhäststiftelsen, Hästsportens Epizootigrupp och Hästsportens folkhögskola.

Medlemmar

Under 1998 var antalet medlemmar i Ridsportförbundet 215 000. Av medlemmarna är övervägande delen eller 84 procent kvinnor. Förbundet har många unga medlemmar. Ca 65 procent är under 25 år och ca 5 procent är under 7 år. Ridsportförbundet har haft ett stabilt medlemsantal de senaste fem åren.

Finansiering

Ridsportförbundet omsätter ca 45 miljoner kronor per år. Av dessa är ca 10 miljoner kronor bidrag från RF. Resten är licens- och sponsorintäkter samt medlemsbidrag.

Bilaga 3

Övriga ideella organisationer med naturen som bas

Fältbiologerna bildades 1947 och var till en början en ungdomsorganisation knuten till Naturskyddsföreningen. Organisationen har som sin viktigaste uppgift att stimulera till ökad kunskap om och förståelse för naturen och människans påverkan på den. Antalet medlemmar uppgår till 3 950.

Förbundet Skog och Ungdom bildades 1960 som ett specialförbund inom Sveriges 4H, men är numera en egen ungdomsorganisation. Förbundet arbetar för att väcka intresse och öka kunskap om skogen hos Sveriges ungdom och hos allmänheten. Verksamheten omfattar bl.a. skogsvård, naturvård, viltvård, ekologi, artkännedom och föreningsverksamhet. Antal medlemmar: 5 335.

Jordbrukare- Ungdomens Förbund bildades 1918, med uppgift att aktivera ungdom kring miljö, natur och jordbruk, att föra landsbygdens traditioner vidare och att förmedla utlandspraktik. Antal medlemmar: 5 000.

Svenska Draghundsportförbundet, SDFP, bildades 1987 av bl.a. Svenska Brukshundklubben, Svenska Nomekörarförbundet och Svenska Polarhundklubben. Hundkörning är en kombinationsidrott där människa och hund tillsammans utövar fysisk aktivitet för att få motion och rekreation eller för att uppnå tävlingsresultat. Förbundets huvudändamål är att i Sverige få så många som möjligt att köra hund. Antal medlemmar: 20 000.

Svenska Gång- och Vandrarförbundet, SGVF, bildades 1934 med namnet Svenska Gångförbundet, men ändrade till nuvarande namn 1995. Förbundets uppgift är att tillvarata intressen inom gångsporten och vandringar samt att utveckla gångsporten som idrottsgren och vandring som motionsform.

Svensk Klätterförbundet, SKF, bildades 1973 och har till uppgift att främja, utveckla och samordna klättring, klätteridrott och högfjällssport i

Sverige och företräda svensk klättring i utlandet. Antal medlemmar: 3 000.

Caravan Club of Sweden, som bildades 1958, är en riksomfattande, ideell förening med uppgift att främja användandet av husvagn eller liknande för aktiv fritid för hela familjen. Antal medlemmar: 15 000.

Svenska Cykelsällskapet, SCS, bildades 1979. Den huvudsakliga verksamheten består av vardagscykling, trafik och miljö, cykelturism och friskvård, test, teknik och rådgivning. Antal medlemmar: 9 000.

Svenska Fjällklubben bildades 1927 och har till ändamål att främja sund fjällsport och verka för vidgad kännedom om fjällvärlden och öka respekten för dess kvaliteter och naturvärden. Antal medlemmar: 1 680.

Sveriges Naturistförbund bildades 1957 av de fyra naturistföreningar, som då fanns. Den första av dessa bildades 1936. Förbundet och dess föreningar vill sprida naturismens idéer och skapa områden där friluftsliv enligt deras värderingar ogenerat kan bedrivas samt utfärda internationella medlemskort. Antal medlemmar: 3 000.

Jägarnas Riksförbund bildades 1938 med uppgift att företräda jägare, markägare och naturintresserade personer i frågor som rör miljövard, fauna och jakt. Förbundet bedriver skytteverksamhet, forskning, information, ungdomsverksamhet och utbildning, utfärdar lagstadgade kompetensprov för jägare (jägarexamen) och är remissinstans. Antal medlemmar: 18 000.

Svenska Naturskyddsföreningen bildades 1909 och har till uppgift att skydda och vårda naturen, att väcka och underhålla naturkänsla samt att arbeta för att samhället anpassas efter naturens egna förutsättningar. Antal medlemmar: 165 000.

Sveriges Ornitologiska Förening, SOF, bildades 1945 med uppgift att främja utforskandet och skyddet av fåglarnas och deras miljö samt att stimulera till ett ökat natur- och fågelintresse. Antal medlemmar: 10 700.

Sveriges Skogsvårdförbund bildades 1965 genom sammanslagning av Föreningen Skogskultur i Norrland (bildad 1883) och Föreningen Skogsvård (bildad 1902). Förbundets uppgift är att verka för ett aktivt och ansvarsfullt brukande och nyttjande av skogen. Antal medlemmar: 8 000.

Svenska Frisksportförbundet, SFF, bildades 1935 genom sammanslagning av Frisksportförbundet Järnringen (endast för pojkar, bildat 1931), Frisksportförbundet Silverringen (endast för flickor, bildat 1934) och Förbundet för Fysisk Fostran (bildat 1928). SFF verkar för allsidig personlighetsutveckling och för folkhälsans höjande genom att arbeta för fysisk träning och motion, för enkel fullvärdig kost samt genom att motarbeta bruket av alkohol, narkotika och tobak. Antal medlemmar: 11 400.

Sveriges Hembygdsförbund, SHF, som bildades 1975 under namnet Riksförbundet för Hembygdsvård. SHF har bl.a. till uppgift att sprida kunskap om hembygdens natur, det folkliga kulturarbetet och om de människor som levt och lever där. SHF får, utöver sitt statsbidrag från Riksantikvarieämbetet även bidrag från Naturvårdsverket för "verksamhet som stimulerar samarbetet mellan naturvården och kulturmiljövården." SHF har 450 000 medlemmar, fördelade på 1 600 lokala hembygdsföreningar och 25 läns- eller landskapsförbund. Det innebär att SHF utan jämförelse är den största av de organisationer Friluftgruppen inventerat.

Hjärt-Lungfonden bildades 1904 och är en ideell förening som på olika sätt, främst genom bidrag till forskning, söker bidra till ett friskare Sverige. Fonden tas upp här eftersom den bär ansvaret i Sverige för det internationellt spridda projektet Hälsans Stig. I samarbete med stadsdelsförvaltningar och kommuner lägger fonden ut markerade promenad- och motions slingor i attraktiva strövområden. Inom Storstockholm finns exempelvis sju sådana slingor, bl.a. runt Brunnsviken, runt Djurgårdsbrunnsviken och runt Kungsholmen.

Den nya bygderörelsen, inom ramen för Folkrörelserådet Hela Sverige skall leva, är också till en del inriktad mot friluftsliv och naturturism. Bygderörelsen har vuxit fram under de senaste tio åren och består i dag av närmare 3 900 lokala utvecklingsgrupper, spridda över hela landet och med en sak gemensam: arbetet för bygdens framtid.

Bilaga 4

Kompetensnät för friluftsforskning

Inledning

"Friluftslivet är genomgående mycket svagt representerat som forskningsfält i Sverige" framhåller tre forskare i en skrivelse om behovet och uppläggningsen av ett kompetensnät för friluftsforskning.⁹⁴ För att belysa sin tes gör forskarna bl.a. en jämförelse mellan friluftslivet och idrotten, som i dag har nio professorstjänster och långa sammanhängande utbildningar på universitets- och högskolenivå. Forskarna presenterar därför ett eget förslag för att främja mer och bättre svensk friluftsforskning i nära internationell samverkan.

Kärnan i förslaget är etablerandet av ett kompetensnätverk med ett arbetsutskott förankrat i några olika akademiska miljöer. På så sätt skulle de administrativa kostnaderna minimeras och kompetensnätet fritt kunna knyta till sig bästa möjliga kompetens.

Kompetensnätets syfte och inriktning

Kompetensnätets övergripande uppgifter skulle i första hand vara kunskapsförvaltning, forskningsinitiering och kunskapsspridning.

Kunskapsförvaltning

Ett grundläggande element i all forskningsverksamhet är att ta reda på vad som gjorts och systematiskt bevaka vad som görs. Inte minst inom ett fält som friluftsliv är detta av stor betydelse då inte någon specifik disciplin eller centrumbildning ser detta som sitt ansvarsområde. Viktiga uppgifter för kompetensnätet blir därför att bygga upp och ajourhålla en databas och att vidmakthålla personliga och formella nätverk för kunskapsbevakning.

⁹⁴ PM 1998-11-09 om behovet och uppläggningsen av ett Kompetensnät för friluftsforskning, författad av Lars Aronsson, Gerhard Nordlund och Klas Sandell

Forskningsinitiering

Friluftsliv är ett ämnesövergripande fält, där många forskningstraditioner bör ha sin plats, vilket gör att samarbete med forskningsfält utanför friluftsliv är nödvändigt. Därför bedömer forskarna det inte vara meningsfullt att kanalisera alla friluftslivets forskningsmedel via en kanal, exempelvis ett friluftslivets forskningsråd. I stället bör mindre summor ställas till förfogande för att initiera friluftsforskning. De forskare som blir intresserade kan senare rikta ansökningar om medel för större projekt till olika nationella och internationella forskningsfinansiärer.

De tre forskarna menar vidare att forskningsinitiering sker bäst genom viljeyttringar från statsmaktens sida till etablerade forskningsfinansiärer, kontaktetablering genom bl.a. forskarträffar och olika former av praktiskt initieringsstöd, exempelvis hjälp med kunskapsöversikter och kunskapsspridning.

Kunskapsspridning

Den kunskap som samlas genom bevakning av pågående forskning, forskarträffar, kunskapsöversikter och mindre forskningsprojekt bör spridas vidare till bl.a.

- centrala myndigheter, som exempelvis Naturvårdsverket, Folkhälsoinstitutet, Socialstyrelsen, Turistdelegationen, Skolverket, Högskoleverket m.fl.,
- regionala och lokala tjänstemän inom skola, barnomsorg, fysisk planering, fritid, miljö och naturvård,
- ideella organisationer inom friluftsliv, natur, miljö och miljöpedagogik,
- enskilda lärare, ledare och andra ideellt intresserade på friluftsområdet,
- facktidskrifter och bredare tidskrifter inom detta fält.

Spridningsvägarna föreslås i första hand vara

- nyhetsbrev med information om aktuella träffar och skrifter samt "annonser" om exempelvis kunskapsbehov eller intresse för forsknings- och utvecklingssamarbete,
- en eller flera sammankomster per år med inriktning mot myndigheter, organisationer och intresserad allmänhet,

- en rapportserie med företrädesvis kunskapsöversikter och samlade syntetiseringar,
- databas, som hålls aktuell och är elektroniskt tillgänglig för nätverket.

Kompetensnätets ledning och organisation

Enligt förslaget skall kompetensnätet bestå av alla som på något sätt är knutna till forskning, skrifter och konferenser om friluftsliv. Som drivkraft i nätverket föreslås ett arbetsutskott på tre personer. Under förutsättning att externa resurser kan tillföras, som delvis frigör arbetsutskottets medlemmar från ordinarie uppgifter, bör dessa kunna prioritera friluftsforskning och uppgifter för kompetensnätet framför undervisning och annat forskningsarbete. Till arbetsutskottet bör vidare knytas en forskningsassistent med verkställande funktioner och ansvar för löpande arbete med databas, övrig kunskapsförvaltning och kunskapsspridning.

Kompetensnätet bör också ha en styrelse för beslut i övergripande och långsiktiga frågor. I styrelsen bör, förutom arbetsutskottet, ingå företrädare för anslagsgivande myndigheter och några av de ideella intressenterna, bl.a. FRISAM. Kompetensnätet bör styras som en systematisk, vetenskapligt orienterad utvärderingsprocess i kombination med en rullande treårsbudget och återkommande, extern, internationellt förankrad granskning. Granskningen skall ge styrelsen och arbetsutskottet signaler om nätverkets starka och svaga sidor, liksom om behovet av omprioriteringar och andra förändringar. På sikt bör nätet drivas enligt en rullande treårsplan med utvärdering vartannat år, genomförd av en internationell referensgrupp. Initialt föreslås dock en fyraårig försöksperiod. Under denna bör resurserna för forskningsiniering successivt graderas upp.

Enligt förslaget har FRISAM förklarat sig intresserade av att stå som huvudman för verksamheten med ansvar för att finna praktiska lösningar på frågor om administration, lokaler och IT-resurser.

Kompetensnätets kostnader

Kostnaderna för kompetensnätet uppskattas till mellan 3,1 och 7,6 miljoner kronor per år med följande fördelning:

Delförslag	Kostnader i tkr
Arbetsutskott och kunskapsförvaltning	950
Forskningsinitiering	från 750 till 5 300
Kunskapsförmedling	450
Utvärderings- och styrelsearbete	150
Totalt	från 3 100 till 7 600

Bilaga 5

Förord

Denna bilaga innehåller en utförlig redovisning i tabellform av svaren på SCB:s frågor om friluftaktiviteter från undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) 1996-1998. I tabellerna 8.1, 8.3, 8.5 och 8.7 redovisas nulägesförhållandena med jämförelser bakåt i tiden till de åren dessförinnan som aktiviteterna mättes i ULF, dvs. 1990-1991. För jämförelserna redovisas i en kolumn förändringen i procentenheter. Tal som markerats med fet kursiv stil anger att förändringen är signifikant på 5-procentsnivån.

I tabellerna 8.2, 8.4, 8.6 och 8.8 möjliggörs jämförelser längre bakåt i tiden för de 4 fritidsaktiviteterna genom att motsvarande procentskattningar redovisas som tidsserier efter kön och ålder för samtliga år dessa frågor funnits med i ULF, dvs. 1976, 1982, 1983, 1988, 1989, 1990, 1991, 1996, 1997 och 1998.

För att möjliggöra för läsaren att själv kunna beräkna det antal personer i olika befolkningsgrupper som utövar en viss friluftaktivitet och för att kunna avgöra om skillnader mellan olika procenttal i tabellerna är signifikanta eller ej, redovisas i tabell 8.9 uppgifter om antal intervjuer för män, kvinnor respektive båda könen inom de olika redovisningsgrupperna. För att skatta antalet personer i befolkningen som utövat en viss friluftaktivitet, redovisas i tabell 8.10 uppgifter om det genomsnittligt skattade antalet personer i befolkningen 1996-1998, 16-84 år inom respektive grupp. I tabell 8.11 redovisas antal intervjuer för män, kvinnor respektive båda könen för åren 1976, 1982, 1983, 1988, 1989, 1990, 1991, 1996, 1997 och 1998.

I det påföljande avsnittet "Hjälptabeller" redovisas i tabell 9 approximativa halva 95-procentiga konfidensintervall för procenttal. I tabell 10 redovisas approximativ längd av halva 95-procentiga konfidensintervall för differenser mellan procenttal. I tabell 11 redovisas halva 95-procentiga konfidensintervall för uppräknade befolkningstotaler. Ett par användningsexempel redovisas i anslutning till dessa tabeller.

Tabell 8.1 Personer 16-84 år som under det senaste året strövat i skog och mark. Särredovisning på kön efter olika redovisningsgrupper. Procentandelar 1996-98 (1) samt förändring i procentenheter sedan 1990-91 (2) Fet och kursiv stil under 2) anger att förändringen är signifikant på 5-procentsnivån

1) 1996-1998		Män				Kvinnor				Båda könen			
2) Förändring i procentenheter sedan 1990/91		Minst 1 gång		Mer än 20 ggr		Minst 1 gång		Mer än 20 ggr		Minst 1 gång		Mer än 20 ggr	
		1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)
Samtliga	16-74 år	77,3	<i>1,7</i>	30,1	0,7	79,5	0,7	30,8	<i>-1,8</i>	78,4	<i>1,2</i>	30,5	-0,6
ÅLDERSGRUPP													
Samtliga	16-24 år	62,8	2,1	14,3	-0,2	77,5	1,3	16,9	-2,1	69,9	1,7	15,6	-1,2
	25-44 år	79,1	1,1	25,8	1,7	84,6	<i>-2,6</i>	29,5	<i>-4,7</i>	81,8	-0,7	27,6	-1,4
	45-64 år	83,6	0,0	37,5	-1,1	86,4	0,8	41,9	1,7	85,0	0,4	39,7	0,3
	65-74 år	81,3	<i>5,3</i>	43,9	1,2	72,6	4,2	33,2	-2,7	76,7	<i>4,7</i>	38,1	-0,9
	75-84 år	62,1	0,5	30,3	-1,8	48,9	4,8	14,9	<i>-4,8</i>	54,5	3,3	21,4	-3,3
HUSHÅLLSTYP													
	Ensamstående utan barn	68,3	0,8	23,4	0,1	71,2	2,4	23,5	-1,0	69,7	1,5	23,4	-0,4
	Ensamstående med barn	83,1	-0,6	21,8	-10,2	79,6	-2,6	28,6	-5,3	80,4	-2,1	27,1	<i>-6,6</i>
	Samboende utan barn	81,4	<i>2,7</i>	37,2	0,7	82,1	1,4	36,7	-1,5	81,8	<i>2,1</i>	36,9	-0,4
	Samboende med barn	83,0	1,6	29,9	1,6	86,1	-1,5	32,4	-2,7	84,5	0,1	31,2	-0,6
NATIONALITET													
	Infödda svenskar	78,3	1,4	30,7	0,7	80,2	0,5	31,3	<i>-1,7</i>	79,3	1,0	31,0	-0,5
	2:a generationens invandrare	72,1	-4,5	25,0	0,0	80,2	2,3	29,7	-1,3	76,2	-1,0	27,4	-0,4
	Naturaliserade invandrare	69,9	2,6	25,3	-2,1	73,4	5,5	26,6	-4,0	71,7	4,1	26,0	-3,1
	Utländska medborgare	66,2	<i>8,7</i>	25,0	3,5	73,0	-1,0	27,9	1,0	69,6	3,7	26,4	2,2
	Finländska medborgare	77,8	7,7	31,4	9,9	83,2	-2,2	37,2	-1,0	80,7	0,4	34,5	2,0
	Sydeuropeiska medborgare	62,3	13,3	21,7	11,4
	Övr. utomnord. medborgare	61,0	<i>12,5</i>	21,5	4,5	68,3	2,0	23,2	0,7	64,6	<i>7,9</i>	22,3	2,8

SOCIOEKONOMISK GRUPP

Ej facklärda arbetare	72,6	1,8	30,4	0,3	73,6	1,1	28,5	-0,9	73,2	1,4	29,3	-0,5
Facklärda arbetare	76,1	2,4	31,0	1,4	78,5	0,3	33,0	2,3	76,9	1,6	31,7	1,7
Samtliga arbetare	74,4	2,2	30,7	0,8	75,0	1,0	29,7	0,0	74,7	1,5	30,2	0,4
Lägre tjänstemän	79,2	-1,8	32,7	1,1	79,2	-5,5	31,7	-4,2	79,2	-4,3	32,0	-2,5
Mellan- tjänstemän	83,6	3,4	33,1	4,0	88,3	-1,1	38,0	-5,6	86,1	1,3	35,7	-0,6
Högre tjänstemän	87,8	1,7	32,2	-2,6	92,6	1,4	37,5	-2,1	89,6	1,6	34,2	-2,4
Mellan o högre tjänstemän	85,6	2,8	32,7	1,0	89,7	-0,3	37,8	-4,5	87,5	1,5	35,0	-1,3
Samtliga tjänstemän	84,2	1,8	32,7	1,0	85,6	-2,0	35,4	-3,9	84,9	-0,2	34,1	-1,6
Företagare	75,9	-1,0	31,1	-0,1	78,3	4,1	35,5	2,0	76,7	0,6	32,6	0,7
Jordbrukare	74,7	4,6	38,1	4,1	67,3	9,2	30,9	7,2	71,7	7,2	35,2	6,0
Studering	66,6	2,0	16,0	2,5	77,4	0,1	17,8	-3,8	72,3	1,2	17,0	-0,7
Förvärvsarbete	81,3	2,7	29,9	1,3	87,1	0,2	35,0	-0,1	84,0	1,5	32,3	0,6
Hemarbete	80,4	..	42,2	..	81,6	0,5	38,4	-0,2	81,4	-0,8	39,1	0,5
Ålderspensionärer	73,0	2,1	38,4	-1,4	62,2	3,4	25,2	-3,9	66,9	3,0	30,9	-2,7
Förtidspensionärer/ långvarigt arbetslösa	67,7	0,8	31,6	-2,8	74,1	9,5	32,5	2,7	71,2	5,4	32,1	0,1
H-REGION												
H1 Stockholm	74,6	-1,7	25,5	-0,7	79,5	-1,8	29,5	-4,0	77,1	-1,8	27,5	-2,5
H2 Göteborg och Malmö	74,4	3,3	23,0	0,7	77,6	2,2	24,9	-2,5	76,0	2,8	24,0	-0,9
H3 Större städer	76,9	2,0	29,9	-0,3	78,5	1,4	31,1	-1,9	77,7	1,7	30,5	-1,1
H4 Södra mellanbygden	78,2	2,8	36,4	3,0	80,0	0,4	36,0	0,4	79,1	1,6	36,2	1,7
H5 Norra tätbygden	83,4	1,3	33,8	0,5	86,0	3,3	32,6	1,9	84,7	2,3	33,2	1,3
H6 Norra glesbygden	87,4	4,8	42,4	6,5	83,4	1,2	31,7	-0,9	85,5	3,1	37,2	3,0

För redovisning av antal intervjuer och skattat antal i befolkningen se tabell 8.9 och 8.10

Tabell 8.2 Personer som under det senaste året strövat i skog o mark mer än 20 ggr. Samtliga personer 16-74 år samt redovisning efter kön och ålder. ULF 1976-98. Andelar i procent

		1976	1982	1983	1988	1989	1990	1991	1996	1997	1998	Skattat antal i befolkningen 1996-1998 (tusental)
Samtliga	16-74 år	24,8	32,9	32,4	32,5	32,0	32,4	30,8	30,7	31,1	32,1	6 266
KÖN												
Alla män	16-74 år	23,6	31,1	31,5	30,4	31,1	29,9	28,7	29,8	30,4	30,2	3 150
Alla kvinnor	16-74 år	25,9	34,8	33,4	34,6	32,9	34,8	32,9	31,7	31,8	33,9	3 116
ÅLDER												
Samtliga	16-24 år	16,6	19,5	21,5	18,0	17,5	17,1	16,4	15,7	15,7	15,3	935
	25-44 år	24,3	33,5	33,4	31,3	29,8	30,7	27,5	26,8	27,2	29,0	2 398
	45-64 år	30,0	40,6	36,7	40,4	39,6	39,6	39,2	39,8	39,5	39,8	2 161
	65-74 år	23,2	30,9	33,8	37,1	39,3	40,0	38,1	36,6	38,5	39,3	772
KÖN OCH ÅLDER												
Män	16-24 år	13,7	16,8	16,9	15,8	18,0	15,6	13,4	12,7	16,0	14,3	482
	25-44 år	22,6	29,9	31,5	27,3	26,3	25,9	22,4	25,2	25,8	26,5	1 223
	45-64 år	28,4	39,3	35,7	39,1	39,1	38,0	39,1	38,3	37,0	37,1	1 086
	65-74 år	27,8	34,6	41,1	40,4	44,8	42,7	42,7	42,8	45,8	43,0	358
Kvinnor	16-24 år	19,6	22,3	26,4	20,3	16,9	18,5	19,5	18,9	15,4	16,4	452
	25-44 år	26,1	37,2	35,3	35,4	33,4	35,7	32,7	28,3	28,6	31,6	1 175
	45-64 år	31,5	41,8	37,7	41,6	40,0	41,1	39,4	41,3	42,0	42,6	1 075
	65-74 år	19,3	27,8	27,5	34,3	34,6	37,6	34,1	31,1	32,3	36,1	414

För redovisning av antal intervjuer se tabell 8.11

Tabell 8.3 Personer 16-84 år som under det senaste året nöjes- eller motionspromenerat, Särredovisning på kön efter olika redovisningsgrupper. Procentandelar 1996-98 (1) samt förändring i procentenheter sedan 1990-91 (2) Fet och kursiv stil under 2) anger att förändringen är signifikant på 5-procentsnivån

1) 1996-1998		Män				Kvinnor				Båda könen			
2) Förändring i procentenheter sedan 1990/91		Minst 1 gång		Mer än 20 ggr		Minst 1 gång		Mer än 20 ggr		Minst 1 gång		Mer än 20 ggr	
		1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)
Samtliga	16-84 år	82,3	4,3	45,6	1,8	88,3	3,7	57,6	2,0	85,3	4,0	51,6	1,9
ÅLDERSGRUPP													
Samtliga	16-24 år	72,2	5,8	29,6	2,8	91,4	2,9	50,6	1,8	81,5	4,3	39,7	2,3
	25-44 år	84,3	0,7	41,8	0,9	93,0	2,6	57,7	-0,4	88,6	1,6	49,6	0,3
	45-64 år	86,5	7,3	51,5	1,7	89,7	3,6	63,8	5,5	88,1	5,4	57,6	3,6
	65-74 år	82,7	4,3	59,4	1,5	82,0	5,7	56,9	-0,9	82,3	5,1	58,0	0,2
	75-84 år	72,9	5,4	49,9	-0,2	69,9	7,1	47,2	1,2	71,2	6,5	48,4	0,7
HUSHÅLLSTYP													
	Ensamstående utan barn	74,8	4,0	37,9	1,9	84,6	4,8	53,5	3,1	79,5	4,4	45,4	2,4
	Ensamstående med barn	82,5	4,8	41,4	-11,4	88,8	1,7	53,2	-6,7	87,3	1,8	50,5	-8,2
	Samboende utan barn	86,1	6,3	54,5	3,5	87,8	4,4	60,2	2,7	87,0	5,4	57,3	3,1
	Samboende med barn	87,1	2,4	43,8	-0,3	93,2	2,1	60,0	1,1	90,2	2,3	51,9	0,4
NATIONALITET													
	Infödda svenskar	82,3	4,3	45,2	1,6	88,5	3,7	57,9	2,0	85,4	3,9	51,6	1,7
	2:a generationens invandrare	80,3	2,0	43,7	5,2	89,0	3,5	55,4	2,9	84,7	3,0	49,6	4,7
	Naturaliserade invandrare	83,6	1,9	50,7	-1,3	86,2	5,8	55,9	1,8	84,9	4,0	53,5	0,3
	Utländska medborgare	81,6	8,8	46,8	9,1	87,9	4,0	53,7	2,9	84,7	6,3	50,2	5,9
	Finländska medborgare	86,5	10,9	49,4	16,0	91,1	-1,1	55,2	-2,1	89,0	2,4	52,5	3,3
	Sydeuropeiska medborgare	86,7	12,2	48,3	4,1
	Övr. utomnord. medborgare	78,5	5,0	48,6	9,9	86,5	11,4	52,1	9,3	82,4	8,2	50,3	9,8

SOCIOEKONOMISK GRUPP

Ej facklärda arbetare	79,1	5,7	44,0	2,5	84,5	3,3	56,4	1,9	82,4	4,1	51,6	2,0
Facklärda arbetare	79,9	3,0	44,8	0,8	87,1	3,6	58,3	4,6	82,5	3,2	49,7	2,2
Samtliga arbetare	79,5	4,4	44,4	1,7	85,2	3,4	56,9	2,6	82,4	3,8	50,8	2,0
Lägre tjänstemän	85,4	1,4	49,7	-1,2	89,9	0,1	60,3	-1,6	88,4	0,4	56,7	-1,7
Mellan- tjänstemän	88,3	1,4	49,7	-0,1	93,1	3,3	62,2	1,3	90,8	2,5	56,3	1,0
Högre tjänstemän	90,5	1,2	52,3	1,0	93,6	2,6	62,0	4,8	91,7	1,7	55,9	2,4
Mellan- o högre tjänstemän	89,4	1,4	51,0	0,5	93,3	3,1	62,2	2,4	91,2	2,2	56,1	1,5
Samtliga tjänstemän	88,5	1,5	50,7	0,1	91,9	1,9	61,4	0,7	90,3	1,7	56,3	0,3
Företagare	82,8	9,5	45,5	5,9	83,0	5,4	55,5	2,4	82,8	8,3	49,0	5,4
Jordbrukare	56,2	5,1	27,2	-0,9	70,2	11,4	39,4	2,0	61,9	7,2	32,1	-0,3
Studerande	77,1	7,7	35,3	5,3	91,5	3,0	50,3	2,0	84,7	5,5	43,3	3,8
Förvärvsarbete	84,7	4,7	44,2	1,9	92,3	2,7	60,6	2,9	88,2	3,7	51,9	2,3
Hemarbetande	86,9	..	61,3	..	90,7	7,6	58,9	5,1	90,0	6,5	59,3	5,4
Ålderspensionärer	79,2	3,8	56,4	0,5	76,8	5,8	52,9	-0,5	77,8	5,0	54,4	0,0
Förtidspensionärer/ långvarigt arbetslösa	77,2	7,2	47,1	-1,3	84,9	7,8	57,9	5,0	81,3	7,7	52,9	2,2
H-REGION												
H1 Stockholm	84,7	-0,7	50,3	1,6	90,0	2,6	57,7	2,3	87,4	1,0	54,0	1,9
H2 Göteborg och Malmö	83,5	5,4	45,9	3,1	89,9	6,4	58,1	4,5	86,8	5,9	52,2	3,9
H3 Större städer	81,3	4,1	42,8	0,9	87,2	3,4	56,0	2,5	84,3	3,7	49,5	1,7
H4 Södra mellanbygden	79,3	4,7	45,7	1,6	86,2	3,3	57,1	-0,8	82,8	4,1	51,4	0,5
H5 Norra tätbygden	86,7	5,5	44,2	1,2	93,5	5,7	66,0	6,0	90,1	5,4	54,9	3,0
H6 Norra glesbygden	83,2	15,1	47,8	6,0	86,9	2,0	59,8	-3,0	85,0	8,7	53,6	1,6

För redovisning av antal intervjuer och skattat antal i befolkningen se tabell 8.9 och 8.10

Tabell 8.4 Personer som under det senaste året gjort nöjes eller motionspromenader mer än 20 ggr. Samtliga personer 16-74 år samt redovisning efter kön och ålder. ULF 1976-98. Andelar i procent

		1976	1982	1983	1988	1989	1990	1991	1996	1997	1998	Skattat antal i befolkningen 1996-1998 (tusental)
Samtliga	16-74 år	34,7	48,2	47,8	48,2	47,3	50,2	49,7	51,3	52,9	51,6	6 266
KÖN												
Alla män	16-74 år	32,1	43,6	42,7	41,7	41,7	43,9	42,9	44,6	47,0	44,3	3 150
Alla kvinnor	16-74 år	37,3	52,7	53,0	54,6	53,0	56,6	56,5	58,1	58,9	59,0	3 116
ÅLDER												
Samtliga	16-24 år	29,2	39,2	39,8	37,0	36,2	37,7	37,3	42,4	38,6	38,1	935
	25-44 år	35,8	48,9	51,1	47,4	46,8	49,6	49,0	49,1	50,9	48,8	2 398
	45-64 år	35,8	51,0	48,4	51,7	51,0	53,9	54,2	55,9	59,8	57,1	2 161
	65-74 år	35,8	50,9	46,9	56,7	54,5	59,4	56,2	56,3	57,1	60,8	772
KÖN OCH ÅLDER												
Män	16-24 år	21,9	31,7	28,1	27,5	29,3	29,1	24,4	31,5	28,8	28,4	482
	25-44 år	33,1	42,4	44,4	39,1	38,7	41,3	40,5	41,2	44,0	40,1	1 223
	45-64 år	34,3	47,9	45,5	49,0	47,6	49,7	49,8	50,8	53,9	49,8	1 086
	65-74 år	37,1	53,6	50,4	52,2	53,6	58,2	57,5	55,0	60,7	62,6	358
Kvinnor	16-24 år	36,7	46,9	52,1	46,9	43,4	46,8	50,8	54,1	49,1	48,4	452
	25-44 år	38,7	55,7	58,1	55,9	55,3	58,4	57,8	57,2	58,1	57,9	1 175
	45-64 år	37,4	54,1	51,3	54,4	54,2	58,0	58,6	61,1	65,7	64,4	1 075
	65-74 år	34,7	48,6	43,9	60,4	55,3	60,4	55,2	57,5	54,0	59,1	414

För redovisning av antal intervjuer se tabell 8.11

**Tabell 8.5 Personer 16-84 år som under det senaste året fritidsfiskat. Särredovisning på kön efter olika redovisningsgrupper. Procentandelar 1996-98 (1) samt förändring i procentenheter sedan 1990-91 (2)
Fet och kursiv stil under 2) anger att förändringen är signifikant på 5-procentsnivån**

1) 1996-1998 2) Förändring i procent- enheter sedan 1990/91	Män				Kvinnor				Båda könen			
	Minst 1		Mer än		Minst 1		Mer än		Minst 1		Mer än	
	gång	5 ggr	gång	5 ggr	gång	5 ggr	gång	5 ggr	gång	5 ggr	gång	5 ggr
	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)
Samtliga 16-74 år	44,8	-0,5	23,7	-1,6	21,1	1,7	7,5	0,0	32,9	0,6	15,6	-0,8
ÅLDERSGRUPP												
Samtliga 16-24 år	54,0	0,5	31,1	-1,7	23,9	-3,5	6,7	-2,3	39,4	-1,4	19,3	-2,0
25-44 år	51,2	-0,2	25,6	-0,7	27,2	1,8	8,4	-1,0	39,4	0,7	17,2	-0,9
45-64 år	42,9	0,4	22,3	-2,0	21,4	2,7	9,3	1,2	32,2	1,6	15,9	-0,3
65-74 år	31,8	-1,3	18,7	-2,3	13,3	4,7	5,7	1,9	21,9	1,9	11,7	-0,1
75-84 år	21,2	-2,7	12,5	-1,4	3,7	2,0	1,6	0,8	11,1	0,3	6,2	0,0
HUSHÅLLSTYP												
Ensamstående utan barn	43,6	-1,9	24,2	-1,9	15,0	0,6	4,4	-0,2	29,8	-0,6	14,7	-1,0
Ensamstående med barn	54,2	-3,3	26,7	-5,7	20,7	2,9	6,7	-0,4	28,4	4,1	11,3	0,1
Samboende utan barn	40,0	-0,2	21,9	-2,8	21,8	2,6	9,4	0,7	30,9	1,2	15,6	-1,0
Samboende med barn	52,4	1,4	25,4	0,2	27,7	1,8	8,9	-0,5	40,0	1,6	17,1	-0,2
NATIONALITET												
Infödda svenskar	45,9	-0,4	24,2	-1,8	21,6	1,8	7,6	0,0	33,7	0,7	15,9	-0,9
2:a generationens invandrare	44,6	-9,8	20,5	-14,0	23,3	0,0	9,3	-1,2	33,9	-6,2	14,9	-8,6
Naturaliserade invandrare	33,5	-4,0	17,4	-3,1	16,0	1,1	6,6	-0,5	24,2	-1,3	11,7	-1,7
Utländska medborgare	36,5	4,2	21,2	4,8	18,2	-0,6	8,0	1,0	27,4	1,9	14,7	3,0
Finländska medborgare	41,4	-4,7	26,9	-2,8	27,0	-0,1	10,0	1,2	33,6	0,0	17,8	1,8
Sydeuropeiska medborgare	22,1	3,1	13,1	2,3
Övr. utomnord. medborgare	36,0	8,2	19,0	8,2	15,2	1,2	7,2	1,0	25,7	4,3	13,2	4,5

SOCIOEKONOMISK GRUPP

Ej facklärda arbetare	46,1	2,0	26,0	-0,5	19,0	1,5	8,0	0,0	29,5	1,9	15,0	0,0
Facklärda arbetare	49,4	-1,8	30,5	-1,3	24,3	0,9	8,4	-1,4	40,5	-1,0	22,6	-1,4
Samtliga arbetare	47,8	0,2	28,3	-0,8	20,4	1,5	8,1	-0,3	33,8	1,1	17,9	-0,4
Lägre tjänstemän	43,9	-2,8	22,5	-1,0	18,3	-1,2	6,3	-1,0	27,1	-1,3	11,8	-0,7
Mellan- tjänstemän	45,1	1,3	21,2	-2,7	25,0	3,5	7,6	0,8	34,5	1,7	14,1	-1,5
Högre tjänstemän	37,5	-5,3	14,9	-3,1	24,4	5,5	8,6	3,5	32,7	-1,4	12,6	-0,7
Mellan- o högre tjänstemän	41,4	-1,9	18,2	-3,1	24,8	4,2	7,9	1,7	33,8	0,4	13,5	-1,2
Samtliga tjänstemän	41,9	-2,2	19,1	-2,7	22,3	2,1	7,3	0,5	31,7	0,1	12,9	-1,0
Företagare	41,8	2,6	19,9	-0,3	16,8	-1,4	7,7	-1,7	33,1	0,1	15,7	-1,4
Jordbrukare	34,7	2,8	20,9	2,3	11,4	3,1	3,4	-0,5	25,3	4,3	13,8	2,0
Studierande	50,2	-2,8	27,7	-3,9	23,5	-1,4	7,4	0,4	36,0	-2,6	16,9	-2,0
Förvärvsarbetande	48,7	0,5	24,7	-1,3	25,3	1,8	8,7	-0,7	37,8	1,3	17,2	-0,9
Hemarbetande	40,8	..	24,2	..	20,4	-3,8	10,0	0,9	24,2	-0,3	12,7	3,2
Ålderspensionärer	27,5	-2,9	16,4	-2,6	9,3	3,3	3,9	1,2	17,2	0,8	9,3	-0,3
Förtidspensionärer/ långvarigt arbetslösa	43,8	1,9	26,2	-3,2	20,9	7,2	9,2	4,4	31,5	4,0	17,1	0,3
H-REGION												
H1 Stockholm	39,6	-3,5	18,6	-3,8	21,0	1,8	7,7	1,0	30,2	-0,6	13,1	-1,2
H2 Göteborg och Malmö	33,6	1,7	14,2	0,2	14,4	0,9	4,7	0,0	23,7	1,2	9,3	0,0
H3 Större städer	43,9	-0,4	23,2	-0,4	19,9	2,4	6,0	0,3	31,8	1,0	14,5	0,0
H4 Södra mellanbygden	48,9	-1,4	27,5	-3,3	21,9	0,8	8,2	-1,4	35,4	-0,5	17,8	-2,5
H5 Norra tätbygden	58,7	4,3	36,4	2,2	28,7	3,2	13,1	1,0	44,0	4,6	24,9	2,3
H6 Norra glesbygden	70,3	8,0	44,1	0,4	40,2	4,6	18,1	1,8	55,8	6,4	31,6	1,2

För redovisning av antal intervjuer och skattat antal i befolkningen se tabell 8.9 och 8.10

Tabell 8.6 Personer som under det senaste året fritidsfiskat mer än 5 ggr. Samtliga personer 16-74 år samt redovisning efter kön och ålder ULF 1976-98. Andelar i procent

		1976	1982	1983	1988	1989	1990	1991	1996	1997	1998	Skattat antal i befolkningen 1996-1998 (tusental)
Samtliga	16-74 år	18,2	20,2	20,1	16,8	17,0	17,2	17,1	16,4	16,6	16,1	6 266
KÖN												
Alla män	16-74 år	28,5	30,8	29,9	25,6	25,4	26,0	26,2	24,8	24,7	24,1	3 150
Alla kvinnor	16-74 år	7,9	9,8	10,2	8,1	8,6	8,3	7,9	7,9	8,4	8,0	3 116
ÅLDER												
Samtliga	16-24 år	23,6	24,7	23,9	18,6	18,6	20,6	22,0	19,7	19,1	19,1	935
	25-44 år	19,2	21,4	21,6	16,6	17,5	18,6	17,5	16,6	17,3	17,7	2 398
	45-64 år	17,5	19,6	18,8	16,9	17,3	15,9	16,6	16,5	16,3	14,8	2 161
	65-74 år	10,4	12,5	13,6	15,3	12,9	12,3	11,3	11,7	12,3	11,2	772
KÖN OCH ÅLDER												
Män	16-24 år	36,5	38,2	36,1	28,9	28,8	33,2	32,5	31,5	32,0	29,8	482
	25-44 år	28,3	31,1	30,3	24,7	24,7	26,4	26,3	24,6	25,8	26,5	1 223
	45-64 år	27,8	30,3	27,8	24,3	25,5	24,1	24,5	23,7	22,0	21,4	1 086
	65-74 år	19,8	20,9	24,8	27,2	23,0	20,0	22,0	19,8	19,5	16,9	358
Kvinnor	16-24 år	10,1	10,8	11,4	7,7	8,0	7,3	10,8	7,0	5,5	7,6	452
	25-44 år	9,6	11,3	12,4	8,2	10,1	10,4	8,4	8,2	8,3	8,7	1 175
	45-64 år	7,4	9,3	9,8	9,6	9,1	7,7	8,5	9,3	10,6	8,2	1 075
	65-74 år	2,2	5,4	3,8	5,3	4,3	5,5	2,1	4,7	6,2	6,3	414

För redovisning av antal intervjuer se tabell 8.11

Tabell 8.7 Personer 16-84 år som under det senaste året trädgårdsarbetat. Särredovisning på kön efter olika redovisningsgrupper. Procentandelar 1996-98 (1) samt förändring i procentenheter sedan 1990-91 (2) Fet och kursiv stil under 2) anger att förändringen är signifikant på 5-procentsnivån

1) 1996-1998	Män				Kvinnor				Båda könen			
2) Förändring i procentenheter sedan 1990/91	Minst 1 gång		Mer än 20 ggr		Minst 1 gång		Mer än 20 ggr		Minst 1 gång		Mer än 20 ggr	
	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)
Samtliga 16-84 år	74,3	<i>1,7</i>	43,1	<i>-2,0</i>	70,9	<i>2,1</i>	41,1	<i>-1,1</i>	72,6	<i>1,9</i>	42,1	<i>-1,5</i>
ÅLDERSGRUPP												
Samtliga 16-24 år	60,0	3,9	13,7	-0,8	54,3	-2,5	7,9	<i>-4,8</i>	57,3	0,8	10,9	<i>-2,8</i>
25-44 år	71,2	-1,2	35,5	<i>-6,1</i>	73,2	-1,0	40,9	<i>-4,4</i>	72,2	-1,1	38,2	<i>-5,3</i>
45-64 år	83,3	0,5	57,0	-2,5	81,6	2,1	55,1	-0,6	82,4	1,3	56,0	-1,5
65-74 år	81,1	6,5	62,9	3,6	71,7	6,4	49,5	0,5	76,1	6,5	55,7	2,0
75-84 år	67,2	2,7	48,8	-1,3	49,1	9,5	30,7	4,8	56,8	7,0	38,3	2,7
HUSHÅLLSTYP												
	7											
Ensamstående utan barn	59,1	3,1	22,6	-0,4	53,4	2,4	22,2	-0,9	56,4	2,8	22,4	-0,6
Ensamstående med barn	71,4	0,6	41,8	-6,5	59,5	-0,2	31,5	-1,2	62,2	0,7	33,9	-1,4
Samboende utan barn	80,6	2,3	55,9	-1,0	77,9	3,8	51,0	1,1	79,3	3,1	53,5	0,0
Samboende med barn	85,8	-0,5	52,6	<i>-5,0</i>	85,1	0,3	52,8	<i>-4,0</i>	85,4	-0,1	52,7	<i>-4,5</i>
NATIONALITET												
Infödda svenskar	75,2	-0,2	43,9	<i>-3,2</i>	70,9	0,4	40,7	<i>-2,5</i>	73,0	0,1	42,3	<i>-2,9</i>
2:a generationens invandrare	68,5	1,2	37,0	3,2	63,7	-1,9	31,7	0,2	66,1	-0,5	34,3	1,6
Naturaliserade invandrare	67,0	11,5	33,6	0,5	66,8	9,9	35,0	-2,1	66,9	10,7	34,3	-0,9
Utländska medborgare	59,5	24,0	37,0	19,9	58,7	6,8	31,4	3,0	59,1	15,3	34,2	11,4
Finländska medborgare	71,9	28,0	41,0	17,0	67,0	1,8	35,3	0,0	69,5	11,4	38,2	6,6
Sydeuropeiska medborgare	52,4	19,0	41,8	26,1
Övr. utomnord. medborgare	49,9	28,4	31,0	22,6	55,9	19,5	25,0	5,4	52,9	24,5	28,0	14,4

SOCIOEKONOMISK GRUPP

Ej facklärd arbetare	68,3	2,7	39,7	-2,2	67,6	2,7	41,7	-0,1	67,8	2,7	40,9	-0,9
Facklärd arbetare	72,8	0,9	46,1	0,2	71,1	4,5	43,5	3,6	72,2	2,2	45,1	1,4
Samtliga arbetare	70,6	1,9	43,0	-0,9	68,5	3,2	42,2	0,8	69,5	2,6	42,6	0,0
Lägre tjänstemän	75,6	-0,3	46,6	-4,7	71,5	1,5	44,8	-0,9	73,0	1,0	45,4	-2,1
Mellan- tjänstemän	80,5	3,2	49,8	-2,1	80,3	-0,8	51,2	-1,6	80,4	1,2	50,5	-1,8
Högre tjänstemän	81,1	-1,1	48,6	-4,0	79,3	0,3	44,7	-1,3	80,4	-0,5	47,1	-3,0
Mellan o högre tjänstemän	80,8	1,3	49,2	-3,0	80,0	-0,4	49,1	-1,5	80,4	0,5	49,1	-2,3
Samtliga tjänstemän	79,6	1,0	48,6	-3,3	76,7	1,0	47,4	-0,9	78,1	1,1	48,0	-2,1
Företagare	82,5	4,3	51,9	2,6	77,7	8,5	47,6	1,5	80,8	5,2	50,4	2,0
Jordbrukare	85,7	9,3	55,6	5,6	81,8	6,2	65,3	6,2	84,1	8,1	59,5	5,3
Studerande	60,9	2,2	15,3	0,4	57,9	-0,5	11,6	-2,0	59,3	0,8	13,4	-0,9
Förvärvsarbetande	77,9	2,8	44,9	-1,5	78,3	2,2	46,9	-0,2	78,0	2,5	45,8	-0,9
Hemarbetande	76,9	..	51,7	..	73,8	-5,9	50,0	-3,8	74,4	-4,0	50,3	-0,8
Ålderspensionärer	75,5	4,3	57,4	0,6	62,1	7,7	41,5	2,7	67,9	6,4	48,4	2,0
Förtidspensionärer/ långvarigt arbetslösa	61,2	-3,7	36,6	-5,3	63,6	13,2	41,9	8,0	62,5	5,1	39,5	1,6
H-REGION												
H1 Stockholm	64,6	1,0	32,2	-1,2	61,6	-0,1	29,7	-1,9	63,1	0,5	31,0	-1,5
H2 Göteborg och Malmö	68,0	-0,4	36,0	-6,7	66,1	3,2	37,2	-0,3	67,0	1,5	36,6	-3,4
H3 Större städer	76,1	2,3	46,6	-0,3	72,7	2,8	43,2	-1,2	74,4	2,6	44,9	-0,7
H4 Södra mellanbygden	80,0	1,0	53,5	-1,6	77,1	1,0	50,9	-0,2	78,5	1,0	52,2	-0,9
H5 Norra tätbygden	85,2	8,6	41,6	-3,1	76,1	4,1	41,3	-2,7	80,7	6,5	41,4	-2,9
H6 Norra glesbygden	81,6	3,3	43,1	-0,3	80,5	6,7	45,2	0,6	81,1	5,0	44,1	0,1

För redovisning av antal intervjuer och skattat antal i befolkningen se tabell 8.9 och 8.10

Tabell 8.8 Personer som under det senaste året trädgårdsarbetat mer än 20 ggr. Samtliga personer 16-74 år samt redovisning efter kön och ålder. ULF 1976-98. Andelar i procent

		1976	1982	1983	1988	1989	1990	1991	1996	1997	1998	Skattat antal i befolkningen 1996-1998 (tusental)
Samtliga	16-74 år	38,0	44,4	44,1	42,2	41,9	44,4	44,2	42,5	41,2	43,6	6 266
KÖN												
Alla män	16-74 år	37,8	45,0	43,7	43,3	42,8	44,8	44,8	43,8	41,5	42,8	3 150
Alla kvinnor	16-74 år	38,2	43,9	44,5	41,1	41,0	44,1	43,6	41,2	40,8	44,5	3 116
ÅLDER												
Samtliga	16-24 år	10,6	15,8	14,0	11,7	12,6	14,4	12,9	11,0	10,4	11,3	935
	25-44 år	39,9	46,8	47,3	42,8	41,8	43,7	43,1	38,9	36,2	39,4	2 398
	45-64 år	48,6	55,6	54,4	54,9	54,1	58,1	57,0	56,6	54,9	56,6	2 161
	65-74 år	40,1	48,2	49,0	51,3	51,1	52,5	54,9	53,7	55,0	58,5	772
KÖN OCH ÅLDER												
Män	16-24 år	10,2	17,5	13,9	13,5	13,5	15,4	13,5	14,7	13,2	13,0	482
	25-44 år	37,0	43,7	45,1	42,5	39,9	41,9	41,4	36,6	33,9	36,1	1 223
	45-64 år	49,4	57,3	55,0	55,6	56,2	59,4	59,6	59,1	55,9	56,0	1 086
	65-74 år	47,1	57,2	52,9	58,8	59,7	58,2	60,3	61,9	62,2	64,5	358
Kvinnor	16-24 år	11,0	14,0	14,1	9,8	11,6	13,3	12,1	7,0	7,4	9,4	452
	25-44 år	43,0	50,0	49,7	43,1	43,8	45,6	45,0	41,2	38,7	42,9	1 175
	45-64 år	47,9	54,0	53,9	54,1	52,1	56,8	54,5	54,0	54,0	57,2	1 075
	65-74 år	34,1	40,4	45,6	45,1	43,6	47,6	50,4	46,7	48,7	53,3	414

För redovisning av antal intervjuer se tabell 8.11

Tabell 8.9 Antal intervjuer 1990-91 och skattat antal i befolkningen 1996-1998. Särredovisning efter kön, ålder, hushållstyp, nationalitet, socioekonomisk grupp och H-region.

		Antal intervjuer 1990-1991			Antal intervjuer 1996-1998		
		Män	Kvinnor	Båda könen	Män	Kvinnor	Båda könen
Samtliga	16-84 år	5 921	6 096	12 017	8 523	8 907	17 430
ÅLDERSGRUPP							
Samtliga	16-24 år	985	936	1 921	1 301	1 235	2 536
	25-44 år	2 129	2 258	4 387	3 092	3 119	6 211
	45-64 år	1 736	1 682	3 418	2 621	2 768	5 389
	65-74 år	656	708	1 364	906	1 003	1 909
	75-84 år	415	512	927	603	782	1 385
HUSHÅLLSTYP							
	Ensamstående utan barn	2 048	1 935	3 983	3 041	2 854	5 895
	Ensamstående med barn	52	279	331	127	466	593
	Samboende utan barn	2 117	2 060	4 177	3 054	3 144	6 198
	Samboende med barn	1 704	1 822	3 526	2 301	2 443	4 744
NATIONALITET							
	Infödda svenskar	5 383	5 499	10 882	7 670	7 953	15 623
	2:a generationens invandrare	275	250	525	469	490	959
	Naturaliserade invandrare	275	311	586	436	507	943
	Utländska medborgare	257	276	533	403	426	829
	Finländska medborgare	52	102	154	81	104	185
	Sydeuropeiska medborgare	28	25	53	38	39	77
	Övr. utomnord. medborgare	125	114	239	222	230	452

SOCIOEKONOMISK GRUPP

Ej facklärd arbetare	1 257	2 048	3 305	1 612	2 574	4 186
Facklärd arbetare	1 221	678	1 899	1 703	963	2 666
Samtliga arbetare	2 478	2 726	5 204	3 315	3 537	6 852
Lägre tjänstemän	522	1 087	1 609	732	1 429	2 161
Mellan- tjänstemän	874	863	1 737	1 282	1 471	2 753
Högre tjänstemän	700	402	1 102	1 173	716	1 889
Mellan- o högre tjänstemän	1 574	1 265	2 839	2 455	2 187	4 642
Samtliga tjänstemän	2 096	2 352	4 448	3 187	3 616	6 803
Företagare	591	249	840	777	430	1 207
Jordbrukare	202	168	370	215	146	361
Studerande	477	516	993	896	1 036	1 932
Förvärvsarbetande	4 108	3 856	7 964	5 433	5 034	10 467
Hemarbetande	19	229	248	66	298	364
Ålderspensionärer	1 003	1 216	2 219	1 430	1 770	3 200
Förtidspensionärer/ långvarigt arbetslösa	252	259	511	537	651	1 188
H-REGION						
H1 Stockholm	989	1 072	2 061	1 447	1 601	3 048
H2 Göteborg och Malmö	821	867	1 688	1 222	1 295	2 517
H3 Större städer	2 095	2 174	4 269	3 103	3 333	6 436
H4 Södra mellanbygden	1 259	1 211	2 470	1 721	1 711	3 432
H5 Norra tätbygden	360	383	743	530	516	1 046
H6 Norra glesbygden	397	389	786	500	451	951

Tabell 8.10 Skattat antal personer i befolkningen 1996-1998. Särredovisning efter kön, ålder, hushållstyp, nationalitet, socioekonomisk grupp och H-region.

		Skattat antal i befolkningen 1996-1998 (tusental)		
		Män	Kvinnor	Båda könen
<i>Samtliga</i>	<i>16-84 år</i>	3 389	3 461	6 850
ÅLDERSGRUPP				
Samtliga	16-24 år	482	452	935
	25-44 år	1 223	1 175	2 398
	45-64 år	1 086	1 075	2 161
	65-74 år	358	414	772
	75-84 år	239	345	584
HUSHÅLLSTYP				
	Ensamstående utan barn	1 210	1 145	2 354
	Ensamstående med barn	54	183	237
	Samboende utan barn	1 224	1 225	2 449
	Samboende med barn	901	908	1 809
NATIONALITET				
	Infödda svenskar	2 027	3 086	6 127
	2:a generationens invandrare	123	189	376
	Naturaliserade invandrare	117	201	378
	Utländska medborgare	111	165	331
	Finländska medborgare	24	40	74
	Sydeuropeiska medborgare	9	15	31
	Övr. utomnord. medborgare	61	90	182

SOCIOEKONOMISK GRUPP

Ej facklärd arbetare	634	1 004	1 638
Facklärd arbetare	670	373	1 043
Samtliga arbetare	1 304	1 377	2 681
Lägre tjänstemän	291	561	852
Mellan- tjänstemän	513	569	1 082
Högre tjänstemän	481	281	762
Mellan- o högre tjänstemän	994	850	1 844
Samtliga tjänstemän	1 285	1 411	2 696
Företagare	320	170	490
Jordbrukare	85	61	146
Studering	342	387	728
Förvärvsarbete	2 163	1 903	4 066
Hemarbete	27	115	142
Ålderspensionärer	567	752	1 319
Förtidspensionärer/ långvarigt arbetslösa	0 226	0 257	0 483
H-REGION			
H1 Stockholm	641	665	1 307
H2 Göteborg och Malmö	504	539	1 043
H3 Större städer	1 222	1 246	2 468
H4 Södra mellanbygden	639	645	1 284
H5 Norra tätbygden	197	194	390
H6 Norra glesbygden	186	172	358

Tabell 8.11 Antal intervjuade personer 16-74 år i ULF 1976,1982-1983,1990-1991 samt 1996-1998.
Samtliga personer 16-74 år samt redovisning efter kön och ålder.

		1976	1982	1983	1990	1991	1996	1997	1998
<i>Samtliga</i>	<i>16-74 år</i>	11 144	6 784	6 198	5 708	5 382	5 421	5 331	5 293
KÖN									
Alla män	16-74 år	5 494	3 392	3 065	2 813	2 693	2 682	2 599	2 639
Alla kvinnor	16-74 år	5 650	3 392	3 133	2 895	2 689	2 739	2 732	2 654
ÅLDER									
Samtliga	16-24 år	1 518	1 167	1 113	988	933	883	841	812
	25-44 år	4 546	2 712	2 429	2 266	2 121	2 085	2 103	2 023
	45-64 år	3 691	1 988	1 832	1 735	1 683	1 796	1 754	1 839
	65-74 år	1 389	917	824	719	645	657	633	619
KÖN OCH ÅLDER									
Män	16-24 år	694	616	547	486	499	450	427	424
	25-44 år	2 248	1 379	1 205	1 125	1 004	1 044	1 045	1 003
	45-64 år	1 835	969	908	868	868	878	836	907
	65-74 år	717	428	405	334	322	310	291	305
Kvinnor	16-24 år	824	551	566	502	434	433	414	388
	25-44 år	2 298	1 333	1 224	1 141	1 117	1 041	1 058	1 020
	45-64 år	1 856	1 019	924	867	815	918	918	932
	65-74 år	672	489	419	385	323	347	342	314

Hjälptabeller

För att underlätta diskussionen om kvalitén i vissa skattningar, redovisas nedan längden av halva approximativa 95-procentiga konfidensintervall för skattningar av procenttal, differenser mellan procenttal och totalt antal.

Tabell 9 anger approximationen av halva 95-procentiga konfidensintervallens längd för procenttalsskattningar för individer i redovisningsgrupper. Beräkningen har skett enligt formen:

$$1,96 \sqrt{\frac{P_g(100-P_g)}{n_g}}$$

n_g är antalet intervjuade i redovisningsgruppen.

Tabell 10 anger approximationen av halva 95-procentiga konfidensintervall för differenser mellan två procenttal som baseras på redovisningsgrupper utan gemensamma medlemmar och där objekten är individer. Beräkningen har skett enligt formeln:

$$1,96 \sqrt{P_g(100-P_g)\left(\frac{1}{n_{g1}} + \frac{1}{n_{g2}}\right)}$$

Som hjälptablerna är uppställda är det lämpligt att låta n_{g1} vara bastalet i den mindre av de två jämförda redovisningsgrupperna och n_{g2} bastalet i den större. Om man sätter P_g lika med det av de två jämförda procenttalen som ligger närmast 50 får man ett säkert men onödigt stort konfidensintervall. Ett P_g som bildas genom sammanvägning av P_1 och P_2 ger ett kortare och normalt mer korrekt intervall.

Tabell 11 anger den approximativa längden av halva 95-procentiga konfidensintervall, för skattat antal personer, N_g , i redovisningsgrupper.

Beräkningsformeln är

$$1,96 \sqrt{N_g(N_i - N_g)/n_i}$$

N_i = antal personer i urvalsramen i genomsnitt för åren 1996-1998.

n_i = antal intervjuade under åren 1996-1998.

Exempel 1 för beräkning av konfidensintervall (procenttal)

Enligt tabell 8.7 hade 82,4 procent av befolkningen (båda könen) i åldrarna 45-64 år trädgårdsarbetat minst 1 gång under en 12 månadersperiod 1996-1998. Enligt tabell 8.9 bygger denna skattning på 5 389 intervjuer.

Enligt tabell 9 i denna bilaga är halva 95-procentiga konfidensintervallet 1,1 procentenheter då antalet intervjuer är 5 000 och procenttalet 80.

Detta innebär att med 95 procents sannolikhet hade 81,3 – 83,5 procent (82,4,±1,1) av befolkningen 45-64 år trädgårdsarbetat minst en gång i veckan under en 12 månadersperiod år 1996-1998.

Exempel 2a för beräkning av konfidensintervall (differenser mellan procenttal)

Vi använder exemplet ovan för en jämförelse av nivåerna mellan åldersgrupperna 45-64 år och 25-44 år.

Enligt *tabell 8.7* har 82,4 procent av 45-64 åringarna och 72,2 procent av 25-44 åringarna trädgårdsarbetat minst en gång i veckan. Antalet intervjuer som dessa skattningar bygger på är 5 389 respektive 6 211. Skillnaden mellan de båda procenttalen är $82,4 - 72,2 = 10,2$ procentenheter.

Med hjälp av konfidensintervall kan vi kontrollera om skillnaden mellan de erhållna procenttalen sannolikt återspeglar faktiska skillnader mellan de båda åldersgrupperna eller om avvikelsen kan ha uppkommit slumpmässigt. Enligt *tabell 10* nedan är övre gränsen för storleken av det halva 95-procentiga konfidensintervallet för differenser mellan procenttal 1,7 när procenttalet är 75 (en sammanvägning av de båda procenttalen: $(82,4 + 72,2)/2 = 77,3$) och båda baserna är 5 000 (det närmast nedåt liggande alternativet när antalet intervjuer är 5 389 resp. 6 211).

Detta betyder att skillnaden mellan de båda procenttalen med 95 procents sannolikhet ligger mellan **+8,5 procent och +11,9 procent (10,2 ± 1,7)**. Eftersom undre gränsen av intervallet är större än noll kan denna skillnad mellan 45-64 åringarna och 25-44 åringarna inte ha uppkommit av slumpmässiga orsaker.

Exempel 2b för beräkning av konfidensintervall (differenser mellan procenttal)

Som ytterligare exempel kan vi jämföra män och kvinnor 45-64 år vad gäller att trädgårdsarbeta.

Av tabell 8.7 kan vi utläsa att 83,3 procent av männen och 81,6 procent av kvinnorna i den aktuella åldersgruppen trädgårdsarbetat minst en gång under det senaste året. 2 621 män och 2 768 kvinnor har intervjuats enligt tabell 8.9. Skillnaden mellan de båda procenttalen är $83,3 - 81,6 = 1,7$ procent. Enligt tabell 10 nedan är övre gränsen för storleken av det halva 95-procentiga konfidensintervallet för differenser mellan procenttal 2,2 när det sammanvägda procenttalet för män och kvinnor är 80 och båda basalen är 3000.

Detta innebär att skillnaden mellan de båda procenttalen med 95 procents sannolikhet ligger mellan **-0,5 procent och +3,9 procent** ($1,7 \pm 2,2$). Den skillnad som finns mellan män och kvinnor 45-64 år beträffande att minst en gång om året arbeta i trädgården kan därför ha uppkommit som en effekt av slumpen.

Tabell 9 Approximativa halva 95-procentiga konfidensintervall för procenttal. Tabeller där redovisningsenheten är personer.

Bastal ng	Procenttal									
	5 95	10 90	15 85	20 80	25 75	30 70	35 65	40 60	45 55	50 50
40	6.8	9.3	11.1	12.4	13.4	14.2	14.8	15.2	15.4	15.5
50	6.0	8.3	9.9	11.1	12.0	12.7	13.2	13.6	13.8	13.9
75	4.9	6.8	8.1	9.1	9.8	10.4	10.8	11.1	11.3	11.3
100	4.3	5.9	7.0	7.8	8.5	9.0	9.3	9.6	9.8	9.8
125	3.8	5.3	6.3	7.0	7.6	8.0	8.4	8.6	8.7	8.8
150	3.5	4.8	5.7	6.4	6.9	7.3	7.6	7.8	8.0	8.0
175	3.2	4.4	5.3	5.9	6.4	6.8	7.1	7.3	7.4	7.4
200	3.0	4.2	4.9	5.5	6.0	6.4	6.6	6.8	6.9	6.9
225	2.8	3.9	4.7	5.2	5.7	6.0	6.2	6.4	6.5	6.5
250	2.7	3.7	4.4	5.0	5.4	5.7	5.9	6.1	6.2	6.2
300	2.5	3.4	4.0	4.5	4.9	5.2	5.4	5.5	5.6	5.7
350	2.3	3.1	3.7	4.2	4.5	4.8	5.0	5.1	5.2	5.2
400	2.1	2.9	3.5	3.9	4.2	4.5	4.7	4.8	4.9	4.9
500	1.9	2.6	3.1	3.5	3.8	4.0	4.2	4.3	4.4	4.4
600	1.7	2.4	2.9	3.2	3.5	3.7	3.8	3.9	4.0	4.0
700	1.6	2.2	2.6	3.0	3.2	3.4	3.5	3.6	3.7	3.7
800	1.5	2.1	2.5	2.8	3.0	3.2	3.3	3.4	3.4	3.5
900	1.4	2.0	2.3	2.6	2.8	3.0	3.1	3.2	3.3	3.3
1 000	1.4	1.9	2.2	2.5	2.7	2.8	3.0	3.0	3.1	3.1
1 200	1.2	1.7	2.0	2.3	2.5	2.6	2.7	2.8	2.8	2.8
1 400	1.1	1.6	1.9	2.1	2.3	2.4	2.5	2.6	2.6	2.6
1 500	1.1	1.5	1.8	2.0	2.2	2.3	2.4	2.5	2.5	2.5
1 600	1.1	1.5	1.7	2.0	2.1	2.2	2.3	2.4	2.4	2.5
1 800	1.0	1.4	1.6	1.8	2.0	2.1	2.2	2.3	2.3	2.3
2 000	1.0	1.3	1.6	1.8	1.9	2.0	2.1	2.1	2.2	2.2
2 500	0.9	1.2	1.4	1.6	1.7	1.8	1.9	1.9	2.0	2.0
3 000	0.8	1.1	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8	1.8	1.8
4 000	0.7	0.9	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5
5 000	0.6	0.8	1.0	1.1	1.2	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4
6 000	0.6	0.8	0.9	1.0	1.1	1.2	1.2	1.2	1.3	1.3
7 000	0.5	0.7	0.8	0.9	1.0	1.1	1.1	1.1	1.2	1.2
8 000	0.5	0.7	0.8	0.9	0.9	1.0	1.0	1.1	1.1	1.1
9 000	0.5	0.6	0.7	0.8	0.9	0.9	1.0	1.0	1.0	1.0
11 000	0.4	0.6	0.7	0.8	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
13 000	0.4	0.5	0.6	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	0.9	0.9

Tabell 10 Approximativ längd av halva 95-procentiga konfidensintervall för differenser mellan procenttal. Tabeller där redovisningsenheten är personer .

		Procenttal									
Bastal		5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
ng1	ng2	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50
40	40	9.6	13.1	15.6	17.5	19.0	20.1	20.9	21.5	21.8	21.9
40	50	9.1	12.5	14.8	16.6	18.0	19.1	19.8	20.4	20.7	20.8
40	75	8.4	11.5	13.7	15.3	16.6	17.6	18.3	18.8	19.1	19.2
40	100	8.0	11.0	13.1	14.7	15.9	16.8	17.5	18.0	18.2	18.3
40	125	7.8	10.7	12.7	14.2	15.4	16.3	17.0	17.4	17.7	17.8
40	150	7.6	10.5	12.5	14.0	15.1	16.0	16.6	17.1	17.4	17.4
40	175	7.5	10.3	12.3	13.7	14.9	15.7	16.4	16.8	17.1	17.2
40	200	7.4	10.2	12.1	13.6	14.7	15.6	16.2	16.6	16.9	17.0
40	250	7.3	10.0	11.9	13.4	14.5	15.3	15.9	16.4	16.6	16.7
40	300	7.2	9.9	11.8	13.2	14.3	15.1	15.7	16.2	16.4	16.5
40	400	7.1	9.8	11.6	13.0	14.1	14.9	15.5	15.9	16.2	16.3
40	500	7.0	9.7	11.5	12.9	13.9	14.8	15.4	15.8	16.0	16.1
40	600	7.0	9.6	11.4	12.8	13.9	14.7	15.3	15.7	15.9	16.0
40	900	6.9	9.5	11.3	12.7	13.7	14.5	15.1	15.5	15.8	15.8
40	1 200	6.9	9.5	11.2	12.6	13.6	14.4	15.0	15.4	15.7	15.8
40	1 500	6.8	9.4	11.2	12.6	13.6	14.4	15.0	15.4	15.6	15.7
40	2 000	6.8	9.4	11.2	12.5	13.6	14.3	14.9	15.3	15.6	15.6
40	3 000	6.8	9.4	11.1	12.5	13.5	14.3	14.9	15.3	15.5	15.6
40	4 000	6.8	9.3	11.1	12.5	13.5	14.3	14.9	15.3	15.5	15.6
40	5 000	6.8	9.3	11.1	12.4	13.5	14.3	14.8	15.2	15.5	15.6
40	7 000	6.8	9.3	11.1	12.4	13.5	14.2	14.8	15.2	15.5	15.5
40	9 000	6.8	9.3	11.1	12.4	13.5	14.2	14.8	15.2	15.5	15.5
40	11 000	6.8	9.3	11.1	12.4	13.4	14.2	14.8	15.2	15.4	15.5
40	13 000	6.8	9.3	11.1	12.4	13.4	14.2	14.8	15.2	15.4	15.5
50	50	8.5	11.8	14.0	15.7	17.0	18.0	18.7	19.2	19.5	19.6
50	75	7.8	10.7	12.8	14.3	15.5	16.4	17.1	17.5	17.8	17.9
50	100	7.4	10.2	12.1	13.6	14.7	15.6	16.2	16.6	16.9	17.0
50	125	7.1	9.8	11.7	13.1	14.2	15.0	15.6	16.1	16.3	16.4
50	150	7.0	9.6	11.4	12.8	13.9	14.7	15.3	15.7	15.9	16.0
50	175	6.8	9.4	11.2	12.6	13.6	14.4	15.0	15.4	15.6	15.7
50	200	6.8	9.3	11.1	12.4	13.4	14.2	14.8	15.2	15.4	15.5
50	250	6.6	9.1	10.8	12.1	13.1	13.9	14.5	14.9	15.1	15.2
50	300	6.5	9.0	10.7	12.0	13.0	13.7	14.3	14.7	14.9	15.0

Tabell 10 (forts)

		Procenttal									
Bastal		5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
ng1	ng2	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50
50	400	6.4	8.8	10.5	11.8	12.7	13.5	14.0	14.4	14.6	14.7
50	500	6.3	8.7	10.4	11.6	12.6	13.3	13.9	14.2	14.5	14.5
50	600	6.3	8.7	10.3	11.5	12.5	13.2	13.8	14.1	14.4	14.4
50	900	6.2	8.5	10.2	11.4	12.3	13.1	13.6	14.0	14.2	14.2
50	1 200	6.2	8.5	10.1	11.3	12.3	13.0	13.5	13.9	14.1	14.1
50	1 500	6.1	8.5	10.1	11.3	12.2	12.9	13.4	13.8	14.0	14.1
50	2 000	6.1	8.4	10.0	11.2	12.2	12.9	13.4	13.7	14.0	14.0
50	3 000	6.1	8.4	10.0	11.2	12.1	12.8	13.3	13.7	13.9	14.0
50	5 000	6.1	8.4	9.9	11.1	12.1	12.8	13.3	13.6	13.9	13.9
50	7 000	6.1	8.3	9.9	11.1	12.0	12.7	13.3	13.6	13.8	13.9
50	9 000	6.1	8.3	9.9	11.1	12.0	12.7	13.3	13.6	13.8	13.9
50	11 000	6.1	8.3	9.9	11.1	12.0	12.7	13.3	13.6	13.8	13.9
50	13 000	6.1	8.3	9.9	11.1	12.0	12.7	13.2	13.6	13.8	13.9
75	75	7.0	9.6	11.4	12.8	13.9	14.7	15.3	15.7	15.9	16.0
75	100	6.5	9.0	10.7	12.0	13.0	13.7	14.3	14.7	14.9	15.0
75	125	6.2	8.6	10.2	11.5	12.4	13.1	13.7	14.0	14.2	14.3
75	150	6.0	8.3	9.9	11.1	12.0	12.7	13.2	13.6	13.8	13.9
75	175	5.9	8.1	9.7	10.8	11.7	12.4	12.9	13.3	13.5	13.5
75	200	5.8	8.0	9.5	10.6	11.5	12.2	12.7	13.0	13.2	13.3
75	250	5.6	7.7	9.2	10.3	11.2	11.8	12.3	12.6	12.8	12.9
75	300	5.5	7.6	9.0	10.1	11.0	11.6	12.1	12.4	12.6	12.7
75	400	5.4	7.4	8.8	9.9	10.7	11.3	11.8	12.1	12.3	12.3
75	500	5.3	7.3	8.7	9.7	10.5	11.1	11.6	11.9	12.1	12.1
75	600	5.2	7.2	8.6	9.6	10.4	11.0	11.4	11.8	11.9	12.0
75	900	5.1	7.1	8.4	9.4	10.2	10.8	11.2	11.5	11.7	11.8
75	1 200	5.1	7.0	8.3	9.3	10.1	10.7	11.1	11.4	11.6	11.7
75	1 500	5.1	7.0	8.3	9.3	10.0	10.6	11.1	11.4	11.5	11.6
75	2 000	5.0	6.9	8.2	9.2	10.0	10.6	11.0	11.3	11.5	11.5
75	3 000	5.0	6.9	8.2	9.2	9.9	10.5	10.9	11.2	11.4	11.5
75	5 000	5.0	6.8	8.1	9.1	9.9	10.4	10.9	11.2	11.3	11.4
75	7 000	5.0	6.8	8.1	9.1	9.9	10.4	10.9	11.1	11.3	11.4
75	9 000	5.0	6.8	8.1	9.1	9.8	10.4	10.8	11.1	11.3	11.4
75	11 000	5.0	6.8	8.1	9.1	9.8	10.4	10.8	11.1	11.3	11.4
75	13 000	5.0	6.8	8.1	9.1	9.8	10.4	10.8	11.1	11.3	11.3
100	100	6.0	8.3	9.9	11.1	12.0	12.7	13.2	13.6	13.8	13.9

Tabell 10 (forts)
Procenttal

Bastal		5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
ng1	ng2	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50
100	125	5.7	7.9	9.4	10.5	11.4	12.1	12.5	12.9	13.1	13.1
100	150	5.5	7.6	9.0	10.1	11.0	11.6	12.1	12.4	12.6	12.7
100	175	5.4	7.4	8.8	9.8	10.6	11.3	11.7	12.0	12.2	12.3
100	200	5.2	7.2	8.6	9.6	10.4	11.0	11.4	11.8	11.9	12.0
100	250	5.1	7.0	8.3	9.3	10.0	10.6	11.1	11.4	11.5	11.6
100	300	4.9	6.8	8.1	9.1	9.8	10.4	10.8	11.1	11.3	11.3
100	400	4.8	6.6	7.8	8.8	9.5	10.0	10.5	10.7	10.9	11.0
100	500	4.7	6.4	7.7	8.6	9.3	9.8	10.2	10.5	10.7	10.7
100	600	4.6	6.4	7.6	8.5	9.2	9.7	10.1	10.4	10.5	10.6
100	900	4.5	6.2	7.4	8.3	8.9	9.5	9.9	10.1	10.3	10.3
100	1 200	4.4	6.1	7.3	8.2	8.8	9.3	9.7	10.0	10.1	10.2
100	1 500	4.4	6.1	7.2	8.1	8.8	9.3	9.7	9.9	10.1	10.1
100	2 000	4.4	6.0	7.2	8.0	8.7	9.2	9.6	9.8	10.0	10.0
100	3 000	4.3	6.0	7.1	8.0	8.6	9.1	9.5	9.8	9.9	10.0
100	5 000	4.3	5.9	7.1	7.9	8.6	9.1	9.4	9.7	9.8	9.9
100	7 000	4.3	5.9	7.0	7.9	8.5	9.0	9.4	9.7	9.8	9.9
100	9 000	4.3	5.9	7.0	7.9	8.5	9.0	9.4	9.7	9.8	9.9
100	11 000	4.3	5.9	7.0	7.9	8.5	9.0	9.4	9.7	9.8	9.8
100	13 000	4.3	5.9	7.0	7.9	8.5	9.0	9.4	9.6	9.8	9.8
125	125	5.4	7.4	8.9	9.9	10.7	11.4	11.8	12.1	12.3	12.4
125	150	5.2	7.1	8.5	9.5	10.3	10.9	11.3	11.6	11.8	11.9
125	175	5.0	6.9	8.2	9.2	9.9	10.5	10.9	11.2	11.4	11.5
125	200	4.9	6.7	8.0	8.9	9.7	10.2	10.7	10.9	11.1	11.2
125	250	4.7	6.4	7.7	8.6	9.3	9.8	10.2	10.5	10.7	10.7
125	300	4.5	6.3	7.5	8.3	9.0	9.6	10.0	10.2	10.4	10.4
125	400	4.4	6.0	7.2	8.0	8.7	9.2	9.6	9.8	10.0	10.0
125	500	4.3	5.9	7.0	7.8	8.5	9.0	9.3	9.6	9.8	9.8
125	600	4.2	5.8	6.9	7.7	8.3	8.8	9.2	9.4	9.6	9.6
125	900	4.1	5.6	6.7	7.5	8.1	8.6	8.9	9.2	9.3	9.4
125	1 200	4.0	5.5	6.6	7.4	8.0	8.4	8.8	9.0	9.2	9.2
125	1 500	4.0	5.5	6.5	7.3	7.9	8.4	8.7	8.9	9.1	9.1
125	2 000	3.9	5.4	6.5	7.2	7.8	8.3	8.6	8.9	9.0	9.0
125	3 000	3.9	5.4	6.4	7.2	7.7	8.2	8.5	8.8	8.9	8.9
125	5 000	3.9	5.3	6.3	7.1	7.7	8.1	8.5	8.7	8.8	8.9

Tabell 10 (forts)

		Procenttal									
Bastal		5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
ng1	ng2	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50
125	7 000	3.9	5.3	6.3	7.1	7.7	8.1	8.4	8.7	8.8	8.8
125	9 000	3.8	5.3	6.3	7.1	7.6	8.1	8.4	8.6	8.8	8.8
125	11 000	3.8	5.3	6.3	7.1	7.6	8.1	8.4	8.6	8.8	8.8
125	13 000	3.8	5.3	6.3	7.0	7.6	8.1	8.4	8.6	8.8	8.8
150	150	4.9	6.8	8.1	9.1	9.8	10.4	10.8	11.1	11.3	11.3
150	175	4.8	6.5	7.8	8.7	9.4	10.0	10.4	10.7	10.8	10.9
150	200	4.6	6.4	7.6	8.5	9.2	9.7	10.1	10.4	10.5	10.6
150	250	4.4	6.1	7.2	8.1	8.8	9.3	9.7	9.9	10.1	10.1
150	300	4.3	5.9	7.0	7.8	8.5	9.0	9.3	9.6	9.8	9.8
150	400	4.1	5.6	6.7	7.5	8.1	8.6	9.0	9.2	9.3	9.4
150	500	4.0	5.5	6.5	7.3	7.9	8.4	8.7	8.9	9.1	9.1
150	600	3.9	5.4	6.4	7.2	7.7	8.2	8.5	8.8	8.9	8.9
150	900	3.8	5.2	6.2	6.9	7.5	7.9	8.2	8.5	8.6	8.6
150	1 200	3.7	5.1	6.1	6.8	7.4	7.8	8.1	8.3	8.4	8.5
150	1 500	3.7	5.0	6.0	6.7	7.3	7.7	8.0	8.2	8.4	8.4
150	2 000	3.6	5.0	5.9	6.6	7.2	7.6	7.9	8.1	8.3	8.3
150	3 000	3.6	4.9	5.9	6.6	7.1	7.5	7.8	8.0	8.2	8.2
150	5 000	3.5	4.9	5.8	6.5	7.0	7.4	7.7	8.0	8.1	8.1
150	7 000	3.5	4.9	5.8	6.5	7.0	7.4	7.7	7.9	8.0	8.1
150	9 000	3.5	4.8	5.8	6.5	7.0	7.4	7.7	7.9	8.0	8.1
150	11 000	3.5	4.8	5.8	6.4	7.0	7.4	7.7	7.9	8.0	8.1
150	13 000	3.5	4.8	5.7	6.4	7.0	7.4	7.7	7.9	8.0	8.0
175	175	4.6	6.3	7.5	8.4	9.1	9.6	10.0	10.3	10.4	10.5
175	200	4.4	6.1	7.2	8.1	8.8	9.3	9.7	9.9	10.1	10.1
175	250	4.2	5.8	6.9	7.7	8.4	8.9	9.2	9.5	9.6	9.7
175	300	4.1	5.6	6.7	7.5	8.1	8.5	8.9	9.1	9.3	9.3
175	400	3.9	5.3	6.3	7.1	7.7	8.1	8.5	8.7	8.8	8.9
175	500	3.8	5.2	6.1	6.9	7.5	7.9	8.2	8.4	8.6	8.6
175	600	3.7	5.1	6.0	6.7	7.3	7.7	8.0	8.2	8.4	8.4
175	900	3.5	4.9	5.8	6.5	7.0	7.4	7.7	7.9	8.1	8.1
175	1 200	3.5	4.8	5.7	6.3	6.9	7.3	7.6	7.8	7.9	7.9
175	1 500	3.4	4.7	5.6	6.3	6.8	7.2	7.5	7.7	7.8	7.8
175	2 000	3.4	4.6	5.5	6.2	6.7	7.1	7.4	7.6	7.7	7.7
175	3 000	3.3	4.6	5.4	6.1	6.6	7.0	7.3	7.5	7.6	7.6
175	5 000	3.3	4.5	5.4	6.0	6.5	6.9	7.2	7.4	7.5	7.5

Tabell 10 (forts)

		Procenttal									
Bastal		5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
ng1	ng2	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50
175	7 000	3.3	4.5	5.4	6.0	6.5	6.9	7.2	7.3	7.5	7.5
175	9 000	3.3	4.5	5.3	6.0	6.5	6.9	7.1	7.3	7.4	7.5
175	11 000	3.3	4.5	5.3	6.0	6.5	6.8	7.1	7.3	7.4	7.5
175	13 000	3.3	4.5	5.3	6.0	6.5	6.8	7.1	7.3	7.4	7.5
200	200	4.3	5.9	7.0	7.8	8.5	9.0	9.3	9.6	9.8	9.8
200	250	4.1	5.6	6.6	7.4	8.1	8.5	8.9	9.1	9.3	9.3
200	300	3.9	5.4	6.4	7.2	7.7	8.2	8.5	8.8	8.9	8.9
200	400	3.7	5.1	6.1	6.8	7.4	7.8	8.1	8.3	8.4	8.5
200	500	3.6	4.9	5.9	6.6	7.1	7.5	7.8	8.0	8.2	8.2
200	600	3.5	4.8	5.7	6.4	6.9	7.3	7.6	7.8	8.0	8.0
200	900	3.3	4.6	5.5	6.1	6.6	7.0	7.3	7.5	7.6	7.7
200	1 200	3.3	4.5	5.3	6.0	6.5	6.9	7.1	7.3	7.4	7.5
200	1 500	3.2	4.4	5.3	5.9	6.4	6.8	7.0	7.2	7.3	7.4
200	2 000	3.2	4.4	5.2	5.8	6.3	6.7	6.9	7.1	7.2	7.3
200	3 000	3.1	4.3	5.1	5.7	6.2	6.6	6.8	7.0	7.1	7.2
200	5 000	3.1	4.2	5.0	5.7	6.1	6.5	6.7	6.9	7.0	7.1
200	7 000	3.1	4.2	5.0	5.6	6.1	6.4	6.7	6.9	7.0	7.0
200	9 000	3.1	4.2	5.0	5.6	6.1	6.4	6.7	6.9	7.0	7.0
200	11 000	3.0	4.2	5.0	5.6	6.1	6.4	6.7	6.9	7.0	7.0
200	13 000	3.0	4.2	5.0	5.6	6.0	6.4	6.7	6.8	7.0	7.0
250	250	3.8	5.3	6.3	7.0	7.6	8.0	8.4	8.6	8.7	8.8
250	300	3.7	5.0	6.0	6.7	7.3	7.7	8.0	8.2	8.4	8.4
250	400	3.4	4.7	5.6	6.3	6.8	7.2	7.5	7.7	7.9	7.9
250	500	3.3	4.6	5.4	6.1	6.6	7.0	7.2	7.4	7.6	7.6
250	600	3.2	4.4	5.3	5.9	6.4	6.8	7.0	7.2	7.3	7.4
250	900	3.1	4.2	5.0	5.6	6.1	6.4	6.7	6.9	7.0	7.0
250	1 200	3.0	4.1	4.9	5.5	5.9	6.2	6.5	6.7	6.8	6.8
250	1 500	2.9	4.0	4.8	5.4	5.8	6.1	6.4	6.6	6.7	6.7
250	2 000	2.9	3.9	4.7	5.3	5.7	6.0	6.3	6.4	6.5	6.6
250	3 000	2.8	3.9	4.6	5.2	5.6	5.9	6.2	6.3	6.4	6.5
250	5 000	2.8	3.8	4.5	5.1	5.5	5.8	6.1	6.2	6.3	6.4
250	7 000	2.7	3.8	4.5	5.0	5.5	5.8	6.0	6.2	6.3	6.3
250	9 000	2.7	3.8	4.5	5.0	5.4	5.8	6.0	6.2	6.3	6.3
250	11 000	2.7	3.8	4.5	5.0	5.4	5.7	6.0	6.1	6.2	6.3
250	13 000	2.7	3.8	4.5	5.0	5.4	5.7	6.0	6.1	6.2	6.3

Tabell 10 (forts)
Procenttal

Bastal ng1	ng2	5 95	10 90	15 85	20 80	25 75	30 70	35 65	40 60	45 55	50 50
300	300	3.5	4.8	5.7	6.4	6.9	7.3	7.6	7.8	8.0	8.0
300	400	3.3	4.5	5.3	6.0	6.5	6.9	7.1	7.3	7.4	7.5
300	500	3.1	4.3	5.1	5.7	6.2	6.6	6.8	7.0	7.1	7.2
300	600	3.0	4.2	4.9	5.5	6.0	6.4	6.6	6.8	6.9	6.9
300	900	2.8	3.9	4.7	5.2	5.7	6.0	6.2	6.4	6.5	6.5
400	400	3.0	4.2	4.9	5.5	6.0	6.4	6.6	6.8	6.9	6.9
400	500	2.9	3.9	4.7	5.3	5.7	6.0	6.3	6.4	6.5	6.6
400	600	2.8	3.8	4.5	5.1	5.5	5.8	6.0	6.2	6.3	6.3
400	900	2.6	3.5	4.2	4.7	5.1	5.4	5.6	5.8	5.9	5.9
400	1 200	2.5	3.4	4.0	4.5	4.9	5.2	5.4	5.5	5.6	5.7
400	1 500	2.4	3.3	3.9	4.4	4.8	5.1	5.3	5.4	5.5	5.5
400	2 000	2.3	3.2	3.8	4.3	4.6	4.9	5.1	5.3	5.3	5.4
400	3 000	2.3	3.1	3.7	4.2	4.5	4.8	5.0	5.1	5.2	5.2
400	5 000	2.2	3.1	3.6	4.1	4.4	4.7	4.9	5.0	5.1	5.1
400	7 000	2.2	3.0	3.6	4.0	4.4	4.6	4.8	4.9	5.0	5.0
400	9 000	2.2	3.0	3.6	4.0	4.3	4.6	4.8	4.9	5.0	5.0
400	11 000	2.2	3.0	3.6	4.0	4.3	4.6	4.8	4.9	5.0	5.0
400	13 000	2.2	3.0	3.6	4.0	4.3	4.6	4.8	4.9	5.0	5.0
500	500	2.7	3.7	4.4	5.0	5.4	5.7	5.9	6.1	6.2	6.2
500	600	2.6	3.6	4.2	4.7	5.1	5.4	5.7	5.8	5.9	5.9
500	900	2.4	3.3	3.9	4.4	4.7	5.0	5.2	5.4	5.4	5.5
500	1 200	2.3	3.1	3.7	4.2	4.5	4.8	5.0	5.1	5.2	5.2
500	1 500	2.2	3.0	3.6	4.0	4.4	4.6	4.8	5.0	5.0	5.1
500	2 000	2.1	2.9	3.5	3.9	4.2	4.5	4.7	4.8	4.9	4.9
500	3 000	2.1	2.8	3.4	3.8	4.1	4.3	4.5	4.6	4.7	4.7
500	5 000	2.0	2.8	3.3	3.7	4.0	4.2	4.4	4.5	4.6	4.6
500	7 000	2.0	2.7	3.2	3.6	3.9	4.2	4.3	4.4	4.5	4.5
500	9 000	2.0	2.7	3.2	3.6	3.9	4.1	4.3	4.4	4.5	4.5
500	11 000	2.0	2.7	3.2	3.6	3.9	4.1	4.3	4.4	4.5	4.5
500	13 000	2.0	2.7	3.2	3.6	3.9	4.1	4.3	4.4	4.4	4.5
600	600	2.5	3.4	4.0	4.5	4.9	5.2	5.4	5.5	5.6	5.7
600	900	2.3	3.1	3.7	4.1	4.5	4.7	4.9	5.1	5.1	5.2
600	1 200	2.1	2.9	3.5	3.9	4.2	4.5	4.7	4.8	4.9	4.9
600	1 500	2.1	2.8	3.4	3.8	4.1	4.3	4.5	4.6	4.7	4.7
600	2 000	2.0	2.7	3.3	3.6	4.0	4.2	4.4	4.5	4.5	4.6

Tabell 10 (forts)

		Procenttal									
Bastal		5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
ng1	ng2	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50
600	3 000	1,9	2,6	3,1	3,5	3,8	4,0	4,2	4,3	4,4	4,4
600	5 000	1,8	2,5	3,0	3,4	3,7	3,9	4,0	4,1	4,2	4,2
600	7 000	1,8	2,5	3,0	3,3	3,6	3,8	4,0	4,1	4,1	4,2
600	9 000	1,8	2,5	3,0	3,3	3,6	3,8	3,9	4,0	4,1	4,1
600	11 000	1,8	2,5	2,9	3,3	3,6	3,8	3,9	4,0	4,1	4,1
600	13 000	1,8	2,5	2,9	3,3	3,5	3,8	3,9	4,0	4,1	4,1
900	900	2,0	2,8	3,3	3,7	4,0	4,2	4,4	4,5	4,6	4,6
900	1 200	1,9	2,6	3,1	3,5	3,7	4,0	4,1	4,2	4,3	4,3
900	1 500	1,8	2,5	3,0	3,3	3,6	3,8	3,9	4,0	4,1	4,1
900	2 000	1,7	2,4	2,8	3,1	3,4	3,6	3,8	3,9	3,9	3,9
900	3 000	1,6	2,2	2,7	3,0	3,2	3,4	3,6	3,6	3,7	3,7
900	5 000	1,5	2,1	2,5	2,8	3,1	3,3	3,4	3,5	3,5	3,5
900	7 000	1,5	2,1	2,5	2,8	3,0	3,2	3,3	3,4	3,5	3,5
900	9 000	1,5	2,1	2,4	2,7	3,0	3,1	3,3	3,4	3,4	3,4
900	11 000	1,5	2,0	2,4	2,7	2,9	3,1	3,2	3,3	3,4	3,4
900	13 000	1,5	2,0	2,4	2,7	2,9	3,1	3,2	3,3	3,4	3,4
1 200	1 200	1,7	2,4	2,9	3,2	3,5	3,7	3,8	3,9	4,0	4,0
1 200	1 500	1,7	2,3	2,7	3,0	3,3	3,5	3,6	3,7	3,8	3,8
1 200	2 000	1,6	2,1	2,6	2,9	3,1	3,3	3,4	3,5	3,6	3,6
1 200	3 000	1,5	2,0	2,4	2,7	2,9	3,1	3,2	3,3	3,3	3,3
1 200	5 000	1,4	1,9	2,2	2,5	2,7	2,9	3,0	3,1	3,1	3,2
1 200	7 000	1,3	1,8	2,2	2,4	2,7	2,8	2,9	3,0	3,0	3,1
1 200	9 000	1,3	1,8	2,2	2,4	2,5	2,8	2,9	3,0	3,0	3,0
1 200	11 000	1,3	1,8	2,1	2,4	2,6	2,7	2,8	2,9	3,0	3,0
1 200	13 000	1,3	1,8	2,1	2,4	2,6	2,7	2,8	2,9	2,9	3,0
1 500	1 500	1,6	2,1	2,6	2,9	3,1	3,3	3,4	3,5	3,6	3,6
1 500	2 000	1,5	2,0	2,4	2,7	2,9	3,1	3,2	3,3	3,3	3,3
1 500	3 000	1,4	1,9	2,2	2,5	2,7	2,8	3,0	3,0	3,1	3,1
1 500	5 000	1,3	1,7	2,1	2,3	2,5	2,6	2,8	2,8	2,9	2,9
1 500	7 000	1,2	1,7	2,0	2,2	2,4	2,6	2,7	2,7	2,8	2,8
1 500	9 000	1,2	1,6	2,0	2,2	2,4	2,5	2,6	2,7	2,7	2,7
1 500	11 000	1,2	1,6	1,9	2,2	2,3	2,5	2,6	2,6	2,7	2,7
1 500	13 000	1,2	1,6	1,9	2,1	2,3	2,4	2,5	2,6	2,7	2,7
2 000	2 000	1,4	1,9	2,2	2,5	2,7	2,8	3,0	3,0	3,1	3,1
2 000	3 000	1,2	1,7	2,0	2,3	2,5	2,6	2,7	2,8	2,8	2,8

Tabell 10 (forts)

		Procenttal									
Bastal		5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
ng1	ng2	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50
2 000	5 000	1,1	1,6	1,9	2,1	2,2	2,4	2,5	2,5	2,6	2,6
2 000	7 000	1,1	1,5	1,8	2,0	2,2	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5
2 000	9 000	1,1	1,5	1,7	1,9	2,1	2,2	2,3	2,4	2,4	2,4
2 000	11 000	1,0	1,4	1,7	1,9	2,1	2,2	2,3	2,3	2,4	2,4
2 000	13 000	1,0	1,4	1,7	1,9	2,0	2,2	2,2	2,3	2,3	2,4
3 000	3 000	1,1	1,5	1,8	2,0	2,2	2,3	2,4	2,5	2,5	2,5
3 000	5 000	1,0	1,4	1,6	1,8	2,0	2,1	2,2	2,2	2,3	2,3
3 000	7 000	0,9	1,3	1,5	1,7	1,9	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1
3 000	9 000	0,9	1,2	1,5	1,7	1,8	1,9	2,0	2,0	2,1	2,1
3 000	11 000	0,9	1,2	1,4	1,6	1,7	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0
3 000	13 000	0,9	1,2	1,4	1,6	1,7	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0
5 000	5 000	0,9	1,2	1,4	1,6	1,7	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0
5 000	7 000	0,8	1,1	1,3	1,5	1,6	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8
5 000	9 000	0,8	1,0	1,2	1,4	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7
5 000	11 000	0,7	1,0	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7
5 000	13 000	0,7	1,0	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6
7 000	7 000	0,7	1,0	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,6	1,6	1,7
7 000	9 000	0,7	0,9	1,1	1,2	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,6
7 000	11 000	0,7	0,9	1,1	1,2	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5
7 000	13 000	0,6	0,9	1,0	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5
9 000	9 000	0,6	0,9	1,0	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5
9 000	11 000	0,6	0,8	1,0	1,1	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4
9 000	13 000	0,6	0,8	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3

Tabell 11 Approximativ längd av halva 95-procentiga konfidensintervall för totaler, Tabeller där redovisningsenheten är personer, Gäller ej för grupper som enbart består av personer som är 75 år eller äldre (ULF 1988 och 1989),

Total- skattning	Halva intervallet	Total- skattning	Halva intervallet
10 000	4 262	1 250 000	42 496
20 000	6 022	1 500 000	45 328
30 000	7 370	1 750 000	47 602
40 000	8 503	2 000 000	49 394
50 000	9 498	2 500 000	51 721
60 000	10 396	3 000 000	52 541
70 000	11 220	3 500 000	51 924
80 000	11 985	4 000 000	49 818
90 000	12 701	4 250 000	48 150
100 000	13 377	4 500 000	46 018
125 000	14 924	4 750 000	43 351
150 000	16 314	5 000 000	40 045
175 000	17 584	5 200 000	36 824
200 000	18 759	5 300 000	34 975
250 000	20 883	5 400 000	32 931
300 000	22 778	5 500 000	30 655
350 000	24 496	5 600 000	28 088
400 000	26 073	5 700 000	25 143
500 000	28 892	5 800 000	21 667
600 000	31 364	5 850 000	19 642
700 000	33 566	5 900 000	17 341
800 000	35 548	5 950 000	14 631
900 000	37 345	6 000 000	11 223
1 000 000	38 982		